

מכילתא

מכילתא דרבי ישמעאל - מדרש ההלכה לספר שמות.

מהדורת אינטרנט מעוצבת

בידי זהבה גרליץ

מבוסס על נוסח המכילתא המובא בפירושו של המלבי"ם בהשוואה למקורות נוספים.

פורסם באתר דעת

תשע"א

189.....	מסכת דעמלק. פרשה א.	מכילתא
195.....	מסכת דעמלק. פרשה ב.	מכילתא - פרשת בא
פרשת יתרו		מכילתא פרק יב..... 3
202.....	מכילתא פרק יח	מסכת דפסחא פרשה א..... 3
202.....	מסכת עמלק פרשה א	מסכת דפסחא פרשה א..... 8
211.....	מסכת עמלק פרשה ב	מסכת דפסחא פרשה ב..... 9
219.....	מכילתא פרק יט	מסכת דפסחא פרשה ג..... 11
219.....	מסכת דבחדש פרשה א	מסכת דפסחא פרשה ד..... 14
223.....	מסכת דבחדש פרשה ב	מסכת דפסחא פרשה ה..... 16
228.....	מסכת דבחדש פרשה ג	מסכת דפסחא פרשה ו..... 21
233.....	מסכת דבחדש פרשה ד	מסכת דפסחא פרשה ז..... 26
237.....	מכילתא פרק כ	מסכת דפסחא פרשה ח..... 31
238.....	מסכת דבחדש פרשה ה	מסכת דפסחא פרשה ט..... 35
241.....	מכילתא יתרו מסכת דבחדש פרשה ו' ו'	מסכת דפסחא פרשה י..... 38
247.....	מסכת דבחדש פרשה ז	מסכת דפסחא פרשה יא..... 41
252.....	מסכת דבחדש פרשה ח	מסכת דפסחא פרשה יב..... 45
256.....	מסכת דבחדש פרשה ט	מסכת דפסחא פרשה יג..... 49
260.....	מסכת דבחדש פרשה י	מסכת דפסחא פרשה יד..... 54
263.....	מסכת דבחדש פרשה יא	מסכת דפסחא פרשה טו..... 58
פרשת משפטים		מכילתא פרק יג..... 64
268.....	מכילתא פרק כא	מסכת דפסחא פרשה טז..... 64
268.....	מסכת דנזיקין פרשה א	מסכת דפסחא פרשה יז..... 71
272.....	מסכת דנזיקין פרשה ב	מסכת דפסחא פרשה יח..... 79
877.....	מסכת דנזיקין. פרשה ג.	פרשת בשלח
284.....	מסכת דנזיקין פרשה ד	מסכת דויהי פתיחתא..... 85
288.....	מסכת דנזיקין פרשה ה	מכילתא פרק יד..... 94
293.....	מסכת דנזיקין פרשה ו	מסכת דויהי פרשה א..... 94
295.....	מסכת דנזיקין פרשה ז	מסכת דויהי פרשה ב..... 102
298.....	מסכת דנזיקין פרשה ח	מסכת דויהי פרשה ג..... 107
302.....	מסכת דנזיקין פרשה ט	מסכת דויהי פרשה ד..... 111
305.....	מסכת דנזיקין פרשה י	מסכת דויהי פרשה ה..... 115
312.....	מסכת דנזיקין פרשה יא	מסכת דויהי פרשה ו..... 120
316.....	מסכת דנזיקין פרשה יב	מכילתא פרק טו..... 126
320.....	מכילתא פרק כב	מסכת דשירה פרשה א..... 126
320.....	מסכת דנזיקין פרשה יג	מסכת דשירה פרשה ב..... 131
323.....	מסכת דנזיקין פרשה יד	מסכת דשירה פרשה ג..... 136
326.....	מסכת דנזיקין פרשה טו	מסכת דשירה פרשה ד..... 139
330.....	מסכת דנזיקין פרשה טז	מסכת דשירה פרשה ה..... 142
334.....	מסכת דנזיקין פרשה יז	מסכת דשירה פרשה ו..... 145
338.....	מסכת דנזיקין פרשה יח	מסכת דשירה פרשה ז..... 149
342.....	מסכת דכספא פרשה יט	מסכת דשירה פרשה ח..... 152
348.....	מסכת דכספא פרשה כ	מסכת דשירה פרשה ט..... 155
349.....	מכילתא פרק כג	מסכת דשירה פרשה י..... 159
פרשת כי תישא		מסכת דויסע פרשה א..... 162
368.....	מכילתא פרק לא	מכילתא פרק טז..... 169
368.....	מסכת דשבתא פרשה א	מסכת דויסע פרשה ב..... 171
פרשת ויקהל		מסכת דויסע פרשה ג..... 174
372.....	מכילתא פרק לה	מסכת דויסע פרשה ד..... 178
373.....	מסכת דשבתא פרשה א	מסכת דויסע פרשה ה..... 181
		מכילתא פרק יז..... 186
		מסכת דויסע פרשה ו..... 186

מכילתא - פרשת בא

מכילתא פרק יב

מסכת דפסחא פרשה א

[יב, א] ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר -

שומע אני שהיה הדבר לאהרן ולמשה.

כשהוא אומר: **ויהי ביום דבר ה' אל משה**. למשה היה הדבר ולא לאהרן.

אם כן מה תלמוד לומר אל משה ואל אהרן?

אלא מלמד שכשם שהיה משה כלל לדברות, כך היה אהרן כלל לדברות.

ומפני מה לא היה מדבר עמו?

מפני כבודו של משה.

נמצא ממעט אהרן מכל הדברות שבתורה, חוץ משלשה מקומות מפני שאפשר.

דבר אחר:

אל משה ואל אהרן -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה**, אין לי אלא משה דיין לפרעה.

אהרן מניין?

תלמוד לומר: **אל משה ואל אהרן** הקיש אהרן למשה.

מה משה היה דיין לפרעה.

אף אהרן היה דיין לפרעה.

מה משה היה אומר דבריו ולא ירא.

אף אהרן אומר דבריו ולא ירא.

דבר אחר:

אל משה ואל אהרן -

שומע אני כל הקודם במקרא הוא קודם במעשה?!

כשהוא אומר: **הוא אהרן ומשה -** מגיד ששניהם שקולים זה בזה.

כיוצא בזה אתה אומר: **בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ**.

שומע אני כל הקודם במקרא קודם במעשה, כשהוא אומר: **ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים**

מגיד ששניהם שקולים כאחד זה בזה.

כיוצא בדבר אתה אומר: **אנכי האל אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב**.
שומע אני כל הקודם בדבר הוא חשוב מחברו, כשהוא אומר: **וזכרתי את בריתי יעקב ואך בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם**.
מגיד ששניהם שקולים כאחד.

כיוצא בדבר אתה אומר: **כבד את אביך ואת אמך**.
כשהוא אומר: **איש אמו ואביו תיראו**.
מגיד ששניהם שקולים זה בזה.

בארץ מצרים -

חוץ לכרך או אינו אלא תוך הכרך?
כשהוא אומר: **ויאמר אליו משה בצאתי את העיר**.

והלא דברים קל וחומר:
ומה תפלה הקלה לא התפלל אלא חוץ לעיר, דבר חמור לא כל שכן.

ומפני מה לא נדבר עמו תוך הכרך?
מפני שהיתה מלאה שיקוצים וגילולים.

ועד שלא נבחרה ארץ ישראל, היו כל הארצות כשרות לדברות.
משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות.

עד שלא נבחרה ירושלים, היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות.
משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל, שנאמר: **השמר לך פן תעלה עולותך כי אם במקום אשר יבחר**.

עד שלא נבחר בית עולמים, היתה ירושלים ראויה לשכינה.
משנבחר בית עולמים, יצאת ירושלים, שנאמר: **כי בחר ה' בציון**.
ואומר: **זאת מנוחתי עדי עד**.

עד שלא נבחר אהרן, היו כל ישראל כשרים לכהונה.
משנבחר אהרן, יצאו כל ישראל, שנאמר: **ברית מלח עולם היא לפני ה'**.
ואומר: **והיתה לו ולזרעו אחריו**.

עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל כשרין למלכות.

משנבחר דוד, יצאו כל ישראל שנאמר: **הלא לכם לדעת כי אלהי ישראל נתן את הממלכה לדוד וגו'**

אם תאמר דן אני את הנביאים, שנדבר עימהם בחוצה לארץ, אע"פ שנדבר עימהם בחוצה לארץ, לא נדבר עימהם אלא בזכות אבות, שנאמר: **כה אמר ה' קול ברמה נשמע וגו' כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה ויש תקוה לאחריתך נאם ה' וגו'**, ואע"פ שנדבר עימהם בחוצה לארץ ובזכות אבות, לא נדבר עימהם אלא במקום טהור של מים, שנאמר: **ואני הייתי על אובל אולי.**

ואני הייתי על הנהר הגדול הוא חדקל.

ואומר: **היה היה דבר ה' וגו'.**

ויש אומרים:

נדבר עמו בארץ ונדבר עמו בחוצה לארץ, שנאמר: **היה היה דבר ה'**, היה שנדבר עמו בארץ היה שנדבר עמו חוצה לארץ.

ר' אלעזר בן ברוק אומר:

הרי הוא אומר: **קום צא אל הבקעה**, מגיד שהבקעה כשרה.

תדע שאין השכינה נגלית בחוצה לארץ, שנאמר: **ויקם יונה לברוח תרשישה וגו' וכי מלפני ה'**

הוא בורח והלא כבר נאמר: **אנא אלך מרוחך וגו'**

אם אסק שמים שם אתה וגו' אשא כנפי שחר גם שם ידך תנחני וגו'

עיני ה' משוטטות בכל הארץ.

בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים אם יחתרו בשאול.

אם יחבאו בראש הכרמל.

אם ילכו בשבי אין חשך ואין צלמות, אלא אמר יונה: אלך בחוצה לארץ מקום שאין השכינה

שורה ונגלית, שהגוים קרובים לתשובה הן, שלא לחייב את ישראל.

משל לעבד כהן שברח מרבו, אמר: אלך לבית הקברות מקום שאין רבו יכול לבא אחרי.

אמר לו רבו: יש לי כיוצא בך.

כך אמר יונה: אלך לי בחוצה לארץ, מקום שאין השכינה נגלית, שהגוים קרובים לתשובה הן,

שלא לחייב את ישראל.

אמר לו הקב"ה: יש לי שלוחין כיוצא בך, שנאמר: **וה' הטיל רוח גדולה אל הים.**

נמצאת אתה אומר שלשה נביאים הם אחד:

תבע כבוד האב וכבוד הבן

ואחד תבע כבוד האב ולא כבוד הבן.

ואחד תבע כבוד הבן ולא כבוד האב.

ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן. שנאמר: **נחנו פשענו ומרינו** לכך נכפלה נבואתו, שנאמר:

ועוד יוסיף עליהם דברים.

אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן, שנאמר: **קנא קנאתי לה' צבאות וגו'.**
ומה נאמר: **ויאמר לך שוב לדרכך מדברה דמשק וגו' ואת יהו בן נמשי תמשח למלך על**
ישראל ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיד שאין תלמוד לומר לנביא תחתיד, אלא שאי
איפשי בנבואתך.

יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב, שנאמר: **ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר,** שנית נדבר עמו
ולא שלישית.

ר' יונתן אומר:

לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים, שנאמר: **ויאמר אליהם שאוני הטילוני אל הים.**
וכן תמצא, האבות והנביאים היו נותנין עצמם על ישראל.

במשה מה הוא אומר?

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת).
(אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג).
אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי.

בדוד מהו אומר?

אנכי חטאתי ואני העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך כו' וגו'
הא בכל מקום אתה מוצא האבות והנביאים נתנו נפשם על ישראל.

לאמר -

צא ואמור אליהם מיד, **דברי ר' ישמעאל,** שנאמר: **ויצא ודבר**

ר' אליעזר אומר:

צא ואמור אליהם והשיבני דבר, שנאמר: **וישב משה את דברי העם אל ה'.**
ואומר: **האיש לבוש הבדים אשר קסת הסופר במתניו וגו'**
ואומר: **התשלח ברקים וילכו**
ויאמרו לך הננו שלוחי הקב"ה לא כשלוחי בשר ודם, ששלוחי בשר ודם צריכים לחזור אצל
שולחיהם, אבל לפניך אינו כן, אלא **התשלח ברקים וילכו,** וישבו לא נאמר, אלא **וילכו,**
ויאמרו בכל מקום שהן מהלכין נמצאים לפניך, ואומר: עשינו שליחותך, לקיים מה שנאמר:
הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, כשהקב"ה גוזר גזרות טובות ורעות על ישראל, על
הטובה מחזירים לפניו ועל הרעה אין מחזירים לפניו, שנאמר: **והנה ששה אנשים באים מדרך**
שער העליון וגו'.

וכתוב: **אלהי ישראל נעלה מעל הכרובים.**

ואומר: **ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר וגו' ולא לה אמר באזני.**

ונאמר **זקן ובחור ובתולה וטף ונשים וגו'.**

ויאמר אלים טמאו את הבית הזה וגו'.

יצאו אלו ועשו שליחותן אלו שנצטוו על הרעה, לא למדנו שהחזירו שליחותן, וזה שנצטווה על הטובה למדנו שהחזירו שליחותו, שנאמר: **והנה איש לבוש הבדים וגו'.**

ר' שמעון בן עזאי אומר:

לאמר -

בקול שאתה שומע בו, בו למד.

ר' עקיבא אומר:

לאמר -

צא ואמור להם שבזכותם היה מדבר עמי, שכל ל"ח שנה שהיה כועס על ישראל, לא היה מדבר עמו, שנאמר: **ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות ויאמר ה' אלי לאמר**

אמר ר' שמעון בן עזאי:

איני כמשיב על דברי ר' אלא כמוסיף על דבריו, ולא עם משה בלבד היה מדבר בזכות ישראל, אלא עם הנביאים כלם לא דבר אלא בזכות ישראל, שנאמר: **ואשב שבעת ימים משמים בתוכם.**

וכתיב: **ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר ה' וגו' ויהי דבר ה' אל ירמיהו וגו'**
וכן אתה מוצא בברוך בן נריה, שהיה מתרעם לפני המקום **אמרת אוי נא לי כי יסוף ה' יגון על מכאובי** נשתניתי אני מתלמידי הנביאים.
יהושע שמש משה ושרתה עליו רוח הקדש,
אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקדש,

מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים?

יגעתי באנחותי ומנוחה לא מצאתי וגו' ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: **ותנח עליהם הרוח נחה רוח ה' על אליהו ועל אלישע.**
ונחה עליו רוח ה'.

צא וראה מה המקום משיבו: **כה תאמר אליו כה אמר ה' הנה אשר בנית אני הורס ואתה תבקש לך גדולות ואין גדולות אלא נבואה**, שנאמר: **ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' קרא אלי ואענך ואגידה לך גדולות ובצור' ולא ידעתם.**
ברוך בן נריה, אם אין כרם אין סייג, אם אין צאן אין רועה.

מפני מה?

כי הנני מביא רעה אל כל בשר ונתתי נפשך לשלל אל המקום אשר תלך שם הא בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכות של ישראל.

מסכת דפסחא פרשה א

[יב, ב] החדש הזה לכם וגו' -

ר' ישמעאל אומר:

משה הראה את החדש לישראל, כזה היו רואים וקובעים את החדש לדורות.

ר' עקיבא אומר:

זה אחד מג' דברים שנתקשה משה והראהו המקום את כלן באצבע.

כיוצא בדבר אתה אומר: **זה לכם הטמא**

זה מעשה המנורה

ויש אומרים:

אף בשחיטה נתקשה משה, שנאמר: **זה הדבר אשר תעשה את המזבח.**

ר"ש בן יוחאי אומר:

והלא כל הדברות שנדבר עם משה לא נדבר אלא ביום, **החדש הזה**, הראהו בלילה.

וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו החדש בלילה?

ר' אלעזר אומר:

נדבר עמו ביום עם חשכה והראהו החדש בחשכה.

החדש הזה -

זה ניסן.

אתה אומר זה ניסן, או אינו אלא אחד מחדשי השנה?!

כשהוא אומר: חג האסיף בצאת השנה, וחג האסיף תקופת השנה אמרת.

צא וראה אי זה חדש שיש בו אסיף ותקופה ושנה יוצאה בו וקרוי שביעי?

אי אתה מוצא אלא תשרי, לאחר שלמדת ששביעי זה תשרי, ראשון זה ניסן, ואע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, בחדש הראשון, הוא חדש ניסן, ראש חדשים, מגיד שניסן ראש לחדשים.

ומנין אף למלכים?

תלמוד לומר: **הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל.**

ומנין אף לרגלים?

תלמוד לומר: **חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות.**

נמצינו למדין שניסן ראש לחדשים למלכים ולרגלים.

ר' נתן ור' יצחק אומר:

אף לשכירות בתים, ולא לשנים ולא לשמטין ויובלות, ולא לנטיעה ולא לירקות, שנאמר: **מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה וגו' בבא כל ישראל וגו'.**
ואומר: **וחג האסיף תקופת השנה,** זה הוא האמור לך, לא לשנים ולא לשמטין ויובלות לנטיעה ולירקות.

החדש הזה לכם -

לא מנה בו אדם הראשון.

אתה אומר: **לכם** ולא מנה בו אדם הראשון, או אינו אלא לכם ולא לגוים אמור!!
כשהוא אומר: **ראשון הוא לכם -** נמצינו למדין שישראל מונין ללבנה והגוים לחמה, לא דיים לישראל א' לל' יום, מגביהים עיניהם לאביהם שבשמים, וכשהחמה לוקה סימן רע לגוים, שהם מונים לחמה וכשהלבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל, שהם מונים ללבנה.

ר' אומר:

כשהחמה לוקה:

במזרח - סימן רע ליושבי מזרח,

במערב - סימן רע ליושבי מערב.

ר' יוסי אומר:

כשהמזלות לוקים:

במזרח - סימן רע ליושבי מזרח,

במערב - סימן רע ליושבי מערב.

ר' יונתן אומר:

אלו נתנו לגוים שנאמר: **כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמודו ומאותות השמים אל תחתו.**

מסכת דפסחא פרשה ב

ראש חדשים -

שומעני מיעוט חדשים שנים.

מנין לשאר חדשים?

תלמוד לומר: **לחדשי השנה.**

ראשון הוא למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **שמור את חדש האביב וגו'** שמור את הפסח לאביב ואביב לפסח שיבא בזמנו.

אביב בזמנו הא כיצד?

עבר את אדר שיבא אביב בזמנו, הרי שעברו את אדר ולא בא אביב בזמנו, שומעני שיעברו ר"ח ניסן.

היה ר"ש אומר:

הא אם אמרת כן, נמצאת אתה עושה ניסן ב', ואמרה תורה: **ראשון הוא לכם!**

ור' נתן אומר:

שמור את חדש -

חדש הסמוך לאביב אתה מעבר.

ואי זה זה?

הוי אומר: זה אדר, אבל לא שמענו מכמה מעבר.

כשהוא אומר: **שמור את חדש** חדש אתה מעבר.

והדין נותן: הואיל וחדש מתעבר ושנה מתעברת, מה החדש אחד ממנויו, אף שנה אחת ממנויה.

אי מה חדש אחד מלי בו, אף שנה אי מלי בה?!

תלמוד לומר: **שמור את חדש -** חדש אתה מעבר ואי אתה מעבר אחד מלי בה.

אי מה שנה מיב' בה, אף חדש מיב' בו?!

תלמוד לומר: **ובחמשה עשר יום לחדש חג שבועת ימים**, יום לחדש אתה מעבר ואי אתה מעבר אי מיב' בו.

ר' יצחק אומר:

הא אם אמרת כן, כבר הלבנה באמצע הרקיע, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, הואיל והחדש מתעבר והשנה מתעברת.

מה החדש אחד ממנויו

אף השנה אחד ממנויה.

מה חדש אין תוספת עבורו אלא בסוף,

אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף.

ר' ירמיה אומר:

הואיל וטומאה מעכבת ואביב מעכב, מה טומאה אין פחות מלי יום, אף אביב אין פחות מלי יום, או אפילו כי חל אביב ובא, תלמוד לומר: **ושמרת את החקה הזאת במועדה**, במועדה אתה מוסיף ואי אתה גורע.

ראשון הוא לכם לחדשי השנה -

שלא יעשה ניסן אחר.

ר' יאשיה אומר:

מניין שאין מעברים את השנה אלא בבית דין הגדול שבירושלים?

תלמוד לומר: ראשון הוא לכם דברו אל כל עדת בני ישראל וגו'.

מסכת דפסחא פרשה ג

[יב, ג] דברו אל כל עדת בני ישראל -

ר' ישמעאל אומר:

וכי שניהם מדברים היו והלא כבר נאמר: ואתה תדבר אל בני ישראל לאמר!!

ומה תלמוד לומר דברו?

אלא כשהיה משה מדבר, היה אהרן מרכין אזנו לשמוע באימה, ומעלה עליו הכתוב כאלו שומע מפי הקב"ה.

ר' אחי בר' יאשיה אומר:

וכי שניהם מדברים היו והלא כבר נאמר: ואתה תדבר אל כל ישראל.

ומה תלמוד לומר דברו?

אלא כיון שמשה מדבר היה אהרן מימינו ואלעזר משמאלו ואיתמר מימינו של אהרן והדבור יוצא מביניהם כאלו הג' מדברים.

ר"ש בן יוחאי אומר:

משה היה חולק כבוד לאהרן ואומר: למדני והדבור יוצא מביניהם ואהרן היה חולק כבוד למשה, ואומר לו: למדני! והדבור יוצא מביניהם, כאלו שניהם מדברים.

דברו אל כל עדת בני ישראל -

הדבור הזה בר"ח.

ולקיחה בעשור

ושחיטה בי"ד.

אתה אומר: הדבור היה בר"ח ולקיחה בעשור ושחיטה בי"ד, תלמוד לומר: החדש הזה לכם, דברו.

אמתי היה הדבור?

בר"ח, הא אין עליך כלשון האחרון אלא כלשון הראשון:

הדיבור בר"ח,

ולקיחה בעשור,

ושחיטה בי"ד.

ר' אחא בר יאשיה אומר:

הדיבור בר"ח ולקחה בעשור ושחיטה בארבע עשר, אתה אומר כן, או אינו אלא הדיבור ולקחה בר"ח ושחיטה בי"ד?!
תלמוד לומר: **דברו אל כל עדת בני ישראל**, שאין תלמוד לומר אלא להפסיק הענין, הא אין לך לדון כלשון האחרון אלא כראשון, הדיבור בר"ח ולקחה בעשור ושחיטה בי"ד.

ר יוסי הגלילי אומר:

הדיבור בר"ח ולקחה בעשור ושחיטה בי"ד, אתה אומר כן, או אינו אלא הדיבור בר"ח ולקחה ושחיטה בעשור?!
תלמוד לומר: **והיה לכם למשמרת עד יד יום** - אם אמרת כן, עקרת את כל הכתוב, הא אין עליך לדון וגו'.

[יב, ג] בעשור לחדש הזה ויקחו לכם -

אין לי אלא עשירי שהוא כשר ללקחה.

ארבעה עשר מנין?

אמרת קל וחומר:

ומה עשירי שאינו כשר לשחיטה, כשר ללקחה, י"ד שהוא כשר לשחיטה, אינו דין שיהא כשר ללקחה?!

יג' מנין?

אמרת קל וחומר:

ומה אם עשירי שאינו קרוב לשחיטה, כשר לשחיטה, יג שהוא קרוב לשחיטה אינו דין שיהא כשר ללקחה?!
והוא הדין לאחד עשר לשנים עשר.

בעשור לחדש -

להוציא פסח דורות, שפסח מצרים מקחו מבעשור ופסח דורות מקחו כל זמן.

ויקחו להם -

וכי כלן היו לוקחים?

אלא לעשות שלוחו של אדם כמותו, מכאן שלוחו של אדם כמותו.

איש שה לבית אבות -

בכלל שה גדי וטלה, שנאמר: **שה כשבים ושה עזים:**

לבית אבות -

אין לבית אבות אלא למשפחות, שנאמר: **למשפחותם לבית אבותם**.

והרי שהיו עשר משפחות לבית אב אחד, שומע אני שה אחד לכולם?!
תלמוד לומר: **שה לבית אבות**.

[יב, ד] **ואם ימעט הבית מהיות משה -**

בא הכתוב ללמדך, שלעולם נמנין על הפסח ומושכים ידיהם ממנו, עד שישחט בלבד, שלא יביא את הפסח כמות שהוא.

ר' יהודה אומר:

בלבד שלא יהא שם אחד מחבורה הראשונה, שלא לעשות עיקר טפלה וטפלה עיקר.

ולקח הוא ושכנו -

ר' ישמעאל אומר:

מנין אתה אומר, שאם ירצה אדם למנות אחרים על פסחו שהוא רשאי?
שנאמר: **ולקח הוא ושכנו**.

ר' עקיבא אומר:

מנין אתה אומר, שאם רוצה אדם לעשות פסחו יחידי שהוא רשאי?
שנאמר: **ולקח הוא ושכנו**.

שומע אני שכנו שבגגו, או אינו אלא שכנו שבשדה?!
תלמוד לומר: הקרוב אל ביתו, דבר הכתוב בהווה.

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

שכנו מכל מקום.

במכסת נפשות -

אין מכסת אלא מנין שישחטנו למנויו, ואם שחטו שלא למנויו עבר על מצוה, שומע אני שיהא כשר?!
תלמוד לומר: **איש לפי אכלו תכוסו**, שנה עליו הכתוב לפסול.

דבר אחר:

במכסת נפשות למה נאמר?

לפי שנאמר: **איש** אין לי אלא איש.

אשה טומטום אנדרוגינוס מנין?

תלמוד לומר: **במכסת נפשות**, ריבה.

משמע מביא את אלו ומביא את החולה ואת הקטן שאינן יכולין לאכול כזית!!
תלמוד לומר: **איש לפי אכלו**. יצאו החולה והקטן שאינן יכולין לאכול כזית, שאין שוחטין עליהן.

תכוסו על השה -

ר' יאשיה אומר:

לשון סורסי הוא זה, כאדם שאומר לחבירו: כוס לי טלה זה.

על השה -

ר' ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמדך שנמנים על הפסח ומושכים את ידיהם ממנו עד שישחט, ובלבד שלא יניח הפסח כמות שהוא.

ר' יצחק אומר:

במי הענין מדבר?

בחי.

מסכת דפסחא פרשה ד

[יב, ה] שה -

בכלל שה גדי וטלה, שנאמר: **שה כשבים ושה עזים**.

תמים -

להוציא בעל מום זכר, להוציא טומטום ואנדרוגינוס ונקבה.

בן שנה -

אין לי אלא בן שנה.

בן שנתו מניין?

היה ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

ומה אם עולה חמורה כשרה לבא, כל שנתה כבת שנתה פסח שהוא קל, אינו דין שיוכשר כל שנתו כבן שנתו.

ר' יוסי הגלילי אומר:

ומה איל שתחילתו פסול, סופו כשר.

מן הכשבים ומן העזים -

מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו.
אתה אומר כן, או אינו אלא שיביא משניהם כאחת?!
תלמוד לומר: **ואם מן הצאן קרבנו**, מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו.

והאי דברים קל וחומר:
ומה אם עולה חמורה כשרה להביא מין אחר.

מה תלמוד לומר: מן הכשבים ומן העזים?
מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו.

[יב, ו] והיה לכם -
להביא פסח דורות, שלא יבוא אלא מן הכשבים ומן העזים **דברי ר' אליעזר**.

ר' יאשיה אומר:
תקחו למה נאמר?
לפי שנאמר: **וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר** צאן לפסח ובקר לחגיגה.
אתה אומר כן, או אינו אלא אחד זה ואחד זה בפסח?!
ומה אני מקיים שה תמים זכר פסח מצרים, אבל פסח דורות יביא מזה ומזה?
תלמוד לומר: **ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה**, כעבודה שעבדת במצרים, כך עשה לדורות
דברי ר' יונתן.

ר' אליעזר אומר:
צאן לפסח ובקר לחגיגה אתה אומר כן, או אינו אלא אחד זה ואחד זה בפסח?!
ומה אני מקיים שה תמים וגוי פסח מצרים, אבל פסח דורות יביא מזה ומזה?
תלמוד לומר: **ושמרתם את הדבר הזה** הרי פסח דורות אמור.

אם כן מה תלמוד לומר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר?
צאן לפסח ובשר לחגיגה.

ר' עקיבא אומר:
כתוב אחד אומר: **וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר**.
וכתוב אחר אומר: **מן הכשבים ומן העזים תקחו**.

כיצד יתקיימו שני המקראות הללו?
אמרת זו מדה בתורה:

שני כתובים זה כנגד זה וסותרין זה על ידי זה, עד שיתקיימו במקומן יבא כתוב שלישי ויכריע ביניהן, תלמוד לומר: **משכו וקחו לכם צאן למשפחותכם ושחטו הפסח**, צאן לפסח ולא בקר לפסח.

ר' ישמעאל אומר:

בחגיגה הבאה בפסח הכתוב מדבר.

אתה אומר כן, או אינו מדבר אלא בפני עצמו, כשהוא אומר: **שה תמים זכר** הרי פסח עצמו אמור.

ומה תלמוד לומר וזבחת פסח לה'?

בחגיגה הבאה בפסח הכתוב מדבר.

ר' אומר:

בזבח הבא מן הבקר כמן הצאן הכתוב מדבר.

ואי זה זה?

זה שלמים.

מכאן אמרו:

מותר שלמים לשלמים ומותר פסח לשלמים.

מסכת דפסחא פרשה ה

והיה לכם למשמרת -

מפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים?

היה ר' מתיא בן חרש אומר:

ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים - הגיע שבועתו שנשבע הב"ה לאברהם, שיגאל את

בניו ולא היה בידם מצות שיעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר: **שדים נכונו ושערך צמח ואת**

ערום ועריה וגו' - ערום מכל מצות, נתן להם הקב"ה שתי מצות: **דם פסח ודם מילה**

שיתעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר: **ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך וגו'.**

ואומר: **גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו**, לכך הקדים הכתוב לקיחתו של

פסח לשחיטתו ד' ימים, שאין נוטלין שכר אלא על ידי מעשה.

ר' אליעזר הקפר בר' אומר:

וכי לא היה בידם של ישראל ד' מצות, שאין כל העולם כדאי בהן?!

שלא נחשדו על העריות,

ולא על לשון הרע,

ולא שנו את שמם,

ולא שנו את לשונם,

ומנין שלא נחשדו על העריות?

שנאמר: **ויצא בן האשה הישראלית** להודיע שבחן של ישראל, שלא היה ביניהם אלא זה ופרסמו ופרטו הכתוב, ועליהם מפורש בקבלה, שנאמר: **גן נעול אחותי כלה**.

גן נעול - אלו הזכרים.

גל נעול מעין חתום - אלו הנקבות.

ור' נתן אומר:

גן נעול - אלו הנשואות.

גל נעול מעין חתום - אלו הארוסות.

דבר אחר:

גן נעול גל נעול - אלו שתי ביאות.

ומנין שלא נחשדו על לשון הרע והיו אוהבין זה את זה?

תלמוד לומר: **ושאלה אשה משכנתה**. כבר היה בידם שנים עשר חדש, ואי אתה מוצא אחד מהם שהלשין על חבירו.

ומנין שלא שנו שמם כשם שמייחסן בירידתן?

שנאמר: **ראובן שמעון לוי ויהודה** כך מיחסן בעלייתן, שנאמר: **ויתילדו על משפחותם לבית אבותם וגו'**

ואומר: **המלאך הגואל אותי**.

ומנין שלא שנו את לשונם?

שנאמר: **כי פי המדבר אליכם**.

ואומר: **ויאמרו אלהי העברים נקרה עלינו וגו'**.

ואומר: **ויבא הפליט ויגד לאברם העברי**.

ומפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים?

לפי שהיו ישראל שטופין בעבודה זרה במצרים, ועבודה זרה שקולה כנגד כל המצות, שנאמר: **והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה**, יחד הכתוב מצוה זה ואמרה ענין זה בפני עצמו.

ואי זה?

זה עבודה זרה.

או אינו אלא אחד מכל מצות האמורות בתורה סתם, כשהוא אומר: **וכי תשגו ולא תעשו וגו'** באו כל המצות ללמד על מצוה אחת.

ומניין לעובר על כל מצות שהוא פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה?
שנאמר: **לעברך בברית ה' אלהיך** ואין ברית אלא תורה, שנאמר: **אלה דברי הברית וגו'.**
אמר להם משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצות.

ר' יהודה בן בתירא אומר:
הרי הוא אומר: **ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו'** וכי יש לך אדם שהוא מתבשר במדה טובה ואינו שמח?!
שנאמר: **יולד לך בן זכר שמח שמחהו.** רבו מוציאו לחירות ואינו שמח?!

אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה?
אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה שנאמר: **ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו.**
ואומר: **וימרו בי בית ישראל במדבר.**
וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום על בני ישראל - צום לפרוש מע"ז.

והיה לכם למשמרת למה נאמר?
לפי שנאמר: **משכו וקחו לכם צאן וגו'** אמרו לו ישראל למשה רבינו: **הן נזבח את תועבת מצרים וגו'.**
אמר להן: מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתו, אתם יודעים בשחיטתו.

והיה לכם למשמרת -
שחטוהו בי"ד ושמרוהו עד י"ד.

אתה אומר שמרוהו עד י"ד ושחטוהו בי"ד או שומרהו עד י"ד ומשכחו ושחטוהו בי"ד?!
תלמוד לומר: בראשון בי"ד יום קבעו הכתוב חובה, אין עליך לדון כלשון האחרון, אלא כלשון הראשון, שמרהו עד י"ד ושחטוהו בארבעה עשר.

והיה לכם למשמרת -
מגיד הכתוב שהיו מבקרים אותו ד' ימים קודם לשחיטה, מכאן אתה דן על התמיד.
נאמרה שמירה בפסח ונאמרה שמירה בתמיד.
מה שמירה האמורה בפסח מבקרים אותו ארבעה ימים קודם שחיטה, אף שמירה האמורה בתמיד מבקרים אותו ד' ימים קודם שחיטה.

מכאן אמרו:

אין פוחתים מששה טלאים המבוקרין מלשכת הטלאים, כדי לשבת ולשני ימים טובים של ראש השנה ומוסיפין לעולם.

והיה לכם למשמרת -

להוציא פסח דורות, שפסח מצרים מקחו בעשור ופסח דורות מקחו כל זמן.

ושחטו אותו -

וכי כלן שוחטין אותו?

אלא לעשות שלוחו של אדם כמותו.

מכאן אמרו:

שלוחו של אדם כמותו.

ושחטו אותו -

בין בחול בין בשבת.

ומה אני מקיים מחלליה מות יומת?

בשאר מלאכות, חוץ משחיטת הפסח.

או אף בשחיטת פסח, הא מה אני מקיים ושחטו אותו?

בשאר כל הימים חוץ מן השבת.

או אף בשבת?

תלמוד לומר: **ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו**. ואפילו בשבת, **דברי ר' יאשיה**

אמר לו ר' נתן:

ועדיין לא שמענו גם לו ר' יאשיה, הרי הוא אומר: **צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני**

לחמי וגו' אם ללמד על התמיד שתדחה את השבת. והלא כבר נאמר: **וביום השבת שני כבשים**

בני שנה.

ומה תלמוד לומר במועדו?

אלא להקיש ולדון.

נאמר כאן **במועדו**,

ונאמר להלן **במועדו**,

מה כאן דוחה שבת,

אף להלן דוחה שבת.

ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל -

**מנין אתה אומר, שאם אין להם לישראל אלא פסח אחד, שכולן יוצאים בו ידי חובתו?
תלמוד לומר: ושחטו אותו וגו'.**

מכאן אמרו:

הפסח נשחט בשלש כתות:

קהל,

ועדה,

וישראל.

בין הערבים -

שומע אני עם דמדומי חמה?

תלמוד לומר: בערב.

אי בערב יכול משתחשך?

תלמוד לומר: כבא השמש.

אי כבא השמש ובשלת ואכלת?

תלמוד לומר: מועד צאתך, הפסיק הענין ובשלת ואכלת משחשכה.

ר' אומר:

הרי הוא אומר: שם תזבח את הפסח בערב שומע אני כשמועו, תלמוד לומר: מועד צאתך ממצרים.

אימתי יצאו אלו ממצרים?

משש שעות ולמעלה וכן הו' אומר: ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו'.

ר' נתן אומר:

מנין ראיה לבין הערבים שהוא משש שעות ולמעלה?

אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, קדשו עליה מלחמה.

קומו ונעלה בצהרים.

אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

בא הכתוב להשוות ראשון אחרון ואחרון ראשון.

מועד צאתך ממצרים - לשחיטתו.

כבוא השמש - לצלייתו.

בערב - לאכילתו.

בן בתירא אומר:

בין הערבים - שחטהו,

תן ערב - לשחיטתו,

תן ערב - לאכילתו.

מסכת דפסחא פרשה ו

[יב, ז] ולקחו מן הדם -

שומע אני בין ביד בין בכלי, תלמוד לומר: **אשר בסף.**

מגיד הכתוב שעוקר וחוקק כבר האסקופה ושוחט בתוכה, ואין סף אלא אסקופה, שנאמר:

בתתם ספם את ספי.

וכתיב: **וינועו אמות הספים, דברי ר' ישמעאל.**

ר' עקיבא אומר:

אין סף אלא כלי, שנאמר: **והספים והמזמרות והמזרקות והנפות וגו':**

ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף -

מבפנים אתה אומר מבפנים, או אינו אלא מבחוץ?!

תלמוד לומר: **והיה הדם לכם לאות -** לכם לאות ולא לאחרים.

ר' יצחק אומר:

לעולם מבחוץ, כדי שיהו המצרים רואין ומיעיהן מתחתכין.

ונתנו על שתי המזוזות וגו' -

שומע אני, אם הקדים זה לזה לא יצא?!

תלמוד לומר: **והגעתם אל המשקוף וגו'** הא אם הקדים זה לזה יצא.

נמצינו למדין שלש מזבחות היו להם במצרים:

המשקוף,

ושתי המזוזות.

ר' שמעון אומר:

ארבעה היו:

הסף

והמשקוף

ושתי המזוזות.

על הבתים אשר יאכלו אותנו בהם -

אין לי אלא על הבתים.

אשר יאכלו אותנו בהם -

בתים שהיו ישנים בהם מניין?

תלמוד לומר: **על הבתים אשר אתם שם** מכל מקום.

[יב, ח] ואכלו את הבשר -

בשר לא גידים, ולא עצמות, ולא קרבים, ולא טלפים.

בלילה הזה -

שומע אני כל הלילה?!

תלמוד לומר: **לא תותירו ממנו.**

אני אקרא: **והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו.**

עד בקר למה נאמר?

לא בא הכתוב אלא ליתן תחום לבקרו של בקר.

ואי זה?

זה עמוד השחר.

מכאן אמרו:

אכילת פסחים ואכילת זבחים והקטר חלבים ואיברין מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

כל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

ומפני מה אמרו עד חצות?

כדי להרחיק אדם מן העבירה ולעשות סייג לתורה. ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה, שהיו

אומרים: **הוּוּ מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה.**

ר' אליעזר אומר:

נאמר כאן **לילה,**

ונאמר להלן **לילה,**

מה להלן עד חצות,

אף כאן עד חצות.

[יב, ח] צלי אש -

ולא צלי שפוד ולא צלי אסכלה, ולא צלי התנור, אלא צלי אש הגלוי מן החי.
אתה אומר הצלוי מן החי, או אינו אלא במבושל?!
תלמוד לומר: **כי אם צלי אש.**

הא מה תלמוד לומר צלי אש?

הצלוי מן החי.

צלי אש על מצות ומרורים יאכלוהו -

הוסיף לו הכתוב שתי מצות, חוץ מן המצוה האמורה בגופו.

ואי זה?

זה ועצם לא תשברו בו.

צלי אש ומצות -

מגיד הכתוב שמצות הפסח: **מצה צלי ומרור.**
צלי אש ומצות.

ומנין אתה אומר, שאם אין להם מצות ומרור הן יוצאין ידי חובתן בפסח?
תלמוד לומר: **יאכלוהו.**

אין לי אלא בזמן שאין להם מצה ומרור יוצאין ידי חובתן בפסח.

יכול כך אם אין להם פסח יוצאין במצה ומרור?

הרי אתה דן:

הואיל והפסח מצוות עשה, מצה ומרור מצות עשה.

הא למדת, שאם אין להם מצה ומרור יוצאין ידי חובתן בפסח, כך אם אין להם פסח, יוצאין ידי חובתן במצה ובמרור.

דבר אחר:

על מצות ומרורים יאכלוהו -

מכאן אמרו:

הפסח נאכל אכילת שבע ואין מצה ומרור נאכלים אכילת שבע.

[יב, ט] אל תאכלו ממנו נא -

אין נא אלא חי ובשל מבושל, לחייב על החי ועל המבושל.

אתה אומר לחייב על החי ועל המבושל או אינו אלא לחייב על המבושל ביותר??
תלמוד לומר: **כי אם צלי אש**.

הא מה תלמוד לומר ובשל מבושל?
לחייב על החי ועל המבושל.

ובשל מבושל במים -
אין לי אלא מים, שאר כל המשקין מניין?
היה ר' ישמעאל אומר:
אמרת קל וחומר הוא:
אם מים שאינן מפיגין טעמן הרי הן אסורין בבישול, שאר המשקין שהן מגיפין טעמן דין הוא
שיהא אסורין בבישול!

ר' עקיבא אומר:
אין לי אלא מים, שאר כל משקין מניין?
תלמוד לומר: **ובשל מבושל** להביא שאר המשקין.

ר' אומר:
אני אקרא: **אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש**.
ומה תלמוד לומר נא ובשל מבושל שיכול?
אין לי אלא השעה שהוא אכול צלי.

ובשעה שהוא נא ומבושל, מבעוד יום מניין?
תלמוד לומר: **ובשל מבושל** לחייב עליו מבעוד יום.

ובשל -
אין בשל אלא צלי, שנאמר: **ובשלת ואכלת**.
ואומר: **ויבשלו את הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו
לכל בני העם**.

מכאן היה ר' יאשיה אומר:
הנודר מן המבושל אסור בצלי.

כי אם צלי אש -
למה נאמר?
הייתי אומר: הראוי לשלוק - ישלוק, הראוי לצלי – יצלה!!
תלמוד לומר: **כי אם צלי אש** תוך ובר דברי ר' עקיבא.

ר' אומר:

מקולס.

[יב, י] ולא תותירו ממנו עד בקר -

הא אם הותיר עבר על מצוה.

שומע אני יהא כשר, תלמוד לומר: **לא תותירו ממנו עד בקר.**

אני אקרא: **והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו.**

עד בקר למה נאמר?

אלא בא הכתוב ליתן תחום לבוקרו של בקר.

דבר אחר:

מה תלמוד לומר עד בקר?

מגיד שאינו נשרף עד אור ששה עשר.

ר' ישמעאל אומר:

אינו צריך.

הרי הוא אומר: **כל מלאכה לא יעשה בהם** - שריפה מעין מלאכה הוא.

ומה תלמוד לומר עד בקר?

אלא אם חל אור י"ו להיות בשבת, מגיד שאינו נשרף אלא עד אור י"ז.

ר' יונתן אומר:

אינו צריך.

ומה אם במקום שכל אוכל נפש דוחה יום טוב, אין שריפת נותר דוחה יום טוב. מקום שאין

מקצת אוכל נפש דוחה את השבת, אינו דין שלא תהא שריפת נותר דוחה אותו!?

ומה תלמוד לומר עד בקר?

בא הכתוב ליתן תחום לבקרו של בקר.

ר' יצחק אומר:

אינו צריך.

ומה אם חמץ שהוא בבל יראה ובבל ימצא, אין שריפתו דוחה יו"ט. נותר שאינו בבל יראה

ובבל ימצא, אינו דין שלא ידחה יום טוב לשרפו!?

ומה תלמוד לומר עד בקר?

לענין שאמרנו.

מסכת דפסחא פרשה ז

[יב, יא] וככה תאכלו אותו -

כיוצאי דרכים.

ר' יוסי הגלילי אומר:

בא הכתוב ללמדנו דרך ארץ מן התורה על יוצאי דרכים, שיהיו מזורזין.

ואכלתם אותו בחפזון -

זה חפזון מצרים.

אתה אומר כן, או אינו אלא חפזון ישראל, כשהוא אומר: **ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו** (שמות יא ו), הרי חפזון ישראל אמור.

הא מה אני מקיים ואכלתם אותו בחפזון?

זה חפזון מצרים.

רבי יהושע בן קרחה אומר:

ואכלתם אותו בחפזון -

זה חפזון ישראל.

אתה אומר כן, או אינו אלא חפזון מצרים, כשהוא אומר: **כי גורשו ממצרים -** הרי חפזון מצרים אמור.

ומה תלמוד לומר בחפזון?

זה חפזון ישראל.

אבא חנן משום רבי אליעזר אומר:

זה חפזון שכינה, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר.

קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש ב ח)

ואומר: **הנה זה עומד אחר כתלנו (שם ט).**

יכול לעתיד לבא יהא בחפזון?

תלמוד לומר: **כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' וגו' (ישעיה נב יב).**

פסח הוא לה' -

שיהיו כל מעשיו לשם שמים.

[יב, יב] **ועברתי בארץ מצרים -**

רבי יהודה אומר:

כמלך שעובר ממקום למקום.

דבר אחר:

נותן אני עברתי במצרים, אין עברה אלא זעם, שנאמר: **ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה** (תהלים עח מט).

ואומר: **יום עברה וגו' היום ההוא** (צפניה א טו)

ואומר: **הנה יום הה' בא אכזרי ועברה וחרון אף וגו'** (ישעיה יג ט):

והכיתי כל בכור -

שומע אני על ידי מלאך, או על ידי שליח, תלמוד לומר: **וה' הכה כל בכור בארץ מצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח:**

והכתי כל בכור בארץ מצרים -

אפילו ממקומות אחרים והם במצרים.

בכורי מצרים אפילו הם במקומות אחרים מניין?

תלמוד לומר: **למכה מצרים בבכוריהם וגומר.**

בכורי חם כוש פוט ולוד מניין?

תלמוד לומר: **ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם.**

מאדם ועד בהמה -

מי שהתחיל בעבירה תחלה, ממנו התחילה הפורענות.

כוצא בדבר אתה אומר: **וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו'** (בראשית ז כג)

כיוצא בדבר אתה אומר: **ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים** (שם יט יא)

כיוצא בדבר אתה אומר: **ואכבדה בפרעה ובכל חילו** (שמות יד, ד).

כיוצא בדבר אתה אומר: **הכה תכה את יושבי העיר ההיא וגומר** (דברים יג טז).

כיוצא בדבר אתה אומר: **וצבתה בטנה ונפלה יריכה** (במדבר ה כז) - אבר שהתחיל בעברה תחלה.

אף כאן אתה אומר: **והכיתי כל בכור** מי שהתחיל בעברה תחלה, ממנו התחילה הפורענות.

והלא דברים קל וחומר:

ומה אם מדת פורענות מעוטה, מי שהתחיל בעבירה לוקה תחלה, קל וחומר למדה טובה שמרובה.

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' -

שפטים משונים זה מזה של אבן היתה נמסת ושל עץ היתה נרקבת ושל מתכת נעשית חררה
שנאמר: **ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים**
(במדבר לג ד)

ויש אומרים:

של אבן נרקבת ושל עץ נמסית.

ר' נתן אומר:

שפטים -

שפוט שופטי שפטים נרקבים, נבקקים, נגדעים, נשרפים, מצינו למדין שעבודה זרה לוקה
בארבעה דרכים ועובדיה בשלשה:

במכה,

בהשחתה,

ובמגפה.

אני ה' -

מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן.

אני ה' -

בשבועה אני נפרע מהם.

והלא דברים קל וחומר:

ומה מדת פורענות מעוטה אמר הקב"ה לעשות ועשה, מדה טובה מרובה על אחת כמה וכמה.

[יב, יג] והיה הדם לכם לאות -

לכם לאות ולא לי לאות.

לכם לאות -

ולא לאחרים לאות.

על הבתים אשר אתם שם -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **על הבתים אשר יאכלו אותו בהם.**

אין לי אלא בתים שיאכלו בהם.

בתים שהיו יושבים בהם מניין?

תלמוד לומר: **על הבתים אשר אתם שם**, מכל מקום.

וראיתי את הדם -

היה ר' ישמעאל אומר:

והלא הכל גלוי לפניו, שנאמר: **ידע מה בחשוכה ונהורא עמיה שרא** (דניאל ב כב)

ואומר: **גם חשך לא יחשיך ממך** (תהלים קלט יב).

ומה תלמוד לומר וראיתי את הדם?

אלא בשכר מצוה שאתם עושים אני נגלה וחס עליכם, שנאמר: **ופסחתי עליכם**, אין פסיחה

אלא חיים, שנאמר: **כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות על ירושלים גנון והציל פסוח והמליט**

(ישעיה לא ה):

דבר אחר:

וראיתי את הדם -

רואה אני דם עקדתו של יצחק, שנאמר: **ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וגו'**

(בראשית כב כד).

ולהלן הוא אומר: **ובהשחית ראה ה' וינחם וגו'** (ד"ה א' כא טו).

מה ראה?

ראה דם עקדתו של יצחק, שנאמר **ה' אלהים יראה לו השה**:

ופסחתי עליכם -

ר' יאשיה אומר:

אל תקרי **ופסחתי** אלא **ופסעתי**, שהקב"ה מדלג על בתי בניו במצרים, שנאמר: **קול דודי הנה**

זה בא מדלג על ההרים (שה"ש ב ח).

ואומר: **הנה זה עומד אחר כתלנו וגומר**.

רבי יונתן אומר:

ופסחתי עליכם -

עליכם אני חס, ואני איני חס על המצרים.

הרי שהיה מצרי בתוך ביתו של ישראל, שומע אני ינצל בגינו?!

תלמוד לומר: **ופסחתי עליכם -** עליכם אני חס ולא על המצרים.

הרי שהיה ישראל בבית המצרים שומע אני ילקה בגללו?!

תלמוד לומר: **ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים** בכם אינו הווה, אבל הווה

הוא לאחר זמן.

[יב, יד] והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו -

יום שהוא לך לזיכרון אתה חוגגו, אבל לא שמענו אי זהו.

כשהוא אומר: **ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגומר** (שמות יג ג) עדין הדבר שקול.

כשהוא אומר: **ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה** (במדבר לג ג).

אימתי אכלו בני ישראל את הפסח?

בלילי יו"ט והם לא יצאו אלא ביום טוב עצמו.

וחגותם אותו חג לה' -

אין לי אלא יום טוב ראשון שהוא טעון חגיגה.

יום טוב האחרון מניין?

תלמוד לומר: **שבעת ימים תאכל מצוה וביום השביעי חג לה'** (שמות יג ו).
אין לי אלא יום טוב ראשון ואחרון שהם טעונים חגיגה.

חולו של מועד מניין?

הרי אתה דן:

הואיל ויום טוב הראשון ואחרון קרויין מקרא קדש, וחולו של מועד קרוי מקרא קדש, אם למדת על יום טוב הראשון ואחרון שהן קרואים מקרא קדש, הרי הן טעונים חגיגה חולו של מועד שהוא קרוי מקרא קדש, דין הוא שיטען חגיגה!

ועוד קל וחומר:

ומה אם יו"ט הראשון והאחרון שאין לפניהם ולאחריהם מקודשין, הרי הן טעונים חגיגה, חולו של מועד שהוא מקודש לפניו ולאחוריו, דין הוא שיהא טעון חגיגה!

ר' יוסי הגלילי אומר:

הרי הוא אומר: **שבעת ימים תחוג לה' אלהיך** (דברים טו טז) להביא ז' ימי הפסח שיטענו חגיגה, או אינו מדבר אלא בחג, כשהוא אומר: **וחגותם אותו חג לה'** (ויקרא כג מא) הרי חג אמור.

ומה אני מקיים שבעת ימים תחוג לה'?

להביא שבעת ימי הפסח שיטענו חגיגה.

לדורותיכם -

שינהוג הדבר לדורות.

או לדורותיכם, שומע אני מיעוט דורות שנים, תלמוד לומר: **חקת עולם תחגהו**.

מסכת דפסחא פרשה ח

[יב, טו] **שבעת ימים מצות תאכלו -**

שומע אני כל מצות כמשמעו?!

תלמוד לומר: **לא תאכל עליו חמץ**, לא אמרתי אלא דבר הבא לידי מצה וחמץ.

ואי זה זה?

אלו חמשת המינין ואלו הם:

החטים,

והשעורים,

והכוסמים,

ושבולת שועל,

ושיפון.

יצאו:

האורז,

והדוחן,

והפרגון,

והקטנית,

והשומשמין,

שאין באין לידי חמץ ומצה, אלא לידי סרחון.

שבעת ימים מצות תאכלו -

שומע אני אף מעשה קדרה במשמע, תלמוד לומר: **לחם עוני**.

שבעת ימים -

עם יום טוב הראשון.

אתה אומר כן, או אינו אלא חוץ ליום טוב הראשון?!

תלמוד לומר: **עד יום האחד ועשרים**.

אי עד יום האחד ועשרים אוציא סמוך לעשרים, תלמוד לומר: **שבעת ימים מצות תאכלו**.

שבעת ימים מצות תאכלו -

לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות.

אתה אומר לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות.

או אינו אלא לעשות הראשון רשות ושאר הימים חובה?!

תלמוד לומר: **בראשון בארבעה עשר יום לחדש** הכתוב קבעו חובה.

הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כראשון, לעשות הראשון חובה ושאר כל הימים רשות.

כתוב אחד אומר: **שבעת ימים מצות תאכלו**.

וכתוב אחד אומר: **ששת ימים תאכל מצות**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

השביעי הזה בכלל היה ויצא (מוצא) מן הכלל, ללמד על הכלל.

מה שביעי רשות אף כל רשות.

או מה שביעי רשות אף לילה הראשון רשות?!

תלמוד לומר: **בראשון בארבעה עשר יום לחדש**, הכתוב קבעו חובה, הא אין עליך לומר כלשון

האחרון אלא כלשון הראשון, מה שביעי רשות אף כלן רשות.

דבר אחר:

כתוב אחד אומר: **ששה**.

וכתוב אחד אומר: **שבעה**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

אלא ששה מן החדש, שבעה מן הישן.

אך ביום הראשון וגו' -

מערב יום טוב.

אתה אומר מערב יום טוב, או אינו אלא ביום טוב עצמו?!

תלמוד לומר: **לא תשחט על חמץ דם זבחי**, לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים, **דברי ר'**

ישמעאל.

ר' יונתן אומר:

אינו צריך.

הרי כבר נאמר: **כל מלאכה לא יעשה בהם** שריפה מעין מלאכה היא.

מה תלמוד לומר תשביתו שאור מבתיכם?

מבערב יום טוב.

אתה אומר כן, או אינו אלא ביום טוב עצמו?!

תלמוד לומר: **אך** - חילק.

ר' יוסי אומר:

תשביתו שאור מבתיכם -

בשריפה.

אתה אומר בשריפה, או אינו אלא בכל דבר?!

הרי אתה דן:

נותר אסור באכילה, וחמץ אסור באכילה.

מה נותר בשריפה,

אף חמץ בשריפה.

אם למדת נותר שאינו אלא בשריפה, אף חמץ לא יהא אלא בשריפה.

נבלה תוכיח, שהיא אסורה באכילה ואינה בשריפה, היא תוכיח על חמץ, אע"פ שהוא אסור

באכילה לא יהא בשריפה.

אמרת: הפרש נותר אסור בהנאה, וחמץ אסור בהנאה.

אם למדת על נותר שאינו אלא בשריפה, אף חמץ לא יהא אלא בשריפה.

והרי שור הנסקל יוכיח, שהוא אסור בהנאה ואינו בשריפה, הוא יוכיח על חמץ, אע"פ שהוא

אסור בהנאה, לא יהא בשריפה.

אמרת הפרש נותר חייבין עליו כרת. וחמץ חייבין עליו כרת.

אם למדת על נותר שאינו אלא בשריפה, אף חמץ לא יהא אלא בשריפה.

והרי חלב של שור הנסקל יוכיח, שחייבין עליו כרת ואינו בשריפה, הוא יוכיח על חמץ, אע"פ

שחייבין עליו כרת, לא יהא בשריפה.

אמרת אדון ארבעה לשונות כאחת, מארבעה לשונות כאחת.

נותר אסור באכילה ובהנאה וחייבין עליו כרת. והזמן גרם.

וחמץ אסור באכילה ואסור בהנאה וחייבין עליו כרת והזמן גרם.

ואל תאמר נבלה תוכיח, שאע"פ שאסורה באכילה, אינה אסורה בהנאה.

ולא שור הנסקל יוכיח, שאע"פ שהוא אסור בהנאה, אין חייבים עליו כרת.

ולא חלב שור הנסקל יוכיח, שאע"פ שחייבים עליו כרת, אין הזמן גורם,

אלא אלמוד דבר מדבר ואדון דבר מדבר.

אמור דבר שהוא שוה בד' דרכים מדבר ששוה בד' דרכים, ואל אלמוד דבר שהוא שוה בארבעה

דרכים מדבר שאינו שוה לא בדרך אחד ולא בב' דרכים ולא בג' דרכים.

אם למדת על נותר שאינו אלא בשריפה, אף חמץ לא יהיה אלא בשריפה.

אמר ר' יהודה בן בתירה:

סבור אתה שאתה מחמיר עליו ואינך אלא מקל, הא אם לא מצא לו אור ישב לו ולא ישרוף?!

אלא כלשון הזה הוי אומר: עד שלא תגיע שעת הביעור מצות כילוי בשריפה, משהגיעה שעת

הביעור מצות כילוי בכל דבר.

ר' אומר :

בדבר שהוא בבל יראה ובל ימצא.

ואי זה הוא דבר שהוא בבל יראה ובל ימצא?

אין אתה מוצא אלא בשריפה.

כי כל אוכל חמץ ונכרתה -

שומע אני כל חמץ במשמע, תלמוד לומר: **לא תאכל עליו חמץ** לא אמרתי אלא שהוא בא לידי חמוץ ומצה.

ואי זה הוא?

זהו חמשת המינין :

החטים,

והשעורים,

והכוסמים,

שבולת שועל,

שיפון.

יצאו :

האורז,

והדוחן,

והפרגון,

והשומשומים,

שאין באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון.

ונכרתה -

אין הכרתה אלא הפסקה.

הנפש ההיא -

מזידה, דברי ר' עקיבא.

מישראל -

שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר!!

תלמוד לומר: מלפני ה', בכל מקום הוא רשותי.

מיום הראשון עד יום השביעי -

ענשו שבעה ואזהרתו לעולם שהיה בדין.

הואיל והחלב חייב עליו כרת, והחמץ חייב עליו כרת, אם למדת על החלב שעשה ענשו כאזהרתו.

יכול אף על החמץ יעשה ענשו כאזהרתו?

תלמוד לומר: **ביום הראשון עד יום השביעי**, שענשו שבעה ואזהרתו לעולם. עונש שמענו אזהרה לא שמענו. תלמוד לומר: **כל מחמצת לא תאכלו**.

מסכת דפסחא פרשה ט

[יב, טז] ביום הראשון מקרא קדש -

כבדהו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה, אין לי אלא יום טוב הראשון והאחרון, שהם קרויין מקרא קדש.

חולו של מועד מניין?

תלמוד לומר: **אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש**.

כל מלאכה לא יעשה בהם -

אין לי אלא יום טוב האחרון שהוא אסור בעשית מלאכה.

יום טוב הראשון מניין?

תלמוד לומר: **ביום הראשון מקרא קדש**.

אין לי אלא יום טוב הראשון והאחרון שהן אסורין בעשיית מלאכה, שנאמר: **ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש**.

חולו של מועד מניין?

תלמוד לומר: **את חג המצות תשמור** מכל מקום, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר:

אינו צריך.

אם יום טוב הראשון והאחרון שאין קדושה לא לפניהם ולא לאחריהם, הרי הן אסורין במלאכה, חולו של מועד שיש קדושה לפניו ולאחריו אינו דין שיאסר במלאכה?! וי' ימי בראשית יוכיחו שיש קדושה לפניהם ולאחריהם ומותרים במלאכה, הם יוכיחו על חולו של מועד, שאע"פ שיש לו קדושה לפניו ולאחריו מותר במלאכה. לא, אם אמרת בששת ימי בראשית שאין בהן קרבן מוסף, לכך מותרין במלאכה. תאמר בחולו של מועד שיש בו קרבן מוסף, לכך יהא אסור במלאכה?! והרי ראשי חדשים שיש בהן קרבן מוסף ומותרין במלאכה, הם יוכיחו על חולו של מועד, שאע"פ שיש בו קרבן מוסף יהא מותר במלאכה.

לא, אם אמרת בראשי חדשים שאין קרויין מקרא קדש לכך מותרין במלאכה, תאמר בחולו של מועד שהוא קרוי מקרא קדש יהא אסור במלאכה.
הא למדנו על חולו של מועד שהוא אסור במלאכה.

כל מלאכה לא יעשה בהם -

לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך.

אתה אומר כן, או אינו לא תעשה אתה ולא חברך ויעשה גוי מלאכתך?!

תלמוד לומר: **ששת ימים תעשה מלאכה וגו'.**

הא למדת: **וכל מלאכה לא יעשה בהם -** לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך, **דברי ר' יאשיהו.**

רבי יונתן אומר:

אינו צריך.

והלא כבר נאמר: **זכור את יום השבת לקדשו.**

והלא דברים קל וחומר:

ומה אם שבת חמורה אינו מוזהר על מלאכת גוי, במלאכתך יום טוב הקל דין הוא, שלא יהא מוזהר על מלאכת גוי במלאכתך!

תלמוד לומר: **כל מלאכה לא יעשה בהם -** אם יום טוב הנקל אתה מוזהר על מלאכת חברך, במלאכתך שבת חמורה דין הוא, שתהא מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך!

אך אשר יאכל לכל נפש -

כל אוכל נפש דוחה יום טוב ואין כל עבודה דוחה יום טוב.

שהיה בדין:

ומה אם במקום שאין מקצת אוכל נפש דוחה שבת, אף מקצת עבודה דוחה את השבת, מקום שכל אוכל נפש דוחה יום טוב, אינו דין שכל עבודה דוחה יום טוב?!

תלמוד לומר: **אך אשר יאכל לכל נפש -** כל אוכל נפש דוחה יום טוב ואין כל עבודה דוחה יו"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת.

והדין נותן:

ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה יו"ט, כל אוכל נפש דוחה יו"ט, במקום שמקצת עבודה דוחה שבת, אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת?!

תלמוד לומר: **אשר יאכל** מקצת עבודה דוחה שבת, ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת.

אך אשר יאכל לכל נפש וגו' =

שומע אני אף נפשות בהמה ונפשות אחרים במשמע?!
תלמוד לומר: **לכם** - לכם ולא לבהמה.
לכם - ולא לאחרים, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' יוסי הגלילי אומר:
אך אשר יאכל לכל נפש -
אף נפשות בהמה במשמע?!
משמע מביא נפש בהמה ומביא נפשות אחרים, תלמוד לומר: **אך**, חילק.

ר' עקיבא אומר:
אך אשר יאכל לכל נפש -
אף נפש בהמה במשמע?!
משמע מביא נפש בהמה ומביא נפשות אחרים, תלמוד לומר: **לכם** - לכם ולא לאחרים.

מה ראית לחלוק?
שאתה מוזהר על הבהמות ואי אתה מוזהר על הגוי.

[יב, יז] ושמרתם את המצות -
שמרתם עד שלא תביאהו לידי פסול.

מכאן אמרו:
תפח ותלטוש בצונן, שאור ישרף והאוכלו פטור.
סידוק ישרף והאוכלו חייב מיתה.

אי זהו שאור?
כקרני חגבים.
סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה. **דברי ר' יהודה**.

וחכמים אומרים:
זה וזה האוכלו חייב מיתה.

אי זהו שאור?
כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו.

ושמרתם את המצות -
ר' יאשיה אומר:

אל תקרי כן, אלא **ושמרתם את המצוות**, כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצווה, אלא אם בא מצוה לידך עשה אותה מיד.

כי בעצם היום הזה -

מגיד שלא יצאו אלא ביום.

הוצאתי את צבאותיכם -

אלו צבאות ישראל.

אתה אומר כן, או אינו אלא צבאות מלאכי השרת?!
כשהוא אומר: **יצאו כל צבאות ה'**, הרי צבאות מלאכי השרת אמור.

הא מה תלמוד לומר הוצאתי את צבאותיכם?

אלו צבאות ישראל.

ושמרתם את היום הזה לדורותיכם -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **כל מלאכה לא יעשה בהם!!**

אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה.

דברים שהם משום שבות מניין?

תלמוד לומר: **ושמרתם את היום הזה**, להביא דברים שהם משום שבות ואף חלו של מועד יהא משום שבות אסור.

והדין נותן:

הואיל ויום הראשון ויום האחרון קרויין מקרא קדש, וחולו של מועד קרוי מקרא קדש, ויום טוב הראשון והאחרון, הרי הן אסורין משום שבות, חולו של מועד שהוא קרוי מקרא קדש

אינו דין שיהא אסור משום שבות!?

תלמוד לומר: **ביום הראשון שבתון:**

מסכת דפסחא פרשה י

[יב, יח] בראשון בארבעה עשר יום -

הכתוב קבעו חובה.

עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, מה תלמוד לומר?

לפי שהוא אומר: **שבעת ימים מצות תאכלו** אין לי אלא ימים.

לילות מניין?

תלמוד לומר: **עד יום האחד ועשרים** לרבות את הלילות.

[יב, יט] שבעת ימים שאור לא ימצא -

אין לי אלא בל ימצא.

בל יראה מניין?

תלמוד לומר: **לא יראה שאור בכל גבולך**, אין לי אלא שאור שהוא בבל יראה ובבל ימצא.

חמץ מניין?

תלמוד לומר: **לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור**, הקיש שאור לחמץ וחמץ לשאור.

מה זה בבל יראה ובבל ימצא, אף זה בבל יראה ובבל ימצא.

מה זה מחמשת המינין, אף זה מחמשת המינין.

בבתיכם -

למה נאמר?

לפי שנאמר בכל גבולך, שומע אני כמשמעו?!

תלמוד לומר: **בבתיכם**.

מה בבתיכם ברשותכם, אף בגבולך ברשותך, יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי, אע"פ שיכול לבערו, אבל אינו ברשותו, יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל, וחמץ שנפלה עליו מפולת, אע"פ שהוא ברשותו, אינו יכול לבערו.

אתה אומר לכך בא או לא בא, אלא ללמדך בבתיכם שבעה ובגבולין לעולם.

תלמוד לומר: **לא יראה לך שאור בכל גבולך וגו'.**

מה בבתיכם שבעה, אף בגבולין שבעה.

כי כל אוכל מחמצת -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **כי כל אוכל חמץ** אין לי אלא חמץ שחייבים עליו כרת.

שאור מניין?

תלמוד לומר: **כי כל אוכל מחמצת**, שלא יאמר יש לי בדיון.

מה אם חמץ שאינו מחמיץ לאחרים חייבין עליו כרת, שאור שהוא מחמיץ לאחרים אינו דין שחייבין עליו כרת?!

לא, אם אמרת בחמץ שהוא ראוי לאכילה, לפיכך יהו חייבים עליו כרת, תאמר בשאור שאינו ראוי לאכילה, לפיכך לא יהו חייבין עליו כרת.

תלמוד לומר: **כי כל אוכל מחמצת ונכרתה**.

אקרא אני את השאור קל וחומר לחמץ.
מה השאור שאינו ראוי לאכילה חייבין עליו כרת, חמץ שאינו ראוי לאכילה דין הוא שחייבים עליו כרת!

לא, אם אמרת בשאור שהוא מחמיץ לאחרים, לכך חייבין עליו כרת, תאמר בחמץ שאינו מחמיץ לאחרים לא חייבין עליו כרת.
תלמוד לומר: **כי כל אוכל חמץ ונכרתה.**

כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' -
עד שיאמרו שני כתובין ואם לא, לא שמענו.

ונכרתה -
אין הכרתה אלא הפסק.

הנפש ההיא -
מזידה, דברי ר' עקיבא

מעדת ישראל -
תכרת מעדת ישראל.
שומע אני תכרת מעדת ישראל, ותלך לה לעם אחר!!
תלמוד לומר: **מלפני.**

אני ה' -
בכל מקום שהוא ברשותי.

בגר ובאזרח הארץ -
לפי שהוא עשה מעשה בישראל, צריך להביא הגרים אף בכל שהוא מעשה בישראל צריך להביא את הגרים.

[יב, כ] כל מחמצת לא תאכלו -
למה נאמר?
לפי שנאמר: **כי כל אוכל חמץ ונכרתה.**

כי כל אוכל מחמצת ונכרתה -
אין לי אלא אלו, תערובתן מנין?
תלמוד לומר: **כל מחמצת לא תאכלו.**

בכל מושבותיכם תאכלו מצות -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך** הרי שהעלה מעשר שני לירושלם, שומע אני יצא בה ידי חובתו משום מצה?!
תלמוד לומר: **בכל מושבותיכם**, יצא זה שאינו נאכל בכל מקום.

ומניין שלא יצא לא בלחם הפנים ולא בשירי מנחות ולא בחלות תודה ולא ברקיקי נזיר ולא בבכורים?

תלמוד לומר: **בכל מושבותיכם תאכלו מצות**, יצאו אלו שאינן נאכלין בכל מושבותיכם.

משמע מוציא אני את אלו ומביא האספגנין והדובשנין והאסקריטין וחלות משרת ואשישה?!
תלמוד לומר: **לחם עוני דברי ר' ישמעאל**.

וחכמים אומרים:

יוצא בם ובמעשר שני.

ומה תלמוד לומר לחם עוני?

שלא ילוש לא ביין לא בשמן ולא בשאר המשקים, אבל מקטף הוא מכלן.

ר' אליעזר אומר:

יוצא בם ובמעשר שני.

ומה תלמוד לומר לחם עוני?

אלא מה לחמו של עני כל השנה אשתו לשה והוא מסיק בתנור, אף כאן היא לשה והוא מסיק.

ר' יוסי אומר:

הרי הוא אומר **שבעת ימים תאכלו מצות**.

שומע אני אף מעשר שני במשמע?!
תלמוד לומר: **לחם עוני**, יצא זה שאינו נאכל אלא בשמחה.

מסכת דפסחא פרשה יא

[יב, כא] ויקרא משה לכל זקני ישראל -

מלמד שעשאן בית דין .

ויאמר אליהם -

הדבר יצא מפי משה לישראל, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר:

הדבר מפי משה לאמר לזקנים והזקנים לכל ישראל.

נָם לוּ ר' יאשיה:

אחד זה ואחד זה.

מה נשתנה הדבר הזה מכל הדברות שבתורה?

שכולן היו מפי מש[ה] לישראל לאמר, אף כאן הדבר מפי משה לאמר, לכל ישראל, **ויאמר אליהם** - אלא שמשה חלק כבוד לזקנים.

וכן הקב"ה אמר למשה, משה חלק כבוד לזקנים, שנאמר: **לך ואספת את זקני ישראל וגו'** וכתוב: **וילך משה ואהרן. ויאספו את כל זקני ישראל.**

משכו וקחו לכם צאן -

משכו - מי שיש לו.

וקחו - מי שאין לו.

ר' יוסי הגלילי אומר:

משכו -

מעבודה זרה והדבקו במצוה.

ר' ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמד על כל העולין למנין על הפסח ומושכין את ידיהם ממנו עד שישחט ובלבד שיניח את הפסח כל [כמות] שהוא.

ר' יצחק אומר:

בא הפסח ללמדך על בהמה דקה, שהיא נקנית במשיכה.

ושחטו את הפסח -

מצוה שישחטנו לשמו, אבל שחטו שלא לשמו עבר על מצוה.

שומע אני יוכשר?!

תלמוד לומר: **משכו וקחו לכם.** שנה עליו הכתוב לפסול.

מכאן אמרו:

כל הזבחים שלא נזבחו לשמן כשרין, אלא שלא עלו לשום חובה לבעלים, חוץ מן הפסח ומן החטאת.

[יב, כב] ולקחתם לכם אגודת אזוב -

מכאן אתה למד כל לקיחות שבתורה, הואיל ונאמרו כל הלקיחות שבתורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן, שאינה אלא אגודת אזוב, פורט אני כל לקיחות שבתורה שאינם אלא

אגודת אזור ולא אזור יון ולא אזור רומי ולא אזור כחלית ולא אזור מדברית ולא כל אזור שיש עליו שם לווי.

וטבלתם בדם -

שיהא בדם כדי טבילה.

אשר בסף -

מגיד הכתוב שעוקה חוצץ בצד האסקופה ושוחט בתוכה.
אין סף אלא אסקופה, שנאמר: **בתתם ספם תחת ספי וגו'.**
וכתוב: **וינועו אמות הספים דברי ר' ישמעאל.**

ר' עקיבא אומר:

אין סף אלא כלי, שנאמר: **והספים והמזמרות.**

והגעתם אל המשקוף -

מבפנים.

אתה אומר מבפנים, או אינו אלא מבחוץ?!!
תלמוד לומר: **וראיתי את הדם** הנראה לי ולא לאחריים, **דברי ר' ישמעאל.**

ר' יונתן אומר:

מבפנים אתה אומר.

מבפנים או אינו אלא מבחוץ?!!

תלמוד לומר: **והיה הדם לכם -** לכם לאות ולא לאחריים לאות.

ר' יצחק אומר:

לא, כי אלא מבחוץ, כדי שיהו המצרים רואים ומעיהם מתחתכים.

והגעתם אל המשקוף -

שומע אני, אם הקדים זה לזה לא יצא?!

תלמוד לומר: **ונתנו על שתי המזוזות וגו',** הא אם הקדים זה לזה יצא.
נמצינו למדים שלשה מזבחות היו לאבותינו וכו'.

מן הדם אשר בסף -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **וטבלתם בדם אשר בסף?!**

לפי שהוא אומר: ולקחו מן הדם, שומע אני טבילה אחת לכולם?!

תלמוד לומר: **והגעתם אל המשקוף -** על כל הגעה טבילה.

ואתם לא תצאו -

מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בן צדיק לרשע, שנאמר: **לך עמי בא בחדריך**.

וסגור דלתך בעדך וגו'

ואומר: **הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע**.

ואומר: **והיה בעבור כבודי**.

עד בקר -

ללמדך כשתצא לדרך הכנס בכי טוב וצא בכי טוב.

וכן אתה מוצא באבות הראשונים נהגו בדרך ארץ.

וישכם אברהם בבקר,

וישכם יעקב בבקר,

וישכם משה בבקר,

וישכם יהושע בבקר,

וישכם שמואל בבקר.

והלא דברים קל וחומר:

והלא אבות ונביאים שהלכו לעשות רצונו מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ, שאר בני

אדם על אחת כמה וכמה.

וכן הוא אומר: **תשת חשך ויהי לילה**.

ואומר: **הכפירים שואגים לטרף**.

ואומר: **תתן להם ילקוטון וגו'**

ואומר: **תזרח השמש יאספון וגו'**

מכאן ואילך, **יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב**.

ואומר: **מה רבו מעשיך ה' וגו':**

[יב, כג] ועבר ה' לנגוף את מצרים וגו' -

ר' יהודה אומר:

כמלך שהוא עובר ממקום למקום.

דבר אחר:

ועבר ה' -

נותן הוא עברתו ויראתו במצרים, אין עברה אלא זעם שנאמר: **ישלח בם וגו'** (תהלים עח מט)

וכתוב: **יום עברה היום ההוא** (צפניה א טו)

וכתוב: **הנה יום ה' בא אכזרי ועברה וגו'** (ישעיה יג ט)

וכתוב: **ובכל כרמים מספד כי אעבור בקרבך נאם ה' (עמוס ה יז):**

וראה את הדם -

היה ר' ישמעאל אומר :

והלא הכל גלוי וידוע לפניו, שנאמר : **ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי**.
ואמר : **גם חשך לא יחשיך ממך**.

ומה תלמוד לומר וראה את הדם?

אלא לשכר מצוות שהם עושים הוא נגלה עליהם וחס עליהם, שנאמר : **ופסח ה' על הפתח**,
ואין פסיחה אלא חיים, שנאמר : **כצפרים עפות כן יגן ה' על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט**.

וראה את הדם -

רואה הוא דם עקדתו של יצחק, שנאמר : **ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה**.
וכתיב : **ובהשחית בעם ראה**.

מה ראה?

ראה דם עקדתו של יצחק שנאמר : **אלהים יראה לו השה לעולה**.

ופסח ה' על הפתח -

והלא דברים קל וחומר :

ומה אם דם פסח מצרים הקל שאינו אלא לשעה, ואינו נוהג ביום ובלילה, ואינו נוהג לדורות,
נאמר בו : **ולא יתן המשחית**, מזוזה שהיא חמורה, שיש בה עשרה שמות מיוחדין ונוהגת ביום
ובלילה ונוהגת לדורות על אחת כמה וכמה, שלא יתן המשחית.

אלא מי גרם?

עונותינו, שנאמר : **כי עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלהיהם. וחטאתיכם הסתירו מכם
פנים משמוע**.

[יב, כד] ושמרתם את הדבר הזה -

להביא פסח דורות שלא יביא אלא מן הכבשים ומן העזים, **דברי ר' אליעזר**

לחק לך ולבניך -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : ולקחו מן הדם, שומע אני אף הנשים במשמע?!
תלמוד לומר : **לחק לך ולבניך -** האנשים ולא הנשים.

מסכת דפסחא פרשה יב

[יב, כה] והיה כי תבואו אל הארץ -

תלה הכתוב לעבודה זו, מביאתן לארץ ולהלן :

כאשר דבר -

והיכן דבר?

והבאתי אתכם אל הארץ וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : הוא אשר דבר ה' שבתון.

והיכן דבר?

והיה ביום הששי וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש וגו'.

והיכן דבר?

ונועדתי שמה לבני ישראל וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : פחדכם ומוראכם יתן ה' כאשר דבר.

והיכן דבר?

את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל הגוים וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' כאשר דבר לך.

והיכן דבר?

כי אוריש גוים מפניך וגו' ושתי את גבולך מים סוף וגו'.

כיוצא בדבר : ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך.

והיכן דבר?

ברוך תהיה מכל העמים.

כיוצא בדבר אתה אומר : וה' האמירך היום.

והיכן דבר?

את ה' האמרת היום.

כיוצא בדבר אתה אומר : ולתתך עליון וגו'.

והיכן דבר?

ונתנך ה' לראש ולא לזנב.

ואומר : והייתם קדושים וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דבר.

והיכן דבר?

האזינו השמים ואדברה.

כיוצא בדבר אתה אומר : ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר.

והיכן דבר?

ראו עתה כי אני הוא.

כיוצא בדבר אומר : ואם תמאנו ומריתם וגו'.

והיכן דבר?

והבאתי עליכם חרב נוקמת וגו'

כיוצא בדבר אתה אומר : בלע המות לנצח וגו'.

והיכן דבר?

אשכיר חצי מדם.

כיוצא בדבר אתה אומר : וישבו איש תחת גפנו וגו'.

והיכן דבר?

ונתתי שלום בארץ.

כיוצא בדבר אתה אומר : ולא יהיה שריד וגו'.

והיכן דבר?

וירד מיעקב והאביד שריד וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : וה'פקד את שרה וגו'.

והיכן דבר?

אבל שרה אשתך וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : ויעש ה' לשרה וגו'.

והיכן דבר?

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית וגו'.

כיוצא בדבר אתה אומר : זאב וטלה ירעו כאחד.

והיכן דבר?

והשבתי חיה רעה מן הארץ.

כיוצא בדבר אתה אומר : מן הגוים אשר אמר ה'.

והיכן דבר?

לא תתחתן במ.

כיוצא בדבר אתה אומר : אז אמר שלמה ה' אמר וכו'.

והיכן דבר?

כי בענן אראה על הכפורת.

כיוצא בדבר אתה אומר : **והיו לי אמר ה'.**

והיכן דבר?

והייתם לי סגלה.

כיוצא בדבר אתה אומר : **והיה כל אשר יקרא בשם וגו'**

והיכן דבר?

וראו כל עמי הארץ.

כיוצא בו : **וגם מהם אקח לכהנים הלויים אמר ה'.**

והיכן אמר?

הנסתרות לה' אלהינו וגו'

אף כאן אתה אומר : **והיה כי תבואו אל הארץ וגו',** תלה הכתוב לעבודה הזאת מביאתן לארץ ולהלן.

[יב, כו] והיה כי יאמרו אליכם בניכם -

בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה, שסוף התורה עתידה להשתכח.

ויש אומרים :

בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה, שהן עתידים לראות בנים ובני בנים להם, שנאמר :

ויקוד העם וישתחוו וגו'.

למה השתחוו?

משום שנאמר : **וחמושים עלו בני ישראל -** אחד מחמשה.

ויש אומרים :

אחד מחמשים.

ויש אומרים :

אחד מחמש מאות עלו.

ר' נהוראי אומר :

העבודה! ולא אחד מחמש מאות עלו, שנאמר : **רבבה כצמח בשדה נתתיך וגו'.**

וכתיב : **ובני ישראל פרו וישרצו,** שהיתה אשה אחת יולדת ששה בנים בכרס אחד, ואתה אומר

אחד מחמש מאות עלו?!

ואימתי מתו?

בשלשת ימי אפלה, כתיב: **לא ראו איש את אחיו** שהיו קוברים מיתיהן והודו ושבתו שלא ראו אויבים ושמחו במפלתם.

[יב, כז] ואמרתם זבח פסח הוא לה' -

ר' יוסי הגלילי אומר:

ראויין היו שונאים של ישראל כליה, עד שגמר אחד מהם את פסחו **ואמרתם זבח פסח הוא**.
ללמדך שכל מי ששומע הנסים האלו שעשה הקב"ה לישראל במצרים, צריך לשבח וגו', **ויספר משה לחתנו וגו' ויחד יתרו. ברוך ה'** (שמות יח ח-י):

[יב, יח] וילכו ויעשו -

ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה.

ויעשו -

וכי כבר עשו?

אלא משקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם כאלו עשו וגו'.

כאשר צוה ה' -

להודיעך שבחן, שכשם שאמרו להם משה ואהרן, כן עשו.

דבר אחר:

מה ת"ל כן?

אלא אף משה ואהרן עשו כן.

מסכת דפסחא פרשה יג

[יב, כט] ויהי בחצי הלילה -

יוצרו חלקו.

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו'**, וכי אפשר לבשר ודם לעמוד על חציה של לילה?!
אלא אם כן יוצרו חלקו.

ר' יהודה בן בתירה אומר:

היודע שעותיו ועתותיו הוא חלקו.

ר' אליעזר אומר:

נאמר כאן **לילה**,
ונאמר להלן **חצות**.

מה להלן עד חצות,
אף כאן עד חצות.

וה' הכה כל בכור -

שומעני לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח!!
תלמוד לומר: **והכתי כל בכור לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח**.

וה' הכה כל בכור בארץ מצרים -

אפילו ממקומות אחרים.

ובכורי מצרים שהן במקומות אחרים מניין?
תלמוד לומר: **למכה מצרים וגו'.**

בכורי חם כוש ופוט ולוד מניין?
תלמוד לומר: **ויך כל בכור במצרים וגו'.**

מבכור פרעה היושב על כסאו -

בא הכתוב ללמדך על פרעה שהוא בכור והוא נשתייר מכל הבכורות, ועליו הכתוב אומר:
ואולם בעבור זאת העמדתיך בעל צפון נשתייר מכל היראות בשביל לפתות לבן של מצרים
עליהם הוא אומר: **משגיא לגוים ויאבדם**.

עד בכור השבי -

וכי שבויים מה חטאו?

אלא שלא יהו השבויין אומרים: יראתינו הביאה עליו את הפרענות. קשה יראתן שעמדה על
עצמן. קשה יראתינו שלא שלטה בנו הפרענות, ללמדך שכל גזירות שהיה פרעה גוזר על
ישראל היו השבויין שמחין בהם, שנאמר: **שמח לאיד לא ינקה**.
וכתיב: **בנפול אויבך אל תשמח**.
וכתיב: **בן אדם יען אשר אמרה צר על ירושלם האח וגו'.**
וכתיב: **לכן כה אמר ה' צבאות הנני אליך צור והעלתי עליך גויים רבים כהעלות הים לגליו**
ולא שבויים בלבד אלא אפילו עבדים ושפחות.

עד בכור השפחה וכל בכור בהמה -

וכי בהמה מה חטאת?

אלא שלא יאמרו המצרים יראתנו הבאה עלינו זה הפורענות, קשה יראתנו שהביאה עלינו את הפורענות. קשה יראתנו שעמדה לעצמה. קשה יראתנו שלא שלטה בה פורענות.

[יב, ל] ויקם פרעה -

שומע אני בשלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות?!

תלמוד לומר: **לילה**.

או לילה, שומע אני על ידי שרים ושרות?!

תלמוד לומר: **הוא וכל עבדיו**, מגיד שפרעה מחזר על בתי עבדיו ועל כל בתי ישראל ומעמידן אחד אחד ממקומו.

ותהי צעקה גדולה -

כענין שנאמר: **והיתה צעקה גדולה כי אין בית אשר אין שם מת**.

ר' נתן אומר:

וכי לא היו שם בתים אשר אין שם מת בכורות?

אלא כיון שהיה הבכור מת לאחד מהן, היו עושין לו איקונין ומעמידו בביתו ואותו היום נשחקות ונידקות ונזרות. והיה אותו היום קשה להן כיום הקבורה, ולא עוד אלא שהיו המצרים מקוברים בבתיהם והיו כלבים באין לשם ומחטטין ומוציאין את הבכורות ומתעתעין בהם. והיה אותו היום קשה להם כיום הקבורה.

[יב, לא-לב] ויקרא למשה ולאהרן -

מגיד שהיה פרעה מחזר ושואל בכל ארץ מצרים היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי.

ויאמר קומו צאו -

אמר לו משה: מוזהרין אנו שלא לצאת אלא בפרהסיא, שנאמר: **ואתם לא תצאו וגו'**.

דבר אחר:

ויקרא למשה ולאהרן -

למה נאמר?

לפי שהיה אומר לו פרעה: **לך מעלי!**

ויאמר משה כן דברת - יפה דברת ובזמנו דברת: **לא אוסיף עוד ראות פניך**, אלא **וירדו על עבדיך אלה**, שאין תלמוד לומר אלה, אלא שסופך עתיד להיות בראשם, אלא מלמד שמשה חלק כבוד למלכות שנאמר: **וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל פרעה**, צום לחלק כבוד למלכות.

שכן מצינו ביוסף שחלק כבוד למלכות, שנאמר: **אלהים יענה את שלום פרעה**.

וכן יעקב חלק כבוד למלכות, שנאמר: **ויתחזק ישראל וישב על המטה**.

וכן אליהו חלק כבוד למלכות, שנאמר: **וישנס מתניו וירץ לקראת אחאב**.

וכן חנניה מישאל ועזריה חלקו כבוד למלכות, שנאמר: באדין נפקין שדרך מישך וגו' כד קרב
נבוכדנצר לתרע אתון נורא ענה ואמר שדרך מישך ועבר בגו עבדוהו די אלהא עילאה פוקו
ואתו.

וכן דניאל חלק כבוד למלכות, שנאמר: וכמקריבים לגובא לדניאל בקל עציב זעיק וגו' אדין
דניאל עם מלכא וגו'.

ויאמר קומו צאו -

אני אמרתי: מי ומי ההולכים

ואתם אמרתם: בנערינו ובזקנינו נלך - קומו צאו מתוך עמי.

אני אמרתי: רק צאנכם ובקרכם יוצג.

ואתם אמרתם: גם אתה תתן בידינו וגו' - קחו כאשר דברתם ולכו, וברכתם גם אותי -
והתפללו עלי שתכלה מעלי הפורענות:

[יב, לג] ותחזק מצרים על העם -

מגיד שהיו טורדין אותם לצאת בבהלה, כי אמרו כלנו מתים.

אמרו: ולא כמדת משה.

משה אמר: ומת כל בכור בארץ מצרים. והיו סבורין שכל מי שיש לו ד' או ה' בנים אין מת
אלא הבכור שבהם והם לא היו יודעין שנשותיהן חשודות בעריות וכולן בכורים מרווקים
אחרים, הן עשו בסתר והקב"ה פרסם אותם.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם מדת פורענות מועטת העושה בסתר הקב"ה מפרסמו, מדה טובה מרובה על אחת כמה
וכמה:

[יב, לד] וישא העם את בצקו טרם יחמץ -

מגיד שלשו את העיסה ולא הספיק לחמצה.

וכן אתה מוצא לעתיד לבא, דכתיב: כולם מנאפים כמו תנור בוערה מאפה ישבות מעיר מלוש
בצק עד חומצתו.

וכתיב: יום מלכנו החלו שרים חמת מיין וגו'.

משארותם -

אלו שיירי מצה ומרור.

אתה אומר כן, או אינו אלא שיירי פסחים?!

כשהוא אומר: לא תותירו ממנו עד בקר - הרי שיירי פסח אמור.

ומה אני מקיים משארותם צרורות בשמלותם?

אלו שיירי מצה ומרור.

צרורות בשמלותם על שכמם -

ר' נתן אומר:

לא היתה שם בהמה, והרי כבר נאמר: **וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר?!**

ומה תלמוד לומר על שכמם?

אלא שהיו מחבבין את המצוות.

[יב, לה] ובני ישראל עשו -

וכי מה אמר להם משה במצרים, הרי הוא אמר: **דבר נא באזני העם וכן עשו.**

וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות -

שאין תלמוד לומר ושמלות, אלא הכסות שהיתה חביבה עליהם יותר מכסף וזהב.

[יב, לו] וה' נתן -

כמשמעו, **דברי ר' ישמעאל.**

לא הספיקו לומר תשאלני, עד שהוא נותן לו.

ר' יוסי הגלילי אומר:

האמינו בם, שהיו אומרים ומה באפלה לא עשו ועכשו הן נחשדין?!

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

רוח הקדש שרתה עליהם והוא אומר: השאילני כליך המונח במקום פלוני והוא מוציא ונותן לו. ואין חן אלא רוח הקדש, שנאמר: **ונתתי על בית דוד רוח חן ועל ירושלם רוח חן וגו'.**

ר' נתן אומר:

אינו צריך כך, אלא **וישאלום**, מה שלא שאלום היו משאילים אותם.

היה אומר לו: תן לי חפץ פלוני.

והיה אומר לו: טול לך ואחר כיוצא בו.

וינצלו את מצרים -

מלמד שעבודה זרה שלהם נתכת ובטלה וחזרה לתחילתה.

ומנין שביזת הים גדולה מזו?

שנאמר: **ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים.**

בעדי - זו מצרים.

עדיים - זו ביזת הים.

ואומר: **כנפי יונה נחפה בכסף - ביזת מצרים**.

ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים.

תורי זהב נעשה לך - זו ביזת הים.

עם נקודות הכסף - זו ביזת מצרים.

מסכת דפסחא פרשה יד

[יב, לז] ויסעו בני ישראל -

מרעמסס לסכות מאה ועשרים פרסה, מהלך ארבע מיל פרסה, הולך קולו של משה מהלך ארבעים יום! ואל תתמה, שהרי כתוב: **ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם והיה לאבק וגו'.**

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם אבק שאין דרכו להלך מהלך ארבעים יום, קל וחומר לקול שדרכו להלך כהרף עין.

נסעו בני ישראל מרעמסס -

לסכות. לקיים מה שנאמר: **ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו'.**

סוכותה -

סוכות ממש, דכתיב: **ויעקב נסע סוכתה**, דברי ר' אליעזר.

וחכמים אומרים:

אין סוכות אלא מקום, שנאמר: **ויסעו מסוכות ויחנו באיתם**.

מה איתם מקום אף סוכות מקום.

ר' עקיבא אומר:

אין סוכות אלא ענני כבוד, שנאמר: **וברא ה' על מכוני הר ציון ועל מקדש ענני יומם ונוגה אם להבה לילה, כי על כל כבוד חופה**. אין לי אלא לשעבר.

לעתיד לבא מניין?

תלמוד לומר: **וסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו'.**

ואומר: **ופדויי ה' ישובו**.

ר' נחמיה אומר:

סוכותה -

לפי שצריך למד מתחילתו ונותן לו הא בסופו.

כשש מאות אלף -

כששים ריבוא דברי ר' ישמעאל שנאמר: הנה מטתו של שלמה ששים גבורים מגבורי ישראל.
כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה וגו'.
על כן יאמר בספר מלחמות ה'.
וכתיב: יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם.
ואומר: לאסור מלכיהם בזיקים.
ואומר: לעשות בהם משפט כתוב הדר וגו'.

לבד מטף -

לבד נשים וקטנים.

ר' יוחנן אומר:

לבד מטף -

לבד מנשים טף וזקנים.

[יב, לח] וגם ערב רב וגו' -

מאה ועשרים ריבוא, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר:

מאתים וארבעים רבוא.

ר' נתן אומר:

מאתים וששים רבוא וצאן ובקר.

עליהם אמר הקב"ה לאברהם: ואחרי כן יצאו ברכוש גדול - עם יציאתן ממצרים אני ממלאן כסף וזהב.

[יב, לט] ויאפו את הבצק -

מגיד שלשו את העיסה ולא הספיק לחמצה עד שנגאלו, וכן לעתיד לבא ישובת מעיר וגו' יום מלכינו וגו'.

עוגות -

אין עוגות אלא חררה, שנאמר: ועוגת שעורים תאכל.

וכתיב: אף עשי לי משם עוגה קטנה.

נס גדול נעשה להם בחררה שאכלו ממנה לחם, עד שירד המן.

כי גורשו ממצרים -

שומע אני מאליהם, שנאמר: ולא יכלו להתמהמה עד שנגאלו.

וגם צדה לא עשו להם -

ההודיע הקב"ה שבחן של ישראל, עד שלא אמרו למשה, היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך, אלא האמינו והלכו אחר משה, ועליהם מפורש בקבלה: **הלוך וקראת באזני ירושלם**.

מה שכר נטלו?

קדש ישראל לה', לכך נאמר וגו'.

[יב, מ] ומושב בני ישראל וגו' -

כתוב אחד אומר: **ל' שנה וארבע מאות שנה**.

וכתוב אחד אומר: **ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

ל' שנה עד שלא נולד יצחק, נגזרה גזרה בין הבתרים.

ר' אומר:

כתוב אחד אומר: **ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה**.

וכתוב אחד אומר: **ודור רביעי ישובו הנה**.

כיצד יתקיימו שני כתובין אלו?

אמר הקב"ה: אם עושין תשובה אני גואלם לדורות, ואם לאו אני גואלם לשנים.

ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים -

ובארץ כנען ובארץ גושן ל' שנה וד' מאות שנה, וזה אחד מן הדברים שכתבו לתלמי המלך. כיוצא בו כתבו אליו:

אלהים ברא בראשית.

אעשה אדם בצלם ובדמות.

זכר ונקוביו בראם.

ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי.

הבה ארדה ואבלה שם שפתם.

ותצחק שרה בקרוביה לאמר.

כי באפס הרגו איש וברצונם עקרו אבוס.

ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא אדם.

לא חמור אחד מהם נשאתי.

אשר חלק ה' אלהיך אותם להאיר לכל העמים.

אשר לא צויתי לאומות לעבדם.

וכתבו לו ואת צעירת הרגלים.

ומושב בני ישראל שלשים שנה וארבע מאות שנה.

[יב, מא] ויהי מקץ שלשים שנה -

מגיד שמכיון שהזמן הגיע, לא עכבן הכתוב כהרף עין.
בחמשה עשר בניסן באו מלאכי השרת לאברהם לבשרו.
בט"ו בניסן נגזרה גזרה בין הבתרים, שנאמר: **ויהי מקץ** קץ אחד לכולן.

ויהי בעצם היום הזה יצאו -

וכן אתה מוצא, כל זמן שישראל משועבד, כביכול שכינה עימהם, שנאמר: **ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו**.

וכשנגאלו מה הוא אומר?

וכעצם השמים לטוהר.

ונאמר: **בכל צרתם לו צר.**

אין לי אלא צרת ציבור, צרת יחיד מנין?

תלמוד לומר: **יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה**

ואומר: **ויקח אדוני יוסף אותו.**

ואומר: **ויהי ה' את יוסף.**

ואומר: **מפני עמך אשר פדית ממצרים גוי אלהיו.**

ר' אליעזר אומר:

עבודה זרה עברה עם ישראל בים, שנאמר: **ועבר בים צרה והכה בים גלים**

ואי זה?

זה צלמו של מיכה.

ר' עקיבא אומר:

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה: עצמך פדית.

וכן את מוצא בכל מקום שגלו שכינה עימהם.

גלו למצרים שכינה עמהם, שנאמר: **הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים.**

גלו לבבל שכינה עימהם, שנאמר: **למענכם שולחתי בבלה.**

גלו לעילים שכינה עמהם, שנאמר: **ושמתי כסאי בעילם.**

גלו לאדום שכינה עימהם. שנאמר **מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה.**

כשעתידין לחזור, כביכול שכינה עמהם, שנאמר: **ושב ה' אלהיך.** אינו אומר והשיב אלא ושב

ואומר: **אתי מלבנון כלה.**

וכי מלבנון הוא בא והלא ללבנון היא עולה?!

כביכול אני ואת ללבנון עולים.

[יב, מב] ליל שמורים הוא לה' -

בו נגאלו ובו עתידים ליגאל, דברי ר' יהושע, שנאמר: הוא הלילה הזה לה'.

ר' אליעזר אומר:

בו נגאלו, לעתיד לבא אין נגאלין אלא בתשרי, שנאמר: תקעו בחדש שופר וגו'.

מפני מה?

כי חק לישראל הוא וגו'.

ומה תלמוד לומר הוא הלילה הזה לה'?

אלא הוא הלילה הזה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו: אברהם אני גואל את בניך לעתיד לבא וכשהגיע הקץ לא עכבו הקב"ה כהרף עין.

שמורים לכל בני ישראל -

מגיד שכל ישראל צריכין להשתמר בו.

מסכת דפסחא פרשה טו

[יב, מג] ויאמר ה' אל משה ואל אהרן -

יש פרשיות כולל בתחלה ופורט בסוף, פורט בתחלה וכולל בסוף:

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים - פרט.

אלה הדברים אשר תדבר - כלל.

זאת חקת התורה - כלל.

ויקחו אליך פרה אדומה - פרט.

זאת חוקת הפסח - כלל.

כל בן נכר - פרט.

כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט.

זאת חקת הפסח -

בפסח מצרים ובפסח דורות הכתוב מדבר, דברי ר' יאשיה.

ר' יונתן אומר:

בפסח מצרים הכתוב מדבר.

אין לי אלא פסח מצרים.

פסח דורות מנין?

תלמוד לומר : **בכל חקותיו ובכל משפטיו**.

נס לו ר' יאשיהו:

בפסח מצרים ובפסח דורות הכתוב מדבר.

ומה תלמוד לומר בכל חקותיו ובכל משפטיו?

אלא בא הכתוב ללמד דברים המחוסרים בו.

ר' איסי בן עקביא אומר:

חוקה האמורה בפסח אינה אלא גופה.

כל בן נכר לא יאכל בו -

אחד ישראל משומד ואחד גוי במשמע. שנאמר : **וכל בן נכר**.

[יב, מד] וכל עבד איש -

אין לי אלא עבד איש.

אשה וקטן מנין?

תלמוד לומר : **מקנת כסף** מכל מקום.

ומלתה אותו -

רבו.

ר' אומר:

מגיד שמילת עבדיו מעכבתו לאכל בפסח.

אין לי אלא מילת עבדים.

מילת זכרים מנין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **אז**.

ונאמר להלן **אז**.

מה להלן מילת זכרים

אף כאן מילת זכרים.

אי מה להלן מילת עבדיו

אף כאן מילת עבדיו.

ר' אליעזר אומר:

אין מילת עבדיו מעכבתו לאכל בפסח.

ומה תלמוד לומר ומלתה אותו?

הרי שהיו לפניו עבדים.

וערלים מניין?

אתה אומר שאם רצה למולן ולהאכילן רשאי.

תלמוד לומר: **ומלתה אותו אז יאכל בו** – רבו.

מצינו שהוא רשאי לקיים לו ערלים מצרים, שנאמר: **וינפש בן אמתך והגר.**

ר' אליעזר אומר:

אינו רשאי לקיים לו עבדים ערלים, שנאמר: **ומלתה אותו אז יאכל בו.**

אם כן מה תלמוד לומר וינפש בן אמתך והגר?

לומר לך, הרי שלקחו רבו ערב שבת עם חשכה ולא הספיק למולו עד שיחשיך, לכך נאמר:

וינפש בן אמתך והגר.

דבר אחר:

ומלתה אותו אז יאכל בו -

להביא את שנתקיימה בו מצות מילה אפילו שעה אחת, אפילו שחזר הבשר וחפה העטרה אינו

מעכבו לאכל בפסח ולא בתרומה.

על זה נמנו רבותנו בלוד ואמרו: אין חוצץ לטומאה.

[יב, מה] תושב ושכיר לא יאכל בו -

תושב -

זה גר תושב.

שכיר -

זה הגוי.

ר' אליעזר אומר:

תושב ושכיר -

למה נאמר?

לדון מן הפסח כתרומה, לפסול בה הערל, עד שלא יאמר **יש לי בדין:**

ומה פסח הקל פסל בו את הערל, תרומה חמורה אינו דין שיפסול בה את הערל!!

לא, אם אמרת בפסח שמיצט בו הכתוב זמן אכילתו לאוכליו, לכך פסל בו את הערל, תאמר בתרומה שריבה זמן אכילתה לאוכליה, אינו דין שנפסול בה את הערל?! תלמוד לומר: **תושב ושכיר** – בפסח, נאמר: **תושב ושכיר** בתרומה.

ואפנה להקיש ולדון גזרה שווה:

נאמר: **תושב ושכיר** בפסח,
ונאמר: **תושב ושכיר** בתרומה.

מה להלן פוסל בו את הערל,
אף כאן פוסל בו את הערל.

ר' יצחק אומר:

תושב ושכיר

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **כל בן נכר לא יאכל בו!!**
אבל אם היה ערבי מהול וגבעוני כשר, שומע אני יוכשר לאכל בפסח?!
תלמוד לומר: **תושב ושכיר**.

[יב, מו] בבית אחד יאכל -

בחבורה אחת הכתוב מדבר.

אתה אומר: בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו?!
כשהוא אומר: **על הבתים אשר יאכלו אותו בהם** - שומע אני שהוא נאכל בבתים הרבה.

הא מה תלמוד לומר בבית אחד יאכל?

בחבורה אחת.

ומה אני מקיים על הבתים אשר יאכלו אותו בהם?

מכאן אמרו:

הפסח נאכל בשני מקומות ואינו נאכל בשתי חבורות.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

בשני מקומות כיצד?

היו בבית אחד ובקעה הקורה עליהם יוצאים לחוץ, היו בחצר וירדו גשמים עליהם ונכנסו בתוך הבית. נמצא אוכלים אותו בשני מקומות.

לא תוציא מן הבית וגו' -

חוץ לחבורה.

אתה אומר : **חוצה** - חוץ לחבורה.

או אינו אלא חוץ לבית?

תלמוד לומר : **חוצה** - חוץ לאכילתו.

הא אם הוציא עבר על מצוה.

שומע אני יהא כשר?

והדין נותן:

הואיל ושלמים קדשים קלים והפסח קדשים קלים, אם למדת על שלמים אם הוציאן לחוץ פסלן, יכול אף הפסח אם הוציאו לחוץ פסלו?!

הא מה תלמוד לומר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה?

חוץ לחבורה.

לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה -

בבשר הכתוב מדבר.

אתה אומר בבשר, או אינו אחד בשר ואחד עצם פסל?!

תלמוד לומר : **לא תוציא מן הבית וגו'** בבשר הכתוב מדבר.

ועצם לא תשברו בו -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר : **ואכלו את הבשר בלילה הזה?!**

לפי שנאמר : **ואכלו את הבשר** - הבשר שחוצה לעצם.

אתה אומר : הבשר שחוצה לעצם, או אינו אלא הבשר שבתוך העצם.

הא מה אני מקיים ועצם לא תשברו בו?

עצם שיש בו בשר.

או עצם שאין בו בשר?

תלמוד לומר : **ועצם לא תשברו בו -** עצם שיש בו בשר, או עצם שאין בו בשר, **בו** ולא בשאר קדשים.

שהיה בדין:

ומה אם פסח הקל הרי הוא עובר עליו משום ועצם לא תשברו בו, קדשים חמורים אינו דין שיהא עובר עליהם משום בל תשברו בו?!

הא מה תלמוד לומר בו?

בו ולא בשאר קדשים.

[יב, מז] כל עדת ישראל -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **משכו וקחו לכם צאן**, כשם שפסח מצרים אינו כשר אלא למשפחה, אף פסח דורות אינו כשר אלא למשפחה?!
תלמוד לומר: **כל עדת ישראל** מגיד שפסח בא בערבוביה.

[יב, מח] וכי יגור אתך גר -

שומע אני שנתגייר יעשה פסח מיד?!
תלמוד לומר: **והיה כאזרח הארץ** - מה אזרח ביי"ד אף גר ביי"ד.

ר' שמעון אומר:

הרי שנתגייר בין שני פסחים, שומע אני יעשה פסח שני?!
תלמוד לומר: **והיה כאזרח הארץ**.
מה אזרח עד שלא עשה את הראשון יעשה את השני, כך גר כל שלא עשה את הראשון יעשה השני.

המול לו כל זכר -

מגיד שמילת זכרים מעכבתו מלאכול בפסח.
אין לי אלא מילת זכרים, מילת עבדים מניין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **אז**,

ונאמר להלן **אז**,

מה להלן מילת עבדים,

אף כאן מילת עבדים.

אי מה להלן מילת זכרים,

אף כאן מילת זכרים, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' יונתן אומר:

אין מילת זכרים מעכבתו מלאכול בפסח.

ומה תלמוד לומר המול לו כל זכר?

הרי שהיו לפניו שתי מצוות מצוות פסח ומצוות מילה איני יודע איזה מהם תקדים, כשאני אומר: הימול לו כל זכר קדים מצות מילה למצות פסח.

ר' נתן אומר:

שאין תלמוד לומר **המול לו**, אלא להביא את העבד שטבל לפני רבו ויצא לבן חורין.

מעשה בבלוריא שטבלו מקצת שפחותיה לפניו ומקצת לאחריה, ובא מעשה לפני חכמים ואמרו את שטבלו לפניו בנות חורין לאחריה משועבדות ואעפ"כ שמשוה עד יום מותה.

כל ערל לא יאכל בו -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **כל בן נכר לא יאכל בו!!**

אבל ישראל ערל, שומע אני יהא כשר לאכל פסח?!
תלמוד לומר: **כל ערל לא יאכל בו.**

[יב, מט] תורה אחת יהיה לאזרח -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר **והיה כאזרח הארץ!!**

ומה תלמוד לומר תורה אחת יהיה לאזרח?

לפי שהוא אומר: **וכי יגור אתך גר**, אין לי אלא פסח שהשווה בו הגר לאזרח.

שאר כל מצוות שבתורה מניין?

תלמוד לומר: **תורה אחת יהיה לאזרח** בא הכתוב והשווה את הגר לאזרח בכל מצות שבתורה.

מכילתא פרק יג

מסכת דפסחא פרשה טז

[יג, ב] וידבר ה' וגו' קדש לי כל בכור -

הא אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם:

בכלל שהוא צריך לפורטו פרט שהוא צריך לכללו.

קדש לי כל בכור פטר רחם וגו' - כלל אחד הזכרים ואחד הנקבות.

כל הבכור אשר יולד. וגו' - פרט יצאו נקבות ממשמע אני אקרא את הכלל.

מה תלמוד לומר את הפרט?

שאם אני קורא את הכלל אבל לא את הפרט, שומע אני כל שיולד ראשון בין זכר בין נקבה יהיה בכור!!
תלמוד לומר: **כל הבכור**, זכרים אבל לא נקבות.
אני אקרא את הפרט.

מה תלמוד לומר את הכלל?

אם קורא אני את הפרט ולא את הכלל, שומע אני כל שהוא זכר, בין שהוא פותח רחם ובין שאינו פותח רחם, יהיה בכור!!
תלמוד לומר: **קדש לי כל בכור** - עד שיהא זכר ופותח רחם, לקיים מה שנאמר: **כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר**:

באדם ובבהמה -

את שיש לו באדם יש לו בבהמה, יצאו הלויים שאין להם באדם, אין להם בבהמה.

דבר אחר:

הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם.
מה הבהמה הנפלים פוטרים בו הבכורה, אף האדם הנפלים פוטרים בו את הבכורה.
ומה בכור אדם אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה, אף בכור בהמה אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה.
לפי שהוא אומר: **והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם**, שומע אני אפילו הוא במקום רחוק יהיה, עליו חובה להביאו לבית הבחירה!!
תלמוד לומר: **באדם ובבהמה**.
הקיש בכור אדם לבכור בהמה.
מה בכור אדם נותנו לכהן בכל מקום שירצה, אף בכור בהמה נותנו לכהן בכל מקום שירצה.
ומה בכור אדם מטפל לו ל' יום, אף בכור בהמה מטפל לו ל' יום.

לי הוא -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **הזכר תקדיש** - הקדישו שתקבל שכר.
או אם הקדישו מקודש ואם לא הקדישו אינו מקודש!!
תלמוד לומר: **לי הוא**. מכל מקום.

הא מה תלמוד לומר הזכר תקדיש?

הקדישו לקבל שכר.

כיוצא בו: בואתה תצוה. בו אתה אומר: **וביער עליה הכהן**. למה נאמר והלא כבר נאמר **ולבנון אין די בער!!**

הא מה תלמוד לומר : ביער עליה הכהן?
שתקבל שכר.

כיוצא בו : ואת הכבש האחד.
למה נאמר, והלא כבר נאמר : **וחיתו אין די עולה??**

הא מה תלמוד לומר : את הכבש האחד?
לקבל שכר.

כיוצא בו : ועשו לי מקדש.
למה נאמר?
והלא כבר נאמר : **את השמים ואת הארץ אני מלא!!**

הא מה תלמוד לומר ועשו לי מקדש?
כדי לקבל שכר על העשייה.

כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם ר' יהושע, וכשבאו תלמידיו אצלו אמר להם :
מה דברים היה לכם ביבנה?
אמרו לו : אחר כך רבי.
אמר להם : **ומי שבת שם?**
אמרו לו : **ר' אלעזר בן עזריה.**
אמר להם : **אפשר ששבת שם ר' אלעזר בן עזריה ולא חדש לכם דבר?**
אמרו לו : כלל זה דרש : **אתם נצבים היום כולכם טפכם נשיכם.**

וכי טף היה יודע להבין בין טוב לרע?
אלא ליתן שכר למביאייהם, לרבות שכר עושי רצונו, לקיים מה שנאמר : **ה' חפץ למען צדקו.**
וגו'.

אמר להם : **אי זה דבר חדש יתר על זה?**
הריני כבן ע' שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלציק. אין הדור יתום, שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.
אמרו לו : רבי, עוד כלל זה דרש : **לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' וגו'.**

למה הדבר דומה?
לאחד שהיה מתאוה לבנים ונולדה לו בת, נודר בחייה חזר ונולד לו בן. הניח הבת והיה נודר בחיי הבן.

ר' שמעון בן יוחאי אומר :

למה הדבר דומה?

לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב, ניצל והיה מספר מעשה זאב.
פגע בו ארי וניצל הימנו, הניח מעשה זאב והיה מספר מעשה ארי.

כיוצא בו דרש: **ויקרא שם המקום בית אל**, עבר שם הראשון ונתקיים השני.
כיוצא בו דרש: **ולא יקרא עוד שמך אברם**, עבר שם הראשון ונתקיים השני.
כיוצא בו דרש: **שרי אשתך**, עבר שם הראשון נתקיים השני.
כיוצא בו דרש: **ולא יקרא שמך עוד יעקב וגו'**, עבר הראשון נתקיים השני.
נתוסף לו יצחק, לא נשתנה שמו שנקרא מפי הקב"ה.

וג' הם שנקראו מפי הקב"ה:

יצחק,

ושלמה,

ויאשיה.

ויצחק מהו אומר?

אבל שרה אשתך יולדת לך בן וקראת שמו יצחק.

בשלמה מהו אומר?

כי שלמה יהיה שמו.

ביאשיהו מה הוא אומר?

הנה בן נולד לבית דוד יאשיה שמו וגו'.

ויש אומרים:

אף ישמעאל בגויים.

מצינו שמותיהן של צדיקים ומעשיהם גלויים למקום עד שלא נוצרו, שנאמר: **בטרם אצרך בבטן וגו'**, מצינו שמותיהן של צדיקים.

שמותיהן של רשעים מניין?

תלמוד לומר: **זורו רשעים מרחם וגו'.**

[יג, ג] **ויאמר משה אל העם וגו' -**

אין לי אלא שמזכירים יציאת מצרים בימים.

בלילות מניין?

שנאמר: **למען תזכור את יום צאתך וגו'.**

ימי חייך – בימים.

כל ימי חייך – הלילות, **כדברי בן זומא.**

וחכמים אומרים:

ימי חייך - בעולם הזה.

כל ימי חייך - להביא לימות המשיח.

אמר להם בן זומא:

עתידי ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבוא, שנאמר: **לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את ישראל ממצרים כי אם חי ה' אשר העלה את ישראל מארץ צפון.**

ר' נתן אומר:

אשר העלה - ואשר הביא שמזכירים יציאת מצרים לעתיד לבוא.

ומניין שאומרים ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב?
שנאמר: **ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל וגו'.**

ומניין שהן מברכים על המזון?

שנאמר: **ואכלת ושבעת וברכת** - זו ברכה ראשונה.

על הארץ - זו ברכה שניה.

הטובה - זו ירושלים, שנאמר: **ההר הטוב הזה והלבנון.**

אשר נתן לך - שגמלם כל טוב.

ר' חייא בר נחמני אמר משום ר' ישמעאל:

הרי הוא אומר: **ואכלת ושבעת**, מה זה מחוסר **אשר נתן לך**, בין מדה טובה למדה פורענות אין לי אלא ברכת המזון, שהוא טעון ברכה לאחריו.

לפניו מניין?

היה ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

מה כשאכל לשובע טעון ברכה, כשהוא תאב לא כל שכן.

ר' נתן אומר:

הרי הוא אומר: **כבואכם אל העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכלו העם עד בואו כי הוא יברך הזבח וגו'.**

ר' יצחק אומר:

ועבדתם את ה' וברך את לחמך ואת מימך.

אימתי הוא לחמך?

עד שלא אכלתו.

אין לי אלא אכילת מזון שטעון ברכה לפניו ולאחריו.

תורה מנין?

ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

ומה אם מזון שהוא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו, תורה שיש בה עולם הבא, דין הוא שתטעון ברכה לפניו ולאחריה!

ר' יהודה בן בתירה אומר:

הרי הוא אומר: **ואכלת ושבעת** מה זה מחוסר טובה, אלא זו תורה, והכתוב אומר: **כי לקח טוב וגו'.**

ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר:

כי שם השם אקרא - זה המברך.

הבו גודל לאלהינו - אלו העונים אחריו.

ומה הן עונין אחריו?

ברוך ה' המבורך לעולם.

וכשהוא קורא בשמו יהו עונין אחריו: **ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.**

וכן: **גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו.**

ר' אומר:

זכר צדיק לברכה - כשהוא מזכיר את הצדיק, צדיק חי העולמים, שנאמר: **צדיק ה' בכל דרכיו וגו'.** לברכה אמן.

לא יאכל חמץ -

לעשות את המאכיל כאוכל.

או אינו אלא לאסרו בהנאה?

כשהוא אומר: **לא תאכל עליו חמץ** למדנו שאסור בהנאה.

הא מה תלמוד לומר לא יאכל חמץ?

לעשות את המאכיל כאוכל, **דברי ר' יאשיה.**

ר' יצחק אומר:

אינו צריך.

ומה אם שרצים קלים עשה בהם את המאכיל כאוכל, חמץ שהוא חמור אינו דין שנעשה כזאת המאכיל כאוכל חמץ, שהוא חמור, אינו דין שנעשה בזאת המאכיל כאוכל?!

הא מה תלמוד לומר לא יאכל חמץ?

לא בא הכתוב אלא לאסרו בהנאה.

ר' יוסי הגלילי אומר:

לא יאכל חמץ –

היום, מגיד שלא אכלו ישראל מצה במצרים אלא יום אחד בלבד.

[יג, ד] היום אתם יוצאים בחדש האביב -

שאין תלמוד לומר חדש האביב אלא חדש שהוא כשר, לא חמה קשה ולא גשמים. וכן הוא אומר: **מושיב יחידיים ביתה מוציא אסירים בכושרות**, שאין תלמוד לומר בכושרות.

ומה תלמוד לומר בכושרות?

אלא חדש שהוא כשר לכם, לא חמה קשה ולא גשמים.

ר' נתן אומר:

בכושרות - אלו בוכים ואלו שוחקים.

שבמצרים בוכים – שנאמר: **ומצרים מקברים**.

וישראל משוררים, שנאמר: **קול רנה וישועה באהלי צדיקים וגו'**, שהקב"ה מתרומם על מצרים.

ר' נתן אומר:

בכושרות – במעשה הכשרות שלהם.

וכן הוא אומר: **במראות הצובאות**.

ר' אלעז' בן עזרי' אומר:

בזכות אברהם אבינו הוציאם ממצרים, שנאמר: **כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו**.

ואומר: **ויוציא עמו בששון ברנה**.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

בזכות המילה הוציאם הקב"ה, שנאמר: **ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיו וגו'**

דבר אחר:

בזריזות יצאו ישראל ממצרים, שנאמר: **כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מארץ מצרים.**

דבר אחר:

בזריזות יצאו ממצרים, שנאמר: **וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וגו'.**

דבר אחר:

אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אך סוררים שכנו צחיחה –
סוררים היו, אלא שנוהג עימהם בהכשרות.

וכן הוא אומר: **ואומר אליכם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו.**
ואומר לשפוך חמתי עליהם להפיצם במדבר.
ואמר: **וימרו בי ולא אבו לשמוע לי איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו**
ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר וגו' אשר נודעתי אליהם
לעיניהם להוציאם מארץ מצרים.
אך סוררים היו אלא שנוהג עימהם בהכשרות.

היום אתם יוצאים -

שאין תלמוד לומר בחדש האביב, מגיד שהשנה שיצאו ישראל ממצרים אינה צריכה לעבר.

מסכת דפסחא פרשה יז

[יג, ה] והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני -
בארץ ז' עממים הכתוב מדבר.

אתה אומרכך, או אינו אלא בארץ ה' עממין הכתוב מדבר?!
הרי אתה אומר:
נאמר כאן **ביאה**
ונאמר להלן **ביאה**,
מה להלן בארץ ה' עממין שהן ז' במקום אחר הכתוב מדבר,
אף כאן בארץ ה' עממין שהן ז' הכתוב מדבר.

ר' יוסי הגלילי אומר:

אשר נשבע לאבותיך לתת לך -
למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ולקחת מראשית כל פרי האדמה.**
שומע אני כל הפירות במשמע?!
הרי אתה דן:
נאמר כאן **שבועה**

ונאמר להלן **שבועה**,
מה להלן בארץ חמישה עממין, שהן שבע במקום אחר.

ר' יאשיה אומר:

נאמר כאן: **ארץ זבת ודבש**

ונאמר להלן: **ארץ זבת חלב ודבש**,

מה להלן בארץ ה' עממים שהן ז' במקום אחר,
אף כאן בארץ ה' עממים שהן שבעה במקום אחר.

אשר נשבע לאבותיך -

והיכן נשבע לאבותיך?

באברהם הוא אומר: **ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית.**

ביצחק מה הוא אומר?

גור בארץ הזאת.

ביעקב הוא אומר: **הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו'**

ועבדת את העבודה הזאת -

כעבודה שעבדת במצרים, כך עשה לדורות דברי ר' יונתן.

[יג, ו] שבעת ימים תאכלו מצות -

שומע אני כל מצה במשמעו?!

תלמוד לומר: **לא תאכל עליו חמץ** לא אמרתי אלא דברים שבאים לידי מצה וחמץ.

ואי זה זה?

זה חמשת המינין:

החטים,

והשעורים,

והכסומים,

ושבולת שועל,

ושיפון.

יצאו:

אורז,

ודוחן,

והפרגון,

והשומשמים,

והקטניות,

שאין באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון.

שבעת ימים תאכלו מצות -

לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות.

או אינו אלא לעשות הראשון רשות והאחרון חובה!!

תלמוד לומר: **בראשון -** בארבעה עשר יום בערב הכתוב מדבר, קבעו חובה דאין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, **שבעת ימים תאכל מצות.**

כתוב אחד אומר: **שבעת ימים.**

וכתוב אחד אומר: **ששת ימים.**

כיצד יתקיימו שני כתובים אלו?

השביעי הזה, היה בכלל יצא מן הכלל ללמד על הכלל.

מה שביעי רשות אף כלן רשות.

אי מה שביעי רשות אף לילה הראשון רשות?

תלמוד לומר: **בארבעה עשר** הכתוב קבעו חובה, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון.

לילה הראשון חובה ושאר כל הימים רשות.

השביעי הזה מן הכלל יצא וכו'.

כתוב אחד אומר: **ששת ימים**

וכתוב אחר אומר: **שבעת ימים**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

אלא ששה מן החדש ושבעה מן הישן.

וביום השביעי חג לה' -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **וחגותם אותו חג לה'**, אין לך אלא יום טוב הראשון, שהוא מעין חגיגה.

יום טוב האחרון מניין?

תלמוד לומר: **שבעת ימים תאכל מצות.**

אין לי אלא יום טוב ראשון ואחרון, שהן טעונים חגיגה.

חולו של מועד מניין?

הרי אתה דן:

הואיל ויום טוב הראשון והאחרון קרויים **מקרא קדש**,

וחולו של מועד נקרא: **מקרא קדש**,

אם למדת על יום טוב הראשון והאחרון שהם קרויים מקרא קדש, דין הוא שיטעון חגיגה!

ועוד קל וחומר:

ומה אם יום טוב ראשון ואחרון שאין קדושה לא לפניהם ולא לאחריהם, הן טעונין חגיגה, חולו של מועד שיש קדושה לפניו ולאחריו דין הוא שיטעון חגיגה!

דבר אחר:

[אם] יום טוב הראשון והאחרון, שאין קדושה לפניו ולאחריו ואין טעונין חגיגה לפניהם ואחריהם הרי הן טעונין חגיגה, חולו של מועד שהוא טעון חגיגה לפניו ולאחריו לא דין הוא שיטעון חגיגה!

או כל זמן שיש חגיגה יש מצה, כל זמן שאין חגיגה אין מצה!!
תלמוד לומר: **מצות יאכל**.

מצות יאכל את שבעת הימים -

למה נאמר?

לפי שלא למדנו על החמץ שהוא אסור משש שעות ולמעלה.

מנין שהוא אסור משש שעות ולמעלה?

תלמוד לומר: **מצות יאכל**.

מכאן היה ר' יהודה אומר:

בשלשה פרקים בודקין את החמץ.

אור לארבעה עשר,

ובארבעה עשר בשחרית,

ובשעת הביעור.

ולא יראה לך חמץ -

הקיש חמץ לשאור ושאור לחמץ.

מה זה בבל יראה, אף זה בבל יראה.

מה זה בבל ימצא, אף זה בבל ימצא.

מה זה מחמשת המינין, אף זה מחמשת המינין.

בכל גבולך למה נאמר?

בבתים, שומע אני כשומעו, תלמוד לומר: **בכל גבולך**.

מה גבולך ברשותך אף ביתך ברשותך. יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי, אע"פ שהוא יכול לבערו, אבל אינו ברשותו, יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל, וחמץ שנפלה עליו מפולת, אע"פ שהוא ברשותו אבל אינו יכול לבערו.

אתה אומר לכך בא, או אינו אלא ללמד בגבולין שבעה, בבתים לעולם?
תלמוד לומר: **לא יראה לך שאור וגו'.**
מה בגבולין שבעה, אף בבתים שבעה.

והגדת לבנך -

שומע אני מראש חדש?
תלמוד לומר: **ביום ההוא.**

אי ביום ההוא יכול מבעוד יום?
תלמוד לומר: **בעבור זה -** בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך.

בעבור זה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **מה העבודה הזאת לכם.** אלא זה בן רשע הוא שהוציא את עצמו מן הכלל,
ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, אף אתה הוציאהו מן הכלל, **בעבור זה עשה ה' לי בצאתי
ממצרים** לי ולא לך, ולפי שהוצאת את עצמך מן הכלל, אלו היית שם לא היית נגאל.

[יג, ט] והיה לך לאות וגו' -

כרך אחד של ארבעה פרשיות.

והדין נותן:

הואיל ואמרה תורה תן תפלין ביד תן תפלין בראש.
מה בראש ארבע טוטפות, אף ביד ארבע טטפות!!
תלמוד לומר: **והיה לך לאות על ידך -** כרך אחת על ארבע פרשיות.
כשם שביד כרך אחד, כך בראש כרך אחד.

והדין נותן:

הואיל ואמרה תורה: תן תפלין ביד תן תפלין בראש.
מה ביד כרך אחד, אף בראש כרך אחד!!
תלמוד לומר: **לטוטפות -** לטוטפות הרי ארבע טוטפות אמורות.
או יעשה ארבע כיסין של ארבע פרשיות!!
תלמוד לומר: **לזכרון בין עיניך,** כיס אחד של ד' פרשיות.

על ידך -

על גובה של יד.
או אינו אלא על יד כמשמעו!!

והדין נותן:

הואיל ואמרה תורה תן תפלין ביד תן תפלין בראש.

מה בראש על גובה של ראש, אף ביד על גובה של יד.

ר' אליעזר אומר:

על יד -

על גובה של יד.

אתה אומר: על גובה של יד, או אינו אלא על יד כמשמעו?!

תלמוד לומר: **והיה לך לאות על ידכה -** לך לאות ואינה אות לאחרים.

ר' יצחק אומר:

על גובה של יד.

או אינו אלא על ידכה כמשמעו?!

תלמוד לומר: **ושמתם את דברי אלה על לבבכם** לא אמרתי אלא דבר שהוא מכוון כנגד הלב.

ואי זהו מכוון כנגד הלב?

זה גובה של יד:

על ידכה -

זה שמאל.

אתה אומר: זה שמאל, או אינו אלא ימין?!

אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **אף ידי יסדה ארץ. וגו' קורא אני עליהם וגו'**

ואומר: **ידה ליתד תשלחנה וגו'.**

הא אינו יד בכל מקום, אלא שמאל.

ר' יונתן אומר:

וקשרתם וכתבתם - מה קשירה בימין אף כתיבה בימין.

אבא יוסי אומר:

מצינו שהימין קרויה יד. אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **וישלח ישראל את יד**

ימינו.

ומה תלמוד לומר על ידכה?

להביאם את הגידים שיהא בימין נותן.

והיה לך לאות על ירך -

כל זמן של יד ביד, תן את תפלין בראש.

מכאן אמרו:

מצות תפלין כשהוא נותן, נותן של יד ואחר כך נותן של ראש, וכשהוא חולץ, חולץ את של ראש ואחר כך של יד.

בין עיניך -

על גובה של ראש.

אתה אומר גובה של ראש, או אינו אלא בין עיניך כשמעו?!
תלמוד לומר: **בנים אתם לה' אלהיכם וגו'**, מה זה בעיניכם האמור להלן על גובה של ראש, אף בין עיניך האמור כאן על גובה של ראש.

ר' יהודה אומר:

הואיל ואמרה תורה: תן תפלין ביד תן תפלין בראש, מה ביד מקום שהוא ראוי להיטמא בנגע אחד, אף בראש מקום שהוא ראוי ליטמא בנגע אחד.

למען תהיה תורת ה' בפיך -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **והיה לך לאות.**

שומע אני אף הנשים במשמעו?!

והדין נותן:

הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה, אם למדת על מזוזה שהיא נוהגת בנשים ובאנשים.

יכול אף תפילין נהגו בנשים כבאנשים?

תלמוד לומר: **למען תהיה תורת ה' בפיך**, לא אמרתי אלא במי שהוא חייב בתלמוד תורה.

מכאן אמרו:

הכל חייבין בתלמוד תורה, חוץ מנשים ועבדים.

מיכל בת כושי היתה מנחת תפלין.

אשתו של יונה היתה עולה לרגלים.

טבי עבדו של רבן גמליאל היה מניח תפילין.

ולזכרון בין עיניך -

מכאן אמרו:

המניח תפילין - כאלו קורא בתורה, וכל הקורא בתורה - פטור מן התפלין.

[יג, י] ושמרת את החקה הזאת למועדה -

למה נאמר?

לפי שנאמר : **ושמרת את החקה הזאת והיה לך לאות על ידך,**

שומע אני אף הקטנים!?

והדין נותן:

הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה, אם למדת על מזוזה שהוא נוהג בקטנים כבגדולים.

יכול אף תפילין ינהגו בקטנים כבגדולים?

תלמוד לומר : **ושמרת את החוקה הזאת,** לא אמרתי אלא במי שידע לשמור תפלין.

מכאן אמרו:

קטן היודע לשמור תפלין הרי הוא עושה לו תפלין.

ושמרת את החוקה הזאת -

זו חוקת תפלין.

או אינו אלא חוקת המצות!?

אמרת, **במי הענין מדבר?**

בתפילין.

מימים ימימה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : **והיה לך לאות.**

שומע אני אף הלילות במשמע!?

והדין נותן:

הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה, אם למדת על מזוזה שנוהגת בלילות כבימים,

יכול אף תפלין נוהגים בלילות כבימים?

תלמוד לומר : **מימים ימימה -** בימים אתה נותן ולא בלילות.

דבר אחר:

מימים ימימה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : **והיה לך לאות.**

שומע אני אף שבתות וימים טובים במשמע!?

והדין נותן:

הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה, אם למדת על מזוזה שנוהגת בשבתות וימים

טובים.

יכול אף תפלין ינהגו בשבתות וימים טובים?

תלמוד לומר: **מימים ימימה**, יצאו שבתות וימים טובים.

ר' יאשיה אומר:

מימים ימימה -

הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה, אם למדת על מזוזה שנוהגת בשבתות ובימים טובים.

יכול אף תפלין כן?

תלמוד לומר: **מימים ימימה**.

דבר אחר:

מימים ימימה -

יש ימים שאתה נותן ויש ימים שאין אתה נותן, יצאו שבתות וימים טובים.

רבי יצחק אומר:

הואיל ושבת קרויה **אות** ותפלין קרוין **אות**, לא יתן אות בתוך אות, או יתן אות לתוך אות. אמרת: תדחה שבת שחייבין עליה כרת ומיתת בית דין, לתפלין אינן חייבין עליו לא כרת ולא מיתת בית דין.

דבר אחר:

מימים ימימה -

מגיד שאדם צריך לבדוק את התפלין אחת לשנים עשר חדש.

נאמר כאן: **מימים ימימה**

ונאמר להלן: **ימים תהיה גאולתו**.

מה ימים האמור להלן לא יפחות משנים עשר חדש,

אף ימים האמורים כאן אין פחות מ"ב חדש **דברי בית הלל**.

בית שמאי אומרים:

אינו צריך לבדקן עולמית.

שמאי הזקן אומר:

אלו תפלין של אבי אימא:

מסכת דפסחא פרשה יח

[יג, יא] והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני -

זכה כנען שקרא הארץ על שמו.

וכי מה עשה כנען?

אלא כיון ששמע כנען שישראל נכנסין לארץ עמד ופנה מפניהם.
אמר לו הקב"ה : אתה פנית מפני בני אני אקרא הארץ על שמך ואתן לך ארץ יפה כארצך.

ואי זו זו?

זו אפרקיא.

וכן הוא אומר : **וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת.**

וכתיב : **ויענו בני חת וגו' שמענו אדוני וגו'.**

אמר להם הקב"ה : אתם כבדתם את ידידי, אף אני אקרא הארץ על שמכם, ואתן לכם ארץ יפה כארצכם.

כאשר נשבע לך -

והיכן נשבע לו?

והבאתי אתכם אל הארץ וגו' אשר נשאתי את ידי :

כאשר נשבע לאבותיך -

והיכן נשבע?

באברהם הוא כתיב : **ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו'**

ביצחק כתיב : **גור בארץ הזאת וגו'.**

ביעקב כתיב **הארץ אשר אתה שוכב עליה.**

ונתנה לך -

שלא תהא בעיניך כירושת אבות, אלא תהיה בעיניך כאלו היום נתונה לך.

[יג, יב] והעברת כל פטר רחם -

אין העברה אלא הפרשה.

וכן הוא אומר : **והעברתם את נחלתו לבתו.**

שמעון בן עזאי אומר :

והעברת

מה תלמוד לומר?

לפי שהוא אומר : **כל אשר יעבור תחת השבט.**

שומע אני אף היתום במשמע!?

והדין נותן :

ומה אם בעל מום שאינו כשר לגבי מזבח נכנס להתעשר לדיר, יתום שהוא כשר לגבי מזבח לא יהא נכנס לדיר להתעשר!?

והרי הלקוח יוכיח, שהוא כשר על גבי המזבח ואינו נכנס לדיר להתעשר, הוא יוכיח על היתום, אע"פ שהוא כשר על גבי המזבח, לא יהא נכנס לדיר להתעשר. לא, אם אמרת בלקוח שאינו נולד ברשותו, לכך אינו נכנס לדיר להתעשר, תאמר ביתום שנולד ברשותו, לכך יהא נכנס לדיר להתעשר. לא זכיתי מן הדין.

נאמר כאן עבודה, ונאמר להלן עבודה, מה להלן אין קדושה חלה עליו אלא בחיי אמו, אף עבודה האמורה כאן דין הוא שלא תהא קדושה חלה אלא בחיי אמו! אי מה כאן זכרים אף להלן זכרים?! תלמוד לומר: כל אשר יעבור, אחד זכרים ואחד נקבות במשמע.

כל פטר שגר בהמה -

אין פטר שגר בהמה אלא ששגרתו אמו, יהא פוטר מן הבכורה והבא אחריו אינו בכור.

אשר יהיה לך -

להוציא את המוכר בהמתו לגוי. ומביא את הלוקח עובר בהמתו של גוי. תלמוד לומר: **אשר ילד בבקרך ובצאנך** להוציא את הלוקח עובר בהמתו של גוי:

הזכרים לה' -

מכאן היה ר' יוסי הגלילי אומר:

רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהם כאחת, שניהם לכהן שנאמר: **הזכרים לה'.**

וחכמים אומרים:

אי אפשר, אלא אחד לו ואחד לכהן.

[יג, יג] כל פטר חמור תפדה בשה -

בשה ולא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטרופה ולא בכוי ולא בכלאים.

ופטר חמור תפדה בשה -

למה נאמר?

לפי שנאמר **אך פדה תפדה,**

שומע אני כל בכור בהמה טמאה במשמע!?

תלמוד לומר: **ופטר חמור תפדה בשה,** חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה.

דבר אחר:

כל פטר חמור תפדה בשה -

כל פטר חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה, אלא בכסות וכלים.

תלמוד לומר: **אך.**

א"כ מה תלמוד לומר פדה תפדה?

אם אינו עניין שפודים בהמה טמאה תנהו עניין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית ופודין אותה מהקדש הבית.

אם לא תפדה וערפתו -

מכאן אמרו:

מצות פדייה קודמת למצות עריפה.

דבר אחר:

אם לא תפדה וערפתו -

אם אין אתה פודהו עורפהו, הואיל ואיבדת נכסי כהן אף נכסיו יאבדו.

ומנין שאסור בהנאה?

נאמר כאן **עריפה**.

ונאמר להלן **עריפה**,

מה להלן אסור בהנאה, אף כאן אסור בהנאה.

כל בכור אדם בבניך -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ופדיוו מן חדש תפדה כלל**.

בערכך כסף חמשת שקלים פרט.

כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט.

וכשהוא אומר: **כל בכור אדם בבניך תפדה** חזר וכלל, או כלל בכלל הראשון ואמרת לאו, אלא כלל ופרט וכלל, אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש, הנכסים המטלטלים שאין להם אחריות וגופן ממון, אף אני איני מרבה אלא נכסים, שאין להם אחריות.

מכאן אמרו:

בכל מקום פודין בכורי אדם, חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות והקדשות.

כל בכור אדם -

הרי שהיו לו בכורות מחמש נשים, **מנין שחייב לפדות את כלן?**

תלמוד לומר: **כל בכור אדם בבניך תפדה**.

ר' אומר:

מכאן אתה אומר:

וכל בכור בני אפדה -

ר' יוסי הגלילי אומר:

הואיל ואמרה תורה: פדה את בנך ולמד את בנך תורה, אם למדת על תלמוד תורה, שאם לא למדו אביו שהוא מלמד לעצמו, כך אם לא פדאו אביו הוא פודה את עצמו!!
לא, אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל, שאם לא למדו אביו הוא מלמד לעצמו, תאמר בפדיה שאינה שקולה כנגד הכל, לכך אם לא פדאו אביו הוא לא יפדה את עצמו, והרי המילה תוכיח, שאינה שקולה כנגד הכל. ואם לא מלו אביו, הוא מל את עצמו, כך אם לא פדאו אביו הוא יפדה את עצמו.

לא, אם אמרת במילה שחייבין עליה כרת, שאם לא מלו אביו הוא מל את עצמו, תאמר בפדיה שאין חייבין עליה כרת, לכך אם לא פדאו אביו הוא לא יפדה את עצמו!!
אמרת הפרש ואדון בנין אב מבין שלשתן:

לא הרי מילה כהרי תלמוד ולא הרי תלמוד כהרי מילה.

ולא זה וזה כהרי פדיה ולא הרי פדיה כהרי זה וזה.

הצד השווה שבהן, שהוא מצות האב על הבן, אם לא עשה אביו יעשה הוא לעצמו, אף כל שהוא מצות האב על הבן, אם לא יעשה לו אביו הוא יעשה לעצמו.

מכאן אמרו מן התורה:

חייב אדם למול את בנו ולפדותו וללמדו תורה. וללמדו אומנות ולהשיאו אשה.

ר' עקיבא אומר:

אף ללמדו שייט.

ר' אומר:

אף ישוב מדינה.

[יג, יד] והיה כי ישאלך בנך מחר -

יש מחר עכשו ויש מחר לאחר זמן.

מה זאת?

הרי מחר לאחר זמן.

מחר יהיה האות הזה - הרי מחר עכשיו.

מחר יאמרו בניכם לבנינו - הרי מחר לאחר זמן.

מה העדות החוקים והמשפטים -

נמצאת אומר: ארבעה בנים הם:

אחד חכם.

ואחד רשע.

ואחד תם.

ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר?

מה העדות החקים והמשפטים, אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה פתח לו בהלכות הפסח
אין מפטירין אחר הפסח אפיקומין.

רשע מה הוא אומר?

מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, אף אתה
אמור לו והקאה את שיניו ואמור לו: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לך, אלו
היית שם לא היית נגאל.

תם מה הוא אומר?

מה זאת? ואמרת אליו: בחוזה יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

ושאינו יודע לשאול

את פתח לו, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא וגו'

דבר אחר:

מה העדות -

ר' אליעזר אומר:

מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח
עד חצות?

לכך נאמר: **מה העדות וגו':**

ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו -

שומע אני מאליו?

תלמוד לומר: **ויחזק ה' את לב פרעה.**

ויהרג ה' כל בכור -

מכאן אמרו:

זובחין בכורי בהמה כנגד בכורי בהמה, ופודין בכורי אדם כנגד בכורי אדם.

והיה לאות וגו' -

בארבעה מקומות מזכירין פרשת תפלין:

קדש לי,

והיה כי יביאך,

שמע,
והיה אם שמוע.

מכאן אמרו:

מצות ד' פרשיות של יד, הם כרך אחד.
ד' פרשיות של ראש, הם ד' טוטפות.
ואלו הן:

קדש לי.

והיה כי יביאך

שמע

והיה אם שמוע.

כותבן כסדרן. ואם לא כותבן כסדרן, הרי אלו יגנוזו.

פרשת בשלח

מסכת דויהי פתיחתא

[יג, יז] ויהי בשלח -

אין שלוח בכל מקום אלא לווי, שנאמר: ואברהם הולך עמם לשלחם.

וישלחם יצחק.

הפה שאמר: גם את ישראל לא אשלח.

הוא שאמר: אנכי אשלח אתכם ואת טפכם.

מה שכר נטלו על כך?

לא תתעב מצרי.

הפה שאמר: לא ידעתי את ה'.

הוא שאמר: אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים.

מה שכר נטלו על כך?

ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים. ומצבה אצל גבולה לה'.

הפה שאמר: מי ה' אשר אשמע בקולו.

הוא הפה שאמר: ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים.

על כן נתן להם מקום קבורה, שנאמר: נטית ימינך תבלעמו ארץ.

ולא נחם אלהים -

אין נחום זה אלא נהוג.

וכן הוא אומר: **נחית כצאן עמך וגו'.**

וכתיב: **וינחם בענן יומם.**

דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא -

הוא הדבר שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: **בהוציאך את העם ממצרים תעבדון האלהים על ההר הזה.**

כי קרוב הוא -

קרוב הדרך לשוב למצרים, שנאמר: **דרך שלשת ימים נלך במדבר.**

דבר אחר:

כי קרוב הוא -

קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך: **השבעה לי באלהים אם תשקור לי ולניני ולנכדי,** ועדיין נכדו קיים.

דבר אחר:

כי קרוב הוא -

קרובה השבועה, מלחמה ראשונה לשניה.

דבר אחר:

כי קרוב הוא -

בקרוב ירשו כנעניים את הארץ, שנאמר: **ודור רביעי ישובו הנה.**

ולמה לא הביאן הכתוב דרך פשוטה לארץ ישראל אלא דרך המדבר?

אמר הקדוש ברוך הוא: אם אני מביא עכשו את ישראל לארץ, מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו. והן בטלים מן התורה, אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה שיהיו אוכלים מן ושותים מי הבאר. והתורה נבללת בגופן.

מכאן היה ר' שמעון אומר:

לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן. ושווין להם אוכלי תרומה.

דבר אחר:

כי קרוב הוא -

לא הביאן המקום בפישוטן, אלא כיון ששמעו כנעניים שישראל נכנסו עמדו ושרפו כל הזרעים וקבצו כל האילנות וסתרו את הבניינים וסתמו את המעיינות.

אמר הקב"ה: לא הבטחתים לאבותם שאכניסן לארץ חריבה אלא מלאה כל טוב, שנאמר: **ובתים מלאים כל טוב**, אלא הריני מקיפן במדבר ארבעים שנה עד שיעמדו כנעניים ויתקנו מה שקלקלו.

דבר אחר:

כי אמר אלהים וגו' -

זו מלחמת עמלק, שנאמר: **וירד העמלקי וגו'.**

דבר אחר:

כי אמר אלהים -

זו מלחמת בני אפרים, שנאמר: **אלה בני אפרים שותלח.**

וכתיב: **בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב וגו'**, מפני שלא שמרו ברית האלהים ובתורתו מאנו ללכת, עברו על הקץ ועל השבועה.

דבר אחר:

שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בפלשת ויחזרו להם.

דבר אחר:

כי אמר אלהים -

כדי שלא יחזרו לאחוריהם.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם כשהקיפם דרך עקומה, אמרו: **נתנה ראש ונשובה מצרימה**, אלו באין בפישוטה על אחת כמה וכמה!

[יג, יח] ויסב אלהים את העם -

כדי לעשות נסים וגבורות:

במן,

ובשליו,

ובבאר.

ר' אליעזר אומר:

כדי ליגעם, שנאמר: **ענה בדרך כחי קצר ימי וגו'.**

המדבר, כדי לצרפן, שנאמר: **המוליכך במדבר הגדול והנורא.**

ים סוף, כדי לנסותם, שנאמר: **אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך וגו'.**

ר' יהושע אומר:

דרך, כדי ליתן להם את התורה, שנאמר: **בכל הדרך אשר צוה ה' אלהינו אתכם תלכו**.
ואומר: **כי נר מצוה ותורה אור**.

המדבר, כדי להאכילם את המן, שנאמר: **המאכילך מן במדבר וגו'**.
ים סוף, כדי לעשות להם נסים ונפלאות, שנאמר: **שכחו אל מושיעם עושה גדולות וגו'**.
ואומר: **ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות במדבר**.

וחמושים -

אין חמושים אלא מזויינין, שנאמר: **וחמושים עלו בני ישראל**.
ואתם תעברו חמושים.
וכתיב: **ויעברו ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חלוצים ארבעים אלף חלוצי צבא**.

דבר אחר:

וחמושים עלו -

אחד מחמשה.

ויש אומרים:

אחד מחמשים.

ויש אומרים:

אחד מחמש מאות.

ר' נהוראי אומר:

העבודה, לא אחד מחמש מאות עלו, שנאמר: **רבבה כצמח השדה נתתיך**.
וכתיב: **ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו**, שהיתה אשה יולדת ששה בכרס אחד, ואתה
אומר אחד מחמש מאות עלו?!
העבודה, לא אחד מחמש מאות עלו, אלא שמתו הרבה מישראל במצרים.

ואימתי מתו?

בשלשת ימי אפלה, שנאמר: **לא ראו איש את אחיו**, שהיו קוברים מתייהם והודו ושבחו שלא
ראו אויביהם וששו במפלתם.

[יג, יט] ויקח משה את עצמות יוסף -

להודיע חכמתו וחסידותו, שכל ישראל עוסקין בבזה ומשה עוסק במצות עצמות יוסף, עליו
הכתוב אומר: **חכם לב יקח מצוות. ואויל שפתים ילבט**.

ומשה מהיכן היה יודע היכן היה קבור יוסף?

אמרו: סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור והיא הראתה למשה קבר יוסף.

אמרה לו: במקום הזה שמוהו, עשו לו מצרים ארון של מתכת ושקעהו לנילוס.
 בא ועמד על נילוס, נטל צרור וזרק לתוכו וזעק ואמר: יוסף יוסף הגיעה השבועה שנשבע
 הקב"ה לאברהם אבינו, שהוא גואל את בניו, תן כבוד לה' אלהי ישראל ואל תעכב את
 גאולתך, כי בגללך אנו מעוכבים. ואם לאו, נקיים אנחנו משבועתך.
 מיד צף ארונו של יוסף ונטלו משה.
 ואל תתמה בדבר הזה, הרי הוא אומר: **ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל למים ויצעק**
ויאמר אהה ה' והוא שאול.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אלישע תלמידו של אליהו הציף הברזל, קל וחומר למשה רבו של אליהו.

ר' נתן אומר:

בקיפוטולין של מצרים היה קבור יוסף, ללמדך שבמידה שהאדם מודד בה מודדים לו.
מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר: **ותתצב אחותו מרחוק לדעה.**
 והמקום עכב לה במדבר, הארון והשכינה והכהנים והלויים, וכל ישראל שבעת ימים עם ענני
 כבוד, שנאמר: **והעם לא נסע עד האסף מרים.**

יוסף זכה לקבור את אביו, שאין באחיו גדול ממנו, שנאמר: **ויעל יוסף לקבור את אביו.**
 כתיב: **ויעל עמו גם רכב גם פרשים.**
 מי לנו גדול כיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, משה נתעסק בעצמות יוסף, שאין בישראל גדול
 ממנו, שנאמר: **ויקח משה את עצמות יוסף עמו.**
 מי לנו גדול כמשה, שלא נתעסק בו אלא שכינה, שנאמר: **ויקבור אותו בגיא.**
 ולא עוד, אלא שעם יעקב עלו עבדי פרעה וזקני ביתו, ועם יוסף הארון והשכינה והכהנים
 והלויים, וכל ישראל ושבעה ענני כבוד. ולא עוד, אלא שהיה מהלך ארונו של יוסף עם ארון חי
 העולמים, והיו עוברים ושבים אומרים: **מה טיבן של שני ארונות הללו?**
 והם אומרים להם: זה ארונו של מת וזה ארונו של חי העולמים.
 ואומרים להם: **מה טיבו של מת להלך עם ארון חי העולמים?**
 ואומר להם: המונח בארון זה קיים מה שכתוב במונח בארון זה.

במונח בארון זה כתיב: **אנכי ה' אלהיך.**

וביוסף כתיב: **התחת אלהים אני.**

במונח בארון זה כתיב: **לא יהיה לך אלהים אחרים**

וביוסף כתיב: **את האלהים אני ירא.**

לא תשא.

וביוסף כתיב: **חי פרעה.**

זכור את יום השבת.

וביוסף כתיב: **וטבוח טבח והכן** ואין הכן אלא ערב שבת.

כתיב הכא: **הכן.**

וכתיב התם: **והיה ביום הששי והכינו.**

כבד את אביך,

וביוסף כתיב: **ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם, לך ואשלחך אליהם. ויאמר לו**

הנני. יודע היה שאחיו שונאים אותו ולא רצה לעבור על דברי אביך.

לא תרצח -

לא רצח לפוטיפר.

לא תנאף -

לא נאף לאשת פוטיפר.

לא תגנוב -

לא גנב פרעה, שנאמר: **וילקט יוסף את כל הכסף וגו'.**

לא תענה ברעך.

ויוסף לא הגיד לאביו מה שעשו לו אחיו.

והרי דברים קל וחומר:

ומה דבר של אמת לא ענה, על שקר על אחת כמה וכמה.

לא תחמוד –

שלא חמד אשת פוטיפר.

כתיב: **לא תשנא.**

וביוסף אומר: **וינחם אותם וידבר על לבם.**

כתיב: **לא תקום ולא תטור.**

וכתיב: **ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה.**

וחי אחיך עמך –

ויכלכל יוסף את אביו.

כי השבע השביע -

השביעים שישבעו לבניהם.

ר' נתן אומר:

מפני מה השביע את אחיו ולא השביע את בניו?

אמר: אם אני משביע את בני אין המצרים מניחים אותם. ואם אומר אבינו העלה את אביו, מיד הם אומרים להם אביכם מלך היה לפיך השביע את אחיו ולא השביע בניו.

דבר אחר:

אמר להם יוסף: אביו ירד לרצונו. ואני העלתיו על כרחי. כי הוא השביעני. משביע אני עליכם ממקום שגנבתוני שם תחזירוני וכן עשו לו, שנאמר: **ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה. ויהיו לבני יוסף לנחלה.**

פקוד יפקוד אלהים אתכם -

פקד - אתכם במצרים.

יפקוד - אתכם בים סוף.

פקד - אתכם על הים.

יפקוד - אתכם במדבר.

פקד - אתכם במדבר.

יפקוד - אתכם על נחלי ארנן.

פקד - אתכם בעולם הזה.

יפקוד - אתכם בעולם הבא.

והעליתם את עצמותי מזה אתכם -

שומע אני מיד?

תלמוד לומר: **אתכם**, כשתהיו עולים.

ומנין שאף עצמות השבטים העלו עמם?

שנאמר: **מזה אתכם:**

[יג, כ] ויסעו מסוכות ויחנו באיתם -

מה איתם?

מקום, אף סוכות מקום.

ר' עקיבא אומר:

אין סוכות אלא ענני כבוד, שנאמר: **וּבְרָא ה' עַל מִכּוֹן הַר צִיּוֹן**
וכתיב: **כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חוּפָה**, אין לי אלא לשעבר.

לעתיד לבא מניין?

תלמוד לומר: **וְסוּכָה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם**.

ואומר: **וּפְדוּיֵי ה' יִשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וּשְׂמִיחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם**.

[יג, כא] **וְיִי הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּגּו' -**

נמצאת אומר שבעת עננים הם.

וְה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם -

וְעֲנַנְךָ בַּעֲמוּד עֵינַי.

וְעֲנַנְךָ עֹמֵד עֲלֵיהֶם,

וּבַעֲמוּד עֵינַי,

וּבְהָאֵרִיךְ הָעֵינַי,

וּבְהָעֲלוֹת הָעֵינַי,

וְאִם לֹא יַעֲלֶה הָעֵינַי,

כִּי עֵינַי ה' עַל הַמִּשְׁכָּן.

שבעה עננים:

אַרְבַּע מֵאַרְבַּע רֻחוֹתֵיהֶם,

אֶחָד לְמַעֲלָה,

וְאֶחָד לְמִטָּה,

אֶחָד שֶׁהִיָּה מֵהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם,

כל הנמוך מגביהו וכל הגבוה משפילו מנמיכו, שנאמר: **כָּל גִּיא יִנְשָׂא וְכָל הַר וּגְבֻעָה יִשְׁפֹּלוּ**.

וְהִיָּה הָעֲקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרִכְסִים לְבִקְעָה.

והיה מכה נחשים ועקרבים לפניהם מכבד ומרביץ לפניהם.

ר' יהודה אומר:

שלושה עשר עננים היו:

שְׁנַיִם לְכָל רוּחַ וְרוּחַ

שְׁנַיִם מִלְּמַעֲלָה

וּשְׁנַיִם מִלְּמִטָּה.

וְאֶחָד שֶׁהִיָּה מֵהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם.

ר' יאשיה אומר:

ארבעה:

אחד לפניהם,
ואחד לאחריהם,
אחד למעלה,
ואחד למטה.

ר' אומר:
שנים.

וה הולך לפניהם יומם -

ללמדך שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו:
אברהם לווה מלאכי השרת, שנאמר: **ובאברהם הולך עמם לשלחם**
והמקום לווה את בניו במדבר מ' שנה, שנאמר: **ויי הולך לפניהם יומם בעמוד ענן**.

באברהם אבינו אומר: **ואקחה פת לחם**.
והקב"ה הוריד את המן מ' שנה שנאמר: **הנני ממטיר**.

באברהם, הוא אומר: **יוקח נא מעט מים**.
והקב"ה העלה לבניו באר במדבר, שנאמר: **אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה**.

באברהם הוא אומר: **ואל הבקר רץ אברהם**.
והקב"ה הגיז שליו לבניו, שנאמר: **ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים**.

באברהם הוא אומר: **והשענו תחת העץ**.
והקב"ה פרש לבניו שבעה ענני כבוד, שנאמר: **פרץ ענן למסך ואש להאיר לילה**.

באברהם הוא כתיב: **והוא עומד עליהם**.
והקב"ה מגין על בני בניו במצרים, שלא ינגעו: **ופסח ה' על הפתח**.

וה' הולך לפניהם יומם -

אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר: **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'**.
וכתיב: **וקרא זה אל זה ואמר ק'ק'ק' מלא כל הארץ כבודו**.
ואומר: **הנה כבוד ה' אלהי ישראל בא מדרך הקדים**. וקולו כקול מים רבים. והארץ האירה מכבודו!?

ומה תלמוד לומר וה' הולך לפניהם יומם?
אמר ר' אנטונינוס:

למלך שהוא דן על הבימה ומחשיך והיו בניו מחשיכין אצלו אחר שנפטר מן הבימה הוא היה הוא נוטל את הפנס ומאיר לבניו והיו גדולי מלכות קרובין אצלו ואומרים לו: אנו נוטלין את הפנס ומאיר לבניך.

והוא אומר: לא מפני שאין מי שיטול את הפנס ויאיר לבני, אלא הרי אני מודיע לכם חבתם של בני, שתהיו נוהגים עימהם בכבוד.

וכן הודיע הקב"ה חבתן של ישראל לאומות העולם, שהוא בעצמו הלך לפניהם שיהיו נוהגים עימהם בכבוד, ולא דיין שאינם עושים כן, אלא שממיתים אותם מיתות חמורות משונות מזו מזו.

ולענין כן הוא אומר: **וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט ונשפטי אותם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו.**

יכול על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים?

תלמוד לומר: **על עמי ונחלתי ישראל.**

ואומר: **ומצרים לשמה תהיה וארום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם.**

באותה שעה: **ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור.**

ואומר: **ונקתי דמם לא נקיתי ויי שוכן בציון.**

אימתי וה' שוכן בציון?

ונקתי דמם לא נקיתי.

[יג, כב] לא ימיש עמוד הענן -

מגיד הכתוב שעדיין עמוד הענן קיים היה עמוד האש צומח.

דבר אחר:

לא ימיש -

בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה על ערבי שבתות, עד שעמוד הענן קיים היה עמוד האש צומח.

מכילתא פרק יד

מסכת דויהי פרשה א

[יד, א-ב] וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל וישבו-

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

כל מקום שהוא אומר **לאמר ואמרת אליהם** הרי זה לדורות.

וכל מקום שאינו אומר **לאמר ואמרת אליהם**, הרי זה לשעה.

ר' אומר :

אפילו בכל מקום שאינו אומר לאמר ואמרת אליהם, הרי זה לדורות חוץ משלשה מקומות.

וישובו ויחנו לפני פי החירות –

מה חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות

ולא היו תרופות אלא מוקפות,

ולא היו עגולות אלא מרובעות,

ולא היו מעשה אדם אלא מעשה שמים,

ועינים היו להם לפותחות כמן זכר וכמן נקבה היו **דברי ר' אליעזר**.

ר' יהושע אומר :

החירות -

מצד זה ומגדול מצד זה, הים לפנייהם ומצרים לאחריהם.

דבר אחר :

פי החירות -

אין חירות אלא מקום חירותן של ישראל, מקום מובחר להם מקום עבודה זרה שלהם.

לשעבר היתה נקראת פיתום, שנאמר: **ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס**, חזרו

להם, נקראת: **פי החירות**, שהיא מאחרת לעובדיה.

ויסעו בני ישראל מרעמסס לסכות ומסכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות.

יום ה' נסעו ממצרים. ובאו עד רעמסס,

וביום ששי ובשבת שבתו שם.

וכי חד בשבת שהוא רביעי לנסיעתן התחילו ישראל מתקנין כליהם ומציעין בהמתם לצאת.

אמרו להם האקטורין: הגיעה פרותזימיה שלכם לחזור למצרים, שנאמר: **דרך שלשת ימים**.

אמרו להם ישראל: כשיצאנו, ברשות פרעה יצאנו, שנאמר: **ממחרת הפסח יצאו בני ישראל**

ביד רמה.

אמרו להם האקטורין: רוצין ולא רוצין סופכם לקיים דברי מלכות. עמדו עליהם ישראל הכו

מהם הרגו מהם פצעו מהם הלכו והגידו לפרעה.

אמר להם משה: חזרו לאחריכם שלא יאמר פרעה שאתם בורחין, תקע משה קרן עד שחזרו

לפני פי החירות.

כיון שתקע התחילו מחוסרי אמנה תולשין שעריהן ומקרעין בגדיהם, עד שאמר להם משה:

מפי הגבורה נאמר לי, שאתם בני חורין, לפיכך נאמר: **וישובו ויחנו בין מגדול ובין הים**.

ושם היה גדולתן של מצריים,

שם היה תפארתם,

שם היה מקומם מרומם של מצריים,

שם כנס יוסף את הכסף ואת הזהב, שנאמר: **וילקט יוסף את כל הכסף וגו' לפני בעל צפון**.
בעל צפון נשתייר מכל היראות שלהן.

נכחו תחנו על הים -

בשביל לפתות לבן של מצרים להטעותם, שהוא הציל את עצמו ועליו הוא אומר: **משגיא לגויים ויאבדם וגו'**:

[יד, ג] ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ -

אין נבוכים אלא מטורפים, שנאמר: **מה נאנחה בהמה נבוכה וגו'**.

דבר אחר:

נבוכים -

אין נבוכים אלא מעורבבין, שנאמר: **והמלך והמן ישבו לשתות וגו'**.

ואמר פרעה -

לא ידע מה אמר משה, הטען ולא היה יודע להיכן מוליכן, שנאמר: **נבוכים -** אין נבוכים אלא משה, שנאמר: **עלה אל הר העברים הזה הר נבו**.

דבר אחר:

ואמר פרעה -

לא ידע מה אמר: עתידין ישראל לבכות במדבר, שנאמר: **ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו**.

דבר אחר:

ואמר פרעה -

לא ידע מה אמר: עתידין ישראל לנפול במדבר, שנאמר: **במדבר הזה יפלו פגריכם**.

סגר עליהם המדבר -

כיון שראו ישראל את הים סוער, הפכו פניהם למדבר והקב"ה זמן להם חיות רעות ולא היו מניחות אותם לעבור, שנאמר: **סגר עליהם המדבר**, ואין סגירה אלא חיה רעה, שנאמר: **אלהים פלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא אכלוני**. וגו כל קבל די קדמוהי זכו אשתכחת לי אף קדמך מלכא דכולא לא עבדית.

[יד, ד] וחזקתי את לב פרעה -

שהיה לבו חלוק אם ירדוף אם לא ירדוף.

ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה -

התחיל בעבירה, שנאמר: **כל הבן הילוד**, ממנו התחילה הפורענות, טבע הוא וכל חילו.

כיוצא בו: וימח את כל היקום, מי שהתחיל וכו'.

כיוצא בו: ואת האנשים אשר פתח הבית, מי שהתחיל בעבירה בו וגו'.

אף כאן אתה אומר: **ואכבדה בפרעה**, מי שהתחיל בעבירה וכו'.

והרי דברים קל וחומר:

ומה מדת פורענות מעוטה, מי שהתחיל בעבירה וגו', מרובה לא כל שכן.

דבר אחר:

ואכבדה בפרעה -

מגיד הכתוב, שכשהמקום פורע מן האומות שמו מתגדל בעולם, שנאמר: **ושמתי בהם אות**

ושלחתי מהם פלטים של הגוים תרסים פול ולוד מושכי קשת.

וכתיב: **כה אמר ה' יגיע מצרים וסחר כוש ושבאים אנשי מדה עליך יעבורו ולך יהיו אחריך**

ילכו בזיקים יעבורו ואליך ישתחוו ואליך יתפללו בך ואין עוד אפס אלהים.

ואחריו מה הוא אומר?

אתה אל מסתתר אלהים ישראל מושיע.

וכתוב אחר אומר: **ונשפטתי אתו בדבר ובדם ובגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית וגו'**

ואח"כ: והתגדלתי והתקדשתי. ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ה'.

וכתיב: **ויהי בשלם סוכו והעונתו בציון. וגו'.**

ואומר: **שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה סלה.**

ונדע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו:

ולכך כתיב: **וידעו מצרים לשעבר לא היו יודעין**, אבל כאן **וידעו מצרים כי אני יי.**

ויעשו כן -

להודיע חכמתם של ישראל, שלא אמרו היאך נחזור לאחורינו, שלא לשבור לב טף ונשים

שעמם.

דבר אחר:

ויעשו כן -

אמרו: רוצים או לא רוצים, אין לנו לעשות אלא דברי בן עמרם.

[יד, ה] ויוגד למלך מצרים -

מי הגיד לו?

האקטורין שלו.

ויש אומרים:

דורכיות היו לו.

ויש אומרים:

עמלק הגיד לו.

כי ברח העם -

וכי בורחים היו והלא כבר נאמר: **ממחרת הפסח יצאו ישראל ביד רמה.**

ומה תלמוד לומר כי ברח העם?

אלא מתוך שהכו את האקטירין שלו הלכו והגידו לפרעה, שאמרו לו: ראה, ישראל הכו ממנו, הרגו ממנו, פצעו ממנו, ולא מיחה אדם בידם, אין להם לא מושל ולא שר, כענין שנאמר: **מלך אין לארבה. ויצא חוצץ כלו.**

ויהפך לבב פרעה וגו' -

לשעבר: **ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש.**

ועכשיו: **ויהפך לבב פרעה ועבדיו ויאמרו מה זאת עשינו וגו'.**

אמרו: אילו לקינו ולא שלחנו כדאי הוא לנו, אלא לקינו ושלחנו ונטלו ממונינו.

משל למה הדבר דומה?

לאחד שאמר לעבדו צא והבא לי דג מן השוק, יצא והביא לו דג מן השוק מבאיש.

אמר לו: בגזירה, או תאכל הדג, או תלקה מאה מכות, או תתן לי מאה מנה.

אמר לו: הרני אוכל.

התחיל לאכול לא הספיק לגמור, עד שאמר הריני לוקה. לקה ששים. לא הספיק לגמור עד

שאמר: הריני נותן ק' מנה. נמצא אוכל את הדג ולוקה ונותן ק' מנה.

כך נעשה למצרים: לקו, ושילחו, וניטל ממונם.

דבר אחר:

ויהפך -

מגיד הכתוב, שכישצאו ישראל ממצרים בטלה מלכותם של מצרים. שנאמר: **ממי נעמת רדה**

והשכבה את ערלים:

ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו -

אמרו: עכשיו יהיו אומות העולם מקיפות עלינו כזוג לומר: מה אלו שהיו ברשותם הניחו והלכו

להם, היך אנו שולחים לארם נהרים ולארם צובה להעלות להם מס, להביא להם עבדים, לכך

ויהפך לבב פרעה, ללמדך שהיה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו. והיו לו שלטונים מסוף

העולם ועד סופו, בשביל כבודן של ישראל עליו הוא אומר: **שלח מלך ויתירם מושל עמים**

ויפתחם, שמו אדון לביתו מושל בכל קנינו.

וכן אתה מוצא, שכל אומה ולשון ששלטה על ישראל, שולטה מסוף העולם ועד סופו בשביל כבוד ישראל.

במלכי אשור מהו אומר?

ותמצא כקן ידי לחיל העמים. וכאסוף ביצים עזובות. כל הארץ אני אספתי ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפץ.

במלכות בבל מה הוא אומר?

והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו את נבוכדנצר מלך בבל. ואשר לא נתן צוארו בעול מלך בבל.

במלכות מדי מהו אומר?

באדיין דריוש מלכא כתבלכל עממיא ולפניא די דיירין בכל ארעא שלמכון ישגא. וגו'.

במלכות יון מה הוא אומר?

חזה אוית כח[ו]ן ליליא וארו חיוא אחרי כנמר ולה גפין ארבע דעוף על גבה. וגו' ושלטן יהב.

במלכות רביעית מהו אומר?

כן אמר חיותא רביעתא מלכות פליגא תהוי בארעא די תשנא בכל מלכותא ותיכול ארעא ותרשינה ותדקינה :

הא למדת, שכל אומה ואומה ששעבדה בהם בישראל שלטה מסוף העולם ועד סופו, בשביל כבוד ישראל.

דבר אחר:

ויהפך -

אמרו: לא בשבילן היתה באה טובה עלינו?! בתמיהה.

ר' יוסי הגלילי אומר:

משל למה הדבר דומה?

לאחד שנפל לו בית כור בירושה ומכרה בדבר מועט, הלך הלוקח ופתח בה מעיינות' ונטע בה גנות ופרדסין והתחיל מוכר ליחנק על שנתן ירושתו בדבר מועט.
כך נעשה למצרים, ששלחו ולא ידעו מה שלחו, עליהם מפורש בקבלה: **שלחך פרדס רמונים.**

דבר אחר:

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

משל למה הדבר דומה?

לאחד שנפלה לו פלטריה למדינת הים בירושה ומכרה בדבר מועט, והלך הלוקח וחפרה ומצא בה אוצרות כסף ואוצרות זהב ואבנים טובות ומרגליות, התחיל המוכר ליחנק, כך נעשה מצרים ששלחו ולא ידעו מה שלחו, דכתיב: **ויאמרו מה זאת עשינו וגו'.**

[יד, ו] ויאסור את רכבו -

הוא בידו אסרו.
דרך מלכים להיות עומד[ים] ואחרים מציעין להם תשמיש המרכבה ואוסרין אותה, אבל פרעה הרשע הוא בידו אסרו והציע תשמישי רכבו. וכיון שראו גדולי מלכות עמדו כולם ואסרו מרכבותיהם והציעו לעצמן.

ארבעה אסרו בשמחה:
אברהם אסר בשמחה שנאמר: **וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו** ולא היו לו כמה עבדים!
אלא לכבוד המקום.

יוסף אסר בשמחה, שנאמר: **ויאסור יוסף מרכבתו** ולא היו לו כמה עבדים!
אלא לכבוד אביו.

בלעם אסר בשמחה, שנאמר: **ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו.**

פרעה אסר בשמחה, שנאמר: **ויאסור את רכבו.**

תבא חובשה של אברהם, שהלך לעשות רצון המקום ותעמוד על חובשה של בלעם, שהלך לקלל את ישראל.
תבא אסרה של יוסף, שאסר לילך לקראת אביו ותעמוד על אסרה של פרעה הרשע, שהלך לרדוף את ישראל.

דבר אחר:

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

תבא חרב יד, דכתיב באברהם: **ויקח את המאכלת לשחוט את בנו.** ותעמוד על חרב יד שעשה פרעה הרשע, לילך לרדוף אחרי ישראל, שנאמר: **אריק חרבי תורישמו ידי.**

ואת עמו לקח עמו -

שלקחן בדברים.
אמר להם: דרך בני מלכים להיות מנהיגין בסוף וחיילותיהם מקדימין לפניהם, אבל אני אקדים לפניכם, שנאמר: **ופרעה הקריב.**

דרך בני מלכים כל העם בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק בראש, אני אשווה אתכם בבזה.
שנאמר: **אחלק שלל**.
ועוד, שאני אפתח לכם אוצרות כסף ואוצרות זהב ואבנים טובות ומרגליות ואתן לכם. לכך:
ואת עמו לקח עמו – בדברים.

[יד, ז] ויקח שש מאות רכב בחור -

משל מי היו הבהמות שהיו טוענין המרכבות?

אם תאמר משל מצרים היו, והלא כבר נאמר: **וימת כל מקנה מצרים**.

ואם תאמר משל פרעה היו, והלא כבר נאמר: **הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה**.

ואם תאמר משל ישראל היו, והלא כבר נאמר: **וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה**.

אלא של מי היו?

של: **הירא את דבר ה'**, נמצינו למדין, המקנה שהניס הירא את דבר ה', הם היו תקלה לישראל.

מכאן היה ר' שמעון אומר:

טוב שבגוים הרוג.

טוב שבנחשים רצץ את מוחו.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

בא וראה עושרה וגדולה של מלכות, חייבת זו ואין נומירן אחת בטלה, שכולן רצות ביום
ובלילה וכנגדן של מצרים כולהן עומדות בטילות.

ושלישים על כלו -

אין שלישים אלא גבורים, שנאמר: **שלישים קרואים לבושי רוכבי סוסים כלם**.

דבר אחר:

ושלישים על כלו -

שהיו משולשים בזיין.

ר' שמעון בן גמליאל אומר:

זה השלישי שעל המרכבה.

לשעבר לא היו אלא שנים שהיו מריצים המרכבה ופרעה הוסיף עליהם אחר, בשביל למהר
לרדוף אחרי ישראל.

ר' אנטונינוס אומר:

ג' היו, הוסיף עליהם עוד א' והיו ד'.

דבר אחר:

ושלישים -

ג' על כל א' וא'.

ויש אומרים:

שלוש מאות על כל א' וא'.

ומניין היה פרעה יודע כמה מתו מישראל בשלשת ימי אפלה וכמה היוצאים ממצרים?
הוסיף עליהם טומסין ולפי הטומסין הוסיף עליהם חיילים.

כיוצא בדבר דרש ר' ירמיה:

מאי דכתיב: **ויוצא אליהם זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש מאות.**

מניין היה יודע כמה היו?

אלא לפי מרכבות הוציא עליהם חיילים.

דבר אחר:

ושלישים על כלו -

על מנת לכלות.

לשעבר: **כל הבן הילוד.** אבל כאן: **ושלישים על כלו** על מנת לכלות, שנאמר: **אריק חרבי תורישמו ידי.**

[יד, ח] ויחזק לב פרעה -

שהיה לבו חלוק: אם ירדוף ואם לא ירדוף אחרי בני ישראל.

להודיע שבחן של ישראל, שאלו היתה אומה אחרת לא היה פרעה רודף אחריה.

ובני ישראל יוצאים ביד רמה -

מגיד הכתוב, שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל, היו מנאצים ומחרפים ומגדפים, אבל ישראל מרוממים ומשבחים ונותנים שיר שבח וגדולה תהלה תפארת למי שהמלחמה שלו.
כענין שנאמר: **רוממות אל בגרונו.** במקום **חרב פיפיות בידם.** **רומה על השמים אלהים.**
ואומר: **ה' אלהי אתה ארוממך ואודה את שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן.**

ובני ישראל יוצאים ביד רמה -

בריש גלי.

דבר אחר:

שהיה ידן של ישראל רמה על מצרים:

מסכת דויהי פרשה ב

[יד, ט] וירדפו מצרים אחריהם -

מגיד שלא נכשל אחד מהם בדרך, שמא ינחשו ויחזרו להם לאחוריהם.
וכן מצינו שהגוים מנחשים, שנאמר: **כי הגוים ההם אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו.**

וכתיב: **וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם.**
ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב.
מגיד שלא נכשל אי מהם, שלא ינחשו ויחזרו לאחוריהם, **וישיגו אותם חונים על הים וגו'.**

[יד, י] ופרעה הקריב -

הוא הקריב הפורענות לבא עליו.

דבר אחר:

כיון שראה פרעה, אמר: בעל צפון הסכים על גזרתי. אני חשבתי לאבדם במים ובעל צפון הסכים על גזרתי. התחיל מזבח ומקטר ומשתחוה לעבודה זרה שלו, לכך נאמר: **ופרעה הקריב, לזבח ולקטר.**

דבר אחר:

ופרעה הקריב -

קרב עצמו ומיהר ללכת ולרדוף אחריהם, מה שהלכו ישראל בשלשת ימים. הלכו האקטורים ביום ומחצה. ומה שהלכו האיקטרין ביום ומחצה, הלך פרעה ביום א', לכך נאמר: **ופרעה הקריב.**

וישאו בני ישראל את עיניהם -

כיון שהכו בני ישראל האיקטרין יודעין שסופן לרדוף אחריהם:

והנה (ו)מצרים נוסע אחריהם -

נוסעים אין כתיב כאן, אלא **נוסע**, מגיד שנעשו כלן תורמיות תורמיות כאיש א'.

מכאן למדין:

מלכיות להיות מנהיגות תורמיות תורמיות.

וייראו מאד וגו' -

מיד תפסו להם אומנות אברהם יצחק ויעקב.

באברהם הוא אומר: **בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'.** **ויטע אשל בבאר שבע וגו'**

ביצחק מהו אומר?

ויצחק בא מבא באר לחי רואי.

וכתיב: **ויצא יצחק לשוח בשדה**, אין שיחה אלא תפלה. שנאמר: **ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי**.

וכתיב: **אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וגו'**.

וכתיב: **תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' וגו'**.

ביעקב מהו אומר?

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, אין פגיעה אלא תפלה, שנאמר: **ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי**.

וכתיב: **יפגעו נא ביי צבאות לבלתי בואו הכלים הנותרים בית ה'**.

וכן הוא אומר: **אל תראי תולעת יעקב מתי ישראל**.

מה תולעת אינה מכה את הארז אלא בפה, כך אין להם לישראל אלא תפלה.

ואומר: **ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי**.

וכי בחרבו ובקשתו לקחה?

אלא לומר לך, **חרבי** - זו תפלה **בקשתי** - זו בקשה.

וכן הוא אומר: **גור אריה יהודה**.

ואומר: **וזאת ליהודה**.

וכן ירמיה אמר: **ארור הגבר אשר יבטח באדם**.

ובתפלה מהו אומר?

ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה ה' מבטחו, מבטחון של ישראל בשעה שמתפללים לו הוא קרוב להם, שנאמר: **קרוב ה' לכל קראיו**.

וכן אמר דוד לגולית: **אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואני בא אליך בשם ה' צבאות אלהי ישראל**.

וכתיב: **אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר**. המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד. **ה' הושיעה במלך יעננו ביום קראנו**.

וכן הוא אומר: **ויקרא אסא בשם ה' אלהיו ויאמר ה' אין עמך לעזור בין רב למעט**. עזר מאלהי ישענו כי עליך נשעננו. ובשמך באנו אל ההמון הזה. **ה' אלהינו אל תעצור עמך אנוש**.

במשה מהו אומר?

וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגו' וירדו אבותינו מצרימה ונצחק אל ה' וישמע קולינו.

אמר להם משה: אתם מתגאים על מה שהוריש לכם אביכם יצחק, דכתיב: **הקול קול יעקב**.

וישמע ה' את קול ישראל, ואלו מתגאים על מה שהוריש להם אבינו יצחק, דכתיב: **והידיים**

ידי עשו. ועל חרבך תחיה, הדא הוא בכתיב: **ויאמר אליו אדום לא תעבור כי פן בחרב אצא**

לקראתיך, שאינן בטוחים אלא בחרב, אבל ישראל תפסו להם אומנות אבותיהם אומנות

אברהם יצחק ויעקב.

[יד, יא-יב] ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים -

מאחר שנתנו שאור בעיסה, באו אל משה ואמרו לו: הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים.

וכי מה אמרו ישראל למשה במצרים?

הרי הוא אומר: ויפגעו את משה ואת אהרן ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט, היינו מצטערים על שעבוד מצרים, מיתת אחינו באפלה קשה לנו משעבודנו במצרים, היינו מצטערים על מיתת אחינו באפילה, מיתתנו במדבר קשה לנו ממיתת אחינו באפילה. שאחינו נספדו ונקברו ואנחנו תהיה נבלתינו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה. מיד אמר להם משה: אל תיראו וגו' הרי משה מזרז להודיע חכמתו של משה, היאך היה עומד ומפייס לכל אותם האלפים והרבבות והיו נשמעין לו, עליו מפורש בקבלה והחכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר.

[יד, יג] התיצבו וראו וגו' -

אמרו לו ישראל: אימתי?

אמר להם משה: היום שרתה שכינה עליכם רוח הקדש שאין יציבה בכל מקום אלא רוח הקדש, שנאמר: ראיתי את ה' נצב על המזבח ויאמר ה' הכפתור וירעשו הספים ובצעם בראש כלם ואחריתם בחרב אהרוג.

ואומר: ויבא לו ויתיצב ויקרא בפעם בפעם שמואל שמואל.

ואומר: קרא את יהושע והתיצבו באוהל מועד ואצוונו

ואומר: ותתצב אחותו מרחוק, ששרתה עליו רוח הקדש.

באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע, היה נחש נושף, אם תכנס לפנים - הרי הנחש, ואם תצא לחוץ - הרי הנץ, כך היו ישראל באותה שעה, הים סוגר ושונא רודף מיד נתנו עיניהם בתפלה, עליהם מפורש בקבלה: יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה וגו'.

ונאמר: כי קולך ערב ומראיך נאווה.

כי קולך ערב - בתפלה,

ומראיך נאווה - בתלמוד תורה.

דבר אחר:

כי קולך ערב - בתפלה.

ומראיך נאווה - במעשה הטוב.

דבר אחר:

התיצבו וראו את ישועת ה' -

אמרו לו: אימתי?

אמר להם: למחר.

אמרו לו: משה רבינו, אין בנו כח לסבול!

התפלל משה באותה שעה והראה לו הקב"ה תורמיות תורמיות של מלאכי השרת ועומדים עליהם כענין שנאמר: **וישכם משרת האלהים וגו' ויראו והנה חיל סביבות העיר סוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדוני איכה נעשה ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אתם ויתפלל אלישע ויאמר ה' פקח נא את עיניו ויראה ויפקח עיי את עיני הנער וירא והנה ההר מלא סוסים אש סביבות אלישע.**

כך התפלל משה, באותה שעה הראה לו המקום תורמיות תורמיות של מלאכי השרת עומדים עליהם.

וכן הוא אומר: **מנוגה נגדו עברו ברד וגחלי אש.**

עבים - כנגד תורמיות שלהם.

ברד - כנגד בלסטראות שלהם.

גחלי כנגד טרמנסנה שלהם,

אש - כנגד הנפש שלהם.

ירעם מן השמים - כנגד אגפת תריסין ושפעת עקלנסין שלהם.

ועליון יתן קולו - כנגד צחצוח חרבות שלהם.

וישלח חציו ופיצם - כנגד חצים שלהם.

וברקים ויה[ו]מם - כנגד צוחה שלהם.

דבר אחר:

ישלח חציו - שהיו חצים של פרעה מפזרים אותם לישראל

וברקים - מכנסין אותם.

ויהומם - הממם ערבבם, נטל סגנויות שלהם ולא היו יודעים מה היו עושין.

דבר אחר:

אין הממה אלא מגפה, שנאמר: **והמם מהומה גדולה.**

כי אשר ראיתם את מצרים -

בשלשה מקומות הזהיר המקום לישראל שלא לחזור למצרים. שנאמר: **כי אשר ראיתם את**

מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם.

ואומר: **לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד.**

ואומר: **בדרך אשר אמרתי לך.**

בשלושתם חזרו שם ובשלושתם נפלו:

הראשונה בימי סנחריב, שנאמר: **הוי היורדים למצרים לעזרה.**

השנית בימי יוחנן בן קרח, שנאמר: **והיתה חרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם**

בארץ מצרים והחרב אשר אתם דואגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמותו.

והג' בימי טורגיניוס, בשלשתן חזרו ובשלשתן נפלו, הדא הוא דכתיב: **אפרים יונה פותה אין**

לב. וגו'.

ד' כתיב נעשו עוד על הים:

אחת אומרת ליפול אל הים,
ואחת אומרת לשוב למצרים,
ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדו,
ואחת אומרת נצווה כנגדן.

זאת שאמרה ליפול אל הים, נאמר להם: **התיצבו וראו את ישועת ה'.**
זו שאמרה נשוב למצרים, נאמר להם: **כי אשר ראיתם את מצרים.**
זו שאמרה נעשה מלחמה כנגדו, נאמר להם: **ה' ילחם לכם.**
זו שאמרה נצווה כנגדן, נאמר להם: **ואתם תחרישון.**

[יד, יד] ה' ילחם לכם -

לא לשעה זו בלבד ילחם אלא לעולם ילחם, כנגדן של אויביכם.

ר' מאיר אומר:

ה' ילחם לכם -

אם כשתהיו עומדים ושותקין ה' ילחם לכם, קל וחומר כשתהיו נותנין לו שבח.

ר' מאיר אומר:

ה' ילחם לכם -

הוא יעשה לכם נסים וגבורות ואתם תהיו עומדין ושותקין.
אמרו ישראל למשה רבם: משה, **מה עלינו לעשות?**
אמר להם: אתם תהיו מפארין ומרוממין ונותנין שיר ושבח וגדולה ותפארת, למי שהמלחמות שלו, שנאמר: **רוממות אל בגרונו.**
ואומר: **רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך.**
ואומר: **ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן.**
באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו שירה: **אשירה לה' כי גאה גאה.**

מסכת דויהי פרשה ג

[יד, טו] ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי -

ר' יהושע אומר:

אמר הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אין להם לישראל אלא ליסע!

ר' אליעזר אומר:

אמר הקב"ה למשה: בני נתונים בצרה, הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה!?

מה תצעק אלי -

שהיה אומר לו הקב"ה למשה: משה, יש שעה להאריך ויש שעה לקצר.

אל נא רפא נא לה - הרי זה לקצר.
ואתנפל לפני ה' - הרי זה להאריך.

ר' אליעזר אומר:

לאדם הראשון שהוא יחידי עשיתי לו יבשה, שנאמר: **ויאמר אלהים יקוו המים.**
ולעדת קדושים אלו איני עושה יבשה?!

דאמר ר' ישמעאל:

מה תצעק אלי -

בזכות ירושלם אני אקרע להם את הים, שנאמר: **עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא.**
ואומר: **עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' עורי כימי קדם דורות עולמים הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין הלא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים.**

דבר אחר:

בשביל הבטחה שהבטיחתנו אברהם [יעקב] אביכם - אני אקרע לכם את הים, שנאמר: **והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה.** רמז לו פרוץ את הים.

ר' יהודה בן בתירא אומר:

אמר לו הקב"ה: **כבר עשיתי הבטחה שהבטחת אברהם אביכם שנאמר: וישם את הים לחרבה.**

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים -

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

כבר חמה ולבנה מעידין בהם, שקרעתי להם את הים, שנאמר: **כי כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו.**

ר' בנאה אומר:

בזכות מצוה שעשה אברהם אני אקרע להם את הים, שנאמר: **ויבקע את עצי העולה**
וכתיב הכא: **ויבקעו המים.**

ר' שמעון התימני אומר:

בזכות המילה אני אקרע את הים, שנאמר: **אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת.**

אמרת, אי זו היא ברית שהיא נוהגת ביום ובלילה?

הוי אומר זו מילה.

ר' אבשלום הזקן אומר:

משל למה הדבר דומה?

לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו נכנס אוהבו לבקשו ה[י]מינו ולהחזירו לביתו.
אמר לו: כלום אתה מבקש ממני, אלא מפני בני כבר נתרצתי לבני.
כך אמר לו המקום: **מה תצעק אלי** - כבר אני מרוצה עליהם.

רבי אומר:

אמש היית אומר: **ומאז באתי אל פרעה וגו'**, ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה!!
מה תצעק אלי.

דבר אחר:

רבי אומר:

דבר אל בני ישראל ויסעו -

יסיעו דברים שהיו דוברים מלבן.
אמש היו אומרים: **המבלי אין קברים.**
ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה!!
מה תצעק אלי וגו' - יסיעו דברים מלבן.

וחכמים אומרים:

למען שמו עשה עימהם, שנאמר: **למעני למעני אעשה וגו'**
וכתיב: **בוקע מים מפניהם.**

מפני מה?

לעשות לו שם עולם.

ר' אומר:

כדאי היא האמנה שהאמינו בי, שאקרע להם את הים, שנאמר: **וישובו ויחנו וגו'.**

ר' אלעזר בן עזריה אומר:

בזכות אברהם אביהם אני קורע להם את הים, שנאמר: **כי זכר את דבר קדשו**
וכתיב: **ויציא עמו בששון וגו'.**

ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא אומר:

בזכות השבטים אני קורע להם את הים, שנאמר: **נקבת במטיו ראש פרזיו וגו'.**
מהו אומר?

לגוזר ים סוף לגזרים.

שמעיה אומר:

כדאי היא האמנה שהאמין בי אברהם אביהם, שאקרע להם את הים, שנאמר: **והאמין בה' ויחשבה לו צדקה.**

אבטליון אומר:

כדאי היא האמנה שהאמינו בי, שאקרא להם את הים, שנאמר: **ויאמן העם וישמעו וגו'.**

שמעון איש קטרון אומר:

בזכות עצמות של יוסף, אני קורע להם את הים, שנאמר: **ויעזוב בגדו אצלה וגו'.**
וכתיב: **הים ראה וינס.**

ר' נתן אומר משום אבא יוסי המחוזי:

והלא כבר הכתבתי: **בכל ביתי נאמן הוא.**
אתה ברשותי והים ברשותי ואני עשיתיך עליו גזבר.

ר' חנניה בן חלניסי אומר:

והלא כבר הכתבתי: **אח לצרה יולד -** אח אני לישראל בשעת צרתן.
אחים - אלו ישראל: **למען אחי ורעי וגו'.**

ר' שמעון בן יהודה אומר:

מה תצעק אלי -

כבר צעקתם קדמה לצעקתך, שנאמר: **ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'.**

ר' אחא אומר:

מה תצעק אלי -

בשבילך אני עושה.

אמר הקב"ה: אילולי צעקתך כבר אבדתי אותם מן העולם, על ע"ז שביניהם, שנאמר: **ועבר בים צרה ואין צרה אלא ע"ז, שנאמר: והמסכה צרה כהתכנס.**

ואומר: **ואשה אל אחותה לא תקח לצרור.**

ועל צעקתך אני משיב את חמתי, שנאמר: **ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית, לכך נאמר: מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו -** מפני צעקתך נוסעין.

ר' אליעזר המודעי אומר:

מה תצעק אלי -

על בני ישראל איני צריך ציווי : **על בני ועל פועל ידי תצווני**, והלא כבר מוכנים הם לפני מששת ימי בראשית, שנאמר : **אם ימוש החקים האלה מלפני אני ה' גם את ישראל לא ישבתי מהיות גוי מלפני כל הימים.**

אחרים אומרים :

דבר גדול עשו ישראל, כדאי היא האמונה שהאמינו בי, שאקרע להם את הים, שלא אמרו למשה : היאך אנו יוצאים במדבר שאין בידנו מחיה לדרך, אלא האמינו והלכו אחרי משה, עליהם מפורש בקבלה : **הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר : זכרתי לך חסד נעוריד אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, מה שכר נטלו על כך קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכל יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה'.**

ר' יוסי הגלילי אומר :

כשנכנסו ישראל לים, כבר הר המוריה נעקר ומזבחיו של יצחק הבנוי עליו ונתון על המזבח ואברהם כאלו פושט ידו. ולקח את המאכלת לשחוט את בנו שנאמר : **וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו.** אמר המקום למשה : משה, בני נתונים בצרה והים סוגר ושונא רודף, ואתה עומד ומאריך בתפלה?! אמר לפניו : **ומה בידי לעשות?** אמר לו : **הרם את מטך ונטה את ידך על הים וגו',** ואתה תהא מרומם ומשבח ונותן שיר ושבח והודאה וגדולה ותפארת והוד והלל למי שהמלחמות שלו.

מסכת דויהי פרשה ד

[יד, טז] **ואתה הרם את מטך -**

עשרה נסים נעשו לישראל על הים :

נבקע הים.

נעשה כמן כיפה, שנאמר : **נקבת במטיו ראש פרזיו יסערו להפיצני.**

נחלק לשנים עשר גזרים, שנאמר : **נטה את ידך על הים ובקעהו.**

נעשה היה יבשה, שנאמר : **ובני ישראל הלכו ביבשה.**

נעשה כמן טיט, שנאמר : **זרכת בים סוסיך חומר מים רבים.**

נעשה פרורין, שנאמר : **אתה פוררת בעזך ים.**

נעשה סלעים סלעים, שנאמר : **שברת ראשי תנינים על המים.**

נעשה גזרים גזרים, שנאמר : **לגוזר ים סוף לגזרים.**

נעשה ערימות ערמות, שנאמר : **וברוח אפיך נערמו מים.**

נעשו כמו נד, שנאמר : **נצבו כמו נד נוזלים**

הוציא להם מתוקים מתוך מלוחים, שנאמר : **ויצא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים.**

הקפיא להם את הים לשני חלקים ונעשה כמו בולוס של זכוכית, שנאמר : **קפאו תהומות בלב**

ים :

[יד, יט] **ויסע מלאך האלהים ההולך -**

ר' יהודה אומר:

הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה.

משל למה הדבר דומה?

לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהג את בנו לפניו. באו לסטים לשבותו מלפניו. נטלו מלפניו ונתנו לאחריו. בא הזאב מאחריו נטלו מאחריו ונתנו מלפניו. באו לסטים מלפניו וזאבים מאחריו, נטלו ונתנו על זרועותיו התחיל הבן מצטער מפני החמה. פרש עליו אביו בגדו.

רעב - האכילו,

צמא - השקהו,

כך עשה הקב"ה: **ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי ולא ידעו כי רפאתים.**

התחיל הבן מצטער מפני החמה פרש עליו בגדו, שנאמר: **פרש ענן למסך ואש להאיר לילה.**

הרעב - האכילו, שנאמר: **הנני ממטיר לכם לחם מן השמים.**

הצמא - השקהו מים, שנאמר: **ויוציא נוזלים מסלע ואין נוזלים אלא מים חיים**, שנאמר: **מעין**

גנים באר מים חיים ונוזלים וגו'.

ואומר: **שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארץ.**

שאל ר' נתן את ר' שמעון בן יוחאי:

וימצאה מלאך ה' - אתה מוצא מלאך ה' בכל מקום:

ויאמר לה מלאך ה'

וירא מלאך ה'

וכאן אמר: **ויסע מלאך האלהים**

אמר לו: אין אלהים בכל מקום אלא דיין, מגיד הכתוב שהיו ישראל נתונים בדין באותה שעה, אם להינצל אם להיאבד על מצרים.

[יד, כ] **ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך -**

הענן - אל ישראל

והחשך - אל מצרים.

ישראל באורה ומצרים באפלה, שנאמר: **לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת**

ימים.

וכן את מוצא לעתיד לבוא: **קומו אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח.**

מפני מה?

כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה.

ולא עוד, אלא מי שהוא נתון באפלה רואה מי שהוא באורה. שהיו מצרים שרויים באפלה

רואים את ישראל באורה, אוכלים ושותים ושמחים והיו מזרקים בהם בחצים ובאבני

בליסטרא, והיה הענן והמלאך מגין עליהם, שנאמר: **אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה**

מאד.

ואומר : מגיני וקרן ישעי משגבי ומנוסי מושיעי מחמס תושיעני.

ואומר : מגן הוא לכל החוסים בו.

ולא קרב זה אל זה כל הלילה -

מגיד הכתוב שהיה המצרי עומד - ולא היה יכול לישב, יושב - ולא היה יכול לעמוד.
פורק - ואינו יכול לטעון. טוען - אינו יכול לפרוק, מפני שהוא מש באפלה, שנאמר : **וימש חשך.**

דבר אחר :

ולא קרב זה אל זה כל הלילה -

ולא קרב מחנה מצרים למחנה ישראל ולא מחנה ישראל למחנה מצרים.

ויט משה את ידו על הים -

התחיל הים עומד כנגדו.
אמר לו משה בשם הקב"ה שיבקע ולא קבל עליו. הראהו המטה ולא קבל עליו.

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיו לו שתי גנות זו לפניו מזו מכר הפנימי ובא הלוקח להיכנס לגן הפנימי ולא הניחו השומר.
אמר לו הלוקח לשומר בשם המלך ולא קיבל עליו, הראהו את הטבעת ולא קיבל עליו, עד שנהג הלוקח את המלך בעצמו ובא.
כיון שבא המלך התחיל השומר בורח.
אמר לו : כל היום הייתי אומר לך בשם המלך ולא קבלת.
ועכשיו מפני מה אתה בורח?
אמר לו : לא מפניך אני בורח אלא מפני המלך.
כך עמד משה על הים.
אמר לו משה בשם הקב"ה שיבקע ולא קבל עליו,
הראהו המטה ולא קבל עליו, עד שנגלה הבה' עליו בכבודו, וכיון שנגלה הקב"ה בכבודו ובגבורתו, התחיל הים בורח, שנאמר : **הים ראה וינס.**
אמר לו משה : כל היום הייתי אומר לך בשם הקב"ה ולא קבלת עליך.
עכשו מפני מה אתה בורח - מה לך הים כי תנוס.
אמר לו : משה, לא מפניך אני בורח ולא מפני בן עמרם, אלא **מפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה**
יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים.

[יב, כא] ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה -

בעזה שברוחות.

ואי זו זו?

זו רוח קדים.

וכן אתה מוצא, שלא נפרע המקום מאנשי דור המבול ומאנשי סדום אלא ברוח קדים עזה, שנאמר: **מנשמת אלוה יאבדו ומרוח אפו יכלו**.
מנשמת אלוה יאבדו - זה דור המבול.
ומרוח אפו יכלו - זה אנשי סדום.

וכן אתה מוצא באנשי הברזל, שלא נפרע המקום מהם אלא מרוח קדים, שנאמר: **ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ**, ואין הפצה אלא רוח קדים, שנאמר: **ברוח קדים אפיצם לפני אויב** [עו] **רף ולא פנים אראם ביום אידם**.

וכן את מוצא במצרים, שנאמר: **וה' נהג רוח קדים בארץ**.
וכן את מוצא בשבט יהודה ובנימן שלא נפרע המקום מהם, כי אם רוח קדים, שנאמר: **כי הוא בין אחים יפריא יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבש מקורו וימרב מעיינו הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה**.
וכן את מוצא בעשרת השבטים, שלא נפרע המקום מהם אלא ברוח קדים, שנאמר: **ברוח קדים אפיצם מפני אויב מהם נפוצים ומפוזרים**.

וכן את מוצא בצור, שלא נפרע מהם אלא ברוח קדים, שנאמר: **רוח קדים שברך בלב ימים**.
וכן את מוצא, שאין הקב"ה עתיד ליפרע ממלכות העליזה אלא כרוח קדים, שנאמר: **ברוח קדים תשבר וגו'**.
וכן אתה מוצא שאין הקב"ה עתיד ליפרע מן הרשעים בגיהנום אלא ברוח קדים, שנאמר: **כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בוערת בה**.

ואומר: **הנה ברוחו הקשה ביום קדים**, אף כאן אתה אתה אומר: **ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה** - בעזה שברוחות.

ואי זו?

זו רוח קדים.

וישם את הים לחרבה -

עשאו כמן חרבה שנאמר: **ויבקעו המים**. כל מים שבעולם נחרבו.

ומנין אתה אומר המים שבבורות ושבשיחין ושבמערות ושבכד ושבכוס ושבחבית ושבצלוחית? שנאמר: **ויבקעו המים**.

והלא כבר נאמר: **וישם את הים לחרבה**.

הא למדת, שכל מים שבעולם נחרבו, כל מים שבעולם נבקעו.

ומנין אתה אומר אף המים העליונים שבשמים ושבחתוננים ושבחהומות נבקעו?

שנאמר: **ראוך מים** - אלו מים שעברו ישראל שנחרבו בדבר הקב"ה, שנאמר: **הים ראה וינס**.

ראוך מים יחילו - אלו העליונים.

אף חצציד יתהלכו - אלו התחתונים.

ואומר : נתן תהום קולו וגו'.

וכשחזרו למקומם, כל מים שהיה בעולם חזרו, שנאמר : **וישובו המים**, מלמד שכל מים שבעולם חזרו לשם למקומם.

מסכת דויהי פרשה ה

ויבאו בני ישראל-

ר' מאיר אומר :

בלשון אחד.

ור' יהודה אומר :

בלשון אחר.

ור' מאיר אומר :

בלשון אחד כשעמדו שבטים על הים, זה אומר : אני יורד תחלה לים, וזה אומר : אני יורד תחלה לים, מתוך שהיו עומדין וצווחין, קפץ שבטו של בנימן וירד לים תחלה, שנאמר : **שם בנימן צעיר רודם שרי יהודה רגמתם שרי זבולן שרי נפתלי צוה אלהיך עוזך עזה אלהים זו פעלת לנו.**

אל תיקרי רודם אלא רד ים.

התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים, שנאמר : **שרי יהודה רגמתם.**

משל למה הדבר דומה?

למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן נכנס לחדרו בלילה, אמר לקטן : העמידני עם הנץ החמה.

ואמר לגדול : העמידני בשלש שעות.

בא קטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול, אמר לו : לא אמר לי אלא בשלש שעות ביום, והקטן אומר לו : אמר לי עם הנץ החמה, מתוך שהיו עומדין צווחין ננער אביהם.

אמר להם : בני, שניכם לא כוונתם אלא לכבודי, אף אני לא מקפח שכרכם.

כך אמר הקב"ה : **מה שכר נטלו בני בנימן שירדו לים תחלה?**

שרתה שכינה בחלקו, שנאמר : **בנימן זאב יטרף**

ואומר : **לבנימן אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו.**

ומה שכר נטלו שבטו של יהודה?

שהיו רוגמין אותם זכו למלכות, שנאמר : **שרי יהודה רגמתם**, ואין רגמה אלא למלכות,

שנאמר : **באדין אמר בלשאצר והלבישו לדניאל ארגונא והמניכא דדהבא על צואריה והכריזו עלוהי די להוו שליט תלתא במלכותא.**

שרי זבולון ושרי נפתלי - בא ולמד, שכשם שעשה הקב"ה נסים על ידי שבט יהודה ובנימין על הים, כך עשה להם לישראל נסים על ידי שרי זבולון ונפתלי, על ידי דבורה, שנאמר: **ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה ה' אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני זבולון ומבני נפתלי ואומר ומשכתי אליך בנחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואומר זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה.**

ורבי יהודה אומר:

בלשון אחר.

[יד, כב] ויבאו בני ישראל בתוך הים -

כיון שעמדו שבטים לים, זה אומר: אין אני יורד תחלה לים, וזה אומר: אין אני יורד תחלה לים, שנאמר: **סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל** - מתוך שהיו עומדין ונוטלין עצה, קפץ נחשון בן עמינדב ונפל לים, עליו הכתוב אומר: **הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש** ואומר: **טבעתי ביון מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבולת מים שטפתיני.** ואומר: **אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאמר עלי באר פיה.** מיד אמר המקום למשה: ידידי טובעים בים והים סוגר ושונא רודף, ואתה עומד ומרבה בתפלה?!

אמר לפניו: ריבונו של עולם, **ומה בידי לעשות?**

אמר לו: **ואתה הרם את מטך.**

ומה אמרו משה וישראל על הים?

ה' ימלוך.

אמר המקום: מי שהמליכני על הים אעשהו מלך על ישראל, וזה היה משה.

כבר היה ר' טרפון וזקנים יושבין בצלו של שובך של יבנה ונשאלה שאלה זו לפניהם:

וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט - להודיע זכותן של צדיקים כמה מסייעתן, שאילו ירד ידיד האהוב עם הערביים, לא היו ממיתים אותו מריח גמלים ועיטרן, אלא זמן לו הקב"ה שקים מלאים בשמים וכל ריחנין טובים, שלא ימות מריח הגמלים ומריח העיטרן. אמר לו: למדתנו רבנו שעל זכות יוסף היה.

אמרו לו: **רבנו, השותה מים לצמאוי כיצד הוא מברך?**

אמר להם: **בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת חי העולמים.**

אמרו לו למדתנו רבינו: השותה מים לצמאוי כיצד מברך.

אמרו לו למדתנו רבינו: **באי זו זכות זכה יהודה למלכות?**

אמר להם רבי טרפון: אמרו אתם!

אמרו: בזכות שאמר: **מה בצע כי נהרוג את אחינו**, שהצילו ממיתה.

אמר להם: דייה להצלה שתעמוד ותכפר על המכירה, שנתן עצה לחברו ולא להשיבו אל אביו.

אם כן בזכות שאמר: **ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני**,

אמר להם : דייה להוראה שתכפר על הביאה.

אם כן בזכות מה?

בזכות שאמר : **ישב נא עבדך תחת הנער.**

אמר להם : מצינו בכל מקום שהערב משלם.

אמרו לו ר' למדנו, **באי זו זכות זכה למלכות?**

אמר להם : כשעמדו שבטים על הים, זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה,

שנאמר : **סבבנוי בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל**, מתוך שהיו נוטלין עצה אלו ואלו, קפץ

נחשון בן עמינדב ושבטו אחריו לתוך גלי הים, לפיכך זכה למלכות, שנאמר : **בצאת ישראל**

ממצרים בית יעקב מעם לועז היתה יהודה לקדשו לכך : **ישראל ממשלותיו.**

אמר להם הקב"ה : מי שקדש שמי על הים, יבא וימשול על ישראל, והודו לו הזקנים לר'

טרפון.

והמים להם חומה -

עשאן כמן חומה.

מימינם - זו מזוזה.

ומשמאלם - זו תפילין.

[יד, כד] ויהי באשמורת הבקר -

אתה מוצא שתפלות הצדיקים נשמעים בבקר.

בקר של אברהם מנין?

שנאמר : **וישכם אברהם בבקר.**

בקר של יצחק מנין?

שנאמר : **וילכו שניהם יחדו ושניהם השכימו בבקר.**

בקר של יעקב מנין?

שנאמר : **וישכם יעקב בבקר.**

בקר של משה מנין?

שנאמר : **וישכם משה בבקר וגו'.**

בקר של יהושע מנין?

שנאמר : **וישכם יהושע בבקר ויסעו משטים.**

בקר של שמואל מנין?

שנאמר : **וישכם שמואל לקרוא לשאול בבקר.**

בקרים של נביאים העתידים לעמוד מנין?
שנאמר: **ה' בקר תשמע קולי בקר אערוך לך ואצפה.**

בקרו של עולם מנין?
שנאמר: **חדשים לבקרים רבה אמונתך.**

וכן אתה מוצא, שאין הקב"ה עתיד ליפרע מן הרשעים בגיהנום לעתיד לבא, אלא לבקרים, שנאמר: **לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר ה' כל פעלי און,** אף ירושלם לעתיד לבא כל בקר ובקר רנה יצא לאור בקר, שנאמר: **ה' צדיק בקרבה לא יעשה עולה בבקר בבקר משפטו יתן לאור לא נעדר ולא יודע עול בשת.**

דבר אחר:
ויהי באשמורת הבקר -
זה היה עם הנץ החמה.

וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן וגו' -
הקב"ה רופא הוא לכל באי העולם, שנאמר: **כי אני ה' רופאך.**
ואמר: **רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה.**
ואומר: **שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם.**
בא וראה רפואתו של הקב"ה אינה כרפואת בשר ודם.
רפואת בשר ודם במה שהוא מכה אינו מרפא, אלא מכה באזמל ומרפא ברטייה, אבל הקב"ה אינו כן, אלא במה שהוא מכה הוא מרפא.

וכשהכה את איוב לא הכהו אלא בסערה, שנאמר: **אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם.**
כשרפאהו לא רפאהו אלא בסערה, שנאמר: **ויען ה' את איוב מן הסערה** שענה אותו מן הסערה ורפאהו.

וכשהגלה הקב"ה את ישראל לא הגלם אלא בעבים, שנאמר: **איכה יעיב באפו ה' את בת ציון.**
וכשהוא מכבסן אינו מכבסן אלא בעבים, שנאמר: **מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם.**

וכשפזרן לא פזרן אלא כיונים, שנאמר: **ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם הומות איש בעונו**
וכשמחזירן אינו מחזירן אלא כיונים, שנאמר: **וכיונים אל ארובותיהם.**

וכשהוא מברך את ישראל אינו מברך אלא בהשקפה, שנאמר: **השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל.**

וכשנפרע ממצרים לא נפרע אלא בהשקפה, שנאמר: וישקף ה' את מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם, שהיה עמוד יורד ועושה אותו בטיט ועמוד אש מרתיחו וטלפות סוסיו משתמטות הזכר מלמעלה והנקבה מלמטה, שנאמר: **אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו.**

ויהם את מחנה מצרים -

הממך ערבבן. נטל סגנויות שלהם ולא היו יודעים מה הם עושין.

דבר אחר:

ויהם את מחנה מצרים -

אין הממה אלא מגפה, שנאמר: **והמם מהומה גדולה עד השמדם.**

[יד, כה] ויסר את אופן מרכבותיו וינהגו -

ר' יהודה אומר:

מחמת האש של מעלה ששרפו הגלגלים של מטה והיו מטות ומרכבות רצות ונכנסות בעל כרחן, שהיו טעונות כלי כסף וכלי זהב ואבנים טובות ומרגליות, כדי שיטלו ישראל את הבזה.

ר' נחמיה אומר:

מקול רעם של מעלן נתזו צנורות מלמטון, שנאמר: **קול רעמך כגלגל האירו ברקיו תבל** והיו מטות ומרכבות רצות מעצמן ונכנסות בעל כרחן, לשעבר היו הפרדות מושכות המרכבות ועכשו מרכבות מושכות את הפרדות.

וינהגו בכבדות -

ר' יהודה אומר:

במדה שמדדו בה מדדת להם, דכתיב: **תכבד העבודה** לכך נאמר: **וינהגו בכבדות:**

ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל -

הרשעים והטפשים שבהם היו אומרים: מפני דווין וכסופים הללו אנו בורחין. הפקחים שבהם היו אומרים: **אנוסה מפני ישראל. כי ה' נלחם להם במצרים.** אמרו: מי שעשה להם נסים במצרים, הוא עושה להם על הים נסים.

ר' יוסי אומר:

מנין אתה אומר: במכות שהיו לוקים אלו על הים כך היו אלו שבמצרים לוקין והיו רואין אלו את אלו?

לכך נאמר: **ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים,** ולא במצרים בלבד אלא בכל המצירין להם לישראל לדורות, שנאמר: **ויך צריו אחור חרפת עולם נתן למו.**

ואומר: **כמעט אויביהם אכניע.**

ואומר: **לשבור אשור וגו'.**

ואומר: **וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים**, כך היא מדה מהלכת על פני הדורות, שנאמר: **זאת העצה היעוצה על הארץ וזאת היד נטויה לכל הגוים מפני מה כי ה' צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה מי ישיבנה**.
הא לא במצרים בלבד אלא בכל המצרים להם לדורות, לכך נאמר: **כי ה' נלחם להם במצרים**.

מסכת דויהי פרשה ו

[יד, כו] **ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים -**

אין הים עומד לנגדך ולא ישנה בדבורך.

וישובו המים על מצרים -

יחזור עליהם הגלגל ויחזיר עליהם זדונם, שבמחשבה שחשבו מצרים לאבד את ישראל, בה אני דן.

הם חשבו לאבד את בני במים, איני נפרע מהם אלא במים, שנאמר: **בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל**.

חופר גומץ בו יפול ופורץ גדר ישכנו נחש.

מסיע אבנים יעצב בהם ובוקע עצים יסכן במ.

ואומר: **ישוב עמלו בראשו וגו'.**

ואומר: **כורה שחת בו יפול וגו'.**

וכן שלמה המלך ע"ה אומר: **מפרי פי איש תשבע בטנו וגמול אדם ישיב לו.**

וכן ישעיה הנביא ע"ה אומר: **בעל גמולות בעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו לאיים גמול ישלם.**

ואומר: **ומדותי פעולתם וגו'.**

וכן הנביא ירמיה אומר: **גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו.**

וכן הוא אומר: **השמייעו על בבל רבים כל דורכי קשת חנו עליה סביב אל יהי לה פליטה שלמו לה כפעלה בכל אשר עשתה עמו לה כי אל ה' זהה ואל קדוש ישראל.**

וכן יתרו אמר למשה: **עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים** 0 מכירו הייתי לשעבר ועכשו ביותר שנתגדל שמו בעולם, שבדבר שחשב מצרים לאבד את ישראל, בו בדבר נפרע מהם, שנאמר: **כי בדבר אשר זדו עליהם.**

[יד, כז] **ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו -**

אלא תקפו, שנאמר: **איתן מושבך.**

ר' נתן אומר:

איתן - לשון קשה, שנאמר: **הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל נאם ה' גוי איתן הוא גוי מעולם הוא.**

ומצרים נסים לקראתו -

ללמדך שכל מקום ומקום שהיה מצרים נסים היה הים רץ כנגדו.

משל למה הדבר דומה?

ליונה שברחה מבן נץ ונכנסה לטרקלין של מלך, פתח לה המלך חלון מזרחית יצאת היונה והלכה לה, נכנס בן נץ אחריה נעל המלך אחריה את כל החלונות, התחיל המלך מורה בו בחצים, כך כשעלה האחרון שבישראל מן הים, ירד ראשון שבמצרים לתוך הים, התחילו מלאכי השרת לזרוק בהם חצים ואבני אלגביש אש וגפרית, כענין שנאמר: **ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אמטיר עליו ועל עמים רבים אשר אתו:**

וינער ה' את מצרים -

כאדם שמנער את הקדרה התחתון שלה, עומד למעלה ועליון יורד למטה.

דבר אחר:

וינער ה' את מצרים -

נתן להם כח נערות, כדי לקבל את הפורענות.

דבר אחר:

וינער ה' את מצרים -

מסרס כאלו בידי מלאכים נערים כאלו בידי מלאכים זרים, שנאמר: **ומלאך אכזרי אשלח בם ואומר תמות בנוער נפשם וגו':**

[יד, כח] ישובו המים ויכסו את הרכב -

אף לפרעה, דברי ר' יהודה, שנאמר: **מרכבות פרעה וחילו וגו'.**

ר' נחמיה אומר:

חוץ מפרעה, עליו הכתוב אומר: **בעבור זאת העמדתוך.**

ויש אומרים:

באחרונה ירד פרעה וטבע, שנאמר: **כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליה את מי הים,** והיו מלאכי השרת תמהים לומר: בני אדם עובדים עבודה זרה מהלכין בים **ביבשה בתוך הים.**

ומניין שאף הים נתמלא עליהם חמה?

שנאמר: **והמים להם חומה** אל תיקרי חומה אלא חמה.

מי גרם להם לישראל להנצל?

מימינם ומשמאלם.

מימינם - בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר: **מימינו אש דת למו.**
ומשמאלם - זו תפלה.

דבר אחר:

[יד, ל] מימינם ומשמאלם -

מימינם - זו מזוזה, שעתידין ישראל לעשות.

ומשמאלם - זו תפלין.

דרש פפוס:

לססתי ברכבי פרעה - רכב פרעה על סוס זכר, כביכול נגלה הקב"ה על סוס זכר, שנאמר:
דרכת בים סוסיך וגו'.

רכב פרעה על סוס נקבה, שיכולה לסבול טורח הדרך ולרוץ אורח יותר מזכר, כביכול נגלה
הקב"ה על סוס נקבה, שנאמר: **לסוסתי ברכבי פרעה.**

אמר לו ר' עקיבא:

דייך פפוס!

אמר לו: ומה אתה מקיים: **לסוסתי ברכבי פרעה!?**

לססתי - כתיב, אמר הקב"ה: כשם שששתי על המצרים לאבדם, כך כמעט ששתי על ישראל
לאבדם.

ומי גרם להם שינצלו?

מימינם ומשמאלם.

דרש פפוס:

והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש - דן יחידי לכל באי העולם ואין מי ישיב על דבריו.

אמר לו ר' עקיבא:

דייך פפוס!

אמר ר' פפוס:

ומה אתה מקיים והוא באחד ומי ישיבנו?

א"ל: אין להשיב על דברי מי שאמר והיה העולם, אלא דן הכל באמת והכל בדין.

דרש ר' פפוס:

הן האדם היה כאחד ממנו - כאחד ממלאכי השרת.

אמר ר' עקיבא:

דייך פפוס!

א"ל פפוס:

ומה אתה מקיים הן האדם היה כאחד ממנו?

אלא הקב"ה נותן לפנינו שני דרכים: א' של מות וא' של חיים ובחר לו דרך המוות.

דרש ר' פפוס:

וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב –

שומע אני כשור של מעלה?!

תלמוד לומר: **אוכל עשב.**

אמר לו ר' עקיבא:

דייך פפוס!

אמר לו: **מה אתה מקיים וימרו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב?**

בשור של מטה.

יכול בשור של ימות השנה?

תלמוד לומר: **אוכל עשב.**

אין לך מנוול ומשוקץ יותר מן השור, בשעה שהוא אוכל עשב.

[יד, ל] ויושע ה' ביום ההוא -

כצפור שהיא נתונה ביד אדם, שאם יכבוש ידו מעט הוא חונקה, שנאמר: **הפח נשבר ואנחנו**

נמלטנו.

ואומר: **עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ, ברוך ה' שלא נתננו טרף וגו'**

וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה, שנאמר: **או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי**

מקרב גוי שאין תלמוד לומר לו גוי מקרב גוי, אלא כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה.

ואומר: **ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל וגו'.**

וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים -

מפני ד' דברים ראו ישראל את המצרים מתים:

כדי שלא יהו אומרים: כשם שעלינו מן הים מצד זה, כך המצרים עלו מן הים מצד אחר,

וכדי שלא יהו אומרים המצריים: כשם שאבדנו בים, כך אבדו ישראל בים.

וכדי שיקחו את ישראל הבזה שהיו המצרים טעונים כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות.

וכדי שיהיו ישראל נתונים עיניהם בהם ומכירים אותם מתים ומוכיחין בהם, שנאמר: **אוכיחך**

ואערכה לפניך.

כתיב: מת על שפת הים.

וכי מתים היו?

אלא מתים ולא מתים, כענין שנאמר: **ויהי בצאת נפשה כי מתה**.

וכי מתה היתה?

אלא מתה ולא מתה.

ותרא אויבתי ותכסה בושה, האומרת אלי היו ה' אלהיך עיני תראינה בה עתה תהיה למרמס כטיט חוצות.

דבר אחר:

וירא ישראל את מצרים מת -

מיתות משונות מיתות חמורות זו מזו, לפי שהביא עליהם כמה מיתות בים.

ר' יוסי הגלילי אומר:

מנין שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו נ' מכות?

מהו אומר: **ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע וגו'**

ועל הים מהו אומר?

[יד, לא] וירא ישראל את היד הגדולה וגו'.

כמה לקו באצבע?

עשר מכות.

אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו נ' מכות.

ר' אליעזר אומר:

מנין אתה אומר: שכל מכה ומכה שלקו המצרים במצרים היתה של ארבע מכות וגו'?

ר' עקיבא אומר:

מנין אתה אומר: שכל מכה ומכה שלקו המצרים במצרים, היתה של חמש מכות ועל הים לקו

מאתים וחמשים מכות?

ויראו העם את ה' -

לשעבר במצרים לא היו יראים ה', אבל **כאן ויראו העם את ה'.**

ויאמינו בה' ובמשה עבדו -

אם במשה האמינו, קל וחומר בה' בא זה ללמדך, שכל מי שהאמין ברועה נאמן, כאלו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם.

כיוצא בדבר אתה אומר: **וידבר העם באלהים ובמשה** - אם באלהים דברו קל וחומר ובמשה. אלא זה בא ללמדך, שכל מי שמדבר ברועה נאמן, כאלו מדבר במי שאמר והיה העולם.

גדולה האמונה שהאמינו ישראל במי שאמר והיה העולם, שבשכר שהאמינו ישראל בה', שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה, שנאמר: **ויאמינו בה' ובמשה עבדו**. ונאמר: **אז ישיר משה ובני ישראל**.

וכן אתה מוצא, שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא, אלא בזכות אמנה שהאמין בה' שנאמר: **והאמין בה' ויחשבה לו צדקה**.

[טו, א] **אז ישיר משה ובני ישראל** -

ר' נחמיה אומר:

כל המקבל עליו מצוה אחת באמנה כדאי הוא שתשרה עליו רוח הקדש, שכן מצינו באבותינו שבשכר שהאמינו אבותינו בה' זכו ושרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה, שנאמר: **ויאמינו ביי ובמשה עבדו**.

ונאמר: **אז ישיר משה ובני ישראל**.

וכן את מוצא, שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא אלא בזכות אמנה שהאמין ביי שנאמר: **והאמין בה' ויחשבה לו צדקה**. שכן מצינו במשה ובדוד ובדבורה שאמרו שירה ושרת עליהם רוח הקדש. וכן את מוצא, שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמנה, שנאמר: **ויאמן העם**. וכן הוא אומר: **אמונים נוצר ה'** - מזכיר אמונות אבות ואהרן וחור תמכו בידם. **זה השער לה' צדיקים יבואו בו**.

בבעלי אמנה מהו אומר?

ויבא גוי צדיק שומר אמונים - שער זה כל בעלי אמונה נכנסין בו. **טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון וכנור כי שמחתני ה' בפעליך במעשה ידיך ארנן**.

מי גרם לבא לידי שמחה זו?

שכר אמנה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכלו לילה, שכך נאמר: **להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות**.

וכן יהושפט: **וישכימו בבקר ויצאו אל מדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה ויושבי ירושלים האמינו ביי אלהיכם ותאמנו האמינו בנביאינו והצליחו**. וכתוב: **עיניך הלא לאמונה וצדיק באמונתו יחיה**. וכתוב: **חדשים לבקרים רבה אמונתך**.

וכן אתה מוצא, שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמנה, שנאמר: **אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש וגו' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי באמונה** - הא גדולה אמונה לפני הקב"ה שבשכר אמונה שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה.

ויאמינו בה' ובמשה עבדו -

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמינו ביי ובמשה עבדו

וכן הוא אומר: **וימינו בדבריו ישירו תהלתו.**

מכילתא פרק טו

מסכת דשירה פרשה א

[טו, א] אז ישיר משה אז ישיר ישראל -

לשעבר.

ויש אומרין:

לעתיד לבא.

אז הוחל,

אז אמרה,

אז ישיר ישראל,

אז ידבר יהושע,

אז אמר דוד,

אז אמר שלמה - הרי אלו לשעבר.

אז לעתיד לבא:

אז תיראי ונהרת,

אז יבקע כשחר,

אז ידלג כאיל פסח,

אז תפקחנה,

אז תשמח בתולה,

אז ימלא שחוק פיני,

אז יאמרו בגוים,

הרי אלו לעתיד.

דבר אחר:

אז שר משה אין כתיב כאן, אלא **אז ישיר משה**, נמצינו למדין תחיית המתים מן התורה.

משה ובני ישראל -

משה שקול כנגד כל ישראל וישראל שקולין כמשה בשעה שאמרו שירה.

דבר אחר:

משה ובני ישראל -

מגיד שאמר משה שירה כנגד כל ישראל.

את השירה הזאת -

וכי שירה אחת היא והלא עשר שירות הן??

הראשונה שנאמרה **במצרים**, שנאמר: **השיר הזה יהיה לכם בליל התקדש חג וגו'.**

השנייה על הים, שנאמר: **אז ישיר משה.**

השלישית על הבאר, שנאמר: **אז ישיר ישראל.**

הרביעית שאמר משה, שנאמר: **ויהי ככלות משה לדבר את כל דברי השירה הזאת.**

החמישית שאמר יהושע, שנאמר: **אז ידבר יהושע לפני ה' ביום תת ה' וגו'.**

הששי שאמרה דבורה וברק, שנאמר: **ותשר דבורה וברק בן אבינועם.**

השביעית שאמר דוד, שנאמר: **וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת.**

השמינית שאמר שלמה, שנאמר: **מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.**

וכי דוד בנאו והלא שלמה בנאו, שנאמר: **ויבן שלמה את הבית!!**

ומה תלמוד לומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד?

אלא לפי שנתן דוד נפשו עליו לבנותו, נקרא על שמו.

וכן הוא אומר: **זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל**

ביתי אם אעלה על ערש יצועי עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב הנה שמענוה

באפרתה מצאנוה בשדה יער.

ואם כן מה הוא אומר ראה ביתך דוד?

הא לפי שנתן דוד נפשו עליה נקראת על שמו.

וכן אתה מוצא, שכל דבר שאדם נותן נפשו עליו נקרא על שמו.

בשלשה דברים נתן נפשו משה עליהם ונקראו על שמו:

נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו, שנאמר: **זכרו תורת משה עבדי.**

והלא תורת אלהים היא, שנאמר: **תורת ה' תמימה משיבת נפש!!**

הא מה תלמוד לומר תורת משה עבדי?

לפי שנתן נפשו עליה נקראת עליה נקראת על שמו.

והיכן מצינו שמסר נפשו על התורה?

שנאמר: **ויהי שם עם ה'**

ואומר: **ואשב בהר וגו'**

הא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו.

נתן נפשו על ישראל נקראו על שמו, שנאמר: **לך רד כי שחת עמך.**

והלא עם ה' הם, שנאמר: **והם עמך ונחלתך,**

ואומר: **באמרו להם עם ה' אלה ומאמצו יצאו!!**

הא מה תלמוד לומר לך רד כי שחת עמך?

לפי שנתן נפשו עליהם נקראו נקראו על שמו.

והיכן מצינו שנתן נפשו עליהם?

שנאמר: **ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם.**

וכתיב: **ויפן כה וכה.**

הא לפי שנתן עליהם נקראו על שמו.

נתן נפשו על הדיינים ונקראו על שמו, שנאמר: **שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך.**

והלא משפט לאלהים הוא!!

מה תלמוד לומר תתן לך?

אלא מתוך שנתן נפשו עליהם נקראו על שמו.

ומנין שנתן נפשו עליהם?

שנאמר: **ויצא ביום השני וגו' ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו וישמע פרעה וגו'.**

ולכהן מדין שבע בנות ויבואו הרועים ויגרשום - מדדיינין ברח ולדיינין חזר.

צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל - הא לפי שנתן נפשו עליהם נקראו על שמו.

התשיעית שאמר יהושפט, שנאמר: **ויעץ יהושפט ויעמד משוררים לה' מחללים בחרדת קדש**

בצאתו לפני החלון אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

ומה נשתנית הודיה זו מכל הודיות שבתורה?

שבכל הודיות שבתורה, נאמר: **הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו,** ובזו לא נאמר אלא כביכול לא היתה שמחה לפניו על אבדן של רשעים, אם על מיתתן של רשעים לא היתה שמחה במרום,

קל וחומר על הצדיקים, שאחד שקול ככל העולם כלו, שנאמר: **וצדיק יסוד עולם.**

העשירית לעתיד לבא, שנאמר: שירו לה' שיר חדש תהללתו מקצה הארץ אמרו גאל ה' עבדו יעקב.

כל השירות כלן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת, כך התשועות שעברו היו אחריתם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכך קרואה בלשון זכר שנאמר: **שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו** - כשם שהזכר אינו יולד, כך התשועה העתידה לבא לא יהא אחריה שעבוד, שנאמר: **ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד.**

לה' -

לה' אמרוה ולא לבשר ודם, שכשם שנאמר להלן **ותצאנה כל הנשים לשיר.** אבל כאן לה' אמרוה ולא לבשר ודם.

ויאמרו לאמר -

ר' נחמיה אומר:

שרתה רוח הקדש על ישראל ואמרו שירה. והשירה שהיו אומרים כבני אדם הקוראים את שמע.

ר' עקיבא אומר:

כבני אדם הקורין את ההלל.

ר' אליעזר בן תדאי אומר:

משה היה פותח בדבריו תחילה וישראל עונים אחריו וגומרין עמו.

משה היה פותח ואומר: אשירה לה' כי גאה גאה

וישראל אומר: סוס ורוכבו רמה בים.

משה היה אומר: עוזי וזמרת יה.

וישראל עונין אחריו: ויהי לי לישועה.

משה היה פותח: ה' איש מלחמה

[וישראל עונין אחריו וגומרין עמו: ה' איש מלחמה ה' שמו.

אשירה לה' -

נאה גדולה לה' נאה גבורה לה'.

וכן דוד אומר: לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד.

אשירה לה' כי גאה גאה -

מלך בשר ודם שנכנס למדינה והיו הכל מקלסים לפניו שהוא גבור והוא חלש, שהוא עשיר והוא עני, שהוא חכם והוא טפש, שהוא רחמני והוא אכזרי. שהוא נאמן ואין נאמן מכל המדות אלו, הכל מחניפין לו, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא כל מה שמקלסין אותו יותר הוא מקלוסו.

אשירה לה' –

שהוא גבור, שנאמר: **האל הגדול הגבור והנורא.**
ואומר: **ה' עזו וגבור ה' גבור מלחמה.**
ואומר: **ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר.**
ואומר: **מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה.**

אשירה לה' -

שהוא עשיר, שנאמר: **הן לה' אלהיך השמים וגו'**
ואומר: **לה' הארץ ומלוא' וגו'.**
ואומר: **אשר לו הים והוא עשהו.**
אומר: **לי הכסף ולי הזהב וגו'.**
ואומר: **הן הנפשות לי הנה כנפש האב ונפש הבן לי הנה הנפש החוטאת היא תמות.**

אשירה לה' -

כי הוא חכם, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.**
ואומר: **יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה.**
ואומר: **מי לא ייראך מלך הגוים כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך.**

אשירה לה' -

שהוא רחמן, שנאמר: **ה' ה' אל רחום וחנון וגו'.**
ואומר: **כי אל רחום ה' וגו'.**
ואומר: **זכור רחמך ה' וגו'.**
ואומר: **טוב ה' לכל וגו'.**
ואומר: **לה' אלהינו הרחמים והסליחות.**

אשירה לה' -

שהוא דיין, שנאמר: **כי המשפט לאלהים הוא.**
ואומר: **אלהים נצב בעדת אל.**
ואומר: **הצור תמים פעלו וגו'.**

אשירה לה' -

שהוא נאמן, שנאמר: **האל הנאמן וגו'.**
ואומר: **אל אמונה ואין עול וגו',** הא לו נאה גדולה וגבורה ותפארת.

אשירה לה' -

שהוא נאה, שהוא הדור שהוא משובח ואין כערכו, שנאמר: **כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה'**

בבני אלים.

ואומר: **אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו'.**

ואומר: **ה' אלהי צבאות מי כמוך חסין יה.**

מהו צבאות?

אות הוא בתוך צבא שלו.

וכן הוא אומר: **ואתא מרבבות קדש -** אתא הוא בתוך רבבות קדש שלו.

וכן דוד אמר: **אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך.**

וכן הוא אומר: **דודי צח ואדום.**

ואומר: **ראשו כתם פז.**

ואומר: **עיניו כיונים על אפיקי מים.**

ואומר: **לחיו כערוגת הבשם ידיו גלילי זהב.**

ואומר: **שוקיו עמודי שש.**

ר' יוסי הגלילי אומר:

הרי הוא אומר: **מפי עוללים ויונקים יסדת עוז.**

מפי עוללים - אלו שבמעיי אמן, שנאמר: **או כנפל טמון לא אהיה וגו'.**

ויונקים - אלו שיונקים משדי אמן, שנאמר: **אספו עוללים יונקי שדים.**

ר' אומר:

עוללים - אלו עוללים שבחוץ, שנאמר: **להכרית עולל מחוץ.**

ואומר: **עוללים שאלו לחם.**

יונקים - אלו שעל שדי אמן, שנאמר: **ויונקי שדים** אלו ואלו פתחו פיהם ואמרו שירה לפני

המקום, שנאמר: **אשירה לה' וגו'.**

ר' מאיר אומר:

אף עוברין שבמעיי אמן פתחו פיהן ואמרו שירה לפני המקום, שנאמר: **במקהלות ברכו אלהים**

וגו' ולא ישראל בלבד אמרו שירה לפני המקום, אלא אף מלאכי השרת, שנאמר: ה' אדונונו מה

אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים.

מסכת דשירה פרשה ב

כי גאה גאה -

גאני וגאתיו.

גאני במצרים, שנאמר: **בני בכורי ישראל**.
וגאניו במצרים, שנאמר: **השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב כהולך בחליל לבא
בהר ה' אל צור ישראל**.

דבר אחר:

כי גאה גאה -

גאני וגאניו.

גאני על הים, שנאמר: **ויסע מלאך האלהים**, אף אני גאניו על הים ושרתי לפניו שירה,
שנאמר: **אשירה לה' כי גאה גאה**.

דבר אחר:

כי גאה גאה -

ועתיד להתגאות, שנאמר: **כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם**.
ואומר: **ועל כל ארזי לבנון הרמים והנשאים**. ועל כל אניות תרשיש ועל כל שכיות החמדה.
ועל כל מגדל גבוה. ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים והאלילים כליל יחלוף.

דבר אחר:

כי גאה גאה -

מתגאה הוא על המתגאים, שבמה שאומות העולם מתגאים לפניו, בו הוא נפרע מהם, שכן הוא
אומר **בדור המבול: שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל**.
ואומר: **ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון. ישאו בתוף וכנור וישמחו וגו'**.

מה נאמר שם?

מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו.

אמרו: לא טפת גשמים הוא אין אנו צריכין לו, אלא **ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני
האדמה**.

אמר להם הקדוש ברוך הוא: שוטים, בטובה שהשפעת לך אתם מתגאים בה לפני, בה אני
נפרע מכם, שנאמר: **ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה**.

ר' יוסי בן דורמסקית אומר:

הם נתנו עיניהם העליונה בתחתונה, כדי לעשות תאוותם והקדוש ברוך הוא פתח עליהם
מעיינות מלמעלה ומלמטה, שנאמר: **ביום ההוא נבקעו כל מעיינות תהום וארובות השמים
נפתחו**.

וכן אתה מוצא באנשי מגדל ובאנשי דור הפלגה, שבמה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם, שנאמר:
ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו השמימה וגו' הבה נרדה וגו' ויפן ה' משם.

וכן את מוצא באנשי סדום, שבמה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם, שנאמר: **ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש. מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו.**
ואומר: **לא הדריכוהו בני שחץ ולא עדה עליו שחל.**
ואומר: **נתיב לא ידעו עיט ולא שופתו עין איה.**
אמרו הסדומים: חסד אין אנו צריכין שיבא אצלנו, הרי מזון יוצא מאצלנו וכסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות יוצאות מאצלנו, בואו ונשכח תורת רגל מארצנו.
אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, בטובה שהשפעתני לכם אתם מתגאים!!
אתם אמרתם: נשכח תורת רגל מארצנו, אף אני אשכח אתכם מן העולם, שנאמר: **פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו.**
ואומר: **ישליו אוהלים לשודים ובטוחות למרגיזי אל.**

מי גרם להם?
לאשר הביא אלوه בידו.
וכן הוא אומר: **ותגבהנה ותעשנה תועבה לפני כאשר ראית.**
וכתיב: **ואומר הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולכך: ויד עני ואביון לא החזיקה.**
וכן הוא אומר: **לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה. כגן ה' כארץ מצרים.**

ואחר מה כתוב?
ותשקן את אביהן יין בלילה הוא

וכי מאין היה להם במערה?
אלא שזמן להם הקב"ה, כענין שנאמר: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס.**
אם כן זימן הקב"ה למכעיסיו, קל וחומר לעושי רצונו.

וכן אתה מוצא **במצרים**, שבמה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם, שנאמר: **ויקח שש מאות רכב בחור.**
וכתיב: **מרכבות פרעה וחילו ירה בים וגו'**

וכן בסיסרא שבמה שנתגאה לפניו, בו נפרע ממנו, שנאמר: **ויצעק סיסרא את כל רוכבו סיסרא תשע מאות וגו'.**
וכתיב: **מן שמים נלחמו הככבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא.**

וכן אתה מוצא בשמשון, במה שנתגאה בו נפרע, שנאמר: **ויאמר שמשון אל אביו וגו' אותה קח לי כי היא ישרה בעיני.**
ואומר: **ואביו ואמו לא ידעו כי מה' וגו'**
וכתיב: **ויאחזוהו פלשתים ויורידוהו עזתה.**

ר' יהודה אומר :

תחילת קלקולו בעזה היה ולכך לא היה ענשו אלא בעזה.

**וכמו כן בא באבשלום, במה שנתגאה בו נפרע ממנו, שנאמר : ובאבשלום לא היה איש יפה וגו'.
ובגלחו את ראשו וגו'.**

ר' יהודה אומר :

נזיר עולם היה והיה מגלח לשנים עשר חדש, שנאמר : **ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום וגו'.**

ר' יוסי הגלילי אומר :

נזיר ימים היה והיה מגלח אחת לל' יום, שנאמר : **מקץ ימים לימים וגו'.**

ר' אומר :

כל ערב שבת היה מגלח, שכן דרך בני מלכים לגלח בכל ערב שבת.

מה היה בסופו?

ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד וגו'.

וכן בסנחריב, במה שנתגאה בו נפרע ממנו, שנאמר : ביד מלאכיך חרפת ה' וגו'

ואומר : אני קרתי ושתיתי מים וגו'.

ואומר : ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וה' אלף.

אמרו : הגדול שבהם היה ממונה על ק'פ'ה' אלף והקטון שבהם אין פחות משני אלפים,

שנאמר : ואיך תשיב את פני פחת אחד מעבדי אדוני הקטנים וגו' וזה הדבר אשר דבר ה' אליו

את מי חרפת וגו' וכתוב עוד היום בנוב לעמוד.

וכן בנבוכדנצר, במה שנתגאה בו נפרע ממנו. שנאמר : ואתה אמרת בלבבך.

ואומר : אעלה על במתי עב.

מהו אומר אחריו?

אך אל שאול תורד.

וכן בצור ובמלכה במה שנתגאה בו נפרע מהם, שנאמר : צור את אמרת אני כלילת יופי.

ובמלכה מהו אומר?

ותתן לבך וגו'.

וכתיב : על צור הנני אליך צור.

ובמלכה נאמר: **מותי ערלים תמות.**

הא למדת במה שנתגאו אומות העולם בו נפרע מהם, שנאמר: **כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים.**

וכי סוס א' הוא ורכבו א' הוא והלא כבר נאמר: **ויקח שש מאות רכב בחור!!**
אלא כשישראל עושין רצונו של מקום אויביהן אין עומדים לפניהם, אלא כסוס א' ורכבו.

כיוצא בו אתה אומר: **כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב.**

וכי סוס א' הוא ורכב א' הוא?

אלא כשישראל עושין רצונו של מקום וכו'.

סוס ורוכבו -

מגיד שהסוס קשור ברכבו ורכבו קשור בסוס, עולים במרום ויורדים לתהום ואין מפרדים זה מזה.

משל לאדם שזרק ב' כלים לאויר ונפרדים הן מיד זה מזה, אבל כאן יחד רמה ירה בים.

כתוב א' אומר: **רמה בים**

וכתוב אחד אומר: **ירה בים**

כיצד יתקיימו ב' כתובים הללו?

רמה - שהיו עולין למרום.

ירה - שהיו יורדים לתהום.

דבר אחר:

וכן אתה מוצא, שאין הקב"ה עתיד להפרע מן המלכיות לעתיד לבוא, עד שיפרע משריהן תחלה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום וגו'.**

ואומר: **איך נפלת משמים הילל בן שחר.**

ואם כן: **נגדעת לארץ חולש על גוים.**

ואומר: **כי הנה רותה בשמנים חרבי**

ואח"כ: **והנה על אדום תרד.**

סוס ורוכבו -

הקב"ה מביא סוס ורוכבו ומעמידן בדין.

ואומר לסוס: למה רצת אחרי בני?

והוא אומר: הסוס הריצני על כרחי, שנאמר: **כי בא מצרים וגו'.**

ואומר למצרי: למה רצת אחר בני?

והוא אומר. הסוס הריצני על כורחי, שנאמר: **כי בא סוס פרעה.**

מה עשה המקום?

מרכיב את האדם על הסוס ודן אותם יחד, שנאמר: **סוס ורוכבו רמה בים.**

שאל אנטונינוס את רבי הקדוש :

בשעה שאדם מת והגוף כלה הקב"ה מעמידו בדין?

אמר לו : עד שתשאלני על הגוף שהוא טמא, שאלני על הנשמה שהיא טהורה.

אמר לו : משל למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה וגו'.

איסי בן שמאי אומר :

נאמר כאן **סוס** סתום ונאמר להלן **סוס** מפורש, שנאמר : **אכה כל סוס בתמהון ורוכבו בשגעון**

ועל בית יהודה אפקח את עיני ועל סוס העמים אכה בעורון.

ואומר : **וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' וכו'.**

ואומר : **וכן תהיה המגפה הסוס והפרד והגמל והחמור.**

מה מפרש מכה בחמישים מכות, אף סתום בחמישים מכות :

מסכת דשירה פרשה ג

[טו, ב] עזי וזמרת יה -

אין עזי אלא תורה, שנאמר : **ה' עז לעמו יתן.**

ואומר : **ועוז מלך משפט אהב.**

דבר אחר :

אין עוזי אלא מלכות, שנאמר : **ה' בעוזך ישמח מלך.**

ואומר : **ויתן עוז למלכו.**

דבר אחר :

אין עזי אלא תקפי, שנאמר : **ה' עוזי ומעוזי.**

ואמר : **ה' עוזי ומגיני בו בטח לבי ונעזרתי.**

דבר אחר :

עוזי -

עוזר וסומך אתה לכל באי העולם אבל לי יותר. עשאני אימרה ועשיתיו אימרה.

עשאני אימרה, דכתיב : **וה' האמירך היום**, אף אני עשיתיו, שנאמר : **את ה' האמרת היום.**

והרי כל אומות שבעולם אומרים שבחו של הקב"ה, אבל שלי נעים ונאה לפניו יותר משלהם,

שנאמר : **ואלה דברי דוד האחרונים נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על משיח אלהי יעקב**

וגו'.

ישראל אומר : שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ורוח הקדש צווחת ואומרת : אשריך ישראל מי כמוך.

ישראל אומר : מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

ורוח הקדש צווחת ואומרת : ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו.

ישראל אומר : כי תפארת עוזמו אתה וגו'.

ורוח הקדש צווחת ואומרת : ישראל אשר בך אתפאר.

ויהי לי לישועה -

ישועה אתה לכל באי העולם, אבל לי ביותר.

דבר אחר :

ויהי לי לישועה -

היה לי לשעבר ויהיה לי לעתיד לבוא :

זה אלי ואנוהו -

ר' אליעזר אומר :

מנין אתה אומר ראתה שפחה על הים מה שלא יחזקאל וכל שאר הנביאים?

שנאמר : בהם וביד הנביאים אדמה.

וכתיב : נפתחו השמים ואראה מראות אלהים.

משל למלך בשר ודם שבא למדינה ועליו צפירה מקיפתו וגבורים מימינו ומשמאלו וחיילות

מלפניו, ומלאחריו הכל שואלין :

אי זהו המלך?

מפני שהוא בשר ודם כמותם, אבל כשנגלה הקב"ה על סוס לא שאל אחד מהם לשאול אי זהו

המלך, אבל כשראוהו הכירוהו, ופתחו כלן ואמרו : **זה אלי ואנוהו.**

ר' ישמעאל אומר :

וכי אפשר להשוות קונו?

אלא אתנאה לפניו במצות :

אעשה לולב נאה,

סוכה נאה,

ציצית נאה,

תפלה נאה.

אבא שאול אומר :

נדמה לו, מה הוא רחום וחנון, אף אתה רחום וחנון.

ר' יוסי הגלילי אומר :

נווהו ושבחו להקב"ה בפני כל אומות העולם.

ר' יוסי בן דורמסקית אומר:

אעשה לפניו מקדש נאה ואין נאה אלא בית המקדש, שנאמר: **ואת נוהו השמו.**

ואומר: **חזה ציון קרית מועדינו.**

עינינו תראינה ירושלם נוה שאנן.

ר' עקיבא אומר:

אדבר בנבואתו שבחו של הקב"ה, מי שאמר והיה העולם, שהרי אומות העולם שואלין את

ישראל: **מה דודך מדוד שככה השבעתנו -** שכך אתם מתים לעולם עליו.

וכך אתם נהרגין עליו, שנאמר: **על כן עלמות אהבוך -** אהבנוך עד מות.

וכתיב: **כי עליך הורגנו כל היום -** הרי אתם נאים, הרי אתם גיבורים, בואו והתערבו עמנו.

וישראל אומרים להן:

מכירים אתם אותו?

נאמר לכם מקצת שבחו: **דודי צח ואדום.**

כיון ששומעים שכך שבחו, אומרים לישראל: נלכה עימהם, שנאמר: **אנה הלך דודך היפה**

בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך.

וישראל אומרים להם: אין לכם חלק בו, אלא **דודי לי ואני לו וגו' אני לדודי ודודי לי.** הרועה

בשושנים.

וחכמים אומרים:

אלונו עד שאבוא עמו לבית מקדשו.

משל למלך שהלך בנו למדינת הים ויצא אחריו ועמד עליו, הלך למדינת אחרת ויצא אחריו

ועמד עליו.

כך ישראל, כשירדו למצרים שכינה עימהם, שנאמר: **אנכי ארד עמך מצרימה.** עלו שכינה

עימהם.

ירדו לים שכינה עימהם, שנאמר: **ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל.**

יצאו למדבר שכינה עימהם, שנאמר: **וה' הולך לפניהם יומם,** עד שהביאוהו עמם לבית

מקדשו.

וכן הוא אומר: **כמעט עד שעברתי מהם וגו'.**

אלי עמי ינהוג במדת הרחמים. ועם אבותי נהג במדת רחמים.

ומנין שאין לי אלא מדת רחמים?

שנאמר: **אלי אלי למה עזבתני.**

ואומר: **אל נא רפא נא לה.**

ואומר: **אל ה' ויאר לנו.**

אלהי אבי וארוממנהו -

אני מלכה בת מלכים,

אהובה בת אהובים,
קדושה בת קדושים,
טהורה בת טהורים.

משל לאדם שהלך לקדש אשה, פעמים בוש בה, פעמים בוש במשפחתה, פעמים בוש בקרובותיה אבל אני איני כן, אלא מלכה בת מלכים וכו'.

אלהי אבי וארוממנהו -

שמעון בן אלעזר אומר:

כשישראל עושין רצונו של מקום, אז מתגדל שמו בעולם, שנאמר: ויהי **כשמוע כל מלכי האמורי וגו'.**

וכן אמרה רחב לשלוחי יהושע: **כי שמענו את אשר הוביש ה'.**

ואומר: **ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל.**

ובזמן שאינן עושין רצונו, כביכול שמו מתחלל בעולם, שנאמר: **ויבא הגוים אשר באו ויחללו את שם קדשי**

ואומר: **וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים וגו'.**

אלהי אבי וארוממנהו -

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, לא על נסים שעשית עמי אומר לפניך שיר וזמרה, אלא על נסים שעשית עם אבותי ועמי, ואתה שאתה עושה עמי בכל דור ודור, **אלהי אבי וארוממנהו.**

מסכת דשירה פרשה ד

[טו,ג] ה' איש מלחמה ה' שמו -

ר' יהודה אומר:

הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה, מגיד שנגלה עליו בכל כלי זין.

נגלה עליהם כגבור חגור חרב, שנאמר: **חגור חרבך על ירך גבור.**

נגלה עליהם כפרש, שנאמר: **וירכב על כרוב ויעף וגו'.**

נראה עליהם בשרין וזכובע כגבור צדיק וישר, שנאמר: **וילבש צדקה כשריין.**

ונגלה עליהם בחנית, שנאמר: **לנוגה ברק חניתך.**

ואומר: **והרק חנית וסנור וכו'.**

נגלה עליהם בקשת ובחצים, שנאמר: **עריה תעיר קשתך.**

ואומר: **וישלח חצים.**

נגלה עליהם בצנה ומגן, שנאמר: **צנה וסוחרה אמתו וגו'.**

ואומר: **נחזק מגן וצנה.**

שומע אני (ולא) שהוא צריך לאחד מכל המדות האלו?!

תלמוד לומר: **ה' איש מלחמה ה' שמו -** בשמו הוא נלחם ואינו נלחם באחד מכל הכלים.

אם כן למה הוצרך לפרט כל אחד בפני עצמו?

אלא שאם נצרכו לישראל, עושה להם מלחמות.
ואוי לאומות מה הם שומעין באזניהם, שהרי מי שאמר והיה העולם עתיד להלחם בו.

ה' איש מלחמה -

למה נאמר?

לפי שנגלה על הים כגבור עושה מלחמה, שנאמר: **ה' איש מלחמה**.
נגלה בסיני כזקן מלא רחמים, שנאמר: **ויראו את אלהי ישראל**.

וכשנגאלו מה הוא אומר?

וכעצם השמים לטהר.

ואומר: **חזה הוית עד די כרסוון**.

ואומר: **נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי וגו'**, שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר: שתי רשויות הן, אלא **ה' איש מלחמה ה' שמו -**

הוא על הים,

הוא במצרים,

הוא לשעבר,

הוא לעתיד לבוא,

הוא בעולם הזה,

הוא לעולם הבא. שנאמר: **ראו עתה כי אני אני הוא וגו'.**

ואומר: **מי פעל ועשה קורא הדורות מראש אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא**.

יש גבור במדינה ועליו כל כלי זיין, אבל אין לו כח ולא גבורה ולא תכסיס ולא מלחמה,
אבל הקב"ה אינו כן, יש לו כח וגבורה ותכסיס ומלחמה, שנאמר: כי לה' המלחמה ונתן אותם בדינו.

וכתוב: לדוד ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה.

יש גבור מלחמה וכוחו עליו בן ארבעים שנה ואינו דומה לבן ששים, ולא בן ששים לבן שבעים.
אבל כל שהוא הולך כחו מתמעט,
אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא אני ה' לא שניתי וגו'

יש גבור במדינה שמשקנאה וגבורה לובשתו, אפילו אביו ואפילו אמו ואפילו קרובו הכל מכה בחמה והולך לו,
אבל הקב"ה אינו כן, ה' איש מלחמה ה' שמו.

ה' איש מלחמה -

שהוא נלחם על המצריים.

ה' שמו -

שהוא מרחם על בריותיו. שנאמר: **ה' ה' אל רחום וחנון וגו'.**

יש גבור במדינה בשעה שהחצי יוצא מידו עוד לא יכול להחזירה אליו,
אבל הקב"ה אינו כן, כשאין ישראל עושין רצונו כביכול גזרה יוצאה מלפניו, שנאמר: **ואם שנותי ברק חרבי וגו'**, עשו תשובה מיד הוא מחזירה, שנאמר: **ותאחז במשפט ידי.**
או שומע אני שהוא מחזירה ריקם?!
תלמוד לומר: **אשיב נקם לצרי.**

ועל מי מחזירה?

על אומות העולם, שנאמר: **ולמשנאי אשלם.**

מלך בשר ודם יוצא למלחמה ומדינות קרובות באות ושואלות צרכיהן מלפניו.
אומר להן: זעוף הוא למלחמה הוא יוצא, לכשינצח וישוב באים אתם ושאלין לצרכיהן מלפניו?!
אבל הקב"ה אינו כן, **ה' איש מלחמה** - שהוא נלחם במצרים.

ה' שמו -

שהוא שומע צעקת כל באי העולם, שנאמר: **שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו.**

מלך בשר ודם עומד במלחמה, אינו יכול לזון ולא לספק אכסניות לכל חיילותיו,
והקב"ה אינו כן אלא **ה' איש מלחמה** - שהוא נלחם במצרים.

ה' שמו -

שהוא זן ומפרנס לכל באי העולם, שנאמר: **לגוזר ים סוף לגזרים וגו' נותן לחם לכל בשר. נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו**, ומספק אכסניות לכל באי העולם, שנאמר: **אף ידי נטו שמים.**

ה' איש מלחמה -

אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר: **הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'**,
וכתוב: **וקרא זה אל זה ואמר**,
וכתיב: **והנה ה' אלהי ישראל**,
וכתיב: **והנה כבוד ה' אלהי ישראל וגו'!**

ומה תלמוד לומר איש מלחמה?

מפני חבתכם ומפני קדושתכם אקדש שמי בכם, שנאמר: **כי אל אנכי ולא איש. וגו'**

ה' שמו -

בשמו הוא נלחם ואינו צריך לאחת מכל מדות אלו.

וכן דוד אומר: **אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואיני בא אליך בשם ה' צבאות.**

וכתיב: **אלה ברכב ואלה בסוסים. ואנחנו בשם ה' אלהינו.**

וכן אסא אומר: **ויקרא אסא אל ה' אלהיו וגו'.**

[טו, ד] מרכבות פרעה וחילו -

במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

הם אמרו: מי ה' אשר אשמע בקולו.

ואף אתה באותה מדה מדדת להם, לכך נאמר: מרכבות פרעה.

כתוב אחר אומר: **ירה**

וכתוב אחד אומר: **רמה.**

כיצד יתקיימו שני פסוקים הללו?

ירה - שהן יורדין לתהום.

רמה - שהן עולין למרום.

דבר אחר:

מרכבות פרעה -

במדה שאדם מודד בה מודדין לו:

הן אמרו: כל הבן הילוד היאורה

אף אתה באותה מדה מדדת להם, שנאמר: מרכבות פרעה

הם אמרו: ויקח שש מאות רכב בחור.

אף אתה ומבחר שלישינו טובעו בים סוף.

הן שמו שלישים על כלו.

אף אתה תהומות יכסיומו.

הן מררו את חייהם בעבודה קשה בחומר,

ואף אתה עשית להם המים בטיט, והיו משתקעין בה. לכך נאמר: טובעו בים סוף ואין טובעו

אלא בטיט, שנאמר: טבעתי ביון מצולה.

וכתיב: **ויטבע ירמיהו בטיט. לכך נאמר: טובעו בים סוף.**

מסכת דשירה פרשה ה

[טו, ה-ו] תהומות יכסיומו -

וכי תהומות יש שם והלא עשונית היא, ומה תלמוד לומר יכסיומו?
אלא שעלה תהום התחתון ותהום העליון והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, לכך
נאמר: **תהומות יכסיומו**.

דבר אחר:

תהומות יכסיומו -

וכי תהומות יש שם, והלא עשונית ומה תלמוד לומר תהומות יכסיומו?
אלא שעלה תהום התחתון לתהום העליון וחפה עליהם הרקיע והקדיר עליהם הכוכבים.
שנאמר: **כל מאורי אור וגו'**.

ולמה?

ונתתי חשך על ארצך.

וכתיב: **כי כוכבי השמים ופסילהם לא יהלו אורם**

ולמה?

חשך השמש וגו'

וכתיב: **ובתחפנחש חשך היום וגו'**.

מפני מה?

הוא ענן יכסנה.

וכתיב: **ופקדתי על תבל רעה**.

יונה ירד לתהום אחד. שנאמר: **תהום יסובבני וגו'**.

הם ירדו לשני תהומות, שנאמר: **תהומות יכסיומו**.

יונה ירד למצולה אחד.

והם ירדו לשתיים. שנאמר: **במצולות**, ואין מצולות אלא מים עד ים. שנאמר: **ותשליכני מצולה**

בלבב ימים.

וכתיב: **ואת רודפיהם השלכת במצולות**.

וכי מצולות יש שם, והלא עשונית היתה, מה תלמוד לומר ירדו במצולות?

מלמד שנפרס הים הגדול לתוהו והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, לכך נאמר: **ירדו במצולות**.

כמו אבן -

במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

הן אמרו: וראיתן על האבנים

אף אתה עשית להם המים כאבנים והיו המים מכין על מקום האבנים. לכך נאמר: **כמו אבן**.

דבר אחר:

כמו אבן -

היא היתה מכה **בינונית**.

הרשעים שבהן היו מטורפין **בקש**,

הבינוניים כאבן.

הפקחים כעופרת.

דבר אחר:

כמו אבן -

על שהקשו לכם כאבן, אבל אתה טובך וחסדך הרבים ורחמך עלינו וימינך פשוטה לכל באי העולם. שנאמר: **ימינך ה'**.

[טו, ו] ימינך -

שני פעמים, **כי ימינך זרועך ואור פניך**.

וכתיב: **בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב**.

נאדרי בכח -

נאה אתה ואדיר בכח שנתת ארכה **לדור המבול** לעשות תשובה ולא עשו תשובה.

ואומר: **לא ידון רוחי באדם**, ולא גמרת להם כלייה עד שהשלימו רשעם לפניך.

כן אתה מוצא באנשי המגדל, שהארכת להם לעשות תשובה ולא עשו. שנאמר: **ויאמר ה' הן עם א' ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה וגו'**, ואין עתה אלא תשובה שנאמר: **ועתה ישראל מה ה' אלהיך דורש וגו'**, ולא גמרת עליהם כלייה עד שהשלימו לפניך רשעם.

וכן את מוצא באנשי סדום שהארכת להם לעשות תשובה ולא עשו שנאמר: **ויאמר ה' צעקת סדום ועמורה כי רבה. ארדה נא ואראה**.

ואומר: **וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו'**.

אם עשה תשובה - הרי מטר. ואם לאו - גפרית ואש.

נאמר כאן מטר, ונאמר להלן מטר. מה להלן מטר אף כאן מטר.

או מה כאן גפרית ואש אף להלן גפרית ואש?

תלמוד לומר: **מאת ה' מן השמים**. ולא גמרת עליהן עד שהשלימו רשען.

עשר מכות הבאת על המצרים, ולא גמרת עליהן כלייה עד שהשלימו רשען.

דבר אחר:

ימינך ה' נאדרי בכח -

כשישראל עושין רצונו של מקום - הן עושין שמאל ימין, שנאמר: **ימינך ה' ימינך ה'** שני פעמים.

וכשאינן ישראל עושין רצונו - כביכול הן עושין ימין שמאל. שנאמר: **השיב אחור ימינו**.

כשישראל עושין רצונו - אין שינה לפניו, שנאמר: **הנה לא ינום ולא יישן**.

וכשאינן עושין רצונו - כביכול שינה לפניו, שנאמר: **ויקץ כישן ה' כגבור מתרונן מין**.

וכשישראל עושין רצונו - אין חמה לפניו, שנאמר: **חימה אין לי**.

וכשאינן עושין רצונו - חימה לפניו, שנאמר: **וחרה אפי בכם וגו'**.

כשישראל עושין רצונו - הוא נלחם להם, שנאמר: **ה' ילחם לכם**.

וכשאינן עושין רצונו - הוא נלחם בם, שנאמר: **ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם**. ולא עוד, אלא שעושין רצון רחמן אכזרי, שנאמר: **היה ה' כאויב וגו'**

תרעץ אויב -

רעצת אויב אינו אומר, אלא תרעץ אויב לעתיד לבא, שנאמר: **בזעם תנער ארץ באף תרוש גוים**.

תרעץ אויב -

זה פרעה, שנאמר: **אמר אויב וגו'**.

דבר אחר:

זה עשו, שנאמר: **יען אמר האויב עליהם האח וגו'**:

מסכת דשירה פרשה ו

[טו, ז] וברוב גאונך תהרוס קמין -

הרבית להתגאות נגד מי שקם נגדך.

ומי הם שקמו נגדך?

הם שקמו נגד בניך.

תהרוס קמין -

תהרוס קמינו, אין כתוב כאן **תהרוס קמין**.

מגיד שכל מי שקם כנגד ישראל, כאלו קם כנגד הקב"ה.

וכן הוא אומר: **אל תשכח קול צורריך שאון קמין עולה תמיד**.

כי הנה אויבך יהמיון -

מפני מה על עמך יערימו סוד וגו'?

הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט

מפני מה תכלית שנאה שנאתים וגו'?

וכן הוא אומר : והנוגע בהם כנוגע בבבת עינו.

ר' יהודה אומר :

בבבת עיני כתיב, כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב.

כיוצא בו : ואמרתם הנה מתלאה והפכתם אותו אלא שכינה הכתוב.

כיוצא בו : למה שמתני למפגע לך. ואהיה עלי למשא. כינה הכתוב.

כיוצא בו : הלא אתה מלכי מקדשם ה' אלהי ולא נמות. כינה הכתוב.

כיוצא בו : ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו. כינה הכתוב.

כיוצא בו : וימירו את כבודם בתבנית שור. כינה הכתוב.

ואל אראה ברעתי כינה הכתוב.

והנס שולחים הזמורה אל אפס. כינה הכתוב.

בצאתו מרחם אמו, מרחם אמנו היה לו לומר, כינה הכתוב.

אף כאן אתה אומר : הנוגע בו כנוגע בבבת עינו

ר' יהודה אומר :

בבבת עין אינו אומר אלא בבבת עינו כביכול כלפי מעלה הכתוב מדבר, אלא שכינה הכתוב וכל

מי שעוזר את ישראל, כאלו עוזר להקב"ה, שנאמר : אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו אורו את

יושביה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים.

הרבת להתגאות כנגד מי שקם כנגדך, מי שקם כנגד בניך - הוא קם כנגדך.

ומה טיבן?

את כדרלעומר ותדעל מלך גוים וגו' ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם.

מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגליו מהו ירדפם יעבור שלום. וגו'

וכן הוא אומר : נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו' מטה עוזך ישלח ה' מציון וגו' עמך נדבות ביום

חיליך וגו' נשבע ה' ולא ינחם.

מהו אומר?

ה' על ימינך וגו'.

הרבית להתגאות כנגד פרעה וחילו, שנאמר : ויקח שש מאות רכב בחורוגו.

מהו אומר?

מרכבות פרעה וחילו ירה בים וגו'

מהו אומר?

מן שמים נלחמו

סנחריב וכל אגפיו, שנאמר: **ביד עבדיך וגו'**

מהו אומר?

וישלח ה' מלאך ויך כל גבור חיל

נבוכדנצר וכל המונו, שנאמר: **ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה**

אמר נבוכדנצר: אעשה לי עב קטנה ואדור בתוכה, שנאמר: **אעלה על במתי עב וגו'.**

אמר הקב"ה: אתה רצית לפרוש עצמך מבני אדם ס[ו]ף בני אדם נפרשין ממך, שנאמר: **לקצת ירחין תרי עשר וגו' ענה מלכא ואמר וגו' עוד מלתא בפום מלכא וגו' בה שעתא מלתא ספת על נבוכד נצר כולא מטא על נבוכדנצר מלכא.**

מה הוא אומר **כולא מטא לקצת ירחין תרינ עשר בלשצאר מלכא עבד לחם רב בלשצאר אמר נטעם חמרא באדין הייתיו מאני דהבא וגו' אשתיו חמרא מה שעתא נפקת אצבעתא אדין מלכא זוהי שנין ועליו הוא אומר: הוי משקה רעהו מספח חמתך ואף שכר.** ואומר: **שבעת קלון מכבוד בה בליליא קטיל בלשצאר.**

הרסת קמיך אין כתיב כאן אלא **תהרוס קמיך** לעתיד לבא, שנאמר: **אלהים הרס שנימו בפימו.**

מפני מה?

כי לא יבינו אל פעולות ה' ואל מעשה ידיו יהרסם ולא יבנם.

יהרסם בעולם הזה ולא יבנם לעולם הבא.

שלחת חרונך אין כתיב כאן אלא **תשלח חרונך**. לעתיד לבא **שפוך עליהם זעמך וגו' שפוך חמתך על הגוים.**

מפני מה?

כי אכלו את יעקב.

אכלמו כקש אין כתיב כאן, אלא **יאכלמו כקש** אלו לעתיד לבא, שנאמר: **והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו'.**

ואומר: **ביום ההוא אשית את אלופי יהודה ואני ככיוור אש וכעצים וכלפיד אש וגו' - כל העצים כשהן דולקין יש מהן ממש, אבל הקש כשהוא דולק אין בו ממש.**

או שומע אני שהיה בהם ממש?

תלמוד לומר: **יאכלמו בקש**.

מה הקש כשהוא דולק אין בו ממש, כך המצריים כשהיו דולקין לא היה בהן ממש מפני פורענות.

וכן הוא אומר: **יחדיו ישכבו כל יקומו דועכו כפשתה**.

ללמדך שלא היתה מלכות יהודה משל מצרים אלא שנטלה שררה לשעה, בשביל כבודן של ישראל, וכשהוא מושל את המלכיות אינו מושל אותם אלא בארזים. שנאמר: **הנה אשור ארז בלבנון**.

ואומר: **והנה אנכי השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו**.

ואומר: **אילנא די חזית וגו'** וכשהוא מושל את המצרים אינו מושלם אלא בקש, שנאמר:

יאכלמו בקש.

וכשהוא מושל את המלכות אינו מושלן אלא בכסף וזהב, שנאמר: **צלמא ראשיה דידהב טב**.

וכשהוא מושל את המצרים, אינו מושלן אלא כעופרת, שנאמר: **צללו כעופרת**.

וכשהוא מושל את המלכות, אינו מושלן אלא בחיות, שנאמר: **וד' חיון רברבן**.

וכשהוא מושל את המצרים, אינו מושלן אלא בשועלים, שנאמר: **אחזו לנו שועלים**.

שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש:

אני מבקש לילך לאלכסנדריה שמא יעמוד מלך ינצחני?

אמר לו: איני יודע, מכל מקום כתוב לנו, שאין ארץ מצרים יכולה להעמיד לא מלך ולא שר, שנאמר: **מן המלכות תהיה שפלה ולא תנשא עוד על כל הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים**.

[טו, ח] וברוח אפך נערמו מים -

במידה שמדדו בה מדדת להם והיו המים נלחמים בהם בכל מי פורעניות, לכך נאמר: **וברוח אפך**.

דבר אחר:

וברוח אפך -

עשאן כמן ערימות.

נצבו כמו נד -

מה נד צרור אינו לא מוציא ולא מכניס, כך היתה נפשם של מצרים צרורה בהם ולא מוציאין ולא מכניסין וישראל אוכלין ושותין ושמחים, יצאו להם מים מתוקין מתוך מלוחים, שנאמר:

ויוצא נוזלים מסלע, ואין נוזלים אלא מים חיים, שנאמר: מעין גנים באר מים חיים.

ואומר: **שתה מים מבוריך ונוזלים מתוך באריך**.

דבר אחר:

כמו נד -

צָרֹר עֹמֵד לֹא מוֹצִיא וְלֹא מַכְנִיס, כִּךְ הִיתָה נַפְשָׁם שֶׁל מִצְרִים צָרֹרָה בָּהֶם וְלֹא מוֹצִיאִין וְאֵל מַכְנִיסִין, מַעֲוֹלָפִים מֵרִיחַ הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: **יִרְתִּיחַ כִּסִּיר מִצּוֹלָה וְגו'** וְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לָהֶם מִיָּנִי בְּשָׁמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: **יָם יִשִּׁים כְּמִרְקָחָהּ**.
עוֹרֵי צַפּוֹן וּבּוֹאֵי תִימָן, הִפִּיחִי גִנִּי יָזְלוּ בְּשָׁמִיו.

קִפְאוּ תַהוֹמֹת בִּלְבַב יָם וְגו'

עֲשֹׂאֵן כְּמִין קוֹפָה בִּלְבַב יָם.
הֵי־אֵךְ לְבוֹ שֶׁל אָדָם נִתּוֹן מִשְׁנֵי חִלְקִים וּלְמַעַלָּן, כִּךְ קָפָא עֲלֵיהֶם הַיָּם מִשְׁנֵי חִלְקֵי וּלְמַעַלָּה.

הַיָּם אֵין לוֹ לֵב וְנִתֵּן לוֹ לֵב, הָאֱלֹהִים לֹא הִיָּה לֵב וְנִתֵּן לֵה לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: **עוֹדֵנוּ חֵי בִלְבַב הָאֱלֹהִים.**

הַשָּׁמַיִם לֹא הִיָּה לָהֶם לֵב וְנִתֵּן לָהֶם לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְהָהָר בּוֹעֵר בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם.**
יָבֵא הַיָּם שְׂאִין לוֹ לֵב וְנִתֵּן לוֹ לֵב וַיִּפְרַע מִן הַמִּצְרִים שֶׁהִיָּה לָהֶם לֵב וְשֶׁעֲבָדוּ אֶת מִצְרַיִם בְּכָל מִיָּנִי פּוֹרַעֲנִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ**.

תִּבְנֵה הָאֱלֹהִים שְׂאִין לֵה לֵב וְנִתֵּן לֵה לֵב וְתִפְרַע מֵאֲבִשְׁלוֹם, שֶׁהִיָּה לוֹ לֵב. וְגִנֵּב שֶׁלֹּשׁ גִּנְבוֹת:
לֵב אֲבִיו,
וְלֵב בֵּית דִּין,
וְלֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, **וַיִּגְנֹב אֲבִשְׁלוֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל.**

יָבּוֹאוּ הַשָּׁמַיִם שְׂאִין לָהֶם לֵב וְנִתֵּן לָהֶם לֵב. וַיּוֹרִידוּ הַמֶּן כֹּטֶל לְיִשְׂרָאֵל, שִׁישׁ לָהֶם לֵב וְקִבְּלוּ הַתּוֹרָה וְעֲבָדוּ הַשֵּׁם בְּכָל לִבָּבָם וּבְכָל נַפְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וְגו' וְלֹא שָׁמַיִם בִּלְבָד שֶׁמָּחוּ בְּגֵאוֹלֶת יִשְׂרָאֵל, אֲלֵא הֶהָרִים וְכָל גִּבְעוֹת עֶץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים, שֶׁנֶּאֱמַר: **רוֹנוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה ה' הָרִיעוּ תַחְתִּיּוֹת אֶרֶץ פָּצְחוּ הָרִים רִנָּה וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי גָאֵל ה' אֶת יַעֲקֹב וְגו'**.
וְאוֹמֵר: **רוֹנוּ שָׁמַיִם וְגִילֵי אֶרֶץ פָּצְחוּ רִנָּה כִּי נָחַם ה' עַמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַם**.**

מִסַּכֶּת דְּשִׁירָה פֶּרֶשָׁה ז

אִמֵּר אוֹיֵב -

זֶה הִיָּה תַחֲלִילַת הַפֶּרֶשָׁה.

וְלִמָּה נִכְתֵּב כָּאן?

שְׂאִין מוֹקֵדִם וּמֵאוֹחֵר בַּתּוֹרָה.

כִּיּוֹצֵא בּוֹ: בְּשֵׁנֶת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהּ וְגו',

זֶה הִיָּה תַחֲלִילַת הַפֶּרֶשָׁה.

ולמה נכתבה כאן?

לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

כיוצא בו: בן אדם עמוד על רגליך.

ויש אומרים:

בן אדם חוד חידה, זה היה תחילת הפרשה.

ולמה נכתב כאן?

לפי שאין מוקדם ומאוחר.

כיוצא בו: הלוח וקראת באזני ירושלם וגו'.

זה היה תחילת הפרשה.

ולמה נכתב כאן?

לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

כיוצא בו: גפן בוקק ישראל.

בוקק ישראל זה היה תחילת הפרשה.

ולמה נכתב כאן?

לפי שאין מוקדם ומאוחר.

כיוצא בו: אני קהלת הייתי מלך בירושלם.

זה היה תחילת הפרשה.

ולמה נכתב כאן?

לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

[טו, ט-י] אמר אויב -

וכי מאין ידעו ישראל מה חשב עליהם פרעה במצרים?

אלא רוח הקדש שרתה עליהם והיו יודעין מה פרעה חשב עליהם במצרים. וכשראה את פרעה אמר: דיינו לרדוף אחרי ישראל, אלא בשביל כסף וזהב שלקחו כדאי הוא, כיון שראו מקצת העם שאבדו ממונם מועט, אמרו: נרדפם!

כשראה פרעה, אמר: כולנו שוין בבזה, שנאמר: **אחלק שלל.**

ולא עוד, אלא שאני פותח אוצרות כסף וזהב ומחלק להם אבנים טובות ומרגליות.

אמר אויב -

ולא מה אמר, **לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון**.
נרדוף נשיג נחלק אין כתיב כאן, אלא **ארדוף אשיג אחלק**.

ארדוף אשיג -

מורדף אני להם, מותפש אני להם, מוחלק הוא להם שללו וממונו להם.

תמלאם אינו אומר אלא **תמלאמו**, ממלאים הם נפשם ממנו.
תורישם ידי אינו אומר אלא **תורישמו**, מוריש אני עושרי וכבודי להם.

לשעבר הייתם צוחים בהם והייתי תובע בידכם בנימוסי מלכות, אבל כאן **תורישמו ידי**.

ויש אומרים:

אתן חרבי אינו אומר אלא **אריק חרבי**.
אמר לבעול זכוריהם, כענין שנאמר: **ונתתי חרבותם על יפי חכמתך**. אינו אומר אלא **והריקו חרבותם** ולפי שגבה לבו השפילו הקב"ה ובזוהו כל האומות.

ג' כיתות עשו מצרים על הים:

אחת אומרת: ניטול ממונם ולא נהרגם.

ואחת אומרת: נהרגם ולא ניטול ממונם.

ואחת אומרת: נהרגם וניטול ממונם.

זו שאומרת: **ביטול ממונם ולא נהרגם - אחלק שלל**.

זו שאומרת: **נהרגם ולא ניטול ממונם - תמלאמו נפשי**.

זו שאומרת: **נהרגם ולא ניטול ממונם - תמלאמו נפשי**.

זו שאומרת: **נהרגם וניטול ממונם - תורישמו ידי**.

חמשה דברים היה פרעה מנאץ בתוך ארץ מצרים.

אמר אויב -

ארדוף, אשיג,

אחלק שלל,

תמלאמו נפשי.

אריק חרבי,

תורישמו ידי.

וכנגדן שלח חמשה דברים.

השיבתו רוח הקדש ואמר:

נשפת ברוחך כסמו ים
צללו כעופרת במים אדירים
ימינך ה' תרעץ אויב
וברוב גאונך תהרוס קמיד.
תשלח חרונך יאכלמו כקש.

[טו, יב] נטית ימינך -

משל לליסטים שהיה עומד ומנאץ אחר פלטרין של מלך.
אמר : אם אמצא בן המלך אני תופשו והורגו וצולבו וממיתו מיתה חמורה.
כך פרעה עמד ונאץ בארץ מצרים : **ארדוף אשיג אחלק שלל.**
ורוח הקדש מלעגת עליו, ואומר : **נשפת ברוחך כסמו ים.**
ואומר : **נטית ימינך.**
וכן הוא אומר : **למה רגשו גויים.**
ואומר : **יושב בשמים ישחק.**
ואומר : **הנה יביעו בפיהם אחריו וגו'.**

אחריו מה כתיב?

ואתה ה' תשחק וגו'.

ואומר : **והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל.**
ואומר : **ורעשו מפניו דגי הים.** הא כל אותן האלפים והרבבות, **צללו כעופרת.** במי ים אדירים.

דבר אחר :

במים אדירים -

ארבעה דברים נקראו אדירים ואלו הן :
הקב"ה, שנאמר : **אדיר במרום ה'.**
וישראל, שנאמר : **אדירי כל חפצי בם.**
ומצרים, שנאמר : **אתה ובנות גויים והמה אדירים,** שנקראו אדירים.
מים, שנאמר : **צללו כעופרת במים אדירים :**

מסכת דשירה פרשה ח

[טו, יא] מי כמוכה באלים ה' -

כיון שראו ישראל שאבד פרעה וחילו בים סוף ובטלה מלכות של מצרים ונעשו שפטים בעבודה זרה, פתחו פיהם ואמרו כולם : **מי כמוך באלים.**
ולא ישראל בלבד אמרו שירה, אלא אף האומות, כששמעו שאבד פרעה ומצרים בים ובטלה מלכותם ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, כפרו כולן בעבודה זרה שלחו ופתחו פיהם כולן והודו למרום ואמרו : **מי כמוך באלים וגו'.**

וכן את מוצא בעבודה זרה שעתידין אומות העולם לכפור בס, שנאמר: **עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה וגו' היעשה לו אדם אלהים וגו', ביום ההוא ישליך האדם ואמר לבא בנקרת הצורים וגו'**

ואחריו מה כתיב?
והאלילים כליל יחליף.

דבר אחר:
מי כמוך באלים ה' -
מי כמוך - באלמים.

ומי כמוך -
בנסים וגבורות שעשית לנו על הים, שנאמר: **נראות על ים בים סוף, שנאמר: ויגער בים סוף ויחרב.**
מי כמוכה -
באלמים, שומע עלבון בניך ושותק, שנאמר: **החשתי מעולם אחריש אתאפק כילדה אפעה אשום ואשאף יחד -** לשעבר אחריש אתאפק, מכאן ואילך אפעה.
אחריש הרים וגבעות וכל עשבים אוביש והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם ומעקשים למישור.

דבר אחר:
מי כמוך באלים -
מי כמוך -
כאלו שמשמשין לפניך במרום שנאמר: **מי בשחק יערוך.**
ואומר: **אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו'. ה' אלהי ישראל צבאות מי כמוך חסין יה.**

מי כמוך -
כאלו שקורים עצמם אלוהות.
פרעה קרא עצמו אלוה שנאמר: יען אמר יאור לי ואני עשיתיני.
וכן סנחריב, שנאמר: מי בכל אלהי הארצות.
וכן נבוכדנצר, שנאמר: אעלה על במתי עב וגו'.
וכן נגיד צור, שנאמר: אמור לנגיד צור. כה אמר ה' אלהים יען גבה לבך וגו'.

מי כמוך -
כאלו שאחרים קורין אותם אלוהות ואין בהם ממש ועליהם נאמר: **פה להם ולא ידברו.**
אבל הקב"ה אומר שני דברים:
הדיבור אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לעשות כן, שנאמר: **אחת דבר אלהים שנים זו שמענו וגו' הלא כה דברי כאש נאם ה'.**

וכתיב: **והנה מפיו יצא.**

מי כמוכה נאדר בקדש -

נאה אתה ואדיר בקדש, לא כמדת בשר ודם מדתך.

מדת בשר ודם אינו יכול לשמוע בפני דברים כאחת,

אבל הקב"ה אמר עשרת הדברות, אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לעשות כן, שנאמר: **וידבר**

אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

מדת בשר ודם אינו יכול לשמוע משני בני אדם כשהן צועקין,

אבל הקב"ה אפילו לכל באי העולם באין וצועקין לפניו הוא שומע צעקתם, שנאמר: **שומע**

תפלה עדיך.

נורא תהלות -

לא מעכשיו אלא מעולם נורא תהלות.

דבר אחר:

נורא תהלות -

מדת בשר ודם מוראו על הרחוקים יותר מהקרובים,

אבל הקב"ה אינו כן, אלא מוראו על קרוביו יותר מרחוקיו, שנאמר: **בקרובי אקדש.**

ואומר: **סביבו נשערה מחר.**

ואומר: **ונורא על כל סביביו.**

ואומר: **ה' אלהי צבאות מי כמוך חסין יה ואמונת סביבותיך.**

מדת בשר ודם כשהוא עושה פלא, פועל אצל בעל הבית, חורש עמו וזורע עמו ומנכש עמו מעדר

עמו, מטבע אחד נותן לו והולך,

אבל הקב"ה אינו כן, אדם תאב לבנים נותן לו, שנאמר: **הנה נחלת ה' בנים**

תאב לחכמה ונותן לו, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה.**

תאב לנכסים נותן לו, שנאמר: **העושר והכבוד מלפניך.**

מדת בשר ודם, כשהוא בונה, בונה התחתון ואחר כך העליון,

אבל הקב"ה בונה העליון בונה התחתון, שנאמר: **בראשית ברא אלהים את השמים ואחר כך**

את הארץ.

מדת בשר ודם כשהוא מקרה, מקרה בעצים ובעפר ובמים.

והקב"ה מקרה עולמו במים, שנאמר: **המקרה במים עליותיו וגו'**

מדת בשר ודם אינו יכול לצור צורה במים,

אבל הקב"ה צר צורה במים, הלא כחלב תתיכני.

מדת בשר ודם אינו יכול לצור צורה בעפר,

והקב"ה צר צורה בעפר, שנאמר: אשר עשיתי בסתר רוקחתי.

מדת בשר ודם כשהוא בא לצור צורה, מתחיל בראשה או באחד מאיבריה ואח"כ גומרה,

אבל הקב"ה צר כולה כאחת, שנאמר: כי יוצר הכל הוא.

ואומר: אין צור כאלהינו - אין צייר כאלהינו.

מדת בשר ודם, הולך אצל עושה צלמים, ואומר לו: עשה לי צורתו של אבא.

והוא אומר לו: יבא אביך ויעמוד לפני, או הבא לי אוקנין שלו ואעשה צורתו,

אבל הקב"ה אינו כן, נותן לאדם זה מטפה של מים ודומה לצורת אביו.

עושה פלא -

עשה פלא אין כתיב אלא **עושה פלא** לעתיד לבא. שנאמר: **לכן הנה ימים באים נאום ה' ולא**

יאמר עוד חי ה' אשר העלה ישראל ממצרים וגו'

דבר אחר:

עושה פלא -

עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור, שנאמר: **אודך על כי נוראות נפלאותי.**

ואומר: רבות עשית אתה ה'.

דבר אחר:

עושה פלא -

עם אבות ועתיד לעשות עם בנים, שנאמר: **כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות - אראנו מה**

שלא הראתני אל אבות, שהרי נסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר הם, ממה

שעשיתי לאבות.

וכן הוא אומר: לעושה נפלאות וגו'.

ואומר: ברוך ה' אלהי ישראל וגו':

מסכת דשירה פרשה ט

[טו, יב] נטית ימינך תבלעמו ארץ -

מגיד שכל הנפשות ביד הקב"ה, שנאמר: אשר בידו נפש כל.

אומר: בידך אפקיד רוחי.

באי זו זכות נתנה להם קבורה?

הזכות שאמר: ה' הצדיק.

אמר הקב"ה : אם צדקתם עלי את הדין, אני לא אקפח לכם שכרכם ואתן לכם מקום קבורה, שנאמר : **נטית ימינך תבלעמו ארץ**.

דבר אחר :

נטית ימינך -

מגיד שהים זורקן ליבשה. והיבשה זורקן לים.
אמרה יבשה : ומה בשעה שלא קבלתי אלא דם הבל שהוא יחידי, נאמר לי : **ארור אתה וגו'**
עתה איך אוכל לקבל דמן של אכלוסין הללו, עד שנשבע לה הקב"ה שאיני מעמידך בדין,
שנאמר : **נטית ימינך תבלעמו ארץ** ואין ימין אלא שבועה, שנאמר : **נשבע ה' בימינו**.

דבר אחר :

נטית ימינך -

כשהקב"ה נוטה ידו, רשעים כלם מן העולם, שנאמר : **ויט ידו על צפון ויאבד את אשור וגו'**
ואומר : **הנני נוטה את ידי על פלשתים וגו'**.
ואומר : **נטיתי ידי על יהודה**.
ואומר : **ונטיתי ידי על אדום**.

משל למה הדבר דומה?

לביצים הנתונות ביד אדם יטה ידו מעט כולן נופלות ומשתברות. שנאמר : **וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור וגו'**.

נחית בחסדך -

חסד שעשית לנו שלא היה בידינו מעשים, שנאמר : **חסדי ה' אזכיר וגו' חסד ה' עולם אשירה וגו'**. והעולם מתחילתו לא נבנה אלא בחסד, שנאמר : **אמרתי עולם חסד יבנה. וגו'**

עם זו גאלת -

לפי שכל העולם שלך. ו/אין לך עם אלא ישראל. שנאמר : **עם זו יצרתי לי וגו'**
וכן הוא אומר : **ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ששים המה מלכות אלו ששים רבא. ושמונים פלגשים**, אלו מבין כ"י שנה ולמעלה.

ועלמות אין מספר - אלו הקטנים, שאין להם מנין, אע"פ כן **אחת היא יונתי תמתי -** זה משה שנשקל כנגד הכל.

וכבר היה ר' יושב ודורש :

שילדה אשה ס' רבוא.

נענה תלמיד שלפניו ואמר לו : רבי, **מי גדול העולם?**
אמר לו : הצדיק.

למה?

כשילדה יוכבד את משה היה שקול כנגד כל העולם כלו.

וכי היכן מצינו שהיה משה שקול כנגד הכל?

שנאמר: **כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל.**

ואומר: **אז ישיר משה ובני ישראל**

ואומר: **ולא קם נביא עוד בישראל כמשה.**

[טו, יג] נהלת בעזך -

בזכות התורה שהם עתידין לקבל, ואין עוזך אלא תורה, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.**

ואומר: **ועוז מלך משפט אהב.**

דבר אחר:

נהלת בעזך -

בזכות מלכות בית דוד שהן עתידין לקבל את המלכות, ואין עזך אלא מלכות, שנאמר: **ה' בעזך ישמח מלך וגו'.**

ואומר: **ויתן עוז למלכו.**

אל נוח קדשך -

בזכות בית המקדש שהן עתידין ליבנות, ואין נוח אלא מקדש, שנאמר: **ואת נוחו השמו.**

ואומר: **חזה ציון קרית מועדינו.**

[טו, יד] שמעו עמים ירגזון -

כיון ששמעו האומות שאבד פרעה וחילו בים, ומלכות המצרים בטלה, ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, התחילו מרגזין, לכך נאמר: **שמעו עמים ירגזון .**

דבר אחר:

שמעו עמים ירגזון -

כדי שישמעו האומות שהקב"ה מגביה קרן של ישראל ומכניסן לארץ, התחילו מתרגזין, לכך נאמר: **שמעו עמים ירגזון.**

אמר הקב"ה: שוטים שבעולם, כמה מלכים מלכו לפני ולא כעסו ישראל, שנאמר: **ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום.**

וכמה שלטונות שלטו מכם ולא כעסו ישראל, שנאמר: **אלוף לוטן אלוף שובל,** ועכשו אתם כועסים, אף אני אתן לכם כעס שאין בו רצון, שנאמר: **ה' מלך ירגזו עמים.**

חיל אחז יושבי פלשת -

כיון ששמעו האומות ויושבי פלשת שישראל נכנסין לארץ, אמרו: הם באים לעורר עדותן של בני אפרים, שנאמר: **בני אפרים שותלח ובכר בנו וגו'.**
ואומר: **בני אפרים נושקי רומי קשת.**

מפני מה?

על שלא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת ועל שעברו על הקץ ועל השבועה.

דבר אחר:

אמרו: אין להם דרך בכל מקום אלא עלינו, ועכשיו הם באים ובוזזים את נכסינו ומחריבים ארצנו.

[טו, טז] נבהלו -

אם תאמר שהם באים לירש את ארצנו, והלא כבר נאמר: **אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו** ואומר: **אל תתגר בם מלחמה.**

הא מה תלמוד לומר אלופי אדום?

מפני אנינות.

אמרו: עכשו הם באים לעורר מריבה ששטם אבינו לאביהם, שנאמר: **וישטום עשו את יעקב.**

אילי מואב -

אם תאמר שהם באים לירש את ארצנו, והלא כבר נאמר: **אל תצר את מואב וגו'.**
ואומר: **וקרבת מול בני עמון.**

הא מה תלמוד לומר אילי מואב?

מפני אנינות, הם באים עכשיו לעורר מריבה שבין אבינו לאביהם שנאמר: **ויהי ריב וגו'.**

נמוגו כל יושבי כנען -

כיון ששמעו יושבי כנען שאמר הקב"ה למשה, **רק מערי העמים וגו' כי אם החרם תחרימם** אמרו אלו: ואילו לא היו מתירים אלא מממונם ומנכסיהם, אבל עלינו אינן באין אלא לכלותינו ולירש את ארצנו, התחילו להמס, שנאמר: **נמוגו**, ואין נמיגה אלא נמיסה, שנאמר: **ונמס כל לב.**

ואומר: **נמוגים ארץ וכל יושביה.**

ואומר: **למען למוג לב.**

[טז, טז] תפול עליהם אימתה -

אימתה - על רחוקים.

ופחד - על קרובים, כענין שנאמר: **ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן כי ה' אלהיכם הוא האלהים.**

וכן רחב אומרת לשלוחי יהושע: **כי שמענו את אשר הוביש וגו'.**

בגדול זרועך -

כיון שיצאו ישראל מן הים, כנס עמלק את כל אומות העולם ובא ונלחם עם ישראל ונתפלל משה, באותה שעה ודממו כלן כאבן, לכך נאמר: **בגדול זרועך ידמו כאבן.**

דבר אחר:

ידמו כאבן -

כיון שנכנסו מרגלים לארץ, כל מי שהיה אומר: אלו מרגלי ישראל, היה דומם כאבן.

דבר אחר:

בגדול זרועך -

כיון שעברו ישראל את הירדן נתקבצו כל מלכי כנען ובאו ונלחמו עם ישראל, שנאמר: **ויהי כשמוע יבין מלך חצור וגו' ואלה המלכים אשר מצפון וגו' יצאו הם וכל מחניהם וגו' ויועדו כל המלכים האלה ויתקבצו כל המלכים יחדו.** באותה שעה התפלל יהושע ודממו כלן כאבן, לכך נאמר: **ידמו כאבן.**

עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית -

לפי שכל העולם שלך ואין לך עם אלא ישראל, שנאמר: **עם זו יצאתי לי.** ארבעה נקראו קנין:

ישראל נקראו קנין, שנאמר: עם זו קנית.

שמים וארץ נקראו קנין, שנאמר: קונה שמים וארץ.

בית המקדש נקרא קנין שנאמר: הר זה קנתה ימינו.

התורה נקראת קנין, שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו.

יבואו ישראל שנקראו קנין, לארץ שנקראת קנין ויבנו בית המקדש שהוא קנין, בזכותה של תורה שנקראת קנין, לכך נאמר: **עם זו קנית.**

מסכת דשירה פרשה י

[טו, יז] תביאמו ותטעמו -

נתנבאו אבות ולא ידעו מה.

תביאנו ותטענו אין כתיב כאן, אלא **תביאמו ותטעמו.**

אמרו: הבנים נכנסין ולא האבות, והרי אמר: **אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדידותיך - גדיותיך וגו' גדיים נכנסין ולא תיישים.**

דבר אחר:

תביאמו ותטעמו -

ככרם זו שהיא נטועה שורות, שנאמר: **מפאת קדמה עד פאת ימה יהודה אחד דן אחד נפתלי אחד.**

תביאמו ותטעמו -

נטיעה שאין בה נתיצה, שנאמר: **ונטעתים ולא אתוש ובניתים ולא אהרוס ונטעתים על אדמתם ולא ינטשו עוד.**

בהר נחלתך -

בהר שהבטחתנו בו, שנאמר: **בהר קדשי בהר מרום ישראל.**

ארבעה נקראו נחלה:

בית המקדש נקרא נחלה, שנאמר: **בהר נחלתך.**

ארץ ישראל נקראת נחלה, שנאמר: **בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה.**

וכן התורה נקראת נחלה, שנאמר: **וממתנה נחליאל.**

וכן ישראל קרויין נחלה, שנאמר: **עמי ונחלתי ישראל.**

אמר הקב"ה: יבא ישראל שנקראו נחלה, ויבנו בית המקדש שנקרא נחלה, בזכות התורה

שנקראת נחלה, לכך נאמר: **בהר נחלתך**

מכון לשבתך -

זה אחד מן הדברים שהוא כנגד של מעלה.

שכסא של מטה הוא מכון כנגד כסא של מעלה, והכי אמר: **ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו**

ואומר: בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים.

פעלת ה' -

חביב בית המקדש לפני מי שאמר והיה העולם, שכשברא הקב"ה את העולם לא בראו אלא

במאמר, שנאמר: **בדבר ה' שמים נעשו.**

כשבא לבית המקדש, כביכול פעולה לפניו, שנאמר: **פעלת ה'.**

אוי להם לאומות העולם, מה הן שומעין באזניהם, שהרי בית המקדש שקרוי פעולה לפניו,

עמדו והחריבוהו והם אמרו: **ערו ערו עד היסוד בה** כעניין מה שנאמר: **ה' ממרום ישאג.**

מקדש ה' כוננו ידיך -

חביב בית המקדש לפני הקב"ה, שכשברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא בידו אחת,

שנאמר: **אף ידי יסדה ארץ** וכשבא לבנות בית המקדש, כביכול בשתי ידיו, שנאמר: **מקדש ה'**

כוננו ידיך.

אימתי תבנהו בשתי ידיך?

משל ללסטים שנכנסו לפלטרין של מלך, בזזו נכסיו והרגו פמליא של מלך והחריבו פלטרין של מלך, לאחר זמן ישב מלך עימהם בדין, תפש מהם, הרג מהם צלב מהן וישב בפלטרין שלו ואח"כ נתודעה מלכותו לעולם, לכך נאמר: **מקדש ה' כוננו ידיך**.

[טו, יח] **ה' ימלוך לעולם ועד -**

ר' יוסי הגלילי אומר:

אילו אמרו ישראל על הים, **ה' מלך לעולם ועד**, לא היה אומה ולשון שולטת בהן לעולם, אלא אמרו: **ה' ימלוך לעולם ועד** לעתיד לבא **על עמך צאן מרעיתך זרע אברהם אוהבך בני יחידך ייצחק עדת יעקב בנך בכורך גפן שהסעתה ממצרים וכנה אשר נטעה ימיניך**.

ה' ימלוך לעולם ועד -

מפני מה?

כי בא סוס פרעה וגו'.

[טו, כ] **ותקח מרים הנביאה -**

וכי היכן מצינו שנביאה היתה מרים?

אלא שאמרה לאביה: סופך אתה מוליד בן שמושיע את ישראל מיד מצרים, **מיד וילך איש מבית לוי ויקח וגו' ותהר ותלד בן וגו' ולא יכלה עוד הצפינו**.

נזף בה אביה, אמר לה: **בתי היכן נבואתיך?**

ועודה מחזקת בנבואתה, שנאמר: **ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו - ואין יציבה אלא נבואה**, שנאמר: **ראיתי את ה' נצב על המזבח**.

ואומר: **ויבא ה' ויתיצב**.

ואומר: **קרא את יהושע והתיצבו וגו' מרחוק - אין מרחוק בכל מקום אלא רוח הקדש**,

שנאמר: **מרחק ה' נראה לי לדעה - אין דעה אלא רוח הקדש**, שנאמר: **כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'**.

מה יעשה לו - אין עשייה אלא רוח הקדש, שנאמר: **כי לא יעשה ה' אלהים דבר**.

אחות אהרן ולא אחות משה?!

ומה תלמוד לומר אחות אהרן?

אלא לפי שנתן נפשו אהרן על אחותו, נקראת על שמו.

כיוצא בו: שמעון ולוי אחי דינה.

והלא אחות כל השבטים היתה?!

מה תלמוד לומר אחי דינה?

לפי שנתנו נפשם עליה נקראת אחותם על שמם.

וכן: כזבי בת נשיא מדין אחותם.

וכי אחותם היא והלא ראש אמות בית אב היתה, שנאמר: **ולכהן מדין שבע בנות**.

ומה תלמוד לומר אחותם?

אלא על שנתנה נפשה על אומתה נקראת על שמה.

את התוף בידה –

וכי מנין היו לה תופים ומחולות במדבר?

אלא הצדיקים היו מובטחים ויודעים שהקב"ה עושה להם נסים וגבורות, עת שיוצאין ממצרים התקינו להם תופים ומחולות.

[טו, כא] ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים -

מגיד הכתוב, כשם שאמר משה שירה לאנשים, כך אמרה מרים שירה לנשים, שנאמר: **שירו לה' וגו'**. חסלת שירתא לאלהא תושבחתא:

מסכת דויסע פרשה א

[טו, כב] ויסע משה -

אמר יהושע: זו נסיעה לא נסעו אלא על פי משה, ושאר כל המסעות כולן נסעו על פי הגבורה, שנאמר: **על פי ה' יחנו בני ישראל ועל פי ה' יסעו** אבל נסיעה זו לא נסעו אלא על פי משה, שנאמר: **ויסע משה את בני ישראל**.

ר' אליעזר אומר:

על פי הגבורה נסעו, שכן מצינו בשנים ושלשה מקומות שלא נסעו אלא מפי הגבורה וכאן לא נסעו אלא על פי הגבורה.

ומה תלמוד לומר ויסע משה את ישראל?

להודיע שבחן של ישראל, שכיון שאמר להם משה: קומו סעו, לא אמרו היאך אנו יוצאין במדבר ואין לנו מחיה בדרך, אלא האמינו והלכו אחר משה, ועליהם מפורש בקבלה: **הלוך וקראת באזני ירושלם וגו'**.

וכן מצינו שחזר מסען לאחוריהם שלש מסעות, שנאמר: **ויסעו מפי החירות ויסעו ממרה ויבואו אילימה ויסעו מאילים ויחנו על ים סוף**.

וכן מצינו שחזרו לכבודו של אהרן לקבורתו ח' מסעות: **ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן וגו' שם מת אהרן** וכי במוסרה מת והלא לא מת אלא בהר ההר, שנאמר: **ויעל אהרן הכהן וגו'**

ומה תלמוד לומר שם מת אהרן ויקבר שם?

אלא מלמד שחזרו לאחריהם לכבודו של אהרן לקבורתו ח' מסעות, שנאמר: **ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן בחור הגדגד ויסעו מחור הגדגד ויחנו ביטבתה ויסעו מיטבתה ויחנו**

בעברונה ויסעו מעברונה ויחנו בעציון גבר ויסעו מעציון גבר ויחנו במדבר צין היא קדש ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר.

ר' אליעזר אומר:

על פי הגבורה נסעו, שכן מצינו בשנים ושלשה מקומות.

ומה תלמוד לומר ויסע משה את ישראל?

שהסיען בעל כרחן במקל, שכיון שראו בפגרי האנשים שהעבידום בפרך ובעבודה קשה כולן פגרים מתים מוטלין על שפת הים, אמרו: כמדומה לנו שלא נשתייר אדם במצרים, **נתנה ראש ונשובה מצרימה** ונעשה לנו עבודה זרה ותרד בראשנו ונחזור למצרים.

יכול שאמרו ולא עשו?

הרי הוא אומר: **וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאותיך אשר עשית עימהם ויקשו ויתנו ראש לשוב לעבודתם, ואתה אלוה הסליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ולא עזבתם ואומר ואף כי עשו להם עגל מסכה וגו'.**

ר' יהודה בן אלעאי אומר:

עבודה זרה עברה עם משה בים והסיעה משה באותה שעה, שנאמר: **ויסע משה את ישראל מים סוף - מדבר שהיה עם ישראל בים סוף.**

ואיזו זו?

זו עבודה זרה, לכך נאמר: **ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור - הוא מדבר כזב.**

אמרו על מדבר כזב, שהיה ט' מאות פרסה על תשע מאות פרסה כלו מלא נחשים ועקרבים, שנאמר: **המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו'.**

וכתיב: **משא מדבר ים.**

וכתיב: **משא בהמות נגב ובארץ צרה וצוקה לביא וליש מהם אפעה שרף מעופף וגו' - אין אפעה אלא עכס.**

אמרו: שעכס זה רואה כל עוף שהוא פורח באויר, וכשהוא רואה העוף ומתחבר אל צלו, איבריו נושרין ואעפ"כ לא אמרו: **איה ה' המעלה אותנו.**

מהו צלמות?

צל ועמו מות.

אמר ר' עקיבא: דבר הסיח לי רבינו הקדוש:

אדם אחד היה בארץ ישראל והיו קורין אותו מרוטה, שפעם אחת עלה להר ללקוט עצים וראה הנחש ישן והנחש לא ראהו, מיד סר שער ראשו ולא היה בו שער עד יום מותו, והיו קורין אותו מרוטה.

וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים -

ר' יהושע אומר:

כשמועו.

ר' אלעזר אומר:

והלא המים תחת רגלי ישראל היו, והארץ היתה צפה על המים, שנאמר: **לרוקע הארץ על המים.**

הא מה תלמוד לומר ולא מצאו מים?

שאף בכליהם לא מצאו מים, כעניין שנאמר: **ואדיריהם שלחו צעיריהם למים וגו'.**

ולא מצאו מים -

שבו כליהם ריקם.ד.

ורשי רשומות אמרו: לא מצאו דברי תורה שנמשלו למים.

ומנין שנמשלו למים?

שנאמר: **הוי כל צמא לכו למים,** לפי שפרשו מדברי תורה שלשת ימים, לכך מרדו ולכך התקינו להם הנביאים והזקנים שיהיו קורין בתורה:

בשבת,

בשני,

ובחמישי.

הא כיצד?

קורין בשבת ומפסיקים באחד בשבת,

וקורין בשני ומפסיקין בשלישי וברביעי,

וקורי בחמישי ומפסיקי בערב שבת.

[טו, כג] ויבאו מרתה -

ר' יהושע אומר:

לשלשה מקומות באו ישראל באותה שעה, שנאמר: **ויבואו מרתה.**

ר' אליעזר המודעי אומר:

לא באו אלא למקום אחד.

[טו, כד] וילוונו העם על משה ועל אהרן -

ר' יהושע אומר:

היה להם להמלך בגדול שבהם תחלה, לומר: **מה נשתה?**
אלא שעמדו ואמרו דברי תרעומת על משה.

ר' אליעזר המודעי אומר:

למודין היו ישראל בדברי תרעומת על משה ולא על משה בלבד אמרו, אלא על הגבורה, לכך
נאמר: **מה נשתה:**

[טו, כה] ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ -

מכאן שהצדיקים אין קשין לקבל לפי דרכך, את למד שתפלת צדיקים קצרה.

מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני רבו וקצר בברכותיו.

אמרו לו תלמידיו: רבי, ראית פלוני שקצר ברכותיו והיו מלעיגין עליו: תלמיד חכם הוא זה!!
אמר להם: לא קצר זה יותר ממשה, שנאמר: **אל נא רפא נא לה.**

שוב מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני ר' אלעזר והיה מאריך בברכותיו.

אמרו לו תלמידיו: רבי, ראית זה שהאריך ברכותיו והיו אומרים עליו: מארכך הוא זה!
אמר להם: לא האריך זה יותר ממשה, שנאמר: **ואתנפל לפני ה' כראשונה וגו'**, שהיה אומר
יש שעה לקצר ויש שעה להאריך.

ויורהו ה' עץ -

ר' יהושע אומר:

זה עץ של ערבה.

ר' אליעזר המודעי אומר:

זה עץ של זית, שאין לך עץ מר יותר מעץ זית.

ר' יהושע בן קרחא אומר:

זה עץ הרדופני.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

דבר מן התורה הראהו, שנאמר: **ויורהו ה' עץ.**

ויראהו ה' עץ אינו אומר, אלא ויורהו כענין שנאמר: ויורני ויאמר לי וגו'.

ר' נתן אומר:

זה עץ קתרוס.

ויש אומרים:

עקר תאנה ועקר רמון.

דורשי רשומות אמרו:

דברי תורה שנמשלו לעץ, שנאמר: **עץ חיים היא למחזיקים בה וגו'.**

ר' שמעון בן גמליאל אומר:

בא וראה כמה מפורשין דרכי הקב"ה מדרכי בשר ודם.
בשר ודם במתוק מרפא את המר, אבל הקב"ה מרפא את המר במר.

הא כיצד?

נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל, כדי לעשות לו נס.
כיוצא בו אתה אומר: **ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וגו'.**
והלא בשר חי כשאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד נסרח.

הא כיצד?

נתן דבר המתחבל לתוך דבר המתחבל, כדי לעשות בו נס.
כיוצא בו: **ויצא אל מוצא המים וגו'.**

מהו רפואתו?

והלא המים יפין שתתן בהם מלח מיד הם נסרחין.

הא כיצד?

נותן דבר המחבל לתוך דבר שמתחבל, כדי לעשות בו נס.

וישלך אל המים -

אחרים אומרים:

היו ישראל מתחננים ומתפללין לפני אביהם שבשמים והיו אומר כבן שמתגדר לפני רבו, כך
היו ישראל מתחננין ומתגדרים לפני אביהן שבשמים, ואומרים לפניו: ריבונו של עולם, חטאנו
לפניך על הים, שנתרעמנו לפניך על הים.

וימתקו המים -

ר' יהושע אומר:

מרים היו לפי שעה ונמתקו.

ר' אליעזר המודעי אומר:

מרים היו מתחילתם, שנאמר: **המים המים** שני פעמים.

שם שם לו חק ומשפט -

חק - זה השבת.

ומשפט - זה כיבוד אב ואם, דברי ר' יהושע

ר' אלעזר המודעי אומר:

חק - אלו עריות, שנאמר: **לבלתי עשות מחוקות התועבות.**

ומשפט אלו דיני אונסין ודיני קנסות ודיני חבלות:

ושם נסהו -

שם נשא לו גדולה, **דברי ר' יהושע**, שנאמר: **נשא אויל מרודך וגו'.**

ואומר: **נשא את ראש בני גרשון.**

א"ל ר' אלעזר המודעי:

והלא גדולה אינה תלויה אל בשין וכאן לא כתיב אלא בסמך!!

הא מה תלמוד לומר ושם נסהו?

ושם נסה המקום את ישראל.

[טו, כו] ויאמר אם שמוע תשמע -

מכאן אמרו:

שמע אדם מצוה אחת משמיעין לו מצות הרבה, שנאמר: **אם שמוע תשמע.**

שכח אדם מצוה אחת משכחין לו מצות הרבה, שנאמר: **אם שכח תשכח לקול ה' אלהיך -** אלו עשרת הדברות שנתנו מפה לפה בעשרה קולות.

והישר בעיניו תעשה -

אלו אגדות משובחות הנשמעות באזני כל אדם.

והאזנת למצותיו -

אלו גזרות.

ושמרת כל חקיו -

אלו הלכות.

כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך -

הא אם אשים, **כי אני ה' רפאך** דברי ר' יהושע.

ר' אליעזר המודעי אומר:

שמוע -

יכול רשות?

תלמוד לומר: **תשמע -** חובה ולא רשות.

תשמע - זה הכלל שהתורה כלולה בו.

לקול ה' אלהיך -

מלמד שכל מי ששומע מפי הגבורה מעלין עליו, כאלו עומד ומשמש לפני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים.

והישר בעיניו תעשה -

זה משא ומתן, מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימיו ומעלין עליו, כאלו קיים את כל התורה כולה.

והאזנת למצותיו -

אלו הלכות.

ושמרת כל חוקיו -

אלו עריות.

כל המחלה אשר שמתני במצרים וגו' -

ומה תלמוד לומר כי אני ה' רופאך?

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אמור להם לישראל, דברי תורה שנתתי לכם רפואה הם

לכם, חיים הם לכם, שנאמר: **כי חיים הם למוצאיהם.**

ואומר: **רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך.**

ר' יצחק אומר:

הא אין בהם מחלה.

מפני מה הם צריכין רפואה?

אלא כל המחלה בעולם הזה ואם אשים, **כי אני ה' רפאך -** בעולם הבא.

שמעון בן עזאי אומר:

שמוע -

מה תלמוד לומר תשמע?

מכאן אמרו:

רצה אדם לשמוע משמיעין לו לאחר זמן, לשכח משכחין לו לאחר זמן?!

תלמוד לומר: **שמוע תשמע** - **שכח תשכח** מיד היה.

הא כיצד?

רצה לשמוע משמיעין לו מיד, לשכח משכחין אותו מיד.
והוא היה אומר: רצה אדם לשמוע בטובתו משמיעין לו שלא בטובתו, לשכח בטובתו משכחין אותו שלא בטובתו.
הרשות נתונה **אם ללצים הוא הוא ילץ ולענוים יתן חן**.

אחרים אומרים:

אם חבול תחבול - אם חבלת חבולה אחת סוף שחבלין בך חבולות הרבה.

[טו, כז] ויבאו אלימה ושם שנים עשרה עינת מים-

מגיד הכתוב שאותו מקום מחולל מכל המקומות, תדע שכן, שהרי היו שנים עשר מבועין ולא ספקו אלא לשבעים דקלים, כיון שבאו ישראל ושרו עליהם ששים רבוא וספקו להם ושנו ושלשו.

ויחנו שם על המים -

לעולם אין ישראל חונין אלא על המים, **דברי ר' יהושע**.

ר' אלעזר המודעי אומר:

כיון שברא הקב"ה עולמו ברא שנים עשר מבועין, כנגד שנים עשר שבטי יעקב ושבעים תמרים, כנגד שבעים זקנים.

ומה תלמוד לומר ויחנו שם על המים?

מלמד שהיו עוסקים בדברי תורה, שנתנו להם במרה.

מכילתא פרק טז

[טז, א] ויסעו מאלים ויבואו -

למה נאמר יום?

מגיד שאותו היום אירעה שבת, להיות שהיא סדורה ובאה מששת ימי בראשית, עד שנתנה תורה לישראל.

בחמשה עשר יום לחדש -

למה נאמר יום?

לידע באי זה יום נתנה תורה לישראל.

ניסן שיצאו ישראל ממצרים אירע להיות בחמישי בשבת, השלים ניסן אירע אייר להיות בשבת, חסר אייר אירע סיון להיות באחד בשבת, ואומר: **ממחרת הפסח**.
ואומר: **בחמשה עשר יום לחדש השני**.
ואומר: **בחדש השלישי לצאת בני ישדאל ממצרים**.
כשתמצא לומר שלשה חדשים, בששי בחדש, בששי בשבת.

דבר אחר:

בחמשה עשר יום -

למה נאמר יום?

לידע באי זה יום ירד המן לישראל.
חררה שנטלו ישראל ממצרים אכלו ממנה ל"א יום, שנאמר: **ויאפו את הבצק וגו'**.
ואומר: **בחדש השני לצאתם מארץ מצרים**.

ובצדו מה הוא אומר?

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים.

ר' שילא אומר:

נתפרנסו ממנה ששים ואחת סעודות.

[טז, ב] וילוונו העם על משה ועל אהרן במדבר -

ר' יהושע אומר:

היה להם לישראל להמלך בגדול שבהם, **מה נאכל?**
אלא עמדו ואמרו דברי תרעומת על משה.

ר' אליעזר המודעי אומר:

למודין היו ישראל היות אומרים דברי תרעומת על משה ולא על משה בלבד אלא על אהרן.

[טז, ג] ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו וגו' -

לואי מתנו בשלשת ימי אפלה של מצרים.

בשבתנו על סיר הבשר -

ר' יהושע אומר:

תאבים היו ישראל לאכל.

ר' אלעזר המודעי אומר:

עבדים היו ישראל למלכים במצרים, יצאו לשוק נוטלין פת בשר ודגים וכל דבר ואין כל בריה מוחה בידם. יוצאין לשדה נוטלין ענבים ותאנים ורימונים ואין בריה מוחה בידם.

ר' יוסי המודעי אומר:

תדע שלא נתן להם אלא באחרונה, לכך נאמר: **את הקישואים -** שהיו קשים למעיהם.

כי הוצאתם אותנו אל המדבר -

אמרו להם: הוצאתם אותנו אל המדבר הזה, תוהו שאין בו כלום.

להמית את כל הקהל הזה ברעב -

ר' יהושע בן קרחא אומר:

אין לך מיתה קשה יותר ממיתת רעב, שנאמר: **טובים היו חללי חרב מחללי רעב וגו'.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

ברעב -

בא עלינו רעב אחר רעב.

דבר אחר:

דבר חשך אחר חשך.

מסכת דויסע פרשה ב

[טז, ד] ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם וגו' -

ר' יהושע אומר:

אמר הקדוש ברוך הוא למשה: הריני נגלה מיד ואיני מעכב.

ר' אליעזר המודעי אומר:

אינו אומר **הנני**, אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב.

מן השמים -

מאוצר הטוב של השמים, שנאמר: **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב.**

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

בא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום, ולפי שהם חביבין לפנינו שנה עליהם מעשה בראשית, עשה להם תחתונים עליונים ועליונים תחתונים.

לשעבר היה הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים שנאמר: **ארץ דגן ותירוש אף שמי**

יערפו טל ועתה נתחלפו הדברים, התחיל הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ, דכתיב:

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים.

וכתיב: **ותעל שכבת הטל וגו'.**

ויצא העם ולקטו –

שלא יהיו יוצאין לחצרות ומלקטין אלא יוצאין למדברות ומלקטין.

דבר יום ביומו -

ר' יהושע אומר:

כדי שילקוט אדם מהיום למחר, כעין מערב שבת לערב שבת.

ר' אליעזר המודעי אומר:

כדי שלא ילקט אדם מהיום למחר כעין מערב שבת לערב שבת.

דבר יום ביומו -

מי שברא יום ברא פרנסתו.

מכאן היה ר' אלעזר המודעי אומר:

כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר: מה אוכל למחר?

הרי זה מחוסרי אמנה, שנאמר: **למען אנסנו הילך בתורתי אם לא.**

ר' יהושע אומר:

שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתים בערבית ועוסק במלאכתו כל היום, מעלין עליו כאלו קיים כל התורה כולה.

מכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר:

לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן.

הא כיצד?

היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומכסה, לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה.

[טז, ה] והיה ביום הששי והכינו -

מכאן שמערב אדם מערב שבת לשבת.

והיה משנה -

לחם משונה.

אתה אומר לחם משונה הוא, או אינו אלא לחם כפול?!

כשהוא אומר: **שני העומר לאחד** הרי לחם כפול אמור.

הא מה תלמוד לומר לחם משנה?

לחם משונה.

כיצד?

בכל יום היה בו עומר אחד ובשבת שני עמרים.

בכל יום היה ריחו נודף ובשבת יותר.

בכל יום היה מצולהב בזהב ובשבת יותר.

[טז, ו] ויאמר משה אל בני ישראל ערב וידעתם וגו' -

אמרו להם: עד שאתם ישנים במטותיכם הקדוש ברוך הוא מפרנס אתכם.

וידעתם כי ה' הוציא אתכם -

מכאן אתה למד, ששקולה יציאת מצרים כנגד כל נסים וגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל.

[טז, ז] ובקר וראיתם -

מכאן אתה למד, שבפנים מאירות ניתן המן לישראל.

השלו ששאלו ממלא מעים ניתן להם בפנים חשכות, אבל המן ששאלו אותו כהלכה, ניתן להם בפנים מאירות.

בשמעו את תלונותיכם -

אמרו להם: וכי מה אנו ספונים שאתם עומדים ומתרעמים עלינו?!

[טז, ח] ויאמר משה בתת ה' -

מכאן את למד, שבפנים חשכות נתן השלו לישראל והמן ששאלו אותו כהלכה נתן בפנים מאירות.

בשמעו ה' את תלונותיכם -

אמרו להם: אילו עלינו הייתם עומדים ומתרעמים היינו סובלין אתכם, אלא הרי אתם עומדים ומתרעמים לפני חי וקיים לעולמים!

[טז, ט] ויאמר משה אל אהרן אמור אל כל עדת בני ישראל -

ר' יהושע אומר:

קרבו על שנגלתה גבורה.

ר' אלעזר אומר:

קרבו כדי ליתן את הדין.

[טז, י] ויהי כדבר אהרן -

מה תלמוד לומר ויהי?

מלמד שכשם שגזר הקדוש ברוך הוא, כן היה.

ויפנו אל המדבר -

ר' יהושע אומר:

לא נפנו עד שנגלתה גבורה.

ר' אלעזר אומר:

לא הפנו אלא על מעשה אבות, שנאמר: **המדבר**.

מה מדבר אין בו כלום אף אבות הראשונים אין בהם לא עון ולא חטאת.

הנה כבוד ה' נראה בענן -

ר' יוסי הגלילי אומר:

כל זמן שישראל מבקשין לרגום את משה ואת אהרן, מיד **וכבוד ה' נראה בענן**.

ולהלן הוא אומר: **ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים**

וכאן מהו אומר?

כבוד ה' נראה בענן

וכל כך למה?

אמר הקב"ה מוטב שילקה עמוד וענן ואל יסקל משה ואהרן.

מסכת דוידסע פרשה ג

[טז, יב] שמעתי את תלונות בני ישראל -

אמר הקב"ה למשה: גלוי לפני מה שאמרה כנסת ישראל ומה שהן עתידין לומר.

דבר אליהם בין הערבים תאכלו בשר -

אמר להם: בשביל שני דברים אתם עומדים:

שאלתם לחם, לפי שאי אפשר לבשר ודם בלא לחם ונתתיו לכם.

חזרתם שאלתם בשר ממלא מעיין, הרי אני נותנו לכם.

מפני מה אני נותנו לכם?

שלא תאמרו אין ספק בידו ליתנו לנו, אלא הריני נותנה לכם ולבסוף אפרע מכם.

ידעתם כי אני ה' אלהיכם -

דיין אני ליפרע מכם.

[טז, יג] ויהי בערב ותעל השלו -

מכאן אתה למד, שבפנים חשכות ניתן להם השליו.

ותכס את המחנה –

איני יודע כמה?

תלמוד לומר: וכאמתיים על פני כל הארץ ושתי אמות היתה גבוהה מן הארץ, כדי שיהא עומד כנגד לבו ונוטל, כדי שלא יצטער שמלבו ולמטה שתי אמות ומלבו ולמעלה אמה אחת.

רבי יוסי הגלילי אומר:

ויטוש על המחנה -

כדרך יום כה וכדרך יום כה, ג' פרסאות וכאמתיים על פני כל הארץ.

ואומר: **ויפל בקרב מחנהו סביב למשכנותם.**

רבי יאשיה אומר:

הרי הוא אומר: **ויטוש על המחנה**, שלשה פרסאות לכל רוח ורוח.

ומה תלמוד לומר כדרך יום כה וכדרך יום כה?

שלשה כלפי למעלה שלשה כלפי מטה, שלשה על שלשה הרי תשעה, ותשעה על תשעה הרי שמונה עשר וכאמתיים על פני כל הארץ.

ואומר: **ויפל בקרב מחנהו סביב למשכנותם**

אחרים אומרים:

ויטוש על המחנה -

כדרך יום דרך בינונית, עשרה פרסאות כה, הרי עשרים כדרך יום כה, הרי ארבעים וכאמתיים על פני כל הארץ.

ואומר: **תערוך לפניו שלחן.**

יכול יהוא אסטרטיות מקולקלות?

תלמוד לומר: **על פני כל הארץ -** על הפנוי שבארץ.

כתוב אחד אומר: **סביבות המחנות.**

וכתוב אחד אומר: **סביב למשכנותם**, אלא שהיה למשכנות.

רבי אליעזר אומר:

וכאמתיים על פני כל הארץ, שתי אמות היה המן גבוה מן הארץ ולא נטלוהו ישראל אלא מן הגבוה. אמרת: צא וראה, **כיצד היה המן יורד לישראל?**

יוצאה רוח צפונית ומכבדת המדבר, יורד מטר ומכבס הארץ והטל עולה ורוח מנשבת בו, ועושתו כמן שלחנות של זהב, והמן יורד עליהם.

ומה היו ישראל אוכלין אם כן?

זמן הקב"ה למכעיסיו, קל וחומר שישלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא.

הבשר עודנו בין שיניהם -

אמרו: הכשר שביניהם אוכלו ונותרו, מיד הרשע שביניהם אוכלו ומצטער עד שלשים יום.

ואף ה' חרה בעם וגו' ויך ה' בהם מכה רבה מאד.

מקברות התאווה נסעו העם מחצרות -

וכי מחצרות נסעו ובחצרות חנו?

אלא מלמד שחזר מסען לאחוריהם שלש מסעות בשביל מרים.

ובבקר היתה שכבת הטל -

לענין שאמרנו: **ותעל שכבת הטל.**

והרי בא ללמדך הכתוב כיצד המן יורד לישראל:

יוצאה רוח צפונית ומכבדת המדבר, יורד מטר מכבס הארץ והטל עולה והרוח מנשבת בו ועושהו כמן שולחנות של זהב, והמן יורד עליהם.

[טז, יד] והנה על פני המדבר -

לא על המדבר כלו אלא על מקצתו.

כלו דק -

מלמד שהוא דק מחוספס.

מלמד שהיה יורד כגליד על הארץ, **דברי ר' יהושע.**

ר' אליעזר המודעי אומר:

ותעל שכבת הטל -

עלתה תפלתן של אבותינו, שהיו שכובים כעפר על פני הארץ.

והנה על פני המדבר -

לא על המדבר כלו אלא על מקצתו.

דק -

שהיה יורד מן הרקיע, שנאמר: **הנוטה כדוק שמים.**

ולפי שהיה יורד מן הרקיע, **יכול יהא יורד צונן?**

תלמוד לומר : **פס**

יכול יהא יורד בקולות ומנין שאינו יורד אלא בשתיקה?

תלמוד לומר : חס.

יכול יהא יורד על הארץ, ומנין שאינו יורד אלא על הכלים?

תלמוד לומר **ככפור**.

ר' טרפון אומר :

אינו יורד אלא על האופסים, כביכול פשט הקב"ה ידו ונטל תפלתם של אבותינו, שהיו שכובים בעפר והוריד המן כטל לישראל, שנאמר : **ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר**.

כבר היה ר' טרפון והזקנים יושבין ור' אליעזר המודעי יושב לפניהם.

אמר להם ר' אלעזר המודעי :

ששים אמה היה גבה של מן.

אמר לו : מודעי, עד מתי אתה מתמה עלינו?!

אמר להם : מקרא הוא מן התורה.

וכי אי זו מדה מרובה טובה או רעה?

הוי אומר : מדה טובה מרובה ממדת פורענות.

הרי הוא אומר : **חמש עשרה אמה גבהו**.

ובמדה טובה מה הוא אומר : **ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח**, לענין שאמרנו : מה נפשך

על גבי גבי ההר ט"ז אמה, מיעוט דלתות שנים.

וכמה ארובות בדלת?

ארבע, ארבע על ארבע ח', ח' על ח', י"ו, באו וחשבו ס' אמה היה גבהו של המן.

אסי בר שמי אומר :

כשירד המן לישראל ראוהו כל האומות, שנאמר : **תערוך לפני שלחן וגו'**.

[טז, טו] ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו -

כאדם שאומר לחברו : מה הוא כך?

אמרו זה לזה.

דורשי רשומות אמרו :

ישראל קראוהו **מן**, שנאמר : **ויאמר משה אליהם הוא הלחם**.

רבי יהושע אומר:

אמר משה לזקנים וזקנים לכל ישראל.

מכאן היה ר' יוסי ור' שמעון אומר:

כסוסים נתפטמו ישראל באותה שעה.

נאמר כאן **לאכלה** ונאמר להלן **לחם אבירים אכל איש**, אל תיקרי אבירים אלא איברים, לחם שנימוח באיברים.

אמר להם: המן הזה שאתם אוכלים נמוח באיברכם.

דבר אחר:

לחם אבירים אכל איש - צדה שלח להם לשובע, זה יהושע בן נון שירד לו מן, כנגד כל ישראל.

ויש אומרים:

על איבריו היה יורד ומאבריו היה נוטל ואוכל, לכך נאמר: **לחם אבירים אכל איש**.

מסכת דויסע פרשה ד

[טז, טז] זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו וגו' -

אמרו: עכשיו יצא נחשון בן עמינדב וביתו ומלקט הרבה, יצא עני שבישראל ומלקט קימעא וכשהן באין לידי מדה **וימודו בעומר** – אמרו: אוכל כשיעור הזה, הרי הוא ברוך ומבורך, פחות מכאן קללה במעיו, יותר מכן רעבתן.

[טז, יז] ויעשו בני ישראל -

עשו מה שנתפקדו ולא עברו על גזרת משה.

[טז, יח-יט] וילקטו המרבה וההמעט וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והמעט לא החסיר וגו'.

ויאמר איש אל יותר ממנו עד בקר -

[טז, כ] ולא שמעו אל משה -

אלו מחוסרי אמנה שבישראל.

ויותירו אנשים ממנו -

אמרו: אנשים טובים לא הותירו אנשים, שאינן טובים הותירו.

וירם תולעים ויבאש -

הרי מקרא זה מסורס.

וכי מרחיש ואח"כ מבאיש, אלא מבאיש ואח"כ מרחיש, כענין שנאמר: **ולא הבאיש וגו'.**

ויקצוף עליהם משה -

כעס עליהם ואמר להם : מפני מה עשיתם כן?!

[טז, כא] וילקטו אותו בבקר בבקר -

בשחרית בשחרית.

דורשי רשומות אמרו:

מכאן שהיה במן : **בזעת אפך תאכל לחם.**

וחם השמש ונמס -

בארבעה שעות.

אתה אומר בארבעה שעות, או אינו אלא בשש שעות?!

כשהוא אומר וחס השמש משמע בשעה שהשמש חס והצל צונן, זו היא שעה רביעית ביום.

ונמס -

כיון שחמה זורחת עליו היה פושר והולך, ונחלים היו מושכין ממנו ומוליכין לים הגדול, ובאין אילים וצבאים ויחמורים וכל בהמה ושותין מהם, ואח"כ באין האומות וצדין מהם ואוכלין אותן וטועמים בהם טעם מן, שהיה יורד לישראל.

ויהי ביום הששי לקטו וגו' -

רבי יהושע אומר:

זה לחם כפול.

[טז, כב] שני העומר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה -

אמרו לו : משה רבנו, **מה נשתנה היום הזה מכל הימים?**

טז, כג-כד] ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' -

אמרו לו : **אימתי?**

אמר להם : **מחר.**

את אשר תאפו אפו -

רבי יהושע אומר:

מי שהוא רוצה אפוי היה מתאפה לו, והרוצה מבושל היה מתבשל לו.

ר' אלעזר המודעי אומר:

הרוצה דבר אפוי היה טועם כל אפויים שבעולם, והרוצה לבשל היה טועם כל בשולים שבעולם.

ר' אלעזר אומר :

על אפוי אפוי ועל מבושל מבושל.

הא כיצד?

יום טוב שחל להיות ערב שבת מניין שאין רשאים לא לאפות ולא לבשל אלא אם כן עירבו?

תלמוד לומר : **את אשר תאפו אפו - אפו על אפוי ובשלו** על מבושל.

ואת כל העודף הניחו אותו למשמרת ויניחו אותו עד הבקר - לענין שאמר.

[טז, כה] ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ר' זריקה

אומר מכאן, שלש סעודות בשבת.

לפי שהיו רגילין לצאת בשחרית, אמרו לו : **משה רבנו נצא בשחרית?**

אמר להם : **אכלוהו היום.**

אמרו לו : **הואיל ולא יצאנו שחרית נצא בין הערבים?**

אמר להם : **כי שבת היום לה'.**

ומה תלמוד לומר היום לא תמצאוהו בשדה?

אמרו : בקע לבן של אבותינו, באותה שעה שהיו אומרים : **הואיל ולא מצאנוהו היום, שמא לא**

נמצאהו למחר?

אמר להם : היום הזה אי אתם מוצאים אותו, אבל אתם מוצאים אותו מחר.

ר' אלעזר בן חסמא אומר :

בעולם הזה אי אתם מוצאים אותו אבל לעולם הבא אתם מוצאים אותו.

ויאמר משה אכלוהו היום -

ר' יהושע אומר :

אם תזכו לשמור את השבת, עתיד הקב"ה לתת לכם שלשה מועדות :

פסח,

ועצרת,

וסוכות.

לכך נאמר : **ויאמר משה אכלוהו היום.**

ר' אלעזר המודעי אומר :

אם תזכו לשמור את השבת, עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכם שש מדות טובות :

ארץ ישראל,

ועולם הבא,

ועולם חדש,

ומלכות בית דוד,

וכהונה,

ולוייה.

לכך נאמר : **אכלוהו היום.**

ר' אליעזר אומר:

אם תזכו לשמור השבת, תנצלו משלשה פורעניות:

מיומו של גוג,

ומחבלו של משיח,

ומיום דין הגדול.

לכך נאמר : **אכלוהו היום**, ששת ימים תלקטוהו :

ר' יהושע אומר:

למדנו שאין יורד בשבת.

ביום טוב מניין?

תלמוד לומר : **לא יהיה בו.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

למדנו שאינו יורד בשבת.

ביום טוב מניין?

תלמוד לומר : **שבת.**

ביום הכפורים שהוא שבתון מניין?

תלמוד לומר : **לא יהיה בו.**

[טז, כז] **ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו -**

אלו מחוסרי אמנה שבישראל :

מסכת דויסע פרשה ה

[טז, כח] **ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם -**

ר' יהושע אומר:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה : משה, אמור להם לישראל :

הוצאתי אתכם ממצרים,

וקרעתי לכם את היס,

והורדתי לכם המן,

והעלתי הבאר,

והגזתי לכם השליו,

ונלחמתי לכם מלחמת עמלק,

ועשיתי לכם נסים וגבורות - עד מתי מאנתם לשמור מצותי ותורותי!!

שמא תאמרו מצות הרבה הטלתי לכם, שבת זה הטלתי לכם ממרה לשמרו ולא שמרתם אותה, שמא תאמרו כל מי שמשמר השבת מה שכר נוטל עליו, שנאמר: **אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע**. הא למדנו, שכל מי שמשמר את השבת מרוחק מן העבירה.

[טו, כט-ל] **ראו כי ה' נתן לכם השבת -**

אמר להם משה לישראל: **היזהרו, כי ה' נתן לכם את השבת** שתשמרוה.

על כן הוא נותן לכם -

זהו שהיה ר' יהושע אומר:

לחם כפול, **שני העומר לאחד**.

שבו איש תחתיו -

אלו ארבעה אמות.

אל יצא איש ממקומו -

אלו אלפים אמה.

ומנין ששמעו דבר זה וקבלו עליהם?

שנאמר: **וישבתו העם ביום השביעי**.

דבר אחר:

[טו, ל] **וישבתו העם ביום השביעי -**

ר' יהושע אומר:

אמר להם לישראל: אם תשמרו שבת זו, עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכם שלשה מועדות:

חג ניסן,

וחג סיון,

וחג תשרי.

כיון ששמעו דבר זה, קבלו עליהם ושבתו.

ר' אליעזר המודעי אומר:

אמר להם המקום: אם תשמרו שבת זו, עתיד אני ליתן לכם שש מדות טובות: **ארץ ישראל**

וכו'

ר' אלעזר אומר :

אם תשמרו שבת זו, תנצלו משלשת פורעניות :

מחבלו של משיח,

ומיומו של גוג,

ומיום דין הגדול.

וכששמעו דבר זה, קבלו ושבתו.

[טו, לא] ויקראו בית ישראל את שמו מן -

דורשי רשומות אמרו:

בית ישראל קראו את שמו מן.

והוא כזרע גד לבן -

איני יודע של מי דומה.

ר' יהושע אומר :

דומה לזרע פשתן.

מה זרע פשתן אדום, כך זה אדום!!

תלמוד לומר : **לבן.**

ר' אליעזר אומר :

דומה להגדה, שהוא מושך לבו של אדם.

אחרים אומרים :

הוא מעיד על עצמו, שהוא מן שאינו יורד לא בשבת ולא ביום טוב ולא ביום הכפורים.

ר' יוסי אומר :

כשם שהנביא מגלה חדרים וסתרים, כך היה המן מגיד לישראל חדרים וסתרים.

הא כיצד?

איש ואשה שבאו לפני משה, וכן שנים שבאו לפני בית דין, זה אומר עבדי גנבת וכו'.

וטעמו כצפיחית בדבש -

ר' יהושע אומר :

כלפס וכעין אסקריטי.

ר' אליעזר אומר:

כסולת זו שצפה על גבי נפה ונלושה בדבש וחמאה.

[טו, לב] זה הדבר וגו' –

שיכול לומר, לא הניחו אהרן אלא בשנת הארבעים!!

תלמוד לומר: **ויניחוהו אהרן**.

אימתי נעשה הארון?

בשנה שניה, כך לא הניחו אהרן אלא בשנה שניה, וזה אחד מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות:

הקשת,

והמן,

והמטה,

והכתב,

והשמיר,

והלוחות,

ופתיחת פי הארץ לבלוע הרשעים,

ופתיחת פי האתון,

וקברו של משה,

ומערה שעמד בה משה ואליהו

ויש אומרים:

אף בגדיו של אדם הראשון,

ומקלו של אהרן שקדיו ופרחיו.

שבעה דברים מכוסין מבני אדם, ואלו הן:

יום המיתה,

ויום הנחמה,

ועומק הדין,

ואין אדם יודע כמה משתכר,

ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו,

ומלכות בית דוד אימתי תחזור,

למקומה ומלכות חייבת זו אימתי תעקור.

[טו, לג] **ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת -**

איני יודע של מה היא, אם של כסף היתה, או של ברזל או של עופרת או של נחשת או של בדיל?

תלמוד לומר: **צנצנת**, לא אמרתי אלא דבר שהוא מציץ מחברו, אי אתה מוצא אלא כלי חרס.

ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם -

ר' יהושע אומר:

לאבות.

ר' אלעזר המודעי אומר:

לדורות.

ר' אליעזר אומר:

לימות המשיח ולימות ירמיה הנביא, שבשעה שאמר ירמיה לישראל: **מפני מה אתם אין**

עוסקין בתורה?

אמרו לו: **במה נתפרנס?**

הוציא להם צלוחית של מן, ואמר להם: הדור **אתם ראו דבר ה'**, אבותיכם שהיו עוסקין

בתורה ראו במה נתפרנסו, אף אתם אם תעסקו בתורה, הקב"ה יפרנסכם מזה ומזה.

וזה אחד משלשה דברים שאליהו עתיד להעמיד לישראל:

צלוחית המן,

וצלוחית של מי נדה,

וצלוחית שמן המשחה.

ויש אומרים:

אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו, שנאמר: **השב את מטה אהרן.**

[טז, לה] ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה -

ר' יהושע אומר:

ארבעים יום אכלו את המן אחרי מות משה.

כיצד?

משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו ארבעה ועשרים יום של אדר הראשון וששה עשר של ניסן,

הרי ארבעים.

ומניין?

שנאמר: **וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ**

ואומר: **ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי.**

רבי אלעזר המודעי אומר:

שבעים יום אכלו את המן אחר מיתתו של משה.

הא כיצד?

משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו עשרים וארבעה ימים של אדר הראשון ושלישים של אדר השני, ששנת עבור היתה וששה עשר של ניסן, הרי שבעים, שנאמר: **וישובת המן ממחרת.**

ר' אליעזר אומר:

שבעים יום אכלו את המן אחר מיתת משה.

כיצד?

משה מת בששה בשבט ואכלו את המן עשרים וארבעה בשבט ושלישים של אדר, ואותה שנה לא היתה מעוברת וששה עשר של ניסן, שנאמר: **וישובת המן.**

רבי יוסי אומר:

חמשים וארבע שנה אכלו ישראל את המן, ארבעים שנה בחיי משה וארבע עשרה שנה אחר מיתתו, שנאמר: **ובני ישראל אכלו את המן.**

שאין תלמוד לומר את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען, אלא אלו ארבעה עשר שנה שאכלוהו אחר משה, ואלו הן: שבע שכבשו, ושבע שחלקו.

מתה מרים מסתלק הבאר,

מת אהרן נסתלקו ענני כבוד,

מת משה נסתלק המן.

ר' יהושע אומר:

מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן,

מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה.

מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו.

והצרעה לא עברה עימהם את הירדן.

והעומר אינו ידוע כמה הוא?

תלמוד לומר: עשירית האיפה.

וכמה הוא עשירית האיפה?

אחד משבעה רביעים.

ועומר זה אינו ידוע כמה הוא?

אחד מחמשה ברביע.

מכילתא פרק יז

מסכת דויסע פרשה ו

[יז, א] ויסעו כל עדת ישראל בני ממדבר סין -

לפי שפרשו ישראל מן התורה, לכך בא שונא עליהם, שאין השונא בא אלא על החטא ועל העבירה.

[יז, ב] וירב העם עם משה -

עברו על שורת הדין.

דרך ארץ אדם כועס בביתו ואין נותן עינו אלא בבנו הקטון, אבל אלו לא נתנו עיניהם אלא בגדול, לכך נאמר: **וירב העם -** עברו על שורת הדין.

ויאמר להם משה מה תריבון וגו' -

אמר להם: כל זמן שאתם מריבין עמי, אתם מנסין המקום, שנאמר: **מה תנסון את ה'.**

דבר אחר:

כל זמן שאתם מדינין עמי, הקב"ה עושה לכם נסים ונפלאות ושמו מתגדל בעולם.

[יז, ג] ויצמא שם העם למים וגו' -

אבל כאן נגע בהם צמאון וגו'.

במקום אחר מה הוא אומר?

ויבאו מרתה.

אבל כאן נגע בהם צמאון.

וילן העם על משה -

מכאן היה ר' הושעיא אומר:

נפל ביתא אבל לסותא, השוו בהמתן לגופן, אמרין: בהמתו של אדם היא חייו.

אדם המהלך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא.

[יז, ד] ויצעק משה אל ה' -

להודיע שבחו של משה, שלא אמר משה הואיל והם מריבין עמי איני מבקש עליהם רחמים,

אלא **ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה.**

אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, בינך לבינים אני הרוג ואתה אומר לי: אל תקפיד

כנגדן?!

כי תאמר אלי שאהו בחיקיך - והם רוצין להרגני כאן!

המקום ממיד ומשה מגביה, ובמקום אחר המקום מגביה ומשה ממיד, כענין שנאמר: **ועתה**

הניחה לי.

ואחריו מה הוא אומר?

ויחל משה.

[יז, ה] ויאמר ה' אל משה עבור -

עבור על דבריהם.

ר' יהודה אומר:

עבור מהר, שאתה מוצא להם את המים.

ר' נחמיה אומר:

עבור על חטא שלהם.

דבר אחר:

עבור לפני העם -

ודייגש ליה ימלל.

וקח אתך מזקני ישראל -

לעדות, שלא יאמרו מעיינות היו שם.

ומטך אשר הכית בו את היאור -

מפני התרעומת.

וזה אחד משלשה דברים שישראל מתרעמין עליהם והיו אומרים מיני פורענות הן, ואלו הן:

הקטורת,

הארון,

והמטה.

אמרו: הקטורת הזו של פורענות היא, הרגה נדב ואביהוא, לכך ידעו ישראל שהיא של כפרה

שנאמר: ויתן את הקטורת ויכפר על העם.

אמרו: הארון הזה של פורענות הוא, הכה עזא ואנשי בית שמש, שנאמר: ויך באנשי בית שמש

הכה עזא, שנאמר: ויחר אף ה' בעזא - לכך ידעו ישראל של ברכה הוא עתה, שנאמר: וישב

ארון ה' בבית עובד אדום ויברך ה' את עובד אדום וגו' ויגד למלך דוד וגו' וילך דוד ויעל וגו'.

אמרו המטה הזה של סנפרינון הוא, הכית עשר מכות על המצרים במצרים ועשרה על הים,

לפיכך ידעו שהיא של נסין, שנאמר: ומטך אשר הכית בו וגו' מפני התרעומת.

[יז, ו] הנני עומד לפניך שם -

אמר לנו הקב"ה: מכל מקום שאתה מוצא רושם רגלי אדם, שם אני לפניך.

והכית בצור-

מכאן היה ר' יוסי בן זמרא אומר:

המטה של סנפרינין הוא.

והכית על הצור אינו אומר כאן, אלא **והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם וגו'.**

[יז, ז] **ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה -**

ר' יהושע אומר:

מסה ומריבה - שנאמר: **ויקרא שם המקום וגו'.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

המקום קראו מסה ומריבה, שנאמר: **ויקרא שם המקום מסה ומריבה.**

מכאן לבית דין הגדול שהוא קרוי **מסה -** על ריב בני ישראל.

ר' יהושע אומר:

אמרו ישראל: אם יש הוא רבון כל המעשים, כשם שהוא רבון עלינו נדע ואם לאו לא נדע.

ר' אליעזר אומר:

אמרו: אם מספק לנו צרכנו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו, לכך נאמר: **על ריב בני ישראל ועל**

נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין.

מסכת דעמלק פרשה א

[יז, ח] **ויבא עמלק -**

ר' יהושע ור' אלעזר בן חסמא אומר:

המקרא הזה רשום ומפורש על ידי איוב, שנאמר: **היגאה גומא בלא ביצה ישגא אחו בלי מים,**

וכי אפשר לגומא להתגדל בלא ביצה?!

הישגא אחו בלי מים - וכי אפשר לאחו בלי מים?!

כך אי אפשר לישראל בלא תורה ולפי שפרשו מדברי תורה, לכך בא עליהם השונא, שאין

השונא בא אלא על החטא ועל העבירה, לכך נאמר: **ויבא עמלק.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

ויבא עמלק -

לפי שהיה עמלק נכנס תחת ענפי כנפי ענן וגונב נפשות מישראל והורגן, שנאמר: **אשר קרד**

בדרך וגו'.

אחרים אומרים:

ולא ירא אלהים - אלו ישראל, שלא היו בידם מצות.

ר' אליעזר אומר:

ויבא עמלק -

שבא בגלוי פנים, לפי שכל הביאות שבא לא בא אלא במטמוניות, שנאמר: **אשר קרך בדרך וגו'**, אבל ביאה זו לא בא אלא בגילוי פנים, לכך נאמר: **ויבא עמלק** שבא בגלוי פנים.

רבי יוסי בן חלפתא אומר:

ויבא עמלק -

שבא בעצה, מלמד שכנס כל אומות העולם ואומר להם: בואו וסייעוני על ישראל! אמרו לו: לא נוכל כנגדן, פרעה לא עמד כנגדן שטבעו הקדוש ברוך הוא בים סוף, שנאמר: **וניער פרעה וחילו בים סוף**, אבל אנו היאך נוכל לעמוד כנגדן?! אמר להם: בואו ואתן לכם עצה מה תעשו, אם הם ינצחוני ברחו לכם ואם לאו, בואו וסייעוני על ישראל, לכך נאמר: **ויבא עמלק** - שבא בעצה.

רבי יהודה אומר:

חמישה עממים פסע עמלק ובא ונלחם עם ישראל, שנאמר: **עמלק יושב בארץ הנגב החתי והחוי והיבوسی והאמורי יושב בהר** לפי שהיה לפניו מכולן.

ר' נתן אומר:

לא בא אלא מהררי שער, ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא ונלחם עם ישראל.

אחרים אומרים:

ויבא עמלק -

כפויי טובה ויפרע מן העם כפויי טובה, שנאמר: **ואלה המתקשרים עליו וגו'** יבאו אלו כפויי טובה ויפרעו מן יואש כפויי טובה, שנאמר: **ולא זכר יואש המלך והחסד וגו'**, ובמותו אמר: ירא אלהים וידרוש.

מה ענשו?

ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו'.

וכתיב: **וה' נתן בידם חיל לרוב מאד.**

מפני מה?

כי עזבו את ה' אלהים ואת יואש עשו שפטים - אל תקרי שפטים אלא שפוטים.

ומה שפוטים עשו בו?

אמרו העמידו עליו בריונות קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם וענו אותו במשכב זכור, כענין שנאמר: **וענה גאון ישראל וגו' ובלכתם ממנו, כי עזבו אותו בחלאים רבים התקשרו עליו עבדיו בדמי יהוידע הכהן ויהרגוהו על מטתו וימת.**

וילחם עם ישראל בריפידים -

אמר ר' חנניה :

דבר זה שאלתי את ר' אלעזר במתיבתא רבא : ריפידים מהו?

אמר לי : כמשמעו.

ועוד אמר ר' חנינא, שאלתי את ר' אלעזר :

מה ראו ישראל לפדות פטרי חמורים ולא פטרי סוסים וגמלים?

אמר לי : גזרת מלך היא, שלא היה בידן אלא חמורים בלבד, שאין כל אחד ואחד מישראל שלא העלה עמו תשעים חמורים טעונין כסף וזהב.

אחרים אומרים :

אין ריפידים אלא רפיון ידיים, לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה, לכך בא שונא עליהם, לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידיים מן התורה, שנאמר : ויהי במלכות ירבעם ובחזקתו וגו'.

מה היה ענשו של דבר?

עלה שישק מלך מצרים וגו'.

וזה אחד משלשה דברים שחזרו למקומן :

גלות יהודה חזרה למקומה, שנאמר : בעבר הירדן ישבו אבותיכם וגו' ביתא דנא סתריה וגו'.

כתב שמים חזר למקומו שנאמר : התעייף עיניך בו ואנינו :

[יז, ט] ויאמר משה אל יהושע -

מכאן שהיה עושהו כמותו.

למדו כל אדם דרך ארץ ממשה, שלא אמר ליהושע, בחר לי אנשים אלא בחר לנו אנשים -

מכאן שהיה עושה אותו כמותו, מכאן שיהא תלמיד חביב לפני רבו כמותו, שנאמר : ויאמר

אהרן אל משה בי אדני, והלא היה גדול ממנו, מה תלמוד לומר בי אדני?

עשאו כרבו.

ומנין שמורא רבו כמורא שמים?

שנאמר : ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו אדני משה כלאם, כשם שהמקום כלאם, כך

אתה כלאם.

וכן אתה מוצא בגחזי, בשעה שאמר לו אלישע : חגור מתנדך וקח משענתי בידך, התחיל לסמוך על מקלו ולילך.

אמרו לו : להיכן אתה הולך גחזי?

אמר להם : להחיות מת.

אמרו לו : וכי אתה יכול להחיות מת, והלא ה' ממית ומחיה !!

אמר להם : אף רבי ממית ומחיה.

בחר לנו אנשים -

ר' יהושע אומר:

בחר לנו אנשים - גבורים.

ר' אליעזר המודעי אומר:

בחר לנו - יראי חטא.

וצא הלחם בעמלק -

ר' יהושע אומר:

אמר לו משה ליהושע: צא מתחת הענן והלחם בעמלק.

ר' אליעזר המודעי אומר:

אמר לו משה ליהושע: יהושע, למה אתה משמר את ראשך לא לכתר, צא מתחת הענן והלחם בעמלק.

מחר אנכי נצב -

מחר נהיה עמכם מעותדים ועומדים על ראש הגבעה, **דברי ר' יהושע.**

רבי אליעזר המודעי אומר:

מחר נגזור תענית ונהיה מעתדים על מעשה אבות.

ראש -

אלו מעשה אבות.

גבעה -

אלו מעשה אמהות.

ומטה האלהים בידי -

אמר משה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם:

במטה הזה הוצאת ישראל ממצרים,

במטה זה קרעת להם הים,

במטה זה עשית להם נסים וגבורות,

במטה זה תעשה להם נסים וגבורות בשעה הזאת.

איסי בן יהודה אומר:

חמשה דברים יש שאין להם בתורת הכרע:

שאת,
ארור,
מחר,
משוקדים,
וקם.

שאת מנין?

הלא אם תיטיב שאת - או שאת ואם לא תיטיב.
ארור אפס כי עז - או כי באפס הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור.
מחר אנכי נצב על ראש הגבעה - או צא והלחם בעמלק מחר.
משוקדים כפתוריה ופרחיה - או במנורה ארבעה גביעים משוקדים.
וקם העם הזה וזנה - או הנך שוכב עם אבתיך וקם.
אלו חמשה דברים יש בתורה, שאין להם הכרע:

[יז, י] ויעש יהושע כאשר אמר לו משה -
מה שנפקד לא עבר על גזירת משה ואהרן.

ומשה ואהרן וחור -
לענין שאמרנו, להזכיר מעשה אבות ומעשה אמהות, שנאמר: **כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו.**

[יז, יא] והיה כאשר ירים משה ידו וגבר -
וכי ידיו של משה מגברות ישראל או ידיו שוברות עמלק?
אלא כל זמן שמגביה ידו כלפי מעלה היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפקד משה לעשות
כן והקב"ה עשה להם נסים וגבורות.

כיוצא בו: ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף.
וכי נחש ממית ומחיה?
אלא כל זמן שהיה עושה כן, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפקד את משה לעשות
והקב"ה עשה להם רפואות.

כיוצא בו: והיה הדם לכם לאות וגו'.
וכי מה הדם מהנה למלאך או מה מהנה לישראל?
אלא כל זמן שהיו ישראל עושין כן ונותנין מן הדם על פתחיהם, הקב"ה חס עליהם, שנאמר:
ופסח ה' על הפתח.

ר' אליעזר אומר:
מה תלמוד לומר וגבר ישראל או יגבר עמלק?

אלא כל זמן שהיה משה מגביה ידיו כלפי מעלה, עתידין ישראל להגביר בדברי תורה, שהם עתידין להנתן על ידיו וכשהוא ממיד ידיו, עתידין ישראל להמיר כדברי תורה, שהן עתידים להינתן על ידיו.

[יז, יב] וידי משה כבדים -

מכאן שלא ישהה אדם במצות, לולא שאמר משה ליהושע: **בחר לנו אנשים** לא היה מצטער בו. אמרו: יקרו ידיו של משה באותה שעה, כאדם שתלויין לו כדין של מים.

ויקחו אבן וישימו תחתיו -

וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחת או קלוקרק שיניח תחתיו?! אלא אמר משה: וכו', אהרן וחור תמכו בידיו שהיה מעלן ומורידן.

ויהי ידיו אמונה עד בא השמש -

מגיד שהיה בתענית, **דברי רבי יהושע**.

רבי אליעזר המודעי אומר:

יוקר חטא על ידיו של משה, באותה שעה לא היה יכול לעמוד בו משה.

מה עשה?

הפנה על מעשה אבות, שנאמר: **ויקחו אבן וישימו תחתיו** - אלו מעשה אבות.

וישב עליה -

אלו מעשה אמהות.

ואהרן וחור מזה אחד ומזה אחד -

ומה תלמוד לומר אחד אחד?

אחד שהיה אהרן מזכיר מעשה יהודה וחור מעשה לוי.

מכאן אמרו:

אין פוחתין משלשה בני אדם עוברין לפני התיבה בתענית ציבור.

ויהי ידיו אמונה -

בידו אחת שלא קבל בה מישראל כלום.

ובידו אחת אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, על ידי הוצאת את ישראל ממצרים ועל ידי קרעת להם את הים ועל ידי עשית להם נסים וגבורות, כך על ידי תעשה להם נסים וגבורות בשעה הזאת, **עד בא השמש**, לפי שלמדנו על כל המלכיות כלם, שאין עושין מלחמה אלא עד שש שעות, אבל מלכות חייבת זו הייתה עושה מלחמה משחרית לערבית.

[יז, יג] ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו -

ר' יהושע אומר:

ירד וחתך ראשי גבורים שעמו עומדים בשורות מלחמה.

ר' אלעזר אומר:

בא לשון נוטריקון ויחל וישבר את עמלק, כשמעו את אלו אשתו ובניו עמו, אלו חיילות שעמו וכשהוא אומר את אלו, חיילים שעם בניו

לפי חרב -

ר' יהושע אומר:

לא נוולם אלא דנם ברחמים.

ר' אליעזר אומר:

לפי חרב -

למה נאמר?

למד בו, שהמלחמה הזאת לא היתה אלא על פי הגבורה.

אחרים אומרים:

נתקיים עליהם המקרא הזה: **לכן חי אני נאם ה' אלהים כי לדם אעשך ודם יראת אם לא דם שנאת ודם ירדפך.**

מסכת דעמלק פרשה ב

[יז, יד] ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע -

זקנים הראשונים אומרים: כך מדה מהלכת על פני כל הדורות, שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות.

ילמדו כל אדם דרך ארץ מעמלק, שבא להזיק את ישראל ואבדו הקדוש ברוך הוא מחיי עולם הזה ומחיי העולם הבא, שנאמר: **כי מחה אמה.**

וכן פרעה הרשע ששעבד את ישראל טבעו הקדוש ברוך הוא בים סוף, שנאמר: **וניער פרעה וחילו בים סוף.**

וכן כל אומה ומלכות שבא להזיק את ישראל, בו בדין דנן לעולם.

אמרו: במדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר: **כי בדבר אשר זדו עליהם**

ונאמר: **כתוב זאת זכרון בספר וגו' -**

זאת - מה שכתוב בספר זה.

זכרון - מה שכתוב בנביאים.

בספר - מה שכתוב במגלה.

ושים באזני יהושע -

מגיד שאותו היום נמשח יהושע, **דברי ר' יהושע.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז, שנים חשו ושנים לא חשו.

משה נתן לו רמז ולא חש.

יעקב נתן לו רמז ולא חש.

דוד ומרדכי נתן להם רמז וחשו.

משה מנין?

ושים באזני יהושע –

אמר: יהושע מנחיל ישראל את הארץ, ובסוף משה עומד ומתחנן, שנאמר: **ואתחנן אל ה'.** משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס עמו לפלטרין שלו, נכנס פתח ראשון ושתקו לו, בשני ושתקו לו, בשלישי ונזפו לו.

אמרו לו: דייך, עד כאן!

כך כשכבש משה ארץ שני עממים סיחון ועוג ונתנה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה, אמרו לו: דומה שלא נגזרה גזרה אלא על תנאי, אף אנו אין אנו נידונין אלא על תנאי. אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, שמא דרכיך כדרכי בשר ודם?! אפטרופוס גוזר גזירה קליריקוס מבטל, על ידו, קליריקוס גוזר גזירה דיקוריון מבטל על ידו. דיקוריון גוזר גזירה הגמון מבטל על ידו, הגמון גוזר גזירה איפיטיקוס מבטל על ידו. איפיטיקוס גוזר גזירה, בא המושל הגדול ובטל על ידי כלם.

מפני מה?

שהן ממונין זה למעלה מזה, שנאמר: **כי גבוה מעל גבוה שומר וגו'.** שמא דרכיך כדרכיהם?! **אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך -** כמעשיך על הים.

וכגבורותיך על נחלי ארנון.

אעברה נא ואראה - ואין נא אלא לשון בקשה.

את הארץ הטובה - זו ארץ ישראל.

ההר הטוב הזה - זה הר המלך.

והלבנון - זה בית המקדש, שנאמר: **פתח לבנון דלתיך.**

וכתיב: **והלבנון באדיר יפול.**

ויתעבר ה' בי למענכם –

ר' אלעזר בן שמוע אומר:

בי דבר בקשה הוא, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן.

שמא תאמרו בגיני?

תלמוד לומר: **למענכם** - בגינכם ולא בגיני, אתם גרמתם לי שלא אכנס לארץ.

ויאמר ה' אלי רב לך –

אמר לו: דיך, עד כאן!

ר' יהושע אומר:

רב לך! דיך העולם הבא, עדיין היה עומד ומבקש כל אותן הבקשות.

אמר משה לפניו: ריבונו של עולם, כלום נגזרה גזרה שלא אכנס לה, **לכן לא תביאו את הקהל**

הזה במלכות, אכנס לה בהדיוט.

אמר לו: אין המלך נכנס בהדיוט.

עדיין היה עומד ומבקש כל הבקשות ההם.

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, הואיל ונגזרה גזרה שלא אכנס לארץ לא

כמלך ולא כהדיוט, אכנס לה במחילת קסריון, שהוא מתחת לפני לפנים.

אמר לו: **ושמה לא תעבור!**

אמר לפניו: ריבונו של עולם, הואיל ונגזר עלי שלא אכנס, לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של

קיסריון שהוא מתחת לפנים, מעתה עצמותי יעברו את הירדן.

אמר לו: **כי לא תעבור את הירדן הזה!**

שמעון בן יוחאי אומר:

אינו צריך.

והלא כבר נאמר: **כי אנכי מת בארץ הזאת** ואנני עובר את הירדן, וכי אי אפשר למת לעבור?!

אלא שאמרו לו למשה: אף עצמותיך לא יעברו את הירדן.

ר' חנניה בן אידי אומר:

משה היה בוכה על עצמו, שנאמר: **כי אנכי מת בארץ הזאת**.

ואומר: **כי אתם עוברים** ואני איני עובר.

אחרים אומרים:

משה מטה על רגליו של אלעזר ואומר לו: אלעזר בן אחי, בקש עלי רחמים כשם שבקשתי על

אהרן אביך, שנאמר: **ובאהרן התאנף ה' להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן**.

אמר לפניו: ריבונו של עולם, אם כן אראנה במראית העין.

ובדבר זה נאמר: **עלה ראש הפסגה**.

ר' חנניא בן עקביא אומר:

חביבה ראיתו של אברהם אבינו, יותר מראיתו של משה, שבאברהם לא בטוהו ומשה לבטוהו.

באברהם מה הוא אומר?

שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה.

ובמשה מה הוא אומר:

עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך - עלה והביט וראה

ומניין לכל הבקשות כלן שבקש משה הראהו הקדוש ברוך הוא?

שנאמר: ויראהו ה' את כל הארץ מן הגלעד עד דן (ארץ ישראל).

בקש לראות בית המקדש והראהו, שנאמר: ואת כל הגלעד, ואין גלעד אלא בית המקדש, גלעד אתה לי ראש הלבנון.

מנין שהראהו אף שמשון בן מנח?

שנאמר: עד דן.

ולחלן הוא אומר: ויהי איש מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנח.

דבר אחר:

עד דן -

עדין לא באו שבטים לארץ ולא נתחלקה ארץ ישראל לישראל.

ומה תלמוד לומר עד דן?

אלא שאמר לו לאברהם: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מחלציד וזה חלקו של אחד מהם. כיוצא בו: וירדוף עד דן - עדין לא באו השבטים לארץ ולא נתחלקה ארץ ישראל.

ומה תלמוד לומר עד דן?

אלא שאמרו לו לאברהם אבינו: במקום הזה עתידין בניך לעבוד ע"ז ותשש כחו מעליו.

ומנין שהראהו לברק?

שנאמר: ואת כל נפתלי.

ולחלן הוא אומר: ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי.

ומנין שהראהו יהושע במלכותו?

שנאמר: ואת ארץ אפרים ומנשה.

ולחלן הוא אומר: למטה אפרים הושע בן נון.

ומנין שהראהו גדעון?

שנאמר : **ומנשה.**

ולהלן הוא אומר : **הנה אלפי הדל במנשה.**

ומנין שהראהו דוד במלכותו?

שנאמר : **ואת כל ארץ יהודה.**

ולהלן הוא אומר : **ויבחר ה' בי מכל בית אבי להיות למלך על עמי כי ביהודה בחר לנגיד.**

ומנין שהראהו את כל המערב כלו?

תלמוד לומר : **עד הים האחרון.**

ומנין שהראהו אף קברי אבות?

תלמוד לומר : **ואת הנגב.**

למדנו על קברי אבות שהם בנגב, שנאמר : **ויעלו בנגב ויבא עד חברון.**

ומנין שהראהו מהפכת סדום ועמורה?

שנאמר : **ואת כל הככר.**

ולהלן כתיב : **ויהפוך את כל הערים האל ואת כל הככר.**

ומנין שהראהו גוג וכל המונו?

שנאמר : **בקעת יריחו.**

ולמדנו שעתידין גוג וכל המונו לעלות ולנפול בבקעת יריחו.

דבר אחר :

בקעת יריחו –

והלא ההדיוט רואה בקעת יריחו, אלא מה בקעה זו מיושבת שדה מלאה חטים כל שהוא, שדה מלאה שעורים כל שהוא, כך הראהו כל ארץ ישראל בבקעת יריחו.

ומנין שהראהו לדבורה?

שנאמר : **עיר התמרים עד צוער.**

ולהלן הוא אומר : **והיא יושבת תחת תומר דבורה.**

ומנין שהראהו אשת לוט?

שנאמר : **עד צוער.**

ולהלן הוא אומר : **ולוט בא צוערה.**

יעקב נתן לו רמז ולא חש, שנאמר : **והנה אנכי עמך ושמרתיך** והוא היה מפחד ויירא, שנאמר : **ויירא יעקב מאד וייצר לו.**

אדם שהקב"ה הבטיחו היה ירא ומפחד!!
אלא שאמר יעקב אבינו : אוי לי, שמא גרם יגרום החטא!

דוד נתן לו רמז וחש, שנאמר : גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך.

וכי מה אני ספון שהכתי חיות רעות אלו?
אלא שמא עתיד לאירע לישראל דבר והם עתידין לינצל על ידי.

מרדכי נתן לו רמז וחש, שנאמר : ובכל יום ויום מרדכי מתהלך וגו'
אלא אמר מרדכי : אפשר חסידה זו תינשא לערל זה!!
אלא שמא עתיד לאירע לישראל דבר והם עתידין להנצל על ידה.

כי מחה אמחה -

מחה - בעולם הזה.

אמחה - לעולם הבא.

את זכר - זה המן.

עמלק - כשמועו.

דבר אחר :

מחה -

לו ולתולדותיו.

אמחה -

לו ולמשפחותיו, **דברי ר' יהושע.**

ר' אלעזר המודעי אומר :

זכר - זה אגג.

ועמלק - כשמועו.

דבר אחר :

מחה -

לו ולכל תולדותיו.

אמחה -

לו ולכל הדור ההוא.

מתחת השמים -

שלא יהא נין ונכד לעמלק תחת השמים.

ר' יהושע אומר:

כשבא עמלק להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים, אמר משה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, רשע זה בא לאבד בניך מתחת כנפך, ספר תורה שנתת להם מי יקרא בו?!

רבי אלעזר המודעי אומר:

כשבא עמלק להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים, אמר משה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, בניך שאתה עתיד לפזרן תחת רוחות השמים, שנאמר: **כי בארבע רוחות השמים וגו'** רשע זה בא לכלן מתחת כנפך, ספר תורה שנתת להם מי יקרא בו?!

ר' אלעזר המודעי אומר:

אימתי יאבד שמן של אלו?

בשעה שנעקר ע"ז היא ועובדיה ויהא המקום יחידי בעולם ותהי מלכותו לעולם ולעולמי עולמים. באותה שעה **ויצא ה' ונלחם בגוים ההם והיה ה' למלך וגו'.**
תרדוף באף תשמידם.

ר' יהושע אומר:

לא בא המן אלא זכר לדורות, שנאמר: **וימי הפורים לא יעברו וגו'.**

[יז, טו] ויבן משה מזבח ויקרא -

אמר משה: הנס הזה שעשה המקום בגיני עשאו.

וכן אתה מוצא כל זמן שישראל בנס, כביכול הנס לפניו, שנאמר: **ה' נסי.**

צרה לישראל כאלו צרה לפניו, שנאמר: **בכל צרתם לו צר.**

שמחה לישראל כאלו שמחה לפניו, שנאמר: **שמחתי בישועתך.**

[יז, טז] ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' וגו' -

ר' יהושע אומר:

לכשישב הקב"ה על כסא מלכותו. ותהי ממלכתו, באותה שעה **מלחמה לה' בעמלק.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו, אם אניח נין ונכד של עמלק תחת כל השמים, שלא יאמרו גמל זה של עמלק, (אם אניח נין ונכד לעמלק).

ר' אליעזר אמר:

נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, שאם יבא מכל האומות שיקבלוהו ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו, שנאמר: **ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי.** נזכר לדוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבנו: אם יבא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו שלא יקבלוהו. מיד, **ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיך ענה בך.** לכן נאמר: **מדור דור.**

דבר אחר:

מדור דור -

ר' יהושע אומר:

מדור - אלו חיי העולם הזה.

דור - אלו חיי העולם הבא.

ר' אליעזר המודעי אומר:

מדורו של משה ומדורו של שמואל.

ר' אליעזר אומר:

מדורו של משיח, שהם ג' דורות.

ומנין לדורו של משיח שהן שלשה דורות?

שנאמר: **ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.**

פרשת יתרו

מכילתא פרק יח

מסכת עמלק פרשה א

[יח, א] וישמע יתרו -

מה שמועה שמע ובא?

מלחמת עמלק שמע ובא, שהיא כתובה בצדו. **דברי ר' יהושע.**

ר' אלעזר אומר:

מתן תורה שמע ובא.

שבשעה שנתנה תורה לישראל, זעו כל מלכי האדמה בהבליהם, שנאמר: **ובהיכלו כלו אומר כבוד**, באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע, אמרו לו: בלעם, שמא המעשה זה עושה לנו כשעשה לדור המבול, שנאמר: **ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם**. אמר להם: שוטים שבעולם, כבר נשבע הקדוש ברוך הוא לנח, שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: **כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ**.

אמרו לו: שמא מבול של מים אינו מביא, מבול של אש מביא?
אמר להם: לא מבול של אש מביא ולא מבול של מים אלא תורה נותן הקדוש ברוך הוא לעמו ולידידיו, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן**, כיון ששמעו כולם מפיו הדבר הזה, ענו כולם ואמרו אחר כך: **ה' יברך את עמו בשלום** ופנו והלכו איש למקומו.

רבי אליעזר אומר:
קריעת ים סוף שמע ובא, שבשעה שנקרע ים סוף שמע ובא שבשעה שנקרע ים סוף, נשמע מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: **ויהי כשמוע כל מלכי האמורי**.
וכן אמרה רחב הזונה לשלוחי יהושע: **כי שמענו את אשר אוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם**.
אמרו: רחב הזונה בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר זנתה, לסוף נ' שנה נתגירה והיא אומרת ריבונו של עולם, בשלשה דברים חטאתי:
נדה
חלה
הדלקה.

בשלשה דברים מחול לי:
בחבל, בחלון, בחומה.
שנאמר: **ותורידם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר ובחומה היא יושבת**.

וישמע יתרו -

שבע שמות נקראו לו:
יתר, יתרו, חובב, בן רעואל, פוטיאל, קני.

יתר, שהותיר פרשה אחת בתורה.

יתרו, שייתר במעשים טובים.
חובב, שהיה חביב למקום.
רעואל, שהיה כריע למקום.
פוטיאל, שנפטר מעבודה זרה.
קני, שקנא לשמים וקנה לו תורה.

דבר אחר:

וישמע יתרו -

מתחלה לא היו קוראין לו אלא יתר, שנאמר: **וילך משה וישב אל יתר חותנו**, וכשעשה מעשים טובים הוסיפו לו אות אחת.

וכן אתה מוצא באברהם, שמתחלה לא היו קוראים אותו אלא אברם, וכשעשה מעשים טובים הוסיפו לו אות אחת ונקרא שמו אברהם.

וכן אתה מוצא בשרה, שמתחילה היו קוראין אותה שרי, וכשעשתה מעשים טובים הוסיפו לה אות אחת גדולה ונקראת שמה שרה.

וכן אתה מוצא ביהושע, שנאמר: **ויקרא משה להושע בן נון יהושע**.

ויש אחרים שפחתו מהם:

יש לך ללמד מעפרון, שמתחלה היו קוראין אותו **עפרון** וכששקל הכסף מיד אברהם פחתו אות אחת משמו, שנאמר: **וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרון את הכסף**. עפרון כתיב.

וכן אתה מוצא ביונדב, שמתחלה היו קוראין אותו **יהונדב** וכשבא לאותו מעשה, פחתו לו אות אחת ונקרא יונדב, שנאמר: **בהתחברך לרשע**.

מכאן אמרו חכמים:

אל יתחבר אדם לרשע, אפילו לקרבו לתורה.

כהן מדין -

ר' יהושע אומר:

כומר היה, כענין שנאמר: **ויהונתן בן גרשום בן מנשה ובניו היו כהנים לשבט הדני, עד יום גלות הארץ**.

ר' אלעזר המודעי אומר:

שר היה, כענין שנאמר: **ובני דוד כהנים היו**.

חותן משה -

מתחלה היה משה מכבד חמיו, שנאמר: **וילך משה וישב אל יתר חתנו**, עכשיו חמיו מכבדו.
אומר לו: **מה טיבך?**
אמר: אני חותן משה.

את כל אשר עשה אלהים למשה וישראל עמו -

שקל משה כישראל וישראל כמשה, שקל רב כתלמיד ותלמיד כרב.

כי הוציא ה' את ישראל ממצרים -

מגיד ששקולה יציאת מצרים, כנגד כל נסים וגבורות שעשה הבק"ה לישראל.

[יח, ב] ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה -

ר' יהושע אומר:

אחר שנפטרה הימנו בגט.

נאמר כאן **שלוח**

ונאמר להלן: **שילוח**.

מה שלוח האמור להלן גט,

אף כאן גט.

ר' אלעזר המודעי אומר:

מאחר שנפטרה ממנו במאמר, שבשעה שאמר הקב"ה למשה: **לך הוצא את עמי בני ישראל ממצרים**, שנאמר: **לכה נא ואשלחך אל פרעה**, באותה שעה נטל אשתו ושני בניו והיה מוליכם למצרים, שנאמר: **ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים**.

באותה שעה אמר לאהרן: **לך לקראת משה, יצא לקראת משה וחבקו ונשקו**.

א"ל: משה, **היכן היית כל השנים הללו?**

אמר לו: במדין.

א"ל: **מה טף ונשים אלו עמך?**

א"ל: אשתי ובני.

ולאן אתה מוליכם?

למצרים.

א"ל: על הראשונים אנו מצטערים ועכשיו נצטער גם באלו!?

באותה שעה אמר לצפורה: **לכי לבית אביך**.

באותה שעה הלכה לבית אביה ונטלה שני בניה, לכך נאמר: **אחר שלוחיה**.

[יח, ג] ואת שני בניה וגו' נכריה-

ר' יהושע אומר:

נכריה היתה לו ודאי.

ר' אליעזר המודעי אומר:

בארץ נכריה.

אמר משה: הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבור לפני מי שאמר והיה העולם.

שבשעה שאמר משה ליתרו: תן לי צפורה בתך לאשה.

אמר לו יתרו: קבל עליך דבר זה שאומר לך, ואני נותנה לך.

אמר לו: **מהו?**

אמר לו: בן שיהיה תחלה, יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים וקבל עליו.

אמר לו: השבע!

וישבע לו, שנאמר: **ויואל משה**, אין אלה אלא לשון שבועה, שנאמר: **ויואל שאול את העם**

לאמר.

וכתיב: **ויאמר נעמן הואל וקח ככרים**, לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד **ותקח**

צפורה צר ותכרות את ערלת בנה וגו' וירף וגו'.

רבי אלעזר בן עזריה אומר:

מאוסה ערלה שנתגנו בה רשעים, שנאמר: **כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב.**

ר' ישמעאל אומר:

גדולה **מילה**, ששלש עשרה בריתות נכרתו עליה.

ר' יוסי הגלילי אומר:

גדולה **מילה**, שדוחה את השבת החמורה, שחייבין עליה כרת.

ר' יהושע בן קרחא אומר:

גדולה **מילה**, שלא נתלה זכות למשה עליה, מלא שעה.

ר' נחמיה אומר:

גדולה **מילה**, שדוחה את הנגעים.

ר' אומר:

גדולה **מילה**, שכל זכיותיו של משה לא עמדו לו בשעת דחקו, כשאמר לו המקום: **לך הוצא את**

עמי בני ישראל ממצרים. ועל שנתעצל במילה שעה אחת, בקש המלאך להרגו, שנאמר: **ויהי**

בדרך במלון.

רבי יוסי אומר:

חס ושלום לאותו צדיק שנתעצל במילה שעה אחת, אלא דרש משה קל וחומר:

ימול ויצא, הרי סכנת נפשות.

ישהה וימול, המקום אמר לו: **לך והוציא את עמי ישראל ממצרים**, אלא שנתרשל בלינה קודם המילה, לכך בקש המקום להרגו, שנאמר: **ויהי בדרך במלון וגו'.**

ר' שמעון בן גמליאל אומר:

לא בקש המלאך להרוג את משה אלא לתינוק, שנאמר: **כי חתן דמים אתה לי.**
אמרת: צא וראה מי קרוי חתן, תינוק או משה, הוי אומר: תינוק.

[יח, ד] שם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה -

ר' יהושע אומר:

אימתי הצילו המקום?

באותה שעה שאמר לו דת: **מי שמך לאיש שר ושופט עלינו וגו'.** וישמע פרעה את הדבר הזה.
אמר: תפסו את משה והעלוהו לבימה וכפתוהו והניחו הסייף על צווארו, באותה שעה ירד מלאך ונדמה להם בדמותו של משה, תפסו את המלאך והניחו את משה,

ויש אומרים:

עשאן המקום כתים כתים, אלמים חרשים וסומים והיו אומרים לאלמים:

היכן הוא משה?

ולא היו מדברים ולחרשים ולא היו שומעים ולסומים ולא היו רואין, כענין שנאמר: **ויאמר ה' אליו מי שם? פה לאדם או מי ישום אלם וגו'.**
לכך נאמר: **כי אלהי אבי בעזרי.**

[יח, ה] ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה -

והלא כבר נאמר **ושני בניו עמו!**

שומעני שהיו בניה ממקום אחר?!

תלמוד לומר: **ובניו ואשתו אל משה -** בניו של משה היו ולא היו בניה ממקום אחר.

אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים -

הרי הכתוב מתמיה עליו, שהיה שרוי בתוך כבודו של עולם ובקש לצאת למדבר ציה ותוהו ואין בו כלום, לכך נאמר: **אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים.**

[יח, ו] ויאמר משה אני חותנך יתרו... ואשתך ושני בניה עמה. -

ר' יהושע אומר:

כתב לו באגרת.

ר' אלעזר המודעי אומר:

שלח לו ביד שליח, ואמר לו: עשה בגיני, ואם אין אתה עושה בגיני, צא בגין אשתך, ואם לאו עשה בגין בניה, לכך נאמר: **ויאמר אל משה וגו'.**

ר' אליעזר אומר:

נאמר למשה: אני הוא שאמרתי והיה העולם.

אני המקרב ולא המרחק, שנאמר: **האלהי מקרוב באו אני נאם ה' ולא אלי מרחוק -** אני

שקרבתי את יתרו ולא רחקתיו, אף אתה כשבא אדם אצלך להתגייר, אינו בא אלא לשם

שמים, אף אתה קרבהו ולא תרחיקהו.

מכאן אתה למד, שיהא אדם דוחה בשמאל וימין מקרב, ולא כשם שעשה אלישע לגחזי ודחפו לעולם.

[יח, ז] ויצא משה לקראת חתנו -

אמרו: יצא אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל.

ויש אומרים:

אף שכינה יצאת עימהם.

וישתחו וישק לו -

איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי, כשהוא אומר: **וישאלו איש לרעהו, מי קרוי איש?**

הלא משה, שנאמר: **והאיש משה,** הוי אומר: לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו.

מכאן אמרו:

שיהא האדם מוכן לכבוד חמיו.

ויבאו האהלה -

זה בית המדרש.

[יח, ח] ויספר משה לחתנו -

למשכו ולקרבו לתורה.

את כל אשר עשה ה' -

שנתן תורה לעמו ישראל.

את כל התלאה אשר מצאתם בדרך -

אשר מצאתם על הים.

בדרך -

זו מלחמת עמלק.

ויצילם ה' -

הצילם המקום מכל.

[יח, ט] ויחד יתרו -

ר' יהושע אומר:

בטובת המן הכתוב מדבר.

אמר לו: המן הזה שנתן לנו המקום אנו טועמין בו:

טעם הפת.

טעם בשר,

טעם דגים.

טעם חגבים.

טעם כל המטעמים שבעולם,

שנאמר: טובה הטובה, כל הטובה **על כל הטובה.**

ר' אלעזר המודעי אומר:

בטובת הבאר הכתוב מדבר.

אמרו לו: הבאר שנתן לנו המקום, אנו טועמין בו:

טעם יין ישן,

וטעם יין חדש,

וטעם חלב,

וטעם דבש,

טעם כל המתוקים שבעולם,

שנאמר: טובה הטובה, כל הטובה **על כל הטובה.**

ר' אליעזר אומר:

בטובת ארץ ישראל הכתוב מדבר.

אמרו לו: עתיד המקום ליתן לנו שש מדות טובות:

ארץ ישראל,

והעולם הבא,

ומלכות בית דוד,

ועולם חדש.

וכהונה,

ולויה.

לכך נאמר: טובה הטובה, כל הטובה **על כל הטובה.** מיד פתח ואמר: **ברוך ה'.**

[יח, י] ויאמר יתרו ברוך ה' וגו' -

אמר פפוס:

בגנות ישראל הכתוב מדבר, שהרי יש שם ששים ריבוא בני אדם ולא עמד אחד מהם לברך
למקום, עד שבא יתרו וברך למקום, שנאמר: **ויאמר יתרו ברוך ה'**:

אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה -

מיד התנין הגדול, התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, אשר אמר: **לי יאורי ואני עשיתיני**.

מתחת יד מצרים -

מתחת שעבוד ההוא של מצרים.

[יח, יא] עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים -

עד עכשו לא הודה לו בדבר.

כי גדול ה' -

אמרו: מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה סוגרת ומסוגרת ועכשיו הוציא

ששים ריבוא בני אדם ממצרים, לכך נאמר: **כי גדול ה' מכל האלהים**.

אמרו: לא הניח יתרו עבודה זרה בכל העולם שלא עבר עליה ולא עבדה, שנאמר: **מכל האלהים**

ונעמן יודע בדבר יותר ממנו, שנאמר: **הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל**.

וכן רחב הזונה אומרת: **כי ה' אלהיכם הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת**.

כי בדבר אשר זדו עליהם -

מכירו היה לשעבר ועכשיו ביותר, שנתגדל שמו בעולם, שבמה שחשבו מצרים לאבד את

ישראל, בו נפרע מהם המקום, שנאמר: **בדבר אשר זדו עליהם**.

[יח, יב] ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלהים -

הכתוב מתמיה עליו, אדם שהיה עובד עבודה זרה ומנסך ומשתחוה לעבודה זרה שלו, עכשיו

הוא מביא עולה וזבחים לאלהים.

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים -

ומשה להיכן הלך, והלא מתחלה יצא לקראתו. שנאמר: **ויצא משה לקראת חותנו**.

להיכן הלך?

אלא מלמד שהיה עומד ומשמש עליהם.

מהיכן למד?

מאברהם אבינו.

אמרו: הדבר הזה דרש ר' יצחק ואמר:

כשעשה רבן גמליאל סעודה לחכמים, היו כל חכמי ישראל מסובים אצלו, עמד רבן גמליאל ושמשן. אמרו: אין אנו כדאין שישמשנו.

אמר להן ר' יהושע:

הניחו לו שישמש, שמצינו, שגדול מרבן גמליאל שמש את הבריות.

אמרו: אי זה זה?

אמר להם: אברהם אבינו, גדול העולם ששימש מלאכי השרת, שהיה סבור שהם בני אדם ערביים, עובדי עבודה זרה, **רבן גמליאל**, שישמש חכמים לומדי תורה על אחת כמה וכמה.

אמר להן ר' יצחק:

מצינו גדול מרבן גמליאל ומאברהם ששימש את הבריות.

אמרו לו: אי זה זה?

אמר להם: שכינה, שבכל שעה מספיק מזון לכל באי העולם כדי צרכן ומשביע לכל חי רצון, ולא לבני אדם הכשרים והצדיקים בלבד. אלא אף הרשעים עובדי עבודה זרה, רבן גמליאל על אחת כמה וכמה, שישמש חכמים ובני תורה.

ויבא אהרן וכל זקני ישראל -

מה תלמוד לומר לפני האלהים?

אלא מלמד כל המקבל פני חכמים, כאלו מקבל פני שכינה.

מסכת עמלק פרשה ב

[יח, יג] ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם -

ממחרת יום הכפורים.

מן הבקר עד הערב -

וכי מן הבקר עד הערב היה משה דן את ישראל, והלא אין הדיינין דנין אלא עד זמן סעודה,

ומה תלמוד לומר מן הבקר עד הערב?

אלא מלמד, שכל מי שמוציא דין אמת לאמתו, מעלה עליו הכתוב כאלו היה שותף עם הקב"ה במעשה בראשית.

כתיב הכא: מן הבקר עד הערב.

ובמעשה בראשית כתיב: **ויהי ערב ויהי בקר וגו'.**

[יח, יד] וירא חתן משה -

מה ראה?

ראהו שהיה כמלך יושב על כסאו והכל עומדין עליו.

אמר לו: מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם, מדוע אתה יושב לבדך?

[יח, טו] ויאמר משה לחתנו וגו' -

אמרו: הדבר הזה שאל יהודה איש כפר עכו את רבן גמליאל:

מה ראה משה לומר: כי יבא אלי העם?

אמר לו: אם לאו, מה יאמר?

כשהוא אומר: לדרוש אלהים, יפה אמר.

[יח, טז] כי יהיה להם דבר באו אלי -

בין טומאה לטהרה.

ושפטתי בין איש -

זה הדין שאין בו פשרה.

בין רעהו -

זה הדין שיש בו פשרה, מגיד ששניהם נפט[ר]ין זה מזה כרעים.

והודעתי את חוקי האלהים -

אלו מדרשות.

ותורותיו -

אלו ההוראות, דברי ר' יהושע.

ר' אלעזר המודעי אומר:

חקים -

אלו עריות, שנאמר: לבלתי עשות מחקות.

והתורה -

אלו ההוריות:

[יח, יז-יח] ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר נבול תבול -

ר' יהושע אומר:

יחללו אותך ויפשרו אותך.

ר' אליעזר המודעי אומר:

ינבלו אותך וינקטרו אותך, כתאנה זו שעליה נובלות, שנאמר: וכאלה נובלת עליה.

גם אתה -

זה משה.

גם -

זה אהרן.

העם הזה -

זה שבעים זקנים, **דברי ר' יהושע**.

ר' אלעזר המודעי אומר :

אתה -

זה משה.

גם -

זה אהרן נדב ואביהוא.

העם הזה -

אלו שבעים זקנים :

כי כבד ממך הדבר -

אמר לו : הסתכל בקורה זו, כשהיא לחה שנים שלשה נכנסין תחתיה ואין יכולין לעמוד בה, ארבעה חמשה נכנסין תחתיה ויכולין לעמוד בה, **כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך**.

[יח, יט] ועתה שמע בקולי איעצך -

אם תשמעני איעצך.

ויהי אלהים עמך -

צא והמלך בגבורה.

היה אתה לעם וגו' -

היה להם ככלי מלא דברות.

והבאת אתה את הדברים -

דברים שאתה שומע, תבא ותרצה בהם.

[יח, כ] והזהרת אתה את החוקים -

אלו מדרשות.

תורות -

אלו הוראות, דברי ר' יהושע.

ר' אלעזר אומר :

חוקים - אלו עריות, שנאמר : **לבלתי עשות מחוקות התועבות.**

והתורות -

אלו ההוראות.

והודעת להם את הדרך ילכו בה -

זה תלמוד תורה.

ואת המעשה אשר יעשון -

זה מעשה הטוב, דברי ר' יהושע.

ר' אליעזר המודעי אומר :

והודעת להם -

הודע להם בית חייהם.

את הדרך -

זו בקור חולים.

ילכו -

זה קבורת מתים.

בה -

זה גמילות חסדים.

ואת המעשה -

זה שורת הדין.

אשר יעשון -

לפנים משורת הדין.

[יח, כא] ואתה תחזה מכל העם -

תחזה בנבואה.

אנשי חיל -

אלו עשירים ובעלי ממון.

יראי אלהים -

אלו שהם יראים מן המקום בדין.

אנשי אמת -

אלו בעלי אבטחה.

שונאי בצע -

אלו שהם שונאים לקבל ממון בדין, **דברי ר' יהושע**.

ר' אלעזר המודעי אומר:

ואתה תחזה מכל העם -

באספקלריא כמחזית זו שחוזין בה המלכים.

אנשי חיל -

אלו בעלי אבטחה.

יראי אלהים -

אלו שעושין פשרה בדין.

אנשי אמת -

כגון: **ר' חנינא בן דוסא** וחבריו.

שונאי בצע -

ששונאים ממון עצמם. ואם ממון עצמם שונאין, קל וחומר ממון אחרים.

ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות -

שרי אלפים - שש מאות.

שרי מאות - ששת אלפים.

שרי חמשים - שנים עשר אלף.

שרי עשרות - ששים אלף.

נמצאו כל שרי ישראל: שבע ריבוא ושמונה אלפים ושש מאות.

[יח, כב] ושפטו את העם בכל עת -

ר' יהושע אומר:

בני אדם שהם בדלים ממלאכתם ועוסקים בתורה והיו דנין את העם בכל עת.

והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך -

דברים גדולים אליך יביאו, דברים קטנים ישפוטו הם.

אתה אומר כן, או אינו אלא דברים של בני אדם הקטנים ישפוטו הם?!

כשהוא אומר: והדבר הקשה יביאון אל משה, אינו מדבר בבני אדם אלא בדברים גדולים הכתוב מדבר, ונשאו אתך והקל מעלך.

[יח, כג] אם את הדבר הזה תעשה וגו' -

צא והמלך בגבורה, וצוך אלהים ויכלת עמוד אם מודה לך - ויכלת עמוד ואם לאו - אי אתה יכול לעמוד.

וגם כל העם הזה וגו' -

אהרן נדב ואביהוא וע' איש מזקני ישראל יבא לשלום.

[יח, כד] וישמע משה לקול חותנו -

ודאי ויעש כל אשר אמר כל אשר אמר לו חתנו, דברי ר' יהושע.

ר' אלעזר המודעי אומר:

וישמע משה -

ויראה,

ויעש ככל אשר אמר לו -

אלהים.

[יח, כה] וישלח משה את חותנו -

ר' יהושע אומר:

שלחו כבודו של עולם.

ר' אלעזר המודעי אומר:

נתן לו מתנות רבות, שמתוך תשובה שנתן לו, אתה למד שנאמר: **אל נא תעזוב אותנו.**

אמר לו: אתה נתת לנו עצה טובה ועצה יפה והמקום הודה לדברך, **אל נא תעזוב אותנו.**

אמר לו: כלום הנר מהנה אלא במקום חושך?!

וכי מהנר נהנין חמה לבנה?!

אתה חמה ואהרן אחיך לבנה, מה יעשה הנר ביניכם?!

אלא הריני הולך לארצי ואגיד לכל בני מדינתי ואביאם לתלמוד תורה ואקרבם תחת כנפי השכינה.

יכול שהלך ולא עשה?

תלמוד לומר: **ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים.**

ואומר: **וילך וישב את העם ואין עם אלא חכמה, שנאמר: אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה.** אל תקרי תמות אלא תומת, כל זמן שחכם מתקיים - חכמתו מתקיימת, מת חכם - אבדה חכמתו עמו.

וכן מצינו משמת ר' נתן אבדה חכמתו עמו. הלכו וישבו להם אצל יושבי יעבץ.

וכי יושבי יעבץ היו והלא תלמידי יעבץ היו, שנאמר: **ומשפחת סופרים יושבי יעבץ וגו'**

תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב.

תרעתים - שהיו מתריעים ונענים.

שמעתים - ששמעו קול תרועת תורה בסיני.

סוכתים - על שום שישבו, שנאמר: **ונשב באהלים ונשמע ונעשה וגו':**

מעשה באחד שהקריב קרבן מבני שותה מים ויצאת בת קול מקדשי הקדשים ואמרה: מי שמקבל קרבנותיהם במדבר - הוא יקבל קרבנותיהם בשעה זו.

ר' נתן אומר:

גדול הברית שנכרתה עם יונדב בן רכב, מהברית שנכרתה עם דוד, שהברית שנכרתה עם דוד לא נכרתה אלא על תנאי, שנאמר: **אם ישמרו בניך בריתי ואם לאו ופקדתי בשבט פשעם** אבל הברית שנכרתה עם יונדב בן רכב לא נכרתה עמו על תנאי, שנאמר: **לכן כה אמר ה' צבאות לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים.**

שלשה דברים נתנו על תנאי:

ארץ ישראל,

ובית המקדש,

ומלכות בית דוד,

חוץ מספר תורה ובריתו של אהרן, שלא נתנו על תנאי.

ארץ ישראל מניין?

שנאמר: **השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם.**

ובית המקדש מניין?

שנאמר: **והבית אשר אתה בונה אם תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקימותי את בריתי אתך אשר דברתי אל דוד אביך וגו' ואם לאו והיתה הארץ לשמה על יושביה.**

ומלכות בית דוד מנין?

שנאמר: **אם ישמרו בניך את בריתי וגו' ואם לאו ופקדתי בשבט פשעם.**

ומנין לספר תורה שלא ניתנה על תנאי?

שנאמר: **תורה צוה לנו משה מורשה.**

ומנין לבריתו של אהרן שלא נתנה על תנאי?

שנאמר: **ברית מלח עולם היא והיתה לו ולזרעו אחריי ברית כהונת עולם.**

ומנין לבני יונדב בן רכב שהם מבני בניו של יתרו?

שנאמר: **המה הקנים הבאים מחמת אבי רכב,** הם בקשו את הרב ויעבץ בקש תלמידים חכמה,

שנאמר: **ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי**

ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל.

אם ברך תברכני - בתלמוד תורה.

והרבית גבולי - בתלמידים.

והיתה ידך עמי - שלא אשכח את משנתי.

ועשית לי מרעה - שתעשה לי ריעים כמותי.

לבלתי עצבי - שלא יעציבני יצר הרע מלעסוק בתורה.

ויבא אלהים את אשר שאל - מלמד שנתן לו מה ששאל.

ולמה נתן לו מה ששאל?

שנאמר: **רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'.**

ואומר: **עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'.**

הא כיצד?

תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו - **מאיר עיני שניהם ה' -** זה קונה חיי עולם וזה

קונה חיי עולם, אבל תלמיד ששימש את הרב והרב אינו רוצה להשנותו - **עושה שניהם ה' -**

מי שעשה זה חכם, סוף יעשהו טפש ומי שעשה תלמיד טפש, סוף יעשהו חכם.

כיוצא בו אתה מוצא בנותני צדקה.

כיצד?

העני פושט ידו לבעל הבית לקבל צדקה ובעל הבית אינו רוצה ליתן לו כלום, **עושה כלם ה' -**

מי שהעני זה, סוף שיעשרנו ומי שהעשיר זה, סוף שיעני אותו.

ר' יהודה הנשיא אומר:

הרי הוא אומר: **ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי וגו'.**

אם ברך תברכני - בפריה ורביה.

והרבית את גבולי - בבנים ובבנות.

והיתה ידך עמי - במשא ומתן.

ועשית מרעה - חיים שנתת לי לא יהיה בהם, לא חולי מיעים ולא מיחוש עינים ולא מיחוש הראש.

לבלתי עצבי - הא אם אין אתה עושה לי כן, הרני יורד כבן סיסי לשאול.

ויבא אלהים אשר שאל - נתן לו מה ששאל.

ר' חנינא בן גמליאל אומר:

לא נאמרו כל שיעורים הללו אלא בשנה שנייה, בשעה שביקש משה להעמיד מכסיוטינוס על ישראל, שנאמר: **איש על דגלו באותות לבית אבותם.**

מכילתא פרק יט

מסכת דבחדש פרשה א

[יט, א] **בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים -**

מגיד שמונים חדשים ליציאת מצרים.

אין לי אלא חדשים, שנים מניין?

תלמוד לומר: **בשנה השנית.**

אין לי אלא באותו פרק.

בפרק אחר מניין?

תלמוד לומר: **בשנת הארבעים וגו'.**

כל אלו עד שלא נכנסו לארץ.

משנכנסו לארץ מניין?

תלמוד לומר: **ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים.**

כל אלו עד שלא נבנה הבית.

משנבנה הבית מניין?

תלמוד לומר: **ויהי מקץ ארבעים שנה אשר בנה שלמה בית ה'.**

לא רצו למנות לבנינו ימנו לחורבנו, שנאמר: **אחרי אשר הוכתה העיר.**

לא רצו למנות לעצמם ימנו לאחרים, שנאמר: **בשנת שתים למלכות נבוכדנצר חלם נבוכד נצר חלומות.**

ואומר : **בששי בשנת שתיים לדריוש המלך.**

ואומר : **ואם לא תדעי היפה בנשים.**

ואומר : **תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך ועבדת את אויביך.**

כבר היה רבן יוחנן בן זכאי עולה למעון יהודה ראה ריבה אחת מלקטת שעורים מתחת גללי הסוס.

אמר להם רבן יוחנן בן זכאי :

ראיתם ריבה זו מה היא?

אמרו לו : עברית.

סוס זה של מי הוא?

אמרו לו : של פרש ערבי אחד

אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו :

כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה והייתי קורא אותו ולא הייתי יודע מה הוא : **אם לא תדעי**

לך היפה בנשים - לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני גוים.

לא רציתם לשקול לשמים בקע לגולגולת, הרי אתם שוקלים חמשה עשר שקלים במלכות אויביכם.

לא רציתם לתקן הדרכים והרחובות לעולי רגלים, הרי אתם מתקנין את הבורגסין ואת הבורגמין לעולי לכרמי מלכים.

וכן הוא אומר : **תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך - באהבה ועבדת את אויביך -** בשנאה.

תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך - בשובע, **ועבדת את אויביך -** ברעב ובצמא, בעירום ובחוסר כל.

מאי בחוסר כל?

שניטלה דעת מהם.

דבר אחר :

מאי בחוסר כל?

שיהו חסרים מתלמוד תורה.

ביום הזה באו מדבר סיני -

ראש חדש היה, לכך נאמר : **בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים.**

[יט, ב] ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני -

והלא כבר נאמר בפרשת מסעות : **ויסעו מרפידים וכו'.**

ומה תלמוד לומר באו מדבר סיני?

הקיש נסיעתן מרפידים לביאתם למדבר סיני.
מה ביאתם למדבר סיני בתשובה, אף נסיעתם מרפידים בתשובה.

דבר אחר:

הקיש ביאתם מדבר סיני לנסיעתם מרפידים.
מה נסיעתם מרפידים מכעיסין למקום ולשעה קלה עשו תשובה ונתקבלו, אף ביאת מדבר סיני
היו מכעיסין למקום ולשעה קלה עשו תשובה ונתקבלו.

אמר רבי אלעזר בר' יוסי הגלילי:

הרי הוא אומר : **בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנוך** - משעה שהייתי עונך ומגן עליך
ומרפס עליך את כל העולם, מאותה שעה גלוי לפני מה שאתה עתיד לעשות במי מריבה.

אבא שאול אומר:

הרי הוא אומר : **אענך** - אתה קורא **בסתר** ואענך בגלוי, ומרעים את כל העולם.

ר' יהודה בן לקיש אומר:

הרי הוא אומר : **וירא אלהים את בני ישראל** - ראה בהם שעשו תשובה והם לא ראו זה את זה,
וידע אלהים - ידע בהם שעשו תשובה ולא ידעו זה בזה.

ר' אליעזר אומר משום אבא יוסי בן דורמסקית:

הרי הוא אומר : **וירא אלהים את בני ישראל** - שהם עתידין להכעיס, שהם עתידין לנאץ.

וכל כך למה?

מכח התשובה בה הקשה :

כיוצא בו דרש ר' אליעזר בן יוסי:

בכל צרתם לו צר ויאמר אך עמי המה.

וכי לא היה גלוי לפניו שעתידין לשקר?

תלמוד לומר : אך גלוי היה.

ומה תלמוד לומר ואהי להם למושיע?

אלא לא הושיען כבני אדם, שהם עתידין להכעיס אלא כבני אדם שאינם עתידין לבגוד בו
עולמית.

וכן הוא אומר : **ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו -** ואף על פי כן : **והוא רחום יכפר עון.**

ואומר : **השמן לב העם הזה וגו' ושב לתשובה לעשות - ושב ורפא לו.**

ויחנו במדבר -

נתנה תורה דימוס פרהסיא במקום הפקר, שאלו נתנה בארץ ישראל, היו אומרים לאומות העולם : אין להם חלק בה, לפיכך נתנה דימוס פרהסיא, במקום הפקר, וכל הרוצה לקבל יבא ויקבל.

יכול נתנה בלילה?

תלמוד לומר : **ויהי ביום השלישי בהיות הבקר.**

יכול נתנה בשתיקה?

תלמוד לומר : **ויהי קולות וברקים.**

יכול לא היו שומעין את הקולות?

תלמוד לומר : **וכל העם רואים את הקולות.**

ואומר : **קול ה' בהדר וכו'.**

אמר בלעם הרשע לכל העומדים עליו : **ה' עוז לעמו יתן.**

ופתחו כלם ואמרו : **ה' יברך את עמו בשלום.**

ר' יוסי אומר :

הרי הוא אומר : **לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך וגו' -** כשנתתה אני בתחילה, לא נתתי בסתר ולא במקום ארץ חושך ולא במקום אפלה ולא אמרתי לזרע יעקב לאלו אני נותנה, אלא תוהו בקשוני לא נתתה פנגוס.

וכן הוא אומר : **אני ה' דובר צדק מגיד מישרים -** כבר עד שלא נתתי לכם המצות הקדמתי

לכם מתן שכרן, שנאמר : **והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה.**

וכתיב : **וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית וכו'.**

יכול אלו בלבד?

תלמוד לומר : **ויתן להם ארצות גוים.**

מפני מה?

בעבור **ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו:**

היה ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:
הרי הוא אומר: **מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי.**

וכי מה עשו הגויים דווים האלו שלא רצה ליתן להם את התורה?
משפטים בל ידעום - שלא רצו לקבל אלוה מתימן יבא וגו' ונוגה כאור תהיה וגו' לפניו ילך
דבר וגו' עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים וכו'.

ויחן שם ישראל -

כל מקום שהוא אומר: **ויסעו ויחנו** נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, אבל כאן השוו לב אחד, לכך נאמר: **ויחן שם ישראל כנגד ההר**, שאמר להם זמן הרבה אתם עושים שם. וכן מצינו שהיו שנים עשר חדש פחות עשרת ימים **נגד ההר**, לצד מזרחו של הר. כל מקום שאתה מוצא **נגד**, פנים למזרח.

מסכת דבחדש פרשה ב

[יט, ג] ומשה עלה אל האלהים -

זה יום שני.

ויקרא אליו ה' -

מגיד שהקריאה קדמה לדיבור.

כה -

בלשון הקדש.

כה -

כסדר הזה.

כה -

כענין הזה.

כה -

שלא תפחות ולא תוסיף.

כה תאמר לבית יעקב -

אלו הנשים.

ותגד לבני ישראל -

אלו האנשים.

דבר אחר:

כה תאמר לבית יעקב -

בלשון רכה, אמור ראשי דברים לנשים.

ותגד לבני ישראל -

ותדקדק עימהם ואמור להם.

[יט, ד] אתם ראיתם -

לא בא במסורת אני אומר לכם, לא כתובים הם לכם, לא כתבים אני משגר לכם, לא עדים אני מעמיד אלא **אתם ראיתם** - ראו על כמה הם חייבין, על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, לשעבר לא נפרעתי מכם אלא על ידכם.

ואשא אתכם על כנפי נשרים -

ר' אליעזר אומר:

זה יום רעמסס, לפי שנתקבצו כלם ובאו רעמסס לשעה קלה.

ואביא אתכם אלי -

לפני הר סיני.

ר' עקיבא אומר:

זה יום מתן תורה, לפי שהיו ישראל נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל וחוזרים שנים עשר מיל, הרי עשרים וארבע מילין, על דיבור ודיבור **ואביא אתכם** - לבית הבחירה.

דבר אחר:

ואשא אתכם על כנפי נשרים -

מה נשתנה נשר זה מכל העופות כלם?

שכל העופות כלן נותנין את בניהם תחת רגליהם, מפני שהן מתייראין מעוף אחר שהוא פורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתיירא אלא מאדם בלבד, שלא יזרוק בו חץ מוטה, שיכנס בו ולא בבנו.

משל לאחד שהיה מהלך בדרך ובנו מנהג לפניו ובאו לסטים לשבותו מלפניו, נטלו מלפניו ונתנו מלאחריו. בא הזאב לטרפו מאחוריו, נטלו ונתנו על כתיפו, שנאמר: **ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך וגו' :**

[יט, ה] ועתה אם שמע תשמע בקולי -

ועתה קבלו עליכם, שכל התחלות קשות.

אם שמע תשמעו -

מכאן אמרו:

שמע מצוה אחת - משמיעין לו מצוות הרבה, שנאמר: **אם שמע תשמעו.**

שכח אדם מצוה אחת - משכחין לו מצוות הרבה, שנאמר: **אם שכח תשכח ושמרתם את בריתי.**

ר' אליעזר אומר:

זה ברית שבת.

ור' עקיבא אומר:

זה ברית מילה ועבודה זרה.

והייתם לי -

שתהיו קנויין לי ועוסקין בתורה ולא תהיו עוסקין בדברים אחרים.

סגלה -

מה סגולתו של אדם חביבה עליו, כך תהיו חביבין עלי.

ר' יהושע בן קרחא אומר:

כדי שתבקע אוזן, כשם שהאשה מסגלת אחר בעלה, והבן מאחר אביו, והעבד מאחר רבו, והשפחה מאחר גבירתה.

יכול אף אתם מסגלין לי מאחרי?

תלמוד לומר: **כי לי כל הארץ.**

[יט, ו] ואתם תהיו לי -

כביכול איני מעמיד ואיני משליט עליכם אחרים אלא אני.

וכן הוא אומר: **לא ינום ולא ישן שומר ישראל**, ממלכת איני ממליך מאומות העולם אלא מכם.

וכן הוא אומר: **אחת היא יונתי תמתי וגו'.**

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

מניין אתה אומר שכל אחד ואחד מישראל עתיד להיות לו בנים כיוצאי מצרים?

שנאמר: **תחת אבותיך יהיו בניך.**

אי בנים יכול יהו דווים וסגופים?
תלמוד לומר: **תשיתמו שרים בכל הארץ.**

אי שרים יכול פרגמיטיוטין?
תלמוד לומר: **ממלכת.**

אי מלך יכול יהא חוזר ומכבש?
תלמוד לומר: **כהנים.**

יכול כהנים מבטלים כענין שנאמר: **ובני דוד כהנים היו!**
מכאן אמרו:

ראויין היו כל ישראל לאכול בקדשים, עד שלא עשו את העגל, משעשו את העגל נטלו מהם ונתנו לכהנים, שנאמר: **שה פזורה ישראל אריות וגו'.**

נבוכדנצר מלך בבל המשילן כשה.
מה שה זה כשהיא לוקה מאחת מאבריה, כל אבריה מרגישין.
כך ישראל אם נהרג אחד מהן, כלן מרגישין ומצטערים, אבל אומות העולם אינו כן, אלא אם נהרג אחד מהם, כולם שמחים במפלתו.

וגוי קדוש -
קראן גוי קדוש, שנאמר: **ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ וגו'.**

קדוש -
קדושים ומקודשים פרושים מאומות העולם ומשקוציהם, אלו הדברים שלא תפחות ולא תוסיף.

אשר תדבר אל בני ישראל -
כסדר הזה.

[יט, ז] ויבא משה ויקרא לזקני העם -
מגיד שמשה חלק כבוד לזקנים.

וישם לפניהם -
האיר עיניהם.

את כל הדברים -
ראשון ראשון אחרון אחרון.

אשר צוה ה' -

אף לנשים אמור.

[יט, ח] ויענו כל העם יחדו -

לא ענו בחנופה ולא קבלו זה מזה אלא השוו כלם לב אחד ואמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה.**

וישב משה את דברי העם אל ה' -

וכי צריך היה משה להשיב!!

אלא למדה תורה דרך ארץ, בא משה והשיב תשובה לשלחו, שכן אמר משה: אע"פ שהוא יודע ועד אשיב תשובה לשולחני.

דבר אחר:

כדי ליתן שכר למשה, על כל עלייה ועלייה ועל כל ירידה וירידה.

[יט, ט] ויאמר ה' אל משה הנני בא אליך בעב הענן -

בענן עבה.

ואי זה?

ערפל, שנאמר: **ומשה נגש אל הערפל בעבור ישמע העם בדברי עמך.**

ר' יהודה אומר:

מנין אתה אומר, שאמר הקב"ה למשה הריני אומר לך דבר ואתה מחזיריני ואני מודה לך?
שיהו ישראל אומרים: גדול משה שהודה לו המקום.

ר' אומר:

אין אנו צריכין לעשות למשה גדול אלא אם עשינו להקב"ה שחזר בו ובדברו, אלא מלמד
שאמר לו המקום למשה: הריני קורא לך מראש ההר ואתה עולה, שנאמר: **ויקרא ה' למשה**
אל ראש ההר ויעל משה.

וגם בך יאמינו לעולם -

גם בך גם בנביאים העתידים לעמוד אחריך.

ויגד משה את דברי העם אל ה' -

וכי מה אמר המקום למשה לאמר לישראל, או מה לו ישראל למקום?

ר' יוסי הגלילי אומר:

מתוך שנאמר: **והגבלת את העם סביב לאמר**

ר' אליעזר בן פרטא אומר:

וכי מה אמר המקום לאמר לישראל, או מה אמרו ישראל למקום לאמר?

אלא מתוך שנאמר: **ויבא משה ויספר לעם**, אמר להם: אם מקבלים אתם עליכם עונשים בשמחה - הרי אתם מקבלים שכר ואם לאו - הרי אתם מקבלים עליכם פורענות, וקבלו עונשין בשמחה.

ר' אומר:

וכי מה אמר המקום למשה לאמר לישראל או מה אמרו ישראל למשה לאמר למקום?

אמרו: רצוננו לשמוע מפי מלכנו, לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך.
אמר המקום: תן להם מה שבקשו, **בעבור ישמע העם**.

דבר אחר:

אמרו: רצוננו לראות את מלכנו, לא דומה שומע לרואה - **כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני**.

מסכת דבחדש פרשה ג

ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום --

זה יום רביעי ומחר יום חמישי, **והיו נכונים ליום השלישי** - זה יום ששי שנתנה בו תורה.

ומה עשה משה בחמישי?

השכים בבקר ובנה מזבח, שנאמר: **וישכם בבקר ויבן מזבח על ההר** העמיד שתי עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל, **דברי ר' יהודה**.

וחכמים אומרים:

שתיים עשרה מצבה - על כל שבט ושבט בנה מזבח הקריב עליו עולה ושלמים, נטל מדם העולה בשתי כוסות, חלק למקום וחלק לציבור. נטל מדם השלמים בשתי כוסות, חלק למקום וחלק לציבור, שנאמר: **ויקח משה מחצי הדם** - זה חלק למקום.
וחצי הדם זרק על המזבח - זה חלק לציבור.

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם - אבל לא שמענו מהיכן קרא באזניהם.

ר' יוסי בר' אסי אומר:

מתחילת בראשית ועד כאן.

ר' אומר:

מצוות שנצטווה אדם הראשון,

ומצוות שנצטוו בני נח,

ומצוות שנצטוו במצרים ובמרה, ושאר כל המצוות כלן.

ר' ישמעאל אומר:

בתחילת העניין מה הוא אומר?

ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וגו' שמטים ויובלות ברכות וקללות.

בסוף העניין מה הוא אומר?

אלה החקים והמשפטים והתורות.

אמרו: מקבלין אנו עלינו, כיון שראה שקבלו עליהם, נטל הדם וזרק על העם, שנאמר: **ויקח**

משה את הדם ויזרוק על העם.

אמר להם: הרי אתם תפוסים, מחר בואו וקבלו עליכם המצוות כולן.

ר' יוסי בר' יהודה אומר:

בו ביום נעשו כל המעשים.

וכבסו שמלותם -

ומנין שיטענו טבילה?

הריני דן:

ומה אם במקום שאין טעונין כיבוס בגדים טעונין טבילה וכאן שהוא טעון כיבוס בגדים אינו

דין שיהא טעון טבילה?!

אין כיבוס בגדים בתורה, שאינו טעון טבילה.

[יט, יא] והיו נכונים ליום השלישי -

זה יום ששי שבו נתנה תורה, שנאמר: **כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני -** זה

אחד מעשר ירידות שכתובות בתורה.

לעיני כל העם -

מלמד שלא היה בהם סומים.

דבר אחר:

לעיני כל העם -

מלמד שראו באותה שעה מה שלא ראה יחזקאל וישעיה, שנאמר: **וביד הנביאים אדמה.**

דבר אחר:

לעיני כל העם -

מלמד שאם היו חסרים עד אחד, אינו יכול לקבל.

ר' יוסי אומר:

אפילו יש שני אלפים ושני רבבות הם כדי לקבל, שנאמר: **ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל.**

[יט, יב] **והגבלת את העם סביב -**

יכול למזרחו?

תלמוד לומר: **סביב לאמר**, מלמד שהתרו זה בזה.

השמרו לכם -

בלא תעשה.

עלות בהר -

יכול לא תעלה אבל יגע?

תלמוד לומר: **ונגע בקצהו -** הרי זה עונש.

יכול לא יעלה ולא יגע אבל יכניס?

תלמוד לומר: **עלות בהר ונגע בקצהו.**

[יט, יג] **לא תיגע בו יד -**

לא בשילו,

ולא באהל מועד,

ולא בבית עולמים.

כי סקול יסקל -

מניין שידחה?

תלמוד לומר: **ירה.**

ומנין שאם מת בדחייה יצא וכו'?

תלמוד לומר: **או יירה.**

אם בהמה -

אין לי אלא בהמה.

חיה מניין?

ת"ל: **בהמה**

אם איש -

אין לי אלא איש.

אשה מניין?

תלמוד לומר: **אם איש**

לא יחיה -

ר' עקיבא אומר:

נאמר כאן: **לא יחיה**

ונאמר: **מכשפה לא תחיה.**

מה כאן בסקילה אף להלן בסקילה.

במשוך היובל המה יעלו בהר -

כשימשוך היובל את קולו, אתם רשאים לעלות בהר.

ר' יוסי אומר:

לא מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו.

מכאן אמרו:

כל זמן שהשכינה בהר - **כל הנוגע בהר יומת.**

נסתלקה שכינה - הכל רשאים לעלות בהר.

[יט, יד] וירד משה מן ההר -

מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו ולא היה יורד לביתו אלא מן ההר אל העם.

יכול לדיבור זה בלבד?

תלמוד לומר: **וירד משה מן ההר אל העם** מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו ולא יורד לתוך

ביתו אלא מן ההר אל העם.

אין לי אלא דברות הר סיני.

דברות אהל מועד מניין ?

תלמוד לומר: **ויבא ודבר אל משה**

ומנין שכל העליות שהיה עולה, בבקר היה עולה?

תלמוד לומר: **והיה נכון לבקר ואיש אל יעלה עמך ויפסול שני לוחות אבנים**, שאין תלמוד

לומר **כאשר צוה ה' אותו** אלא **בניין אב**:

כל זמן שהיה משה עולה, בבקר היה עולה.

ויקדש את העם -

זמן.

וכבסו בגדיהם והטהרו והחליפו שמלותיכם.

[יט, טו] ויאמר אל העם היו נכונים לשלושת ימים -

אבל לא שמענו שאמר המקום לפרוש מן האשה, אלא **היו נכונים והיו נכונים** לגזרה שווה. מה **היו נכונים** כאן לפרוש מן האשה, אף **היו נכונים** האמור להלן לפרוש מן האשה.

ור' אמר:

ממקומו הוא מכריע.

לך אל העם וקדשתם היום ומחר -

ואם על ענין טבילה יטבול בחמישי ויהיה טהור, כמו הערב שמש!!
תלמוד לומר: **לך אל העם** אלא שאמר המקום למשה לפרוש מן האשה:

אל תגשו אל אשה -

מכאן אמרו:

הפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טהורה, ראייה לדבר מסיני, **דברי ר' אלעזר בן עזריה**.

ר' אליעזר אומר:

אף פעמים שהם ארבע עונות, פעמים שהן חמש פעמים שהן שש.

ר' עקיבא אומר:

לעולם חמש.

[יט, טז] ויהי ביום השלישי בהיות הבקר -

מלמד שהסכים המקום על ידו, לקיים מה שנאמר: **עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו**.

ויהי קולות -

קולי קולות, ומיני קולות משונים זה מזה.

וברקים -

ברקי ברקים ומיני ברקים זה מזה.

וענן כבד על ההר -

זה ערפל, שנאמר: **ומשה נגש אל הערפל**.

וקול שופר חזק מאד -

מנהג הדייט, כל זמן שהוא הולך - קולו נמוך אבל כאן, כל זמן שהוא הולך - קולו מגביר.

ולמה כך?

מתחלה לשכך את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע.

ויחרד כל ההר אשר במחנה -

מלמד שנודעו.

ויצא משה את העם -

אמר ר' יוסי, יהודה היה דורש:

ויאמר ה' מסיני בא - אל תקרא כן אלא לסיני בא, ליתן תורה לישראל, או אינו אלא ה'?

מסיני בא - לקבל את ישראל כחתן זה שהוא יוצא לקראת כלה.

ויתיצבו -

נכפפו, מלמד שנתלש ההר ממקומו וקרבו ועמדו תחת ההר, שנאמר: ותקרבון ותעמדו תחת ההר.

עליהם מפורש בקבלה: יונתי בחגבי הסלע בסתר המדרגה - אלו שתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל.

השמיעני את קולך - אלו עשרת הדברות.

כי קולך ערב - אלו לאחר הדברות.

ומראך נאווה - ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'.

ר' אליעזר אומר:

על ים סוף הדבר אמור:

הראיני את מראיך - התיצבו וראו את ישועת ה'.

השמיעני את קולך - וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'.

כי קולך ערב - ותעל שועתם

ומראך נאווה - ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם.

דבר אחר:

כי קולך ערב - על הים אשירה לה' כי גאה גאה

ומראך נאווה - מפי עוללים ויונקים יסדת עוז.

מסכת דבחדש פרשה ד

[יט, יח] והר סיני עשן כלו -

יכול מקום הכבוד?

תלמוד לומר: **מפני אשר ירד עליו ה' באש** - מגיד שהתורה אש ומאש נתנה ובאש נמשלה.
ומה דרכה של אש, שאם קרב אדם אצלה - נכוה, רחק ממנה - צנן, אין לו לאדם אלא להתחמם כנגד אורה.

ויעל עשנו כעשן הכבשן -

זה בלבד??

תלמוד לומר: כבשן.

אי כבשן, יכול ככבשן זה בלבד??

תלמוד לומר: **וההר בוער באש**

ומה תלמוד לומר כבשן?

לשכך את האוון מה שהיא יכולה לשמוע.

וכיוצא בו: אריה שאג מי לא יירא

מי נתן כח וגבורה בארי, לא הוא??

אלא הרי אנו מכנין אותו, לשכך את האוון.

כיוצא בו: הנה כבוד אלוהי ישראל בא מדרך הקדים וגו'.

מי נתן כח וגבורה במים, לא הוא??

אלא הרי אנו מכנין אותו מבריותיו, לשכך האוון:

ויחרד כל ההר -

והלא בכלל כל ההרים היה, שנאמר: **הרים נזלו מפני ה' זה סיני**.

ואומר: **למה תרצדון הרים גבנונים**.

אמר להם: כולכם גבנונים אתם, כמה דאת אמר: **או גבן או דק**.

ומפני מה שרתה רוח הקדש בחלקו של בנימן?

שכל השבטים נולדו בחוצה לארץ ובנימן נולד בארץ ישראל, ואף על פי כן: **ההר חמד לשבתו**.

[יט, יט] ויהי קול השופר -

הרי זה סימן יפה בכתובים, כל מקום שנאמר **שופר**, סימן יפה לישראל, שנאמר: **עלה אלהים**

בתרועה ה' בקול שופר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול.

ואומר: **וה' אלוהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן**.

הולך וחזק מאד -

מנהג הדיוט, כל זמן שהוא הולך - קולו מחליש ומתעבה אבל כאן, כל זמן שהוא מושך - קולו מגביר.

ולמה כך מתחלה?

כדי לשכך את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע:

משה ידבר והאלהים יעננו בקול -

ר' אליעזר אומר:

מנין אתה אומר: שאין הקב"ה מדבר עד שמשה אמר דבר שכבר קבלו עליהם בניך?
לכך נאמר: **משה ידבר.**

אמר ר' עקיבא:

בודאי כי הוא הדבר.

ומה תלמוד לומר משה ידבר?

אלא מלמד שנתן הקב"ה כח וגבורה במשה והיה הקב"ה מסייעו בקולו ובנעימה, שהיה משה שומע בו, היה משמיע את ישראל, לכך נאמר: **משה ידבר והאלהים יעננו בקול.**

[יט, כ] וירד ה' על הר סיני -

שומע אני על כלו?

תלמוד לומר: **אל ראש ההר.**

יכול ממש שירד הכבוד והציעו על הר סיני?

תלמוד לומר: **כי מן השמים**, מלמד שהרכין הקב"ה שמים התחתונים ושמי שמים העליונים על ראש ההר וירד הכבוד והציען על הר סיני, כאדם שהוא מציע את הכר על ראש המטה, וכאדם שהוא מדבר מעל הכר, שנאמר: **כקדוח אש המסים מים תבעה אש** וכן הוא אומר: **בעשותך נוראות.**

ר' יוסי אומר:

השמים שמים לה' - לא עלה אליהו למעלה ולא ירד הכבוד למטה, אלא מלמד שאמר הקב"ה למשה: הריני קורא לך מראש ההר ואתה עולה, שנאמר: **ויקרא ה' למשה.**

[יט, כא] ויאמר ה' אל משה רד העד בעם -

ידחקו לראות.

ונפל ממנו רב -

מלמד שנתנה רשות לשלוחים לחבל.

יחידי שנפל מהם - הרי הוא עלי ככולם, מלמד שאף אחד ממעט על ידי כלן.
יחידי שיוטל מהם - הרי הוא עלי כנגד כל מעשה בראשית, שנאמר: **כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל:**

וגם הכהנים הנגשים אל ה' -

יכול הכהנים בכלל העם, שנאמר: **לך אל העם וקדשתם היום ומחר**, אין הכהנים בכלל העם, שנאמר: **על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר** - אין כהנים בכלל העם. ואומר: **וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם**: אין כהנים בכלל העם.

ואלו הם הכהנים:

ר' יהושע בן קרחא אומר:

נדב ואביהוא.

אינו אומר הכהנים, אלא **הכהנים הנגשים אל ה'** וכשהוא אומר **וגם** - אף הזקנים עימם.

[יט, כג] ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם -

כבר העידותי בהם וקבעתי להם תחומין.

[יט, כד] ויאמר ה' לך רד -

ויפה אמרת!

זהו שהיה ר' יהודה אומר:

מניין אתה אומר: שאמר הקב"ה למשה הריני אומר לך, ואתה מחזירני ואני מודה לך?

סיהו ישראל אומרים: גדול משה שהורה לו הקב"ה.

ר' אומר:

אין אנו צריכין לעשות למשה גדול אלא אם כן עשינו להקב"ה, שחזר בו ובדברו, אלא מזרזין לאדם בשעת תלמוד, מזרזין את אדם בשעת מעשה.

ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם -

יכול הכל יעלו?

תלמוד לומר: **והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרוץ בס.**

יכול אף הכהנים יעלו עמך?

תלמוד לומר: **ועלית אתה**

אמור מעתה, אתה עושה מחיצה לעצמך והעם כל עיקר.

אל יהרסו לראות -

שמא יתריעו.

[יט, כה] **וירד משה אל העם ויאמר אליהם וידבר אליהם ויאמר אליהם -**

אמר להם מיד ולא עכב.

דבר אחר:

ויהאמר אליהם -

אמר להם.

היו אומרים על לאו לאו ועל הן הן.

מכילתא פרק כ

[כ, א] **וידבר אליהם -**

אין אליהם אלא דיין ליפרע ונאמן לקבל שכר.

את כל -

בדיבור אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן, שנאמר: **וידבר אליהם את כל הדברים האלה**

לאמר.

אם כן מה תלמוד לומר אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך?

מלמד שאמר הקב"ה בדיבור אחד עשרת הדברות, חזר ופירשן דיבור דיבור בפני עצמו.

שומע אני אף כל דברות שבתורה נאמרו כולם בדיבור אחד!!

תלמוד לומר: **את כל הדברים האלה** נאמרו בדיבור אחד ושאר כל הדיברות דיבור דיבור בפני עצמו.

לאמר -

שהיו אומר על הין הין ועל לאו לאו, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' עקיבא אומר:

על הין הין ועל לאו לאו.

דבר אחר:

לאמר -

צא ואמור אליהם והשיבני את דבריהם.

ומנין שהיה משיב דברים לפני הגבורה?

שנאמר: **וישב משה את דברי העם אל ה'.**

ומה היו דברי העם?
כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

ומנין שהודה המקום לדבריהם?
שנאמר: ויאמר ה' אלי הטיבו את אשר דברו.

מסכת דבחדש פרשה ה

אנכי ה' אליך -

מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחילת התורה, משלו משל למה הדבר דומה?
לאחד שנכנס במדינה, אמר להם: אמלוך עליכם!
אמרו לו: כלום עשית לנו שתמלוך עלינו?!

מה עשה?

בנה להם את החומה, הכניס להם את המים, עשה להם מלחמות.
אמר להם: אמלוך עליכם!
אמרו לו: הן והן.

כך המקום:

הוציא ישראל ממצרים,

קרע להם היס,

הוריד להם המן,

העלה להם הבאר,

הגיז להם השליו,

עשה להם מלחמת עמלק.

אמר להם: אמלוך עליכם!

אמרו לו: הן והן.

ר' אומר:

להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה, השוו כלם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה, ולא עוד, אלא שממשכנין זה על זה ולא על הנגלות בלבד נגלה הקב"ה עליהם לכרות ברית עימם, אלא אף על הסתרים, שנאמר: **הנסתרות לה' אלינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם.**

אמרו לו: על הגלויים אנו כורתים ברית עמך ולא על הסתרים, שלא יהא א' ממנו חוטא בסתר ויהא הציבור מתמשכן, שנאמר: **הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו:**

אנכי ה' אלהיך -

לפי שנגלה על הים כגבור עושה מלחמות, שנאמר: **ה' איש מלחמה**.
נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים, שנאמר: **וייראו את אלהי ישראל**.

וכשנגאלו מה הוא אומר?

וכעצם השמים

ואומר: **חזה הוית עד די כרסוון רמיו**.

ואומר: **נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי וגו'**, שלא יתן פתחון פה לאומות העולם לומר, שתי רשויות הן, אלא **אנכי ה' אלהיך** - אני על הים, אני על היבשה, אני לשעבר, אני לעתיד לבא, אני לעולם הזה, אני לעולם הבא, שנאמר: **ראו עתה כי אני אני הוא**,

עד זקנה אני הוא

כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון
ואומר: **מי פעל ועשה קורא הדורות מראש אני ה' אני ראשון וגו'**.

ר' נתן אומר:

מכאן תשובה למינין שאומרים: שתי רשויות הן, שכשעמד הקב"ה ואמר: **אנכי ה' אלהיך**,
מי עמד ומיחה כנגדו?

אם תאמר: במטמוניות היה הדבר, והלא כבר נאמר: **לא בסתר דברתי וגו'**, לאלו אני נותנה
אלא לא אמרתי להם לזרע יעקב תוהו בקשוני ולא נתתיה פנגס.
וכן הוא אומר: **ה' דובר צדק מגיד מישרים**.

דבר אחר:

אנכי ה' אלהיך -

כשעמד הקב"ה ואמר: **אנכי ה' אלהיך** היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות ובא תבור
מבית אלהים וכרמל מאספמיה, שנאמר: **חי אני נאם המלך ה' צבאות שמו כי כתבור בהרים**
וכרמל בים יבא - זה אומר: אני נקראתי, וזה אומר: אני נקראתי, וכיון ששמעו מפיו: **אשר**
הוצאתיך מארץ מצרים עמד כל אחד ואחד במקומו ואמרו: לא עסק אלא עם מי שהוציא
ממצרים.

דבר אחר:

אנכי ה' אלהיך -

שכשעמד הקב"ה ואמר: **אנכי ה' אלהיך**, היתה הארץ חלה, שנאמר: **ה' בצאתך משעיר בצעדך**
משדה אדום ארץ רעשה.
ואומר: **הרים נזלו מפני ה'**.

ואומר: **קול ה' בכח קול ה' בהדר עד ובהיכלו כלו אומר כבוד**, עד שנתמלאו בתייהם מזיו
השכינה, באותה שעה נכנסו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע וכו', וכיון ששמעו מפיו
הדבר, פנו כלם והלכו איש איש למקומו.

ולפיכך נתבעו אומות העולם, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכינה לומר: אלו נתבענו
כבר קיבלנו עלינו, הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם, שנאמר: **ויאמר ה' מסיני בא.**

ונגלה על בני עשו הרשע ואמר להם: מקבלים אתם את התורה?

אמרו לו: **מה כתוב בה?**

אמר להם: **לא תרצח.**

אמרו: זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר: **על חרבך תחיה.**

נגלה על בני עמון ומואב אמר להם: מקבלים אתם את התורה?

אמרו לו: **מה כתוב בה?**

אמר להם: **לא תנאף.**

אמר לו: כלנו מניאו, דכתיב: **ותהרין שתי בנות לוט מאביהן** והיאך נקבלה?!

נגלה על בני ישמעאל, אמר להם: מקבלין אתם את התורה?

אמרו לו: **מה כתוב בה?**

אמר להם: **לא תגנוב.**

אמרו לו: בזו הברכה נתברך אבינו, דכתיב: **הוא יהיה פרא אדם.**

וכתיב: **כי גנוב גנבתי.**

**וכשבא אצל ישראל מימינו אש דת למו, פתחו כלם פיהם ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה
ונשמע.**

וכן הוא אומר: **עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים.**

אמר שמעון בן אלעזר:

אם בשבע מצות שנצטוו בני נח שקבלו עליהן אינן יכולין לעמוד בהן, קל וחומר למצות
שבתורה.

משל למלך שמנה לו שני אפוטרופסין, אחד ממונה על אוצר של תבן, וא' ממונה על אוצר של
כסף ושל זהב, וזה שהיה ממונה על התבן נחשד והיה מתרעם על שלא מנו אותו על אוצר של
כסף ושל זהב, וזה שהיה ממונה על הכסף ועל הזהב, אמר לו: ריקה, בתבן כפרת, בכסף וזהב
על אחת כמה וכמה!

והלא דברים קל וחומר:

ומה בני נח בשבע מצות בלבד לא יכלו לעמוד בהם, בשש מאות ושלוש עשרה מצות על אחת
כמה וכמה!

מפני מה לא ניתנה תורה בארץ ישראל?

שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר: למי שנתנה בארצו לפיכך לא קיבלנו.

דבר אחר:

שלא להטיל מחלוקת בין השבטים, שלא יהא זה אומר: בארצי נתנה, וזה אמר: בארצי נתנה, לפיכך ניתנה במדבר דימוס פרהסיא במקום הפקר.

בשלשה דברים ניתנה תורה:

במדבר,

ובאש,

ובמים,

מה אלו חנם לכל באי העולם, אף אלו חנם לכל באי העולם.

אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים -

עבדים למלכים היו.

אתה אומר עבדים למלכים היו, או אינו אלא עבדים לעבדים?!
כשאומר: **ויפדך מבית עבדים** עבדים למלכים, היו ולא עבדים לעבדים.

דבר אחר:

מבית העובדים ע"ז.

מכילתא יתרו מסכת דבחדש פרשה ו'

[כ, ב] לא יהיה לך אלהים אחרים על פני -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **אנכי ה' אלהיך.**

משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה, אמרו לו עבדיו: גזור עליהם גזרות!
אמר להם: כשיקבלו את מלכותי אגזור עליכם, שאם מלכותי לא יקבלו גזרותי לא יקבלו.
כך אמר המקום לישראל: **אנכי ה' אלהיך.**

לא יהיה לך -

אני הוא שקבלתם מלכותי במצרים.

אמרו לו: כן, וכשם שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי.

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני -

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

הוא שנאמר להלן **אני ה' אלהיכם**, אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם בסיני;
אמרו לו, הן והן; קבלתם מלכותי, קבלו גזרותי: **כמעשה ארץ מצרים וגו'** - הוא שנאמר כאן
אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אני הוא, שקבלתם עליכם מלכותי בסיני; אמרו
לו, הן והן; קבלתם מלכותי באהבה, קבלו גזרותי.

לא יהיה לך אלהים אחרים -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **לא תעשה לך פסל וכל תמונה** אין לי אלא שלא תעשו.

העשוי כבר מנין שלא יקיים?

תלמוד לומר: **לא יהיה לך אלהים אחרים.**

וכי אלוהות הן, והלא כבר נאמר: **ונתון את אלהיהם באש כי לא אלהים המה.**

ומה תלמוד לומר: אלהים אחרים?

אלא שאחרים קוראין אותם אלוהות.

דבר אחר:

אלהים אחרים -

שהם מאחרין הטובה מלבא לעולם.

דבר אחר:

אלהים אחרים -

שהם עושין את אלהיהם אחרונים.

דבר אחר:

אלהים אחרים -

שהם אחרונים לעובדיהם.

וכן הוא אומר: **והן יצעק אליו ולא יענה ומצרתו לא יושיענו.**

ר' יוסי אומר:

אלהים אחרים -

למה נאמר?

שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם, לומר: אלו נקראו בשמו כבר היה בהם צורך, אלו נקראו בשמו ואין בהם צורך.

ואימתי נקראו בשמו?

בימי אנוש בן שת, שנאמר: **אז הוחל לקרוא בשם ה'.**

באותה שעה עלה אוקיינוס והציף שליחו של עולם.

אמר להם המקום: אתם עושים מעשה חדש וקראתם עצמכם בשמי, אף אני אעשה מעשה

חדש ואקרא עצמי בשמי, שנאמר: **הקורא למי הם וישפכם על פני הארץ ה' שמו.**

ר' אליעזר אומר:

אלהים אחרים -

שהם מחדשים להם אלהות בכל יום.

הא כיצד?

היה לו של זהב נצרך לו, עשאו של כסף, של כסף ונצרך לו עשאו של נחשת, היה לו של נחשת ונצרך לו עשאו של ברזל, או מעופרת. וכן הוא אומר: **חדשים מקרוב באו**.

ר' יצחק אומר:

אלו נפרש להם כל שם עבודה זרה, לא היה מספיק להם כל העורות שבעולם.

ר' חנינא בן אנטיגנס אומר:

בא וראה לשון שתפסה תורה למולך, כל שתמליכנו עליך אפילו קיסם אחד או חרס.

רבי אומר:

אלהים אחרים -

שהם אחרונים למי שהוא אחרון במעשים, מי שקורא אותם אלוהות.

על פני -

למה נאמר?

שלא ליתן פתחון פה לישראל לומר: לא נצטווה על עבודה זרה אלא משיצאו למצרים, לכך נאמר: **על פני** - לומר מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, אף אתה ובנך ובן בנך לא תעבוד עבודה זרה עד סוף כל הדורות.

[כ, ג] לא תעשה לך פסל -

לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה!!
תלמוד לומר: **כל תמונה**.

לא יעשה לו אבל יטע לו מטע!!
תלמוד לומר: **לא תטע לך אשרה**.

לא יטע לו מטע אבל יעשה לו של עץ!!
תלמוד לומר: **כל עץ**.

לא יעשה לו של עץ, אבל יעשה לו של אבן!!
תלמוד לומר: **ואבן משכית**.

לא יעשה לו של אבן אבל יעשה של כסף!!

תלמוד לומר : **אלהי כסף**

לא יעשה לו של כסף אבל יעשה לו של זהב?!

תלמוד לומר : **ואלהי זהב**.

לא יעשה לו של זהב אבל יעשה לו של נחשת של בדיל של עופרת?!

תלמוד לומר : **ואלהי מסכה לא תעשה**.

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו כל סמל?!

תלמוד לומר : **פן תשחיתון וכו'**.

לא יעשה לו כל סמל אבל יעשה לו דמות בהמה חיה ועוף?!

תלמוד לומר : **תבנית כל בהמה וכו'**.

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו דמות דגים וחגבים שקצים ורמשים?!

תלמוד לומר : **כל רמש האדמה**.

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות?!

תלמוד לומר : **ופן תשא עיניך השמים**

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו דמות מלאכים כרובים ואופנים וחשמלים?!

תלמוד לומר : **אשר בשמים**.

אי אשר בשמים יכול דמות חמה ולבנה וכוכב?!

תלמוד לומר : **ממעל** לא דמות כרובים לא דמות אופנים.

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו דמות תהום וחשך?!

תלמוד לומר : **ואשר בארץ מתחת**.

ואשר במים מתחת לארץ -

להביא את הבוביא, **דברי ר' עקיבא**.

ויש אומרים :

להביא את השברירים, כל כך רדף הקב"ה אחר יצר הרע, שלא ליתן פתחון פה למצוא לו מקום מתלה של התר.

[כ, ד] לא תשתחוה להם ולא תעבדם -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **וילך ויעבוד אלהים אחרים** לחייב על העבודה בפני עצמה ועל השתחואה בפני עצמה.

אתה אומר כן, או אינו חייב עד שיעבוד וישתחוה!!
תלמוד לומר: **לא תשתחוה להם ולא תעבדם**, לחייב כל אחד בפני עצמו.

דבר אחר:

לא תשתחוה להם -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו**.

עונש שמענו, **אזהרה מניין?**

תלמוד לומר: **להם**.

וכן הוא אומר: **לא תשתחוה לאל אחר**.

כי אנכי ה' אלהיך אל קנא -

אני שליט בקנאה ואין קנאה שולטת בי, שנאמר: **הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל**.

דבר אחר:

אני ה' אלהיך אל קנא -

אני שליט בקנאה ואין קנאה שולטת בי, אני שליט בנומה ואין נומה שולטת בי, שנאמר: **הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל**

דבר אחר:

אני ה' אלהיך אל קנא -

בקנאה אני נפרע מן עבודה זרה אבל **רחום וחנון** אני בדברים אחרים.

שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל:

כתיב בתורתכם: **כי ה' אליך אל קנא**. וכי יש כח בעבודה זרה להתקנאות בה??
גבור מתקנא בגבור, חכם מתקנא בחכם, עשיר מתקנא בעשיר! אלא יש כח בעבודה זרה להתקנות בה??

אמר לו: אלו אדם קורא לכלבו בשם אביו, וכשהוא נודר נודר בחיי כלב זה.

במי האב מתקנא בבן או בכלב?

אמר לו: יש למקצתה צורך.

אמר לו: **מה ראית?**

אמר לו: הרי שנפלה דליקה במדינה פלונית חוץ לבית ע"ז שלהן, לא שעמדה לעצמה
אמר לו: אמשול לך משל.

למה הדבר דומה?

למלך בשר ודם שיוצא למלחמה.

עם מי נלחם, עם החיים או עם המתים?

אמר לו : עם החיים.

אמר לו : **הואיל ואין למקצתה צורך מפני מה אינו מבטלה?**

אמר לו : וכי לדבר אחד אתם עובדין, והרי אתם עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות

להרים ולגבעות לאפיקים וגיאיות, ואפילו לאדם. **יאבד עולמו מפני השוטים?**

אסף אסף כל וגו' אסף אדם ובהמה וגו'.

אמר לו : **הואיל ונכשלו בה רשעים, מפני מה אינו מעבירה מן העולם?**

אמר לו : מפני השוטים.

אמר לו : אם כן אף לאדם עובדין והכרתי האדם מעל פני האדמה.

פוקד עון אבות על בנים -

בזמן שהם אינם מסרגין או בזמן שהן מסרגין

הא כיצד?

רשע בן רשע בן רשע.

ר' נתן אומר:

קוצץ בן קוצץ בן קוצץ.

כיון ששמע משה את הדבר, **ויקד ארצה וישתחוו.**

אמר : חס וחלילה, אין בישראל רשע בן רשע בן רשע.

כשם שמידת פורענות לארבעה דורות, כך מדת הטוב לארבעה דורות!?

תלמוד לומר : **לאלפים.**

אי לאלפים שומע אני מיעוט אלפים שנים! !

תלמוד לומר : **לאלף דור לאין חקר ואין מספר.**

[כ, ה] לאוהבי ולשומרי מצותי -

לאוהבי - זה אברהם אבינו וכיוצא בו.

ולשומרי מצותי -

אלו הנביאים והזקנים.

ר' נתן אומר:

לאוהבי ולשומרי מצותי -

אלו ישראל שהם יושבין בארץ ישראל ונותנין נפשם על המצות.

מה לך יוצא ליהרג?

על שמלתי את בני.

מה לך יוצא לישרף?

על שקראתי בתורה.

מה לך יוצא ליצלב?

על שאכלתי המצה.

מה לך לוקה מאפרגל?

על שנטלתי את הלולב.

ואומר: **אשר הוכיחתי בית מאהבי** - מכות אלו גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים.

מסכת דבחדש פרשה ז

[כ, ו] **לא תשא שם ה' אלוהיך לשוא** -

אף שבועת שוא היית בכלל. או **נפש כי תשבע לבטא בשפתים**, והרי הכתוב מוציאה מכללה ומחמיר עליה ופוטרה מן הקרבן, כשם שהיא פטורה מן הקרבן כך תהא פטורה מן המכות!! תלמוד לומר: **את שם ה'** - מכלל קרבן יצאת, מכלל מכות לא יצאת.

לא תשא -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **לא תשבעו בשמי לשקר**, אין לי אלא שלא ישבע.

מניין שלא יקבל עליו להשבע?

תלמוד לומר: **לא תשא את שם ה' אלוהיך** - עד שלא קבלת עליך להשבע הריני לך אלהים, משקבלת עליך להשבע הריני לך לדיין, שנאמר: **כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא**. אי אפשר לומר: **לא ינקה**, שכבר נאמר: **ינקה**. ואי אפשר לומר: **ינקה** שכבר נאמר **לא ינקה**. אמור מעתה: מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים.

מפני ארבעה דברים אלו הלך מתיא בן חרש אצל ר' אלעזר הקפר ללודיא:

אמר לו: **רבי שמעת בד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש?**

אמר לו: כתוב אחד אומר: **שובו בנים שובבים**, הא למדת שתשובה מכפרת.

וכתוב אחד אומר: **ביום הזה יכפר עליכם**, הא למדת שיום הכיפורים מכפר.

וכתוב אומר: **אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו**, הא למדת שמיתה מכפרת.

וכתוב אחר אומר: **ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם**, הא למדת שייסורין מכפרין.

כיצד יתקיימו ד' כתובים אלו?

העובר על מצוות עשה ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו, ועל זה נאמר: **שובו בנים**

שובבים

והעובר על מצוות לא תעשה ועשה תשובה, אין כאן בתשובה לכפר, אלא תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, ועל זה נאמר: **כי ביום הזה יכפר עליכם**.

והמזיד על כריתות ועל מיתת בית דין ועשה תשובה, אין כח תשובה לתלות ויום הכיפורים לכפר, אלא תשובה ויום הכיפורים מכפרין מחצה וייסורין ממרקין מכפרין מחצה, ועל זה נאמר: **ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם**.

מי שמחלל שם שמים ועשה תשובה, אין כח בתשובה לתלות ולא יום הכיפורים מכפר ולא ייסורין בלבד ממרקין, אלא התשובה ויום הכיפורים תולין ויום המיתה וייסורין ממרקין, ועל זה נאמר: **אם יכופר העון הזה עד תמותו**.
ואומר: **אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה - בזבח ובמנחה** אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא במיתה.

ר' אומר:

שומע אני שלא יכפר יום המיתה?!
כשהוא אומר: **בפתחי את קברותיכם** - הא למדת שיום המיתה מכפר.

ר' אומר:

כל שהוא מלא תשא ולמעלן, התשובה מכפרת, מלא תשא ולמטה ולא תשא עימהם, התשובה תולה ויום הכיפורים מכפר.

ואי זה הוא מלא תשא ולמעלה?

עשה ולא תעשה, חוץ מלא תשא.

מלא תשא ולמטה, דברים שחייבין עליהם:

מיתות בית דין

מיתה בידי שמים

כרת

ומלקות ארבעים

חטאות

ואשמות.

ולא תשא – עימהם.

[כ, ז] זכור ושמור -

שניהם נאמרו בדבור אחד.

מחלליה מות יומת,

וביום השבת שני כבשים - שניהם בדבור אחד נאמרו

ערוֹת אשת אחיך,
ויבמה יבא עליה - שניהם נאמרו בדבור אחד.

לא תלבש שעטנז,
וגדילים תעשה לך - שניהם נאמרו בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, שנאמר: אחת
דבר אלוהים שתים זו שמענו הלא כה דברי כאש נאם ה'.

זכור ושמור -
זכור – מלפניו.
ושמור – מלאחריו.

מכאן אמרו:
מוסיפין מחול על קדש.
משל לזאב שהוא טורד מלפניו ומלאחריו.

אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן חנניה בן גרון אומר:
זכור את יום השבת לקדשו -
תהא זכרו מאחד בשבת, שאם יתמנה לך מנה יפה, תהא מתקנו לשם שבת.

ר' יצחק אומר:
לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין, אלא תהא מונה לשם שבת.

לקדשו -
לקדשו בברכה.

מכאן אמרו:
מקדשין על היין בכניסתו.

אין לי אלא קדושה ליום, קדושה לליל מנין?
תלמוד לומר: ושמרתם את השבת.

אין לי אלא שבת, ימים טובים מנין?
תלמוד לומר: אלה מועדי ה' וגו'.

[כ, ח] ששת ימים תעבוד -
וכי אפשר לו לאדם לעשות מלאכתו בששת ימים?!

אלא שבות, כאלו מלאכתך עשויה.

דבר אחר:

שבות ממחשבת עבודה.

ואומר: **אם תשיב משבת רגליך.**

ואומר: **אז תתענג על ה'.**

[כ, ט] ויום השביעי -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת**, עונש שמענו, **אזהרה מניין?**

תלמוד לומר: **יום השביעי.**

לא תעשה כל מלאכה –

אין לי אלא עונש, ואזהרה על מלאכת היום ואזהרה על מלאכת הלילה מניין?

תלמוד לומר: **מחלליה מות יומת**, עונש שמענו ואזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **יום השביעי**

שבת לה' אלהיך, שאין תלמוד לומר שבת, אלא להביא את הלילה בכלל אזהרה.

ר' אחאי בן יאשיה אומר:

אתה ובנך ובתך -

אלו הקטנים.

או אלו הגדולים?!

אמרת, והלא כבר מוזהרים הם.

הא מה תלמוד לומר אתה ובנך ובתך?

אלו קטנים.

עבדך ואמתך -

אלו בני ברית.

אתה אומר: אלו בני ברית.

או אינו אלא עבד ערל?!

כשהוא אומר: **וינפש בן אמתך והגר -** הרי עבד ערל אמור.

הא מה תלמוד לומר עבדך ואמתך?

או בני ברית.

וגרך -

זה גר צדק.

או אינו אלא גר תושב?!

כשהוא אומר: **הגר -** הרי גר תושב אמור.

הא מה תלמוד לומר : וגרד?

זה גר צדק.

[כ, י] כי ששת ימים וגו' -

מגיד שהים שקול כנגד כל מעשה בראשית.

וינח ביום השביעי -

וכי יש לפניו יגיעה, והלא כבר נאמר : **לא ייעף ולא ייגע.**

ואומר : **נותן ליעף כח.**

ואומר : **בדבר ה' שמים נעשו.**

ומה תלמוד לומר וינח?

אלא כביכול הכתיב על עצמו, שברא את עולמו בששה ימים ונח בשביעי.

והרי דברים קל וחומר :

מי שאין לפניו יגיעה, הכתיב על עצמו שברא עולמו בששה ונח בשביעי, אדם שנאמר בו : **אדם**

לעמל יולד על אחת כמה וכמה!

על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו -

ברכו - במן.

וקדשו - במן, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר :

ברכו - במן.

וקדשו - בברכה.

ר' יצחק אומר :

ברכו - במן.

וקדשו - במקושש.

ר' שמעון בן יוחאי אומר :

ברכו - במן

וקדשו - במאורות.

ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר' שמעון :

ברכו - במן.

וקדשו - במאור פניו של אדם הראשון - **על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו.**

מסכת דבחדש פרשה ח

[כ, יא] **כבד את אביך ואת אמך -**

שומע אני בדברים!!

תלמוד לומר: **כבד את ה' מהונך -** במאכל ובמשתה ובכסות נקייה.

דבר אחר:

כבד את אביך -

לפי שנאמר: **איש איש כי יקלל אביו ואמו, איש אמו ואביו תיראו -** אין לי אלא איש.

אשה מנין?

טומטום ואנדרויגנוס מנין?

תלמוד לומר: **כבד את אביך** מכל מקום.

מה כבוד לא חלק בין אשה לאיש, אף מורא לא חלקו בין איש לאשה, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' יהודה בן בתירא אומר:

הרי הוא אומר: **איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו**, מה שבת לא חלק בין איש לאשה וטומטום ואנדרויגנוס, אף מורא לא תחלוק בין איש לאשה בין טומטום לאנדרויגנוס.

ר' אומר:

חביב כבוד אב ואם לפני מי שאמר והיה העולם, ששקל כבודן ומוראן לכבודו וקללתן לקללתו.

כתיב: **כבד את אביך ואת אמך**.

וכנגדו כתיב: **כבד את ה' מהונך**.

הקיש כבוד אב ואם לכבוד המקום.

כתיב: **איש אמו ואביו תיראו**.

וכנגדו כתיב: **את ה' אלהיך תירא**.

הקיש מוראת אב למוראת המקום.

כתיב: **ומקלל אביו ואמו**.

וכנגדו כתיב: **איש כי יקלל אלהיו**.

הקיש קללת אב לקללת המקום:

בא וראה מה שכתב:

נאמר: **כבד את ה' מהונך**.

וכנגדו כתיב: **וימלאו אסמין שבע**.

ואמר: **כבד את אביך ואת אמך**.

וכנגדו: **למען יאריכון ימך**.

את ה' אלהיך תירא
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה
איש אמו ואביו תיראו.

מה אמור בשבת?
אם תשיב משבת רגלך - אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ.

ר' אליעזר אומר:
גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאדם מכבד אמו יותר מאביו, לפי שהיא משדלתו בדברים, לפיכך הקדים אב לאם לכיבוד.
וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאדם מתיירא מאביו יותר מאמו, לפי שהוא מלמדו תורה, לפיכך הקדים אב לאם במורא.

מקום שחסר השלים, או כל הקודם במקרא קודם במעשה!!
תלמוד לומר: **איש אמו ואביו תיראו** - מגיד ששניהן שקולין זה בזה.

כבד את אביך ואת אמך -
אם כבדתן - **למען יאריכון ימיך** ואם לאו - **למען יקצרוך**, שדברי תורה נוטריקון, שכן דברי תורה נדרשין מכלל הן לאו מכלל לאו הן.

על האדמה -
מכאן אמרו:
כל מצוה שמתן שכרה בצדה - אין בית דין של מטה מוזהרין עליה.

[כ, יב] לא תרצח -
למה נאמר?
לפי שנאמר: **שופך דם האדם** - עונשים שמענו אזהרה לא שמענו, ת"ל: **לא תרצח**.

לא תנאף -
למה נאמר?
לפי שהוא אומר: **מות יומת הנאף והנואפת** - עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **לא תנאף**.

לא תגנוב -
למה נאמר?
לפי שהוא אומר: **וגונב איש ומכרו** - עונש שמענו.

אזהרה מנין?

תלמוד לומר: **לא תגנוב.**

והרי זה אזהרה לגונב נפש.

אתה אומר: לגונב נפש, או אינו אלא לגונב ממון?!

כשהוא אומר: **לא תגנובו** - הרי אזהרה לגונב ממון.

הא מה תלמוד לומר לא תגנוב?

בגונב נפשות הכתוב מדבר.

או הרי זה אזהרה לגונב ממון.

והלא אזהרה לגונב נפש אמרת, צא ולמד משלש עשרה מדות.

ועוד אמרת: שלש מצות נאמרו בענין זה, שתיים מפורשות וא' סתומה, נלמד סתומה ממפורשות.

מה מפורשת מצות שחייבין עליה מיתות בית דין, אף סתומה מצות שחייבים עליה מיתת בית דין, הא אין עליך לומר כלשון אחרון, אלא כלשון ראשון. הרי זה אזהרה לגונב נפש, והלא אזהרה לגונב ממון.

לא תענה ברעך וגו' -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו**, עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **לא תענה ברעך וגו'.**

כיצד נתנו עשרת הדברות?

ה' על לוח זה וה' על לוח זה.

כתיב: **אנכי ה' אלהיך.**

וכנגדו: **לא תרצח.**

מגיד הכתוב, שכל מי ששופך דם, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך.

משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה והעמיד לו איקונות ועשה לו צלמים וטבעו לו מטבעות. לאחר זמן כפו לו איקונות, שברו לו צלמיו, ובטלו לו מטבעותיו, ומיעטו בדמות של מלך. כך מי שהוא שופך דמים, מעלה עליו הכתוב כאלו ממעט בדמות המלך, שנאמר: **שופך דם האדם.**

כתיב: **לא יהיה לך.**

וכתיב כנגדו: **לא תנאף.**

מגיד הכתוב, שכל מי שעובד עבודה זרה, מעלה עליו הכתוב כאלו מנאף אחר המקום, שנאמר:

האשה המנאפת תקח את זרים.

וכתיב: **ויאמר ה' אליו עוד, לך אהב אשת אהובת רע ומנאפת וגו'.**

כתיב: **לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא.**

וכנגדו כתיב: **לא תגנוב.**

מגיד שכל מי שהוא גונב, לסוף בא לידי שבועת שוא, שנאמר: **הגנוב רצוח ונאוף.**

וכתיב: **אלה וכחש רצוח וגנוב ונאוף.**

כתיב: **זכור את יום השבת לקדשו.**

וכנגדו כתיב: **לא תענה,**

מגיד הכתוב, שכל מי שמחלל את השבת - מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לששה ימים ולא נח בשביעי; וכל מי שמשמר את השבת - מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי, שנאמר: **ואתם עדי נאם ה'.**

כתיב: **כבד את אביך ואת אמך.**

וכנגדו כתיב: **לא תחמוד.**

מגיד הכתוב, שכל מי שהוא חומד - סוף מוליד בן שהוא מקלל את אביו ואת אמו ומכבד למי שאינו אביו.
לכך נתנו עשרת הדברות, חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, **דברי ר' חנינא בן גמליאל.**

וחכמים אומרים:

עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, שנאמר: **את הדברים האלה דבר ה' ויכתבם על שני לוחות אבנים.**

ואומר: **שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה.**

ואומר: **ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשים.**

[כ, יג] לא תחמוד -

ר' אומר:

כתוב אחד אומר: **לא תחמוד.**

וכתוב אחד אומר: **לא תתאוה.**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

הרי זה אזהרה לעוקף אחר הנואף.

לא תחמוד בית רעך -

בית רעך כלל.

ועבדו ואמתו ושורו וחמורו -

פרט.

כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט.

וכשהוא אומר: **וכל אשר לרעך - חזר וכלל.**

או כלל כלל הראשון!!

הרי אמרת לאו, אלא חזר וכלל, כלל ופרט וכלל – אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט

מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף כלל בדבר שהוא קונה ומקנה.

אי מה הפרט מפורש בנכסים המטלטלין שאין להם אחריות, אף אין לי אלא נכסים המטלטלין שאין להם אחריות.

וכשהוא אומר במשנה תורה: **שדהו**, על כרחך, מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף אין לי אלא בדבר שהוא קונה ומקנה;

אי מה הפרט מפורש בדבר שאינו בא ברשותך אלא ברצון בעלים, אף אין לי אלא דבר שאי אפשר לבא ברשותך אלא ברצון בעלים, יצא, שאתה חומד בתו לבנך או בנו לבתך;

או אפילו חומד בדיבור?!

ת"ל: **לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך -** מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה.

מסכת דבחדש פרשה ט

[כ, יד] וכל העם רואים את הקולות -

רואין הנראה ושומעין הנשמע, **דברי ר' ישמעאל.**

ר' עקיבא אומר:

רואין ושומעין הנראה. רואין דבר של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות, שנאמר: **קול ה' חוצב להבות אש.**

וכל העם רואין את הקולות -

קולי קולות ולפידי לפידים.

וכמה קולות היו וכמה לפידים היו?

אלא שהיו משמיעים את האדם לפי כחו, שנאמר: **קול ה' בכח.**

דבר אחר:

להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו כלן לפני הר סיני לקבל את התורה, היו שומעין את הדיבור ומפרשים אותו, שנאמר: **יסובבנהו יבוננהו**, שכיון שהיו שומעים הדיבור מפרשים אותו.

ר' אליעזר אומר:

להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כלן לפני הר סיני לקבל את התורה, מגיד שלא היה בהם סומין, שנאמר: **וכל העם רואין.**

מגיד שלא היה בהם אלמים, ויענו כל העם יחדו.
ומלמד שלא היה בהן חרשין, שנאמר: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.**

ומנין שלא היה בהם חגרים?
שנאמר: **ויתצבו בתחתית ההר,** מלמד שלא היה בהם טפשים, שנאמר: **אתה הראית לדעת.**

ר' נתן אומר:
מנין אתה אומר, שהראה המקום לאברהם אבינו, גיהינום ומתן תורה וקריעת ים סוף?
שנאמר: **ויהי השמש לבוא ועלטה היה. והנה תנור,** זה גיהינום, שנאמר: **ותנור לו בירושלם.**
ולפיכך אש - זה מתן תורה, שנאמר: **וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים.**
אשר עבר בין הגזרים האלה - זה קריעת ים סוף, שנאמר: **לגוזר ים סוף לגזרים.**
הראו בית המקדש וסדר קרבנות, שנאמר: **קחה לי עגלה משולשת וגו'.**
הראהו ארבע מלכויות, שהם עתידין לשעבד את בניו, שנאמר: **ויהי השמש לבא ותרדמה נפלה**
על אברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו.
אימה - זו מלכות בבל.
חשכה - זו מלכות מדי.
גדולה - זו מלכות יון.
נופלת - זו מלכות רביעית רומי חייבתא.

ויש מחליפין בדבר:
נופלת - זו מלכות בבל, דכתיב: **נפלה בבל.**
גדולה - זו מלכות מדי, שנאמר: **גדל המלך אחשורוש.**
חשכה - זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בתענית.
אימה - זו מלכות רביעית, שנאמר: **דחילא ואימתני ותקיפא יתירא.**

וירא העם וינועו -
אין נוע אלא זיע, שנאמר: **נוע תנוע הארץ.**

ויעמדו מרחוק -
חוץ משנים עשר מיל, מגיד שהיו ישראל נרתעים לאחוריהם שנים עשר מיל וחוזרין לפניהם
שנים עשר מיל, עשרים וארבעה מיל על כל דיבור ודיבור, נמצאו באותו היום מאתים וארבעים
מיל.

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: רדו וסייעו את אחיכם, שנאמר: **מלכי**
צבאות ידודון ידודון.

ידודון - בהליכה.

וידודון - בחזרה.

ולא במלאכי השרת בלבד אלא אף הקדוש ברוך הוא, שנאמר: **שמאלו תחת לראשי וימינו**
תחבקני.

ר' יהודה ברבי אלעאי אומר :

לפי שהיו משולהבין מחמה של מעלן.

אמר הקדוש ברוך הוא לענני כבוד : הזילו טל חיים על בני, שנאמר : **ארץ רעשה גם שמים נטפו מפני אלהים וגו'.**

ואומר : **גשם נדבות תניף אלהים.**

אימתי נעשה כל הכבוד הזה?

בשעה שהיתה נאה שבאומות ומכבדת את התורה.

ונות בית תחלק שלל - ואין שלל אלא תורה, שנאמר : **שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב.**

[כ, טו] ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה -

מגיד שלא היה בהם כח לקבל יותר מעשרת הדברות, שנאמר : **אם יוספים אנחנו לשמוע את**

קול ה' אלהינו עוד ומתנו אלא קרב אתה ושמע.

מאותה שעה זכו ישראל להעמיד מהם המקום נביאים, שנאמר : **נביא אקים להם -** נביא עתיד

אני להעמיד מהם אלא שקדמו הם בזכות, שנאמר : **ויאמר ה' אלי הטיבו אשר דברו.**

אשרי בני אדם שהמקום הודה לדבריהם.

וכן הוא אומר : **כן בנות צלפחד דוברות**

כן מטה בני יוסף דוברים.

אשרי בני אדם שהמקום הודה לדבריהם.

וכן הוא אומר : **סלחתי כדברידך.**

עתידיס או"ה לומר : אשרי אדם שהמקום הודה לדבריו. **מי יתן והיה לבבם זה.**

אלו אפשר להעביר מלאך המות הייתי מעבירו, אלא שכבר נגזרה גזירה.

רבי יוסי אומר :

על תנאי, כך עמדו ישראל על הר סיני, על תנאי שלא ישלוט בהם מלאך המות, שנאמר : **אני**

אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם - חבלתם מעשיכם, **אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו.**

[כ, טז] ויאמר משה אל העם אל תיראו -

הרי משה מזרז להודיע חכמתו של משה, היאך היה עומד ומפייס אותם האלפים והרבבות

עליו מפורש בקבלה : **החכמה תעוז לחכם מעשרת שליטים.**

כי לבעבור נסות אתכם -

בשביל לגדל אתכם בין האומות, בא האלהים.

ובעבור תהיה יראתו על פניכם -

יראתו זה בשת פנים, סימן טוב באדם שהוא ביישן.

לבלתי תחטאו -

מגיד שהבשת מביאה לידי יראת חטא, שנאמר: **הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו'.**

ויעמוד העם מרחוק -

אלו שנים עשר מיל, מגיד שהיה מחנה של ישראל שנים עשר מיל.

ומנין שהיה מחנה ישראל שנים עשר מיל?

שנאמר: **ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים, שנים עשר מיל.**

[כ, יז] ומשה נגש אל הערפל -

גרם לו ענותנותו, שנאמר: **והאיש משה ענו מאד**, מגיד הכתוב, שכל מי שהוא עניו - סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ, שנאמר: **כה אמר ה' רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וגו'.** ואומר: **רוח ה' עלי וגו'.**

ואומר: **ואת כל אלה ידי עשתה.**

ואומר: **זבחי אלהים רוח נשברה.**

וכל שהוא גבה לב גורם לטמא את הארץ ולסלק את השכינה, שנאמר: **גבה עיניים ורחב לב אותו לא אוכל.**

וכל גבהי לבב קרואים תועבה, שנאמר: **תועבת ה' כל גבה לב.** עבודה זרה קרויה תועבה, שנאמר: **ולא תביא תועבה אל ביתך**, כשם שעבודה זרה מטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה כך גבה לב גורם לטמא את הארץ ולסלק את השכינה.

ומשה נגש אל הערפל -

לפנים מג' מחיצות:

חשך,

וענן,

וערפל.

חשך - מבחוץ

ענן - מבפנים

ערפל - לפני לפנים, שנאמר: **ומשה נגש אל הערפל.**

[כ, יח] ויאמר ה' אל משה כה תאמר -

בלשון שאני אומר: **כה תאמר אל בני ישראל** בלשון הקדש. כל מקום שנאמר: **כה**, ככה ענייה ואמירה הרי זה בלשון קדש.

אתם ראיתם כי מן השמים -

הפרש בין שאדם רואה בין שאחרים משיחין לו. כשאחרים משיחין לו, פעמים לבו חלוק אבל כאן: **אתם ראיתם**.

ר' נתן אומר:

אתם ראיתם -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **יודוך ה' כל מלכי ארץ**.

יכול כשם ששמעו כך ראו?

תלמוד לומר: **אתם ראיתם**, אבל לא ראו אומות העולם.

כי מן השמים דברתי עמכם -

כתוב אחד אומר: **כי מן השמים**.

וכתוב אחד: **וירד ה' על הר סיני**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

הכריע השלישי: **מן השמים השמיעך את קולו ליסרך, דברי ר' ישמעאל**.

ר' עקיבא אומר:

מלמד שהרכין הקב"ה שמים העליונים על ראש ההר ודבר עמהן מן השמים, שנאמר: **ויט**

שמים וירד וערפל תחת רגליו.

ר' אומר:

וירד ה' על הר סיני –

שומע אני כשמועו?!

אמרת, ומה אחד משמש שמשין, הרי הוא בא במקומו ושלא במקומו, קל וחומר לכבודו של מי שאמר והיה העולם.

מסכת דבחדש פרשה י

[ב, יט] לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב -

ר' ישמעאל אומר:

דמות שמש המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים.

ר' נתן אומר:

לא תעשון אתי -

שלא תאמר עושה אני כין דמות ואשתחווה לו, תלמוד לומר: **לא תעשון אותי**.

וכתיב: **ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה.**

ר' עקיבא אומר:

לא תעשון אתי -

כדרך שאחרי מנהגין במדינות, כשהטובה באה עליהם - הם מכבדין את אלהיהם, שנאמר: **על כן יזבח לחרמו**, וכשהפורענות באה עליהן - הם מקללין את אלהיהם, שנאמר: **וקלל במלכו**, אבל אם אביא עליהם הטובה - יתנו הודאה וכשאביא עליהם יסורים - יתנו הודאה.

וכן דוד אומר: **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.**

וכן איוב אומר: **ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.**

על מדה טובה ועל מדה פורענות מה אשתו אומרת לו?

עודך מחזיק בתומתך ברך אלהים ומות.

וכן הוא משיב: **כדבר אחת הנבלות תדברי .**

ואנשי דור המבול שהיו כעורין בטובה וכשבא עליהם פורענות קבלו אותה בעל כרחם, אנו שהיינו נאים בטובה לא נהיה בפורענות, לפיכך אמר: **כדבר אחת הנבלות תדברי.** ועוד שיהא שמח אדם ביסורים יותר מהטובה, שאפילו אדם עומד בטובה כל ימיו, אינו נמחל לו העבירות שבידו.

ומי מוחל לו העבירות?

הוא אומר: הייסורין.

ר' אליעזר אומר:

הרי הוא אומר: **מוסר ה' בני אל תמאס וגו'.**

מפני מה?

כי את אשר יאהב ה' יוכיח, אמרת.

בוא וראה, **מי גרם לבן זה לרצות את האב?**

הוא אומר: ייסורים.

ר' מאיר אומר:

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו וגו' ה' אלהיך מיסרך.

ר' יונתן אומר:

חביבין יסורין כשם שברית כרותה לארץ, כך ברית כרותה ליסורין, **ה' אלהיך מייסרך כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה.**

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

חביבים יסורים ששלש מתנות טובות ניתנו לישראל ואומות העולם מתאווין להם ולא ניתנו להם בייסורין, ואלו הן:

תורה,

וארץ ישראל,

ועולם הבא.

תורה, דכתיב: לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה אשרי הגבר אשר תיסרנו יה.

ארץ ישראל מניין?

דכתיב: ה' אלהיך מיסרך.

ואומר: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה.

העולם הבא מניין?

דכתיב: כי נר מצוה ותורה אור וגו'

אמרת, אי זה דרך שמביאה את האדם לחיי העולם הבא?

הוא אומר: אלו ייסורין.

ר' נחמיה אומר:

חביבין יסורין, שכשם שהקרבות מרצין, כך יסורין מרצין.

בקרבות מהו אומר?

ונרצה לו לכפר עליו.

בייסורין מהו אומר?

והם ירצו את עונם.

ולא עוד, אלא שהייסורין מרצין יותר מן הקרבות, מפני שהקרבות בממון והייסורין בגוף.

וכן הוא אומר: עור בעד עור.

כבר היה ר' אליעזר חולה ונכנסו אצלו ארבעה זקנים לבקרו, ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן

עזריה ור' עקיבא.

נענה ר' טרפון ואמר:

טוב אתה לישראל מגלגל חמה, הא למדת שחביבין יסורין.

אלהי כסף ואלהי זהב -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ועשית שנים כרובים זהב**, אמר הריני עושה ארבע, ומה תלמוד לומר: **אלהי כסף?!**

אם הוספת על שנים, הרי הם, **כאלהי זהב**.

אלהי כסף -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר: **אלהי זהב?!**

ומה תלמוד לומר אלהי כסף?

לפי שמצינו כל כלי בית עולמים, שאם אין להם של זהב עושים אותו של כסף.

שומע אני אף כרובין כן?!

תלמוד לומר: **אלהי כסף**.

הא אם אינו נותן של זהב, הרי הם **כאלהי כסף**.

לא תעשו לכם -

שלא תאמרו הרי אנו עושין לנו כדרך שאחרים עושין במדינות, תלמוד לומר: **לא תעשו לכם**.

מסכת דבחדש פרשה יא

[כ, כ] מזבח אדמה תעשה לי -

מזבח מיוחד לי שלא בנוי מתחלה לשום אחר.

ר' ישמעאל אומר:

מזבח אדמה תעשה לי -

שלא תבנהו על גבי עמודים.

ר' נתן אומר:

חלול באדמה נעשה שנאמר: **נבוב לוחות תעשה אותו**.

אסי בן עקיבא אומר:

מזבח נחשת מלא אדמה תעשה לי, שנאמר: **כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את**

העולה.

וכי קטן היה, והלא כבר נאמר: **אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא?!**

ומה תלמוד לומר קטן?

אלא ביום שנבנה זה, נכנס זה.

וזבחת עליו -

עליו כנגדו.

או אינו עליו כמשמעו?!

והדין נותן:

ומה אם צפון המזבח שאינו כשר לכפרה כשר לשחיטה, ראש המזבח שהוא כשר לכפרה דין הוא שיוכשר לשחיטה.

והרי המזבח הפנימי יוכיח שהוא כשר לכפרה ואינו כשר לשחיטה.

וזבחת עליו -

עליו כנגדו.

אתה אומר עליו כנגדו, או אינו אלא עליו כמשמעו?!

והדין נותן:

ומה אם צפון המזבח שאינו כשר לכפרה כשר לשחיטה, ראש המזבח שהוא כשר לכפרה, דין הוא שיוכשר לשחיטה?!

והרי המזבח הפנימי יוכיח שהוא כשר לכפרה ואינו כשר לשחיטה, והוא יוכיח על מזבח

החיצון, אף על פי שהוא כשר לכפרה לא יוכשר לשחיטה ;

לא, אם אמרת במזבח הפנימי שאינו לא מכשיר ולא מתיר ואינו גומר הכפרה, לפיכך לא

יוכשר לשחיטה, תאמר במזבח החיצון שהוא מתיר ומכשיר וגומר את הכפרה, לפיכך יוכשר לשחיטה?!

ת"ל: **ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך** -הבשר והדם בראש המזבח ואין שחיטה בראש המזבח.

רבי יוסי אומר:

אף לשחוט בראש המזבח, והכתוב מסייעו, שנאמר: **מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו וגו'.**

כתוב אחד אומר: **את עולותיך ואת שלמיך.**

וכתוב אחד אומר: **ועשית עולותיך הבשר והדם**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

אמר רבי יוסי ברבי יהודה:

מחצי המזבח לצפון כצפון, ומחצי המזבח לדרום כדרום,

ואין לי אלא צפון המזבח שיהא כשר לשחיטה.

שאר כל צפון העזרה מנין?

תלמוד לומר: **ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את העולה**, שאין תלמוד לומר במקום

הקדש, **ומה ת"ל במקום הקדש?**

אלא להכשיר בו כל רוח צפונית.

וזבחת עליו את עולותיך -

אין לי אלא עולה ושלמים.

שאר כל הקדשים מניין?

תלמוד לומר: **כי כחטאת האשם הוא לכהן**, שאין תלמוד לומר קדש קדשים, אלא להכשיר בו את כל הקדשים.
אין לי אלא חטאת ועולה ושלמים.

שאר כל קרבנות הצבור מניין?

תלמוד לומר: **את צאנך ואת בקרך**, משמע מביא את הקדשים ואת החולין.
אמרת, **במי הענין מדבר?**
בקדשים.

בכל מקום וגו' -

שאני נגלה עליך בבית הבחירה.

מכאן אמרו:

שם המפורש אסור להאמר בגבולין.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אם תבא לביתי - אבא לביתך, אם לא תבא לביתי - לא אבא לביתך, מקום שלבי אוהב שם רגלי מוליכות אותי.

מכאן אמרו:

כל עשרה בני אדם שנכנסין לבית הכנסת שכינה עימהם, שנאמר: **אלהים נצב בעדת אל**.

ומנין אפילו שלשה שדנין?

שנאמר: **בקרב אלהים ישפוט**.

ומנין שאפילו שנים?

שנאמר: **אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו**.

ומנין אפילו אחד?

שנאמר: **בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך**:

[כ, כא] ואם מזבח אבנים תעשה לי -

ר'שמעאל אומר:

כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה:

ואם תקריב מנחת בכורים – חובה.

אתה אומר חובה, או אינו אלא רשות?!

תלמוד לומר: **תקריב את מנחת בכוריד - חובה ולא רשות.**

כיוצא בו: אם כסף תלוה את עמי וגו' - חובה.

אתה אומר חובה או אינו אלא רשות?!

תלמוד לומר: **העבט תעביטנו - חובה ולא רשות.**

כיוצא בו: אם מזבח אבנים תעשה לי - חובה.

אתה אומר חובה או אינו אלא רשות?

תלמוד לומר: **אבנים שלמות תבנה - רשות.**

אתה אומר רשות, או אינו אלא חובה?

תלמוד לומר: **מזבח אבנים תעשה לי רשות ולא חובה.**

ומה תלמוד לומר ואם מזבח אבנים?

אלא רצה של אבנים, יעשה, של לבנים, יעשה.

והרי דברים קל וחומר, לשאר כל הכלים.

ומה מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה, קל וחומר לשאר כל הכלים.

לא תבנה אתהן גזית -

אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהם ברזל.

ר' נתן אומר:

הרי שבנה שתי אבנים גזוזות שהניף עליהם ברזל, שומע אני יהא המזבח כלו פסול?!

תלמוד לומר: **לא תבנה אתהן גזית -** הן פסולות ולא המזבח כלו פסול.

לא תבנה אתהן גזית -

בו אי אתה בונה, אבל אתה בונה בהיכל ובקדש הקדשים.

שהיה בדין:

ומה אם מזבח הקל אסור לבנות בו, ההיכל וקדש הקדשים החמורים, דין הוא שלא יהו בונין בהן גזית!

תלמוד לומר: **לא תבנה אתהן גזית -** בו אי אתה בונה, אבל אתה בונה גזית בהיכל ובקדש הקדשים.

ומה אני מקיים ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו?

בבית אינו נשמע, אבל בחוץ נשמע.

כי חרבך הנפת עליה -

מכאן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר:

המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם והברזל לקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך.

ר' יוחנן בו זכאי אומר:

הרי הוא אומר: **אבנים שלמות תבנה -** אבנים שמטילות שלום.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם אבני המזבח שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אמר הקב"ה: **לא תניף עליהם ברזל**, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין עיר לעיר, בין אומה לאומה, בין ממשלה לממשלה, בין משפחה למשפחה על אחת כמה וכמה שלא תבא עליו פורענות.

[כ, כב] ולא תעלה במעלות על מזבחי -

מכאן אמרו:

עשה כבש למזבח אין לי אלא עלייה.

ירידה מניין?

תלמוד לומר: **לא תגלה ערותך עליו.**

הא לא עליה ולא ירידה גרמה, אלא כסוי גורם.

רבי ישמעאל אומר:

אינו צריך, והלא כבר נאמר: **ועשה להם מכנסי בד.**

ומה תלמוד לומר: אשר לא תגלה ערותך עליו?

שלא ילך פסיעה גסה, אלא גודל בצד עקב ועקב בצד גודל:

אשר לא תגלה ערותך עליו -

עליו אי אתה פוסע פסיעה גסה אבל אתה פוסע פסיעה גסה בהיכל ובקדש הקדשים.

שהיה בדין:

ומה אם מזבח הקל אסור לפסוע בו פסיעה ההיכל וקדש הקדשים החמורים, דין הוא שאסור לפסוע פסיעה גסה בהן, לפי שהן חמורין!

תלמוד לומר: **אשר לא תגלה ערותך עליו** - בו אי אתה פוסע פסיעה יתירה, אבל אתה פוסע פסיעה יתירה בהיכל ובקדש הקדשים.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם אבנים שאין בהם דעת לא לרעה ולא לטובה, אמר הקדוש ברוך הוא לא תנהג בהן מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם, דין הוא שלא תנהוג בו מנהג בזיון, **אשר לא תגלה ערותך עליו.**

ואלה המשפטים אשר תשים -

נמצינו למדין שסנהדרין באין בצד מזבח, אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **וינס יואב אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח.**

פרשת משפטים

מכילתא פרק כא

מסכת דנזיקין פרשה א

[כא, א] ואלה המשפטים -

ר' ישמעאל אומר:

אלו מוסיפים על העליונים, מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני.

ר' עקיבא אומר:

ואלה המשפטים -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם -** אין לי אלא פעם אחת.

מנין שנה ושלש ורבע עד שילמדו?

תלמוד לומר: **ולמדת את בני ישראל.**

יכול למדין ולא שונין?

תלמוד לומר: **שימה בפיהם.**

יכול שונין ולא יודעין?

תלמוד לומר: **ואלה המשפטים וגו' -** ערכם לפנייהם כשולחן ערוך, כענין שנאמר: **אתה הראית לדעת.**

ר' יהודה אומר:

ואלה המשפטים -

במרה, שנאמר: **שם שם לו חק ומשפט.**

ר' אלעזר בן עזריה אמר:

הרי הגויים שדנו כדיני ישראל שומע אני יהו דיניהם קיימים!!
תלמוד לומר: **ואלה המשפטים -** אתה דן את שלהם ואינן דנין את שלך.

מכאן אמרו:

גט המעושה בישראל כשר ובגויים פסול, אבל גויים חובטין אותו, ואומרין לו: עשה מה שישראל אומר לך, כשר.

ר' שמעון אומר:

מה ראו דינין לקדום לכל מצות שבתורה?

שכשהדין בין אדם לחבירו תחרות ביניהם, נפסק הדין - עושה שלום ביניהם.
וכן יתרו אומר: **אם את הדבר הזה תעשה וגו'.**

[כא, ב] כי תקנה עבד עברי -

בנמכר בבית דין הכתוב מדבר, ההוא עובדו ועובד הבן.

או אינו מדבר אלא במוכר עצמו!!

כשהוא אומר: **וכי ימוך אחיך ונמכר לך -** הרי מוכר עצמו אמור.

הא מה תלמוד לומר כי תקנה עבד עברי?

בנמכר בבית דין על גניבתו הכתוב מדבר, שיהא עובדו ועובד את הבן.

כי תקנה עבד עברי -

בבן ישראל הכתוב מדבר, או אינו אלא בעבדו של עברי!!

ומה אני מקיים והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם וגו'?

ב[נ]לקח מן הגוי, אבל בנלקח מישראל שומע אני שיהא עובד שש ויצא בשביעית.

תלמוד לומר: **כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וגו',** שאין תלמוד לומר העברי, שהרי כבר נאמר **אחיך**.

ומה תלמוד לומר העברי?

מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שווה.

נאמר כאן **עברי,**

ונאמר להלן **עברי**.

מה **עברי** האמור להלן בבן ישראל הכתוב מדבר,

אף **עבד עברי** האמור כאן, בבן ישראל הכתוב מדבר.

ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו וגו'**

לאברהם העברי.

עבד -

יכול תקראנו עבד לשם בזיון?

תלמוד לומר: **כי תקנה עבד עברי** - התורה קראתו עבד בעל כרחו.

כי תקנה עבד עברי -

למה נאמר?

להביא הגר, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' אליעזר אומר:

אינו צריך.

אם ישראל עובד הגר לא יעבוד, אם ישראל עובד שש שנים הגר יעבוד שתים עשרה, אמרת דיו לבא מן הדין להיות כנדון:

מה ישראל עובד שש, אף הגר יעבוד שש, לפי שהוא אומר: **אם אין לו ונמכר בגנבתו**. שומע אני לעולם?!

תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד** - מגיד הכתוב שהוא עובד שש ויוצא בשביעית.

שש שנים יעבוד -

שומע אני כל עבודה במשמע?!

תלמוד לומר: **לא תעבוד בו עבודת עבד**.

מכאן אמרו:

לא ירחוץ לו רגליו ולא ינעול לו מנעליו ולא יטול לו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במוותניו כיון שעלה במעלה ולא יטלנו בפוריון ולא בכסא ולא בלקטקא כדרך שעבדים עושין, תלמוד לומר: **ומאחיכם בני ישראל וגו'** אבל בבנו ובתלמידו רשאי.

שש שנים יעבוד -

שומע אני בין עבודה שיש בה בזיון לעבודה שאין בה בזיון?!

תלמוד לומר: **כשכיר כתושב** - מה שכיר אי את רשאי לשנות מאומנותו, אף עבד עברי אי אתה רשאי לשנותו מאומנותו.

מכאן אמרו:

לא יושיבנו באומנות שהיא משמשת לרבים, כגון: חייט, בלן, ספר, נחתום.

ר' יוסי אומר:

אם היתה מלאכתו מיוחדת לכך, יעשה, אבל רבו לא ישנה עליו.

כשכיר כתושב –

מה שכיר עובד ביום ואינו עובד בלילה, אף עבד עברי עובד ביום ואינו עובד בלילה.

ר' יוסי אומר:

הכל לפי אומנותו.

ובשביעית -

שביעית למכירה.

אתה אומר שביעית למכירה, או אינו אלא לשנים??

תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד** שביעית למכירה ולא שביעית לשנים.

יצא לחפשי -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **וכי תשלחנו חפשי.**

שומע אני שיכתוב לו גט שחרור??

תלמוד לומר: **יצא לחפשי.**

או יתן לו מעות ויצא??

תלמוד לומר: **יצא לחפשי חנם.**

אם בגפו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **אם אדוניו יתן לו אשה, רשות.**

אתה אומר רשות, או אינו אלא חובה??

תלמוד לומר: **אם בגפו יבא בגפו יצא, רשות ולא חובה, דברי ר' ישמעאל.**

ר' עקיבא אומר:

אם בגפו יבא בגפו יצא -

אם בראשי איברים נכנס בראשי איברים יצא.

לפי שהוא אומר: **וכי ימכור איש את בנו לאמה לא תצא -** לא תצא בראשי איברים כדרך

שהכנענים יוצאים.

אתה אומר: **לא תצא כצאת העבדים -** לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים.

או לא תצא בשנים וביובל כדרך שהעבדים יוצאים??

תלמוד לומר: **כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, מגיד שהיא יוצאה בשש.**

ביובל מניין?

תלמוד לומר: **כי עבדי הם** מכל מקום, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון,

לא תצא כצאת העבדים - לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים.

או אין לי אלא עבריה שאינה יוצאה בראשי איברים.

עברי מנין?

תלמוד לומר: **העברי או העבריה**.

תקיש עברי לעבריה:

מה עבריה שאינה יוצאה אף עברי אינו יוצא בראשי איברים.

ועוד קל וחומר:

ומה עבריה שהיא יוצאה בסימנין, אינה יוצאה בראשי איברים, עברי שאינו יוצא בסימנין, דין הוא שלא יצא בראשי איברים.

לא, אם אמרת בעבריה שאינה נמכרת על הגניבה, לפיכך אינה יוצאה בראשי איברים.

תאמר בעברי שהוא נמכר על גנבתו, לפיכך יוצא בראשי איברים?!

תלמוד לומר: **העברי או העבריה** הקיש עברי לעבריה.

מה היא אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים.

[כא, ג] אם בעל אשה הוא -

בבת ישראל הכתוב מדבר.

אתה אומר בבת ישראל הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בכנענית?!

כשהוא אומר: **אם אדוניו יתן לו אשה** הרי כנענית אמורה.

הא מה תלמוד לומר: אם בעל אשה הוא?

בבת ישראל הכתוב מדבר.

ויצאה אשתו עמו -

ר' יצחק אומר:

מי הביאה שהכתוב מוציאה? מה תלמוד לומר ויצאה אשתו עמו?

מגיד שהוא חייב במזונותיה ובמזונות בניו, שנאמר: **ויצא מעמך הוא ובניו עמו** - מכלל יציאה אתה למד על הכניסה.

יכול יהא חייב במזונות ארוסה ושומרת יבם?

תלמוד לומר: אשתו, להוציא שומרת יבם שאינה אשתו.

עמו -

להוציא ארוסה, שאינה עמו.

מסכת דנזיקין פרשה ב

[כא, ד] אם אדוניו יתן לו אשה -

רשות.

אתה אומר רשות, או אינו אלא חובה?!
כשהוא אומר: **אם בגפו יבא בגפו יצא** - רשות ולא חובה, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר:

אם אדוניו יתן לו אשה -

המיוחדת לו, שלא תהא כשפחת הפקר.

אם אדוניו יתן לו אשה -

בכנענית הכתוב מדבר.

או אינו אלא בעברית?!

כשהוא אומר **האשה וילדיה תהיה לאדוניה** הא בכנענית הכתוב מדבר.

וילדה לו בנים -

אין לי אלא בנים.

ובנות טומטום ואנדרוגינוס מניין?

תלמוד לומר: **האשה וילדיה תהיה לאדוניה**, מכל מקום.

ר' נתן אומר:

אין תלמוד לומר אלא **האשה וילדיה וילדה לו** להביא את הרב שבא על שפחתו שוולדיה עבדים.

האשה וילדיה -

מה תלמוד לומר?

מגיד שילדיה כמוה.

אין לי אלא שפחה שילדיה כמוה.

נכרית מניין?

ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

מה שפחה כנעית שאין לה קידושין מכל אדם ילדיה כמוה, אף כל שאין לה קדושין מכל וולדיה כמוה.

ואי זה זה?

זה ולד נכרית.

והוא יצא בגפו -

שאינה צריכה ממנו גט.

אין לי אלא אמה שאינה צריכה גט מן העבד.

ישראלית מן העבד מנין?

תלמוד לומר: **מהם תקנו עבד ואמה**, הקיש עבד לאמה ואמה לעבד.
מה אמה אינה צריכה גט, אף בת ישראל אינה צריכה מן העבד גט.

דבר אחר:

והוא יצא בגפו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **שש שנים יעבוד**.
אין לי אלא עובד שש שנהג בו מנהג האמור בפרשה.

נרצע מנין?

תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד**, להביא את הנרצע.

ר' יצחק אומר:

אינו צריך.

ומה העובד שש שנים שמיעט הכתוב יציאתו, הרי הוא נוהג בו מנהג האמור בפרשה, נרצע
שריבה הכתוב ביציאתו, אינו דין שינהוג בו מנהג האמור בפרשה?!

שש שנים יעבוד -

מה תלמוד לומר שש שנים יעבוד?

להביא את החולה.

משמע מביא את החולה.

בריא מנין?

תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד**.

אמרת במי הענין מדבר?

בראוי לעבוד.

[כא, ה] ואם אמר יאמר העבד -

מגיד שאינו נרצע עד שיאמר וישנה.

אהבתי את אדוני —

אין לי אלא בזמן שיש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים.

אין לרבו אשה ובנים, מנין שאינו נרצע?

תלמוד לומר: **והיה כי יאמר אליך וגו'.**

מכאן אמרו:

לעולם אינו נרצע, אלא אם כן יש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים.

אהבתי את אדוני וגו' -

הוא אוהב את רבו ורבו אוהבו, שנתברכו נכסים על ידיו, לכך נאמר: **והיה כי יאמר אליך וגו' כי טוב לו עמך**, שתהא טובתו שוה לך.

מכאן אמרו:

לא ישנה רבו עליו מאכלו ומשקהו והסבו משלו, לכך נאמר: **כי טוב לו עמך.**

דבר אחר:

כי טוב לו עמך –

אם היה חגר או סומא - אינו נרצע.

[כא, ו] והגישו אדוניו אל האלהים -

אצל הדיין שימלך במכריו.

ר' אומר:

בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר, אבל כאן אינו נרצע, אלא בינו לבין עצמו.

והגישו אל הדלת או אל המזוזה וגו' -

מקיש דלת למזוזה.

מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד, אתה אומר לכך בא, או ירצענו במזוזה.

והדין נותן: מה הדלת שאינו כשר למצוה כשר לרציעה, מזוזה שהיא כשרה למצוה אינו דין שתכשר לרציעה!!

תלמוד לומר: **ונתת באזנו ובדלת -** בדלת אתה נותן אבל אי אתה נותן במזוזה, או יעבור באזנו ובדלת!!

תלמוד לומר: **ורצע אדוניו את אזנו במרצע** באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון.
הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.

ורצע אדוניו את אזנו -

למה נאמר?

לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו, אבל כאן הוא ולא שלוחו.

אזנו -

בשל ימין הכתוב מדבר.
אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר.
או אינו אלא בשל שמאל!?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **אזנו**.

ונאמר להלן: **אזנו**

מה להלן בימין,
אף כאן בימין.

אזנו -

מן המלת, **דברי ר' יהודה**.

ר' מאיר אומר:

אף מן הסחוס.

שהיה ר' מאיר אומר:

אין כהן נרצע והן אומרים נרצע,

אין כהן נמכר והן אומרים נמכר.

ומה ראית און שתרצע מכל איברים?

היה רבן בן יוחנן בן זכאי אומרה:

כמן חומר.

אומר: און ששמעה לא תגנוב והלך וגנב, היא תרצע מכח איבריו.

במרצע -

בכל דבר, והתורה אמרה: **ורצע אדוניו את אזנו במרצע**.

והלכה אמרה בכל דבר.

ר' אומר:

במין מתכת בלבד.

ועבדו לעולם -

עד היובל.

שהיה בדין:

ומה אם הכסף שיפה כחו וקונה הכל, אינו קונה שש, רציעה שאינה קונה אלא עבדים, אינו דין
שלא תקנה אלא שש!?

הא מה תלמוד לומר ועבדו לעולם?

עד היובל.

או ועבדו לעולם כשמועו?!

תלמוד לומר: **ושבתם איש אל אחוזתו**.

ר' אומר:

בא וראה שאין העולם אלא חמישים שנה, שנאמר: **ועבדו לעולם**, עד היובל.

הא כיצד?

הגיע היובל יצא, מת האדון יצא.

ועבדו -

אותו הוא עובד ואינו עובד הבן, שהיה בדין:

מה אם העובד שש שמיעט הכתוב יציאתו, הרי הוא עובדו ועובד הבן, נרצע שריבה הכתוב

יציאתו, אינו דין שיהא עובדו ועובד הבן?!

תלמוד לומר: **ועבדו -** אותו הוא עובד ואינו עובד הבן.

מכאן אמרו:

עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, נרצע ועבריה - לא את הבן ולא את הבת.

מסכת דנזיקין פרשה ג

[כא, ז] וכי ימכור איש את בתו -

בקטנה הכתוב מדבר.

אתה אומר בקטנה הכתוב מדבר, או אינו אלא בגדולה?!

אמרת, הואיל ורשאי בהפרת נדריה רשאי במכירתה, מה היפר נדריה קטנה ולא גדולה, אף

מכירתה קטנה ולא גדולה.

ממקום שבאת, מה להלן כשהיא נערה, אף כאן כשהיא נערה.

אמרת, הואיל ומוציאין אותה הסימנים מרשות אביה, שהוא רשאי בקידושיה כשהיא נערה,

קל וחומר עד שלא נמכרה.

וכי ימכור איש את בתו -

האיש מוכר את בתו ואין האשה מוכרת בתה, שהיה בדין:

ומה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא מוכר את בתו.

הבת שאביה רשאי למכרה אינו דין שתמכור את בתה?!

תלמוד לומר: **כי ימכור איש -** איש מוכר את בתו ואין אשה מוכרת את בתה.

וכי ימכור איש את בתו -

האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו.

שהיה בדין:

מה אם הבת שאינה נמכרת על הגניבה, אביה רשאי למכרה, הבן שהוא נמכר על הגניבה אינו דין שיהא אביו רשאי למכרו?!

תלמוד לומר: **וכי ימכור איש את בתו -** האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו.

וכי ימכור איש -

האיש מוכר את עצמו ואין האשה מוכרת את עצמה,

שהיה בדין:

מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו מוכר את עצמו, הבת שאביה רשאי למכרה אינו דין שתמכור את עצמה?!

לא, אם אמרת בבן שהוא נמכר בגניבתו, לכך הוא מוכר את עצמו, הבת שאינה נמכרת בגניבתה לפיכך לא תמכור את עצמה, ותמכר על גניבתה.

והדין נותן:

מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא נמכר על גניבתו, הבת שאביה רשאי למכרה, אינו דין שתמכר על גניבתה?!

לא, אם אמרת בבן שהוא נרצע, לכך הוא נמכר בגניבתו, תאמר בבת שאינה נרצעת, לפיכך לא תמכר על גניבתה, ותרצע. והדין נותן:

מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא נרצע, הבת שאביה רשאי למכרה אינו דין שתרצע?!

תלמוד לומר: **כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה.**

אמרת, אם מוציאה הכתוב מיד מכר החמור, קל וחומר מיד רציעה קלה.

וכי ימכור איש -

למדנו שהוא רשאי במכירתה.

ומנין שהוא רשאי בקידושיה?

אמרת, אם מוציאה הוא מידי קידושיה לידי אמהות, קל וחומר מידי קידושיה.

ומנין שתהא נקנית בכסף?

היה ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

ומה אם שפחה כנענית שאינה נקנית בבעילה נקנית בכסף, בת ישראל שהיא נקנית בבעילה,

אינו דין שתהא נקנית בכסף!

ומנין אף בשטר?

תלמוד לומר: **והלכה והיתה** מקיש הווייה להליכה.
מה הליכתה בשטר אף הווייתה בשטר.

ר' עקיבא אומר:

הרי הוא אומר: **אם אחרת יקח לו** - מקיש תחתונה לעליונה.
מה עליונה בכסף אף תחתונה בכסף.

לאמה -

לאמה הוא מוכרה ואינו מוכרה לשתי אמהות.

ר' יוסי הגלילי אומר:

נמצינו למדין שהמקדשה קידוש אחר קידוש אחר אמהות, אבל לא אמהות אחר קידוש, ואין צריך לומר אמהות אחר אמהות.

לא תצא כצאת העבדים -

לא תצא בראשי אברים, כדרך שהכנענים יוצאים.
אתה אומר לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאין, או אינו אלא לא תצא בשנים וביובל כדרך שהעברים יוצאין!!
תלמוד לומר: **כי ימכר לך אחיך העברי וגו'** - מגיד שהיא יוצאה בשנים וביובל.
אין לי אלא עבריה שאינה יוצאה בראשי איברים וכו'.

ועוד קל וחומר:

ומה אם עבריה שיוצאת בסימנין, לא אם אמרת עבריה שאינה נמכרת בגניבתה, לפיכך אינה יוצאה בראשי איברים וכו':

[כא, ח] אם רעה בעיני אדוניה -

אין רעה אלא שלא נגמלה חסד לפניו.

אשר לא יעדה והפדה -

מכאן אמרו:

מצות ייעוד קודמת למצות פדיה.

דבר אחר:

אשר לא יעדה -

אם לא יעדה אדון זה – יפדה אב, לא ייעד לשניים כאחת, לא ימכור על מנת ליעד, **דברי ר'** יוסי.

ר' עקיבא אומר:

מוכר הוא, אם רצה ליעד מיעד.

לעם נכרי -

הרי זה אזהרה לבית דין שלא ימכר לגוי.

בבגדו בה -

מאחר שבגד בה, נוהג בה מנהג ביזיון ולא נהג בה כמשפט הבנות, אף הוא אינו רשאי לקיימה.

דברי ר' יונתן בן אבטלמוס.

ואין בגידה אלא שקירה, שנאמר: **בגדה יהודה.**

ואומר: **כי בגוד בגדו בית ישראל.**

ר' ישמעאל אומר:

באדון הכתוב מדבר, אשר לקחה על מנת ליעד ולא ייעד, אף הוא אינו רשאי לקיימה.

ר' עקיבא אומר:

בבגדו בה -

מאחר שפירס בגדו עליה.

ואם לבנו ייעדנה -

לבנו ייעדנה ולא לאחיו, שהיה בדין:

ומה הבן שאינו נכנס תחתיו ליבוס, הרי הוא ייעד, אחיו שהוא בא תחתיו ליבוס, דין הוא שיעד!

לא, אם אמרת בבן שהוא נכנס תחתיו לאחווה, תאמר באחיו שאינו נכנס תחתיו לאחווה, לפיכך לא ייעד.

תלמוד לומר: **אם לבנו ייעדנה -** לבנו ייעד ולא לאחיו.

[כא, ט-י] כמשפט הבנות -

וכי מה למדנו על משפט הבנות, אלא הרי הוא בא ללמד ונמצא למד.

מה זו, **שארה כסותה ועונתה לא יגרע,**

אף בת ישראל, **שארה כסותה ועונתה לא יגרע דברי ר' יאשיה.**

ר' יונתן אומר:

בעבריה הכתוב מדבר.

אתה אומר כן, או אינו אלא בבת ישראל!!
כשהוא אומר: **אם אחרת יקח לו** - הרי בת ישראל אמור.

ומה תלמוד לומר כמשפט הבנות?
בעבריה הכתוב מדבר.

אם אחרת יקח לו -

מכאן אמרו:

חייב אדם להשיא את בנו קטן.

במקום אחר מהו אומר?

והודעתם לבניך ולבני בניך.

אימתי אתה זכאי לראות בני בניך?
בזמן שאתה משיא בניך קטנים.

שארה -

אלו מזונותיה.

וכן הוא אומר: **ואשר אכלו שאר עמי.**

וכתיב: **וימטר עליהם כעפר שאר.**

כסותה -

כמשמעו.

ועונתה -

זו דרך ארץ, שנאמר: **וישכב אותה ויענה, דברי ר' יאשיה.**

ר' יונתן אומר:

שארה כסותה -

כסות שהוא נופל לשארה, אם היתה ילדה לא יתן לה של זקנה, זקנה, לא יתן לה של ילדה,
ועונתה - שלא יתן של ימות החמה בימות הגשמים ולא של ימות הגשמים בימות החמה, אלא
נותן כל אחד ואחד בעונתה.

מזונה מניין?

אמרת קל וחומר:

ומה דברים שאינן קיום נפש, אי אתה רשאי לימנע ממנה, דברים שהם קיום נפש, דין הוא
שלא תהא רשאי למנוע הימנה.

דרך ארץ מנין?

אמרת קל וחומר:

ומה דברים שלא נשאת עליהם מתחלה אינו רשאי לימנע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחלה, דין הוא שלא יהא רשאי לימנע הימנה.

ר' אומר:

שארה -

זו דרך ארץ, שנאמר: **אל כל שאר בשרו.**

וכתיב: **שאר אביך שאר אמך.**

כסותה -

כמשמעו.

עונתה -

אלו מזונות, שנאמר: **ויענך וירעיבך.**

לא יגרע -

ר' יאשיה אומר:

למה נאמר?

לפי שנאמר: **אם אחרת יקח לו** - שומע אני בבת ישראל הכתוב מדבר.

או אינו אלא בעברית?!

תלמוד לומר: **לא יגרע.**

ממי גורעים?

מי שנתנו לו כבר.

ר' נתן אומר:

בבת ישראל הכתוב מדבר.

אתה אומר בבת ישראל, או אינו אלא בעבריה?!

כשהוא אומר: **כמשפט הבנות יעשה לה** - הרי עבריה אמורה.

הא מה תלמוד לומר ואם אחרת יקח לו?

בבת ישראל הכתוב מדבר.

[כא, יא] ואם שלש אלה לא יעשה לה -

ייעד לך או לבנך או פדה.

אתה אומר יעד לך או לבנך או פדה, או אינו אלא שארה כסותה ועונתה.

אמרת, אין דבר אמור אלא בעבריה.

ומה תלמוד לומר ואם שלש אלה?

ייעד לך או לבנך או פדה.

ויצאה חנם -

שומעני חנם מן הגט.

ומה אני מקיים : וכתב לה ספר כריתות?!

בשאר הנשים חוץ מעבריה.

או בעבריה?!

תלמוד לומר : **ואם שלש אלה וגו'** - חנם מהכסף ולא חנם מהגט.

ויצאה חנם -

בבגר.

אין כסף -

בנעורים.

שהיה בדין:

הואיל ותצא בימי הנעורים, לא תצא בימי בגרות, שאלו לא נאמר אלא אחת, הייתי אומר, הן הן ימי בגרות.

והדין נותן:

הואיל ויוצאה מרשות אב ויוצאה מרשות אדון, מה יוצא מרשות אב שנשתנת ממה שהיית, אף יוצאה מרשות אדון, שנשתנת ממה שהיית.

ואימתי נשתנת ממה שהיית?

בשעה שהיית נערה ובגרה, לכך נאמר : שניהם, שלא ליתן מקום לבעל דין לחלוק.

ויצאה חנם - בבגר.

אין כסף – בנעורים.

אבא חנן אומר משום רבי אליעזר :

ויצאה חנם – בבגר.

אין כסף – בסימנין.

מגיד שהיא יוצאה בגרעון כסף.

ר' נתן אומר :

הואיל ואמרה תורה תן כסף ובל תתן כסף, מה תן כסף עד שלא באו הסימנים, ואף בל תתן כסף משיבואו בה סימנים.

ר' יוסי הגלילי אומר:

אין כסף:

מסכת דנזיקין פרשה ד

[כא, יב] מכה איש ומת מות יומת -

למה נאמר?

לי שנאמר: **ואיש כי יכה כל נפש אדם.**

שומעני אפילו סטרו סטירה!!

תלמוד לומר: **מכה איש ומת**, מגיד שאינו חייב עד שתצא כל נפשו.

מכה איש -

אין לי אלא שהכה את איש.

הכה את האשה ואת הקטן מניין?

תלמוד לומר: **ואיש כי יכה כל נפש אדם**, להביא את שהכה את האשה ואת הקטן.

אין לי אלא איש ואשה שהרגו את האיש והאיש שהרג את האשה ואת הקטן.

האשה שהרגה את הקטן ואת חברתה מניין?

תלמוד לומר: רוצח הוא לתלמודו בא.

מכה איש -

שומעני להוציא את הקטן!!

תלמוד לומר: **ואיש כי יכה כל נפש אדם** להוציא את הקטן.

שומעני אף בן שמונה במשמע!!

תלמוד לומר: **מכה איש**, מגיד שאינו חייב עד שיהרוג בן קיימא.

מות יומת -

בהתריית עדים.

אתה אומר: בהתריית עדים.

או אינו אלא שלא בהתריית עדים!!

תלמוד לומר: **על פי שנים עדים.**

הא מה תלמוד לומר מות יומת?

בהתריית עדים.

מות יומת -

בבית דין .

אתה אומר בבית דין, או אינו אלא שלא בבית דין?!

תלמוד לומר: **ולא ימת הרוצח עד עומדו.**

הא מה תלמוד לומר מות יומת?

בבית דין.

מות יומת -

בסיף.

אתה אומר בסיף, או אינו אלא בחנק?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן: **מות יומת**

ונאמר להלן בנואף: **מות יומת**

מה להלן בסיף,

אף כאן בסיף.

אתה מקישו למנאף ואני מקישו למגדף.

נאמר כאן: **מות יומת.**

ונאמר במגדף: **מות יומת**

מה להלן בסקילה,

אף כאן בסקילה.

אתה מקישו למנאף ואני מקישו למגדף,

אתה מקישו למגדף, ואני מקישו למנאף,

תלמוד לומר: **שופך דם האדם וגו'.**

עדין אנו אומר: יקיז לו דם משני איברים וימות.

תלמוד לומר: **וערפו שם את העגלה בנחל ואתה תבער הדם הנקי מקרבך.**

הקיש שופכי דמים לעגלה ערופה.

מה עגלה ערופה בהתזת הראש, אף כל שופכי דמים בהתזת הראש.

עונש שמענו אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **לא תרצח.**

[כא, יג] ואשר לא צדה וגו' -

אחד שהרג נפש בשוגג ואחד שהרג נפש במזיד, בא מזיד ונפל ביד שוגג.

הא כיצד?

היה מעגל במעגלה ונפלה עליו והרגתו,
היה יורד (עולה) בסולם ונפלה עליו והרגו,
היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו -הרי זה גולה.

אבל היה מושך במעגלה ונפלה עליו והרגתו,
היה (יורד) עולה בסולם ונפל עליו והרגו,
היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפל עליו והרגו - הרי זה אינו גולה, בא מזיד ונפל ביד שוגג.

וכן הוא אומר: **כאשר יאמר משל הקדמוני וגו'**

והיכן אמור?

ואשר לא צדה והאלהים אנה וגו':

ושמתי לך מקום -

אבל לא שמענו להיכן, אתה דן: הרי נאמר מנוס לשעה, ונאמר מנוס לדורות.
מה מנוס האמור לדורות ערי הלויים ק[ו]לטות, אף מנוס האמור לשעה מחנות הלויים קולטות.

איסי בן עקיבא אומר:

ושמתי לך מקום -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **שבו איש תחתיו וגו',** אלו אלפים אמה.

אתה אומר: אלו אלפים אמה, או אינו אלא ד' אמות?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **מקום,**

ונאמר להלן **מקום,**

מה מקום האמור להלן אלפים אמה,

אף מקום האמור כאן אלפים אמה, **ושמתי לך מקום וגו':**

[כא, יד] וכי יזיד איש -

למה נאמרה פרשה זו?

לפי שהוא אומר: **ואיש כי יכה כל נפש אדם וגו',**

ואף המזיד והשוגג ואחרים והמרפא שהמית והמכה ברשות בית דין והרודה בבנו ובתלמידו
במשמע?!

תלמוד לומר: **וכי יזיד איש** להוציא את השוגג.

איש -

להביא את הקטן.

איש -

להוציא את האחרים.

רעהו -

להוציא את הקטן.

רעהו -

להביא את אחרים.

איסי בן עקיבא אומר:

קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דמים, לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו, באמת אמרו פטור מדיני בשר ודם ודינו מסור לשמים.

להרגו בערמה -

להוציא חרש שוטה וקטן, שאינן מערימין להרגו בערמה.
להוציא:

מרפא שהמית,

והמכה ברשות בית דין,

והרודה בבנו ובתלמידו,

ואע"פ שהיו מזידין אינן מערימין.

מעם מזבחי תקחנו למות -

מגיד שמבטלים העבודה מידו ויוצא ליהרג.

מעם מזבחי תקחנו -

בא הכתוב ללמדך על רציחה שתדחה את העבודה, שהיה בדין:

ומה אם שבת שעבודה דוחתה, אין רציחה דוחתה, עבודה שהיא דוחה את השבת, אינו דין שלא תהא רציחה דוחתה!?

ת"ל: מעם מזבחי תקחנו למות.

בא הכתוב ללמד, על רציחה שתדחה את העבודה. ותהא רציחה דוחה את השבת מקל וחומר: ומה אם עבודה שהיא דוחה את השבת, הרי רציחה דוחתה, שבת שעבודה דוחתה, דין הוא שתהא רציחה דוחתה!

לא, אם אמרת בעבודה, שקבורת מת מצוה דוחתה, לפיכך רציחה דוחתה, תאמר בשבת, שאין קבורת מת מצוה דוחתה, לפיכך לא תהא רציחה דוחתה!

אמר תלמיד אחד מתלמידי ר' ישמעאל:

הרי הוא אומר: **לא תבערו אש בכל מושבותיכם** - שריפה היתה בכלל ויצאת ללמד: מה שריפה מיוחדת שהיא אחת ממיתות ב"ד, אינה דוחה את השבת, אף כל שאר מיתות ב"ד לא ידחו את השבת. ותהא קבורת מת מצוה דוחה את השבת, והדין נותן: ומה אם עבודה, שהיא דוחה את השבת, קבורת מצוה דוחה, שבת, שעבודה דוחה, דין הוא שתהא קבורת מצוה דוחה!

לא, אם אמרת, בעבודה שרציחה דוחה, לפיכך קבורת מצוה דוחה, תאמר בשבת שאין רציחה דוחה, לפיכך לא תהא קבורת מצוה דוחה, לכך: **לא תלין נבלתו על העץ וגו'**, בו ביום שנהרג בו ביום יקבר.

רציחה דוחה את העבודה ואין פקוח נפש דוחה את העבודה; שהיה בדין: ומה אם שבת שאין רציחה דוחה, פקוח נפש דוחה, עבודה שרציחה דוחה, אינו דין שיהא פקוח נפש דוחה את העבודה?!

ת"ל: **מעם מזבחי תקחנו למות** - בא הכתוב ללמדך על העבודה, שאין פקוח נפש דוחה את העבודה.

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

ויהא פקוח נפש דוחה את השבת, והדין נותן: אם רציחה דוחה את העבודה שהיא דוחה את השבת וכו'.

מעם מזבחי תקחנו למות -

למות ולא לדון ולא ללקות ולא לגלות.

מעם מזבחי תקחנו למות -

נמצינו למדין שסנהדרין בצד המזבח, אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, **וינס יואב אל אהל ה' ויחזק וגו'.**

מסכת דנזיקין פרשה ה

[כא, טו] **ומכה אביו ואמו מות יומת -**

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **עין תחת עין וגו'** והרי הכתוב הוציאו מכללו להחמיר עליו שיהא במיתה, לכך נאמר פרשה זו, **ומכה אביו ואמו** אין לי אלא אביו ואמו.

אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מניין?

הרי אתה דן:

הואיל והמכה חייב והמקלל חייב, מה המקלל אחד אחד בפני עצמו, אף המכה אחד אחד בפני עצמו.

לא, אם אמרת במקלל שהוא חייב על המתים כחיים, לפיכך הוא חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו, תאמר במכה שאינו חייב על המתים כחיים, לפיכך אינו חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו, שאין תלמוד לומר: **ומכה אביו ואמו** אלא אפילו אחד מהן, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר:

משמע שניהם כאחת, ומשמע אחד ואחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב אחד.

ר' יצחק אומר:

וכי לא באת אמו אלא להחמיר או להקל עליו, לא מפני שהוחמר בו הוקל בו, תלמוד לומר: **ומכה אביו ואמו**.

ומכה אביו ואמו -

מכה שיש בה חבורה.

אתה אומר מכה שיש בה חבורה, או אינו אלא מכה שאין עליה חבורה!! אמרת, ומה אם מדת נזיקין מרובה אינו חייב עד שיעשה בה חבורה, מדת ענשין מעוטה לא יהיה חייב עד שיעשה בהם חבורה.

הא מה תלמוד לומר מכה אביו ואמו?

מכה שיש בה חבורה:

מות יומת -

בחנק.

אתה אומר בחנק, או אינו אלא אחת מכל המיתות האמורות בתורה!! אמרת, זו מדה בתורה: כל מיתה האמורה אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר:

לא מפני שהיא קלה אלא מפני שנאמר סתם, וכל מיתה האמורה סתם, הרי זו בחנק.

ר' אומר:

במיתה שנאמרה בידי שמים.

מה מיתה שנאמרה בידי שמים, מיתה שאין בה רושם, אף מיתה שנאמרה כאן, מיתה שאין בה רושם.

מכאן אמרו:

מיתת חנק היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותני סודרין קשין ברכין וכורך על צוארו זה מושך להלן וזה מושך להלן עד שנפשו יוצאה, זה סדר חנק.

עונש שמענו אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **ארבעים יכנו לא יוסיף**.

הרי דברים קל וחומר:

ומה מישהוא מצוה להכות הרי הוא מוזהר שלא להכות, מי שהוא מצוה שלא להכות דין הוא שיהא מוזהר שלא להכות.

[כא, טז] וגונב איש ומכרו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **וכי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו'** אין לי אלא עדים על גניבה.

עדים על מכירה מניין?

תלמוד לומר: **וגונב איש ומכרו**.

וגונב איש -

אין לי אלא איש שגנב את האיש.

גנב את האשה ואת הקטן מניין?

תלמוד לומר: **וכי ימצא איש גונב נפש מאחיו -** להביא את שגנב את האשה ואת הקטן.

אין לי אלא איש ואשה שגנבו את האיש, והאיש שגנב את האשה ואת הקטן.

האשה שגנבה חברתה ואת הקטן מניין?

תלמוד לומר: **ומת הגנב ההוא** מכל מקום.

וגונב איש -

אף הקטן במשמע?

תלמוד לומר: **כי ימצא איש גונב נפש -** להביא את הקטן.

שומעני אף בן שמונה במשמע!?

תלמוד לומר: **וגונב איש**.

וכי יגנוב איש - מגיד שאינו חייב עד שיגנוב בר קיימא.

ומכרו -

ולא שמכר את חציו.

ונמצא -

אין מציאה אלא בעדים.

בידו -

אין בידו בכל מקום אלא רשותו, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר: **ויקח את כל ארצו מידו**
ואומר: **ויקח העבד עשרה גמלים וגו'.**
הא אין בידו בכל מקום אלא רשותו.

מות יומת -

בחנק.
אתה אומר בחנק, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה!!
אמרת, זו מדה בתורה כל מיתה האמורה בתורה סתם, אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה
אלא להקל עליה, **דברי ר' יאשיה.**

ר' יונתן אומר:

לא מפני שהיא קלה אלא מפני שנאמרה סתם, וכל מיתה שנאמר סתם, הרי זו בחנק.

ר' אומר:

במיתה שנאמרה בידי שמים.
מה מיתה שנאמרה בידי שמים, מיתה שאין בה רושם, אף מיתה שנאמר כאן, מיתה שאין בה
רושם.

מכאן אמרו:

מצות חנק וכו'.
עונש שמענו אזהרה לא שמענו? תלמוד לומר: **לא תגנוב.**
לא תגנוב הרי זו אזהרה לגונב נפש.
אתה אומר: אזהרה לגונב נפש, או אינו אלא אזהרה לגונב ממון?!!
כשהוא אומר: **לא תגנובו ולא תכחשו וגו'**, הרי זו אזהרה לגונב ממון אמור.

הא מה תלמוד לומר: לא תגנוב?

הרי זו אזהרה לגונב נפש.
או הרי זו אזהרה לגונב ממון והלה אזהרה לגונב נפש אמרת, שלש מצות נאמרו בענין, שתיים
מפורשות ואחת סתומה, נלמד סתומה ממפורשות.
מה מפורשות מצות שחייבין עליה מיתת בית דין, אף סתומה מצוה שחייבין עליה מיתת בית
דין, הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון, זו אזהרה לגונב נפש, והלה אזהרה
לגונב ממון.

[כא, יז] ומקלל אביו ואמו מות יומת -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **איש איש אשר יקלל את אביו וגו' -** אין לי אלא איש, **אשה מניין?**
תלמוד לומר: **ומקלל אביו ואמו.**

ומקלל אביו ואמו -

אין לי אלא אביו ואמו.

אביו שלא אמו אמו שלא אביו מנין?

תלמוד לומר: אביו ואמו קלל מכל מקום, **דברי ר' יאשיה**.

רבי יונתן אומר:

משמע שניהם כאחת ומשמע אחד אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב אחד.

ומה תלמוד לומר ומקלל אביו ואמו?

לפי שנאמר: **איש** אין לי אלא איש.

אשה טומטום ואנדרוגינס מנין?

תלמוד לומר: **ומקלל אביו ואמו -** אין לי אלא בחיים.

במתים מנין?

תלמוד לומר: **ומקלל אביו ואמו** מכל מקום.

ומקלל אביו ואמו-

בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי?!

שאין תלמוד לומר: בנקבו שם יומת, להביא המקלל אביו ואמו אינו חייב, עד שיקללם בשם המפורש **דברי ר' אחאי ברבי יאשיה**.

ר' חנינא בן אידי אומר:

הואיל ואמרה תורה: **השבע** אל תשבע, **קלל** ואל תקלל.

מה השבע בשם, אף אל תשבע בשם, מה קלל בשם, אף אל תקלל בשם.

מות יומת -

בסקילה.

אתה אומר: בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **דמיו בו**,

ונאמר להלן **דמיהם בס**.

מה להלן בסקילה,

אף כאן בסקילה.

עונש שמענו, **אזהרה מנין?**

תלמוד לומר: **אלהים לא תקלל**.

אם דיין הוא אביך, הרי הוא בכלל **אלהים לא תקלל**.
ואם נשיא הוא, הרי הוא בכלל **ונשיא בעמך לא תאור**.
אינו לא דיין ולא נשיא אלא בור.

הרי אתה דן בנין אב משניהם:

לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא כהרי דיין, הצד השווה שבהן שהם **בעמך** ואתה מוזהר על קללתם, אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו.

אי מה הצד השווה שבהן?

שהם גדולים ובעמך וגדולתן גרם להן, לפיכך אתה מוזהר על קללתם.
תאמר באביך!?

תלמוד לומר: **לא תקלל חרש** דבר הכתוב באמללים שבאדם.

הרי אתה דן בנין אב מבין שלשתן:

לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא כהרי דיין ולא הרי זה וזה כהרי חרש ולא הרי חרש כהרי זה וזה, הצד השווה שבהן שהם **בעמך** ואתה מוזהר על קללתם, אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו.

מסכת דנזיקין פרשה ו

[כא, יח] וכי יריבון אנשים -

למה נאמרה פרשה זו?

לפי שהוא אומר: **עין תחת עין**.

אבל שבת וריפוי לא שמענו, תלמוד לומר: **וכי יריבון אנשים**.

אם יקום -

בא הכתוב ללמד דברים המחוסרים בו.

וכי יריבון אנשים -

אין לי אלא אנשים, נשים מניין?

היה ר' ישמעאל אומר:

הואיל ושכל הנזקים שבתורה סתם ופרט באחד מהם שעשה בו נשים כאנשים, אף פורט אני לכל הניזקים שבתורה, לעשות בהם נשים כאנשים.

ר' יאשיה אומר:

והמית איש ואשה -

למה נאמר?

אלא לפי שהוא אומר: **כי יפתח איש בור -** אין לי אלא איש.

אשה מנין?

תלמוד לומר: **איש ואשה**, השוה הכתוב אשה לאיש לכל הניזקין שבתורה.

ר' יונתן אומר:

אינו צריך.

והלא כבר נאמר: **בעל הבור ישלם, שלם ישלם המבעיר את הבערה.**

הא מה תלמוד לומר איש ואשה?

לתלמודו הוא בא.

והכה איש את רעהו -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

באבן או באגרוף -

יהא חייב, ובשאר כל דבר יהא פטור!!

תלמוד לומר: **אם באבן יד** מגיד שאינו חייב עד שיכה בדבר שיש בו כדי להמית.

ומנין במקום שיש בו כדי להמית?

תלמוד לומר: **וארב לו וקם עליו**, מגיד שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית ובמקום כדי להמית.

ר' נתן אומר:

הקיש אבן לאגרוף ואגרוף לאבן.

מה האבן שיש בו כדי להמית, אף אגרוף שיש בו כדי להמית.

ומה אגרוף בידוע, אף אבן בידוע.

הא אם נתערבה באבנים אחרות פטור.

ולא ימות ונפל למשכב -

מגיד שהצהיבה מביאה לידי מיתה.

ולא ימות ונפל למשכב -

הא אם הכהו מכה שיש בו כדי להמית, פטור מהשבת והרפוי.

[כא, יט] אם יקום והתהלך בחוץ -

שומע אני בתוך הבית!!

תלמוד לומר: **בחוץ.**

שומע אני אף בשוקים!!

תלמוד לומר: **על משענתו -** על בוריו.

זה אחד משלשה דברים שהיה ר' ישמעאל יושב ודורש:
התורה כמן משל כיוצא בו: **אם זרחה השמש עליו**, וכי השמש בלבד עליו זרחה והלא על כל
העולם זרחה?!
אלא מה שמש זה שלום בעולם, אף זה אם ידוע בו, שבשלום עמו נהרג, הרי זה חייב.

כיוצא בו: **ופרשו השמלה** מחוורין את הדברים כשמלה, אף כאן אתה אומר: **על משענתו** על
בוריו.

ונקה המכה -

שומע אני יתן ערבים ויטייל בשוק?!
תלמוד לומר: **אם יקום והתהלך בחוץ**, מגיד שחובשין אותו עד שמרפא.

ונקה המכה -

מן המיתה.
שומע אני מן השבת והריפוי?!
תלמוד לומר: **רק שבתו יתן ורפא ירפא**, חוץ ממה שנותנין לו דמי איבריו ונותנין לו דמי שבתו
ורפוי.

רק שבתו יתן -

שומע אני לעולם?!
תלמוד לומר: **ורפא ירפא**, מה ריפוי מחמת מכה, אף שבת מחמת מכה.
או (כשיש לו חלק) מכלל ריפוי, כך לא נחלוק מכלל השבת, שכשם שהוא זקוק לרפאת את זה,
כשם שנותנין לו שבת לזה, כך נותנין שבת לזה?!
תלמוד לומר: **רק שבתו יתן** מגיד שחלוק מכלל השבת.

ורפא ירפא -

שאם נתרפא וחזר ונתרפא וחזר, אפילו ד' פעמים וה' חייב לרפאתו?!
תלמוד לומר: **ורפא ירפא** ועלו בו צמחין סביבות מכה חייב לרפאתו שלא מחמת המכה פטור,
וכשאמרה תורה: **רק שבתו יתן ורפא ירפא** מה שבת מחמת מכה, אף רפואה מחמת מכה.

דבר אחר:

בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה, **רק שבתו יתן ורפא ירפא**.

מסכת דנזיקין פרשה ז

[כא, כ] וכי יכה איש את עבדו -

אף את עבדו ושפחתו בכלל, שנאמר: **ומכה איש ומת** והרי הכתוב מוציאו מכללו, להקל עליו
שיהא נידון ביום או יומים, לכך נאמרה פרשה זו.

וכי יכה איש -

אין לי אלא איש, אשה מניין?

היה ר' ישמעאל אומר:

הואיל ונאמרו כל הנזקין שבתורה סתם ופרט לך וכו'.

ר' יאשיה אומר:

איש ואשה למה נאמרו וכו'?

ר' נתן אומר:

אינו צריך וכו', כדכתיב לעיל.

את עבדו ואת אמתו -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

ר' אליעזר אומר:

בכנעני הכתוב מדבר.

אתה אומר בכנעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי?!

תלמוד לומר: **מהם תקנו עבד ואמה.**

הקיש עבד לאמה ואמה לעבד.

מה עבד שגדלו וקטנו עבד, אף אמה שגדלה וקטנה אמה, יצא עבד עברי, שאע"פ שגדלו עבד

אין קטנו עבד. יצאת אמה העבריה, שאע"פ שקטנה אמה אין גדלה אמה.

אמר ר' יצחק:

שומע אני עבד של שני שותפין ועבד שחציו עבד וחציו בן חורין במשמע?!

תלמוד לומר: **עבדו ואמתו**, מה עבדו שכלו שלו, אף אמה שכולה שלה, יצא עבד של שני שותפין

ועבד שחציו עבד וחציו בן חורין שאין כלו שלו.

ר' ישמעאל אומר:

בכנעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי?!

תלמוד לומר: **לא יוקם כי כספו הוא**, מה כספו שקניינו קנין עולם ורשותו גמורה לו, יצא עבד

עברי, אע"פ שרשותו קנויה לו אבל אין קניינו קנין עולם, יצא עבד של שני שותפין ועבד שחציו

עבד וחציו בן חורין, אע"פ שקנינו קנין עולם אין רשותו גמורה לו.

בשבט -

שומע אני בין שיש בו כדי להמית ובין שאין בו כדי להמית!!
תלמוד לומר: **או בכלי עץ -** מגיד שאינו חייב עד שיש בו כדי להמית.

ומניין אל מקום שהוא כדי להמית?

תלמוד לומר: **וארב לו וקם עליו -** מגיד שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית, אל מקום שיש בו כדי להמית, עד שלא יאמר **יש לי בדין**:
ומה אם ישראל שהחמיר בו שאין ביום או יומים, אינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית ולמקום שיש בו כדי למות, כנעני שהקל בו שהוא ביום או ביומים, דין הוא שלא יהא חייב עד שיהא בו כדי להמית ובמקום כדי להמית!
לא, אם אמרת כן, הבאת עונש מן הדין, לכך נאמר: **בשבט**.
ללמדך שאין עונשין מן הדין.

ומה תלמוד לומר בשבט?

אלא מופנה להקיש לדון גזרה שוה:

נאמר: **בשבט**,

ונאמר להלן: **בשבט**.

מה להלן להוציא הלקוח של שני שותפין, אף כאן להוציא הלקוח של שנים שותפין.

ומת תחת ידו -

שתהא מכתו ומיתתו ברשותו, הא אם הכהו ומכרו לאחר ומת, הרי זה פטור.

נקם ינקם -

מיתה.

אתה אומר מיתה, או אינו אלא ממון?!

היה ר' נתן אומר:

נאמר כאן **נקימה**

ונאמר להלן **נקימה**, **והבאתי עליכם נוקמת נקם ברית**.

מה להלן חרב אף כאן חרב.

מה כאן בבית דין, אף להלן בבית דין.

[כא, כא] אך אם יום או יומים -

שומע אני כשמעו?!

תלמוד לומר: **אם יומיים**.

שומע אני כשמעו?!

תלמוד ולמר: **אך אם יום**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?
יום שהוא כיומים ויומים שהן כיום.

הא כיצד?
מעת לעת.

ר' יוסי הגלילי אומר:

אך אם יום -

שומע אני כשמועו!!
תלמוד לומר: **אך** חלק.

לא יוקם וכו' -

והוא שהיה ר' ישמעאל אומר:
בכנעני הכתוב מדבר.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

למה נאמר?

עד שלא יאמר יש לי בדין:

הואיל ושורו במיתה על עבדו ועל אמתו, ושור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, הוא במיתה על עבדו ועל אמתו, ואחר במיתה על עבדו ועל אמתו, אם למדת שלא חלק בין שורו לשור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, לא נחלק בינו לבין אחר למיתה על עבדו ועל אמתו.

ת"ל: לא יוקם כי כספו הוא.

מגיד הכתוב שאע"פ שלא חלק בין שורו לשור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, נחלק בינו לבין אחר במיתה על עבדו ועל אמתו?!

הא מה ת"ל לא יוקם?

כי כספו הוא.

מסכת דנזיקין פרשה ח

[כא, כב] וכי ינצו אנשים -

למה נאמרה פרשה זו?

לפי שהוא אומר: וכי יזיד איש.

לא שמענו אלא על המתכוין להכות שונאו והכה שונאו שהוא במיתה, אבל המתכוין להכות שונאו והכה אוהבו לא שמענו.
תלמוד לומר: **וכי ינצו אנשים.**

[כא, כג] ואם אסון יהיה -

בא הכתוב ללמדך על המתכוין להכות שנאו והכה אוהבו שהוא במיתה, לכך נאמרה בפרשה.

ר' אומר :

אם נתכוון להכות שונאו זה והכה אחר שהוא שונאו פטור, אבל המתכוון שלא להכות שנאו והכה אוהבו, דין הוא שיהא פטור!
אבל בא הכתוב ללמדך שחבל אשה לבעל ודמי וולדות לבעל, וכל המתחייב מיתה פטור מן התשלומין.

ר' יצחק אומר :

אף המתכוין להכות והכה פטור, עד שיאמר לאיש פלוני אני מכה.
שנאמר : **וארב לו וקם עליו והכהו נפש.**

ומה תלמוד לומר וכי ינצו?

לפי שהוא אומר : **ואיש כי יכה כל נפש אדם.**

שומע אני אף בן שמונה?!

תלמוד לומר : **וכי ינצו אנשים**, מגיד שאינו חייב עד שיהרוג בן של קיימא.

וכי ינצו אנשים -

אין לי אלא אנשים.

נשים מניין?

היה ר' ישמעאל כדלעיל.

ר' יאשיה אומר :

איש איש למה נאמר וכו'?

ר' יונתן אומר :

אינו צריך.

והלא כבר נאמר : **בעל הבור ישלם וכו'** כדלעיל.

ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה -

אבא חנין משום ר' אלעזר :

ונגפו אשה הרה למה נאמר?

לפי שנאמר : **ויצאו ילדיה**, הא למדנו שהיא הרה.

ומה תלמוד לומר הרה?

שאם הכה על ראשה או על אחת מאיבריה, שומע אני יהא חייב?!

תלמוד לומר: **הרה** מגיד שאינו חייב עד שיכה במקום עוברת.

דבר אחר:

ונגפו אשה הרה -

מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: **כאשר ישית עליו בעל האשה**, אף על פי שאין ההריון שלו?!
תלמוד לומר: **הרה** מגיד שאינו חייב אלא לבעל ההריון.

ויצאו ילדיה -

מיעוט הוולדות שנים.

ומנין אפילו אחד?

תלמוד לומר: **הרה** מכל מקום.

לא יהיה אסון -

באשה.

ענוש יענוש -

בולדות.

אתה אומר כן, או אינו אלא אסון בולדות וענוש באשה?!
תלמוד לומר: **ואם אסון יהיה.**

הא מה תלמוד לומר לא יהיה אסון?

באשה.

ענוש יענוש -

בולדות;

או לא יהיה אסון לא באשה ולא בולדות, אלא אם אמרת כן, אף הוא צריך ליתן שכר חיה;

הא מה תלמוד לומר לא יהיה אסון?

באשה.

ענוש יענוש -

בולדות.

ענוש יענוש -

ממון.

אתה אומר ממון, או אינו אלא מיתה?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **ענוש**

ונאמר להלן **וענשו אותו**,

מה להלן ממון,

כאן ממון.

כאשר ישית עליו בעל האשה -

בא ללמדך הכתוב, שחבל אשה לבעל ודמי וולדות לבעל, וכל המחויב מיתה פטור מן התשלומים.

דבר אחר:

כאשר ישית עליו בעל האשה -

שומע אני כל שירצה?!

תלמוד לומר: **ונתן בפלילים**.

מגיד שאינו משלם אלא על פי דיינין, שנאמר: **ונתן בפלילים**, אין פלילים אלא דיינין, שנאמר:

ואויבינו פלילים.

וכתיב: **כי יחטא איש לאיש ופללו אלהים**.

[כא, כג] ואם אסון יהיה -

אין אסון אלא מיתה, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, **וקראהו אסון**

ונתת נפש תחת נפש -

נפש הוא משלם ואינו משלם ממון תחת נפש.

ר' אומר:

נפש תחת נפש -

ממון.

אתה אומר ממון, או אינו אלא מיתה?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **השיתה**,

ונאמר להלן **השיתה**.

מה להלן ממון,

אף כאן ממון.

[כא, כד] עין תחת עין -

ממון.

אתה אומר ממון, או אינו אלא עין ממש?!

היה ר' אלעזר אומר:

מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת.

הקיש הכתוב נזקי אדם לנזקי בהמה ונזקי בהמה לנזקי אדם.
ומה נזקי בהמה לתשלומין אף נזקי אדם לתשלומין.

ר' יצחק אומר:

הרי הוא אומר: **אם כופר יושט עליו.**

והרי דברים קל וחומר:

מה במקום שענש הכתוב מיתה לא ענש אלא ממון, כאן שלא ענש מיתה דין הוא שלא יענש
אלא ממון!

רבי אליעזר אומר:

עין תחת עין -

שומע אני בין מתכוין בין שאינו מתכוין אינו משלם אלא ממון, והרי הכתוב מוציא המתכוון
לעשות בו מום, שאינו משלם אלא [ממש], שנאמר: **ואיש כי יתן מום בעמיתו - כלל,**

עין תחת עין, פרט,

כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט;

וכשהוא אומר: **כאשר יתן מום באדם,** חזר וכלל.

או כלל כלל הראשון?!

אמרת לאו, אלא כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט.

מה הפרט מפורש, מומין הקבועין בו וראשי איברים, בגלוי ובמתכוין שאינו משלם אלא ממון,

אף כל מומין הקבועין וראשי איברים, בגלוי ובמתכוין משלם ממון?!

תלמוד לומר: **כאשר יתן מום באדם,** עד שיתכוין לעשות בו מום.

[כא, כה] כויה תחת כויה -

אם תאמר שפצעו והוציא את מוחו, והלא כבר נאמר: **פצע תחת פצע.**

אם תאמר שעשה בו חבורה, והלא כבר נאמר: **חבורה תחת חבורה.**

ומה תלמוד לומר: כויה תחת כויה?

אלא כוהו על ציפרנו ועל רגלו ולא רשם בו, טענו אבנים וציערו, הטיל שלג על ראשו וצננו, הרי

זה נותן לו דמי צערו, אבל אם היה מרוכך (מעודן) (מפונק) כל שכן שכפול בו צערו, זהו הצער

האמור בתורה: **כויה תחת כויה.**

מסכת דנזיקין פרשה ט

[כא, כו] וכי יכה איש את עין עבדו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **לעולם בהם תעבדו.**

שומע אני אף הפיל את שנו וסמא את עינו!!
תלמוד לומר: **וכי יכה איש את עין עבדו ואת שן אמתו.**
והרי כתוב מוציא עבדו כנעני מכללו להחמיר עליו, שהוצא בראשי איברים, לכך נאמרה פרשה זו.

וכי יכה איש -

אשה מנין?

ר' ישמעאל אומר וכו' :

ר' יאשיה אומר :

איש ואשה למה נאמר וכו'?

ר' יונתן אומר :

והלא כבר נאמר: **בעל הבור ישלם וכו'** כדלעיל:

את עין עבדו או את עין אמתו -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

ר' אליעזר אומר :

בכנעני הכתוב מדבר.

אתה אומר בכנעני או אינו אלא בעברי?

תלמוד לומר: **מהם תקנו עבד ואמה.**

את עין עבדו -

שומע אני אפילו העלת חורור!!

תלמוד לומר: **ושחתה**, לא אמרתי אלא מכה שיש בה השחתה.

מכאן אמרו:

טפח על אזנו וחרשו על עינו וסימא אותו, הרי זה יוציא בן חורין כנגד עינו ואינו רואה, כנגד אזנו ואינו שומע, אינו יוצא בן חורין, **דברי ר' חנינא בן גמליאל** שנאמר: **וכי יכה איש**, עד שיעשה מעשה.

הפיל שתי שיניו כאחת, סימא שתי עיניו כאחת, הרי זה יוצא בן חורין ואינו נוטל כלום!!

תלמוד לומר: **עין תחת עין שן תחת שן** זו אחד זו.

יוצא על הראשונה ונוטל נזקי שנייה!!

תלמוד לומר: **תחת עינו תחת שינו.**

לחפשי ישלחנו -

שומע אני יכתוב לו גט שחרור?
תלמוד לומר: **תחת עינו**.

ר' אליעזר אומר:
נאמר כאן: **שילוח**,
ונאמר להלן: **שילוח**,
מה להלן גט,
אף כאן גט.
אין לי אלא שיכול להשתלח.

שאינו יכול להשתלח מנין?
תלמוד לומר: **לחפשי ישלחנו תחת עינו**, מכל מקום.

ר' ישמעאל אומר:
הואיל ואמרה תורה במשלח ואמרה במשתלח, אם למדת על משלח שאינו משלח, אלא מי
שהוא גדול.

יכול אף המשתלח לא יהא משתלח אלא גדול?
תלמוד לומר: **לחפשי ישלחנו תחת עינו** מכל מקום:

[כא, כז] אם שן עבדו וגו', -
שומע אני אפילו הפיל שן של חלב?
תלמוד לומר: **העין**.
מה העין שאינה יכולה להחזיר אף השן שאינה יכולה להחזיר.
אין לי אלא השן והעין מיוחדות.

שאר כל איברים מנין?
הרי אתה אומר ודן בנין מבין שניהם:
לא הרי השן כהרי העין ולא הרי העין כהרי השן, הצד השווה שבהן, שהם מומין קבועין וראשי
איברים ובגלוי ובמתכוין שאינן יכולין לחזור, יוצא עליהם בן חורין.

לחפשי ישלחנו -
יכתוב לו גט שחרור?
תלמוד לומר: **ישלחנו**.
נאמר כאן **שילוח**
ונאמר להלן **שילוח**
ואין לי אלא שיכול להשתלח.

שאינו יכול להשתלח, מניין?

תלמוד לומר: **לחפשי ישלחנו** מכל מקום.

ר' ישמעאל אומר:

עבד כנעני אין לו פדיון לעולם ואינו יוצא אלא לרצון רבו, שנאמר: **והתנחלתם אותם**. לפי דרכינו למדנו, שעבד כנעני כשדה אחוזה לעולם, אבל אם היה רבו רודהו והפיל את שינו וסמא את עינו או אחד מאיבריו, שהם ראשין וגלויים, הרי זה קונה עצמו מיסורין.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם מידי בשר ודם קנה עצמו בייסורין קל וחומר מידי שמים.

וכן הוא אומר: **יסור יסרני יה**.

מסכת דנזיקין פרשה י

[כא, כח] **וכי יגח שור איש -**

אף השור היה בכלל, שנאמר: **והמית איש או אשה**, והרי הכתוב מוציאו מכללו להחמיר עליו שיהא בסקילה, לכך נאמר בפרשה זו.

וכי יגח שור -

אין לי אלא שור.

מנין לעשות כל הבהמה כשור?

הריני דן:

נאמר כאן **שור**

ונאמר להלן **שור**.

מה שור האמור בסיני עשה בו כל בהמה כשור, אף שור האמור כאן דין הוא שנעשה כל בהמה כשור.

ומנין לעשות כל המיתות כנגיחה?

הרי אתה דן:

הואיל ומועד בסקילה ותם בסקילה, אם למדת על המועד שעשה בו כל המיתות כנגיחה, אף התם נעשה כל המיתות כנגיחה.

לא, אם אמרת במועד שכן משלם את הכופר, תאמר בתם שאינו משלם את הכופר.

שאין תלמוד לומר: **והמית איש או אשה**.

אלא להקיש ולדון גזרה שווה:

נאמר כאן: **איש או אשה**,

ונאמר להלן : **איש או אשה**.

מה להלן עשה כל המיתות כנגיחה, אף כאן דין הוא שנעשה כל המיתות כנגיחה.

ומנין לעשות הקטנים כגדולים?

הריני דן:

הואיל ותם בסקילה ומועד בסקילה, אם למדת על המועד שעשה בו קטנים כגדולים אף התם נעשה בו קטנים כגדולים.

לא, אם אמרת במועד שמשלם את הכופר, לפיכך עשה בו את הקטנים כגדולים, תאמר בתם שאינו משלם את הכופר שנעשה בו קטנים כגדולים?!

תלמוד לומר : **או בן יגח וכו'**,

אלא מופנה להקיש ולדון גזרה שוה:

נאמר כאן **יגח**

ונאמר להלן **יגח**.

מה להלן עשה בו קטנים כגדולים, אף כאן עשה בו קטנים כגדולים.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

למה נאמר?

עד שלא יאמר יש לי בדין :

ומה אם במקום שלא עשה קטנים כגדולים בהורגין, עשה קטנים כגדולים בנהרגין, מקום שעשה קטנים כגדולים בהורגין אינו דין שנעשה קטנים כגדולים בנהרגין?!

לא, אם אמרת להלן עשה שאינו מתכוין כמתכוין בנזוקיו, לפיכך עשה בו קטנים כגדולים בנהרגין, תאמר כאן שלא עשה בו שאינו מתכוין כמתכוין, שנעשה בו קטנים כגדולים

בנהרגין?!

תלמוד לומר : **או בן יגח או בת יגח**.

מופנה להקיש ולדון גזרה שוה:

נאמר כאן **יגח**,

ונאמר להלן **יגח**,

מה להלן עשה בו קטנים כגדולים בנהרגים, אף כאן דין הוא שנעשה בו קטנים כגדולים בנהרגים.

סקול יסקל השור -

למה נאמר?

ממשמע נאמר **סקול יסקל השור** איני יודע שבשרו אסור באכילה?!

מה תלמוד לומר לא יאכל את בשרו?

אלא שור שיוצא ליסקל וקדמו בעלים ושחטוהו, בשרו אסור באכילה, לכך נאמר: **לא יאכל את בשרו.**

אין לי אלא באכילה, מניין שאף בהנאה אסור?

אמרת קל וחומר:

ומה עגלה ערופה שהיא מכפרת על שפיכות דמים, הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא שופך דמים, אינו דין שיהא אסור בהנאה?!
או חילוף: ומה שור הנסקל שהוא שופך דמים מותר בהנאה, עגלה ערופה שהיא מכפרת על שפיכות דמים אינו דין שתהא מותרת בהנאה?!
תלמוד לומר: **וערפו שם את העגלה בנחל.**

דנתי וחלפתי ובטל החלוף ועשיתי בדין מתחלה:

מה עגלה ערופה שמכפרת על שפיכות דמים הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא שופך דמים אינו דין שיהא אסור בהנאה!

ר' יצחק אומר:

אינו צריך.

מה עגלה ערופה שאינה מטמאה את הארץ ולא מסלקת את השכינה, הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא מטמא את הארץ ומסלק את השכינה אינו דין שיהא אסור בהנאה!

ר' אומר:

מה פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שהן באין לכפרה לעולם, אסור בהנאה, שור הנסקל שאינו בא לכפרה לעולם, אינו דין שיהא אסור בהנאה!

אין לי אלא בשרו, עורו מניין?

הרי היה ר' ישמעאל אומר קל וחומר:

ומה חטאת שבשרה מותר בשחיטה, עורה אסור במיתתה, שור הנסקל שבשרו אסור בשחיטתו דין הוא שיהא עורו אסור במיתתו.
נבלה תוכיח, אע"פ שבשרה אסור בשחיטתה עורה מותר במיתתה, היא תוכיח על שור הנסקל שאע"פ שבשרו אסור בשחיטתו, דין הוא שיהא עורו מותר במיתתו.

אמר אחד מתלמידי ר' ישמעאל:

לא, אם אמרת בנבלה שהיא מותרת בהנאה, לפיכך עורה מותרת במיתתה, תאמר בשור הנסקל שהוא אסור בהנאה, לפיכך יהא עורו אסור במיתתו, **סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו.**

את -

למה נאמר?

להביא דמו וחלבו ועורו.

ובעל השור נקי -

ר' יהודה בן בתירא אומר:

נקי מידי שמים.

שהיה בדין:

הואיל ומועד בסקילה ותם בסקילה, אם למדת על מועד שיצאו בעליו מידי בית דין של בשר ודם, לא יצאו מידי שמים, אף התם, אף על פי שיצאו בעליו מידי בית דין של בשר ודם לא יצאו מידי בית דין של שמים.

הא מה תלמוד לומר ובעל השור נקי?

בידי שמים.

שמעון בן עזאי אומר:

ובעל השור נקי -

נקי מחצי כופר.

שהיה בדין:

הואיל ושור שהמית את השור בתשלומין, ושור שהמית את האדם בתשלומין, מה להלן מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק, אף כאן באדם כן.

ומה תלמוד לומר בעל השור נקי?

נקי מחצי נזק.

רבן גמליאל אומר:

ובעל השור נקי -

נקי מדמי עבד.

שהיה בדין:

הואיל ומועד בסקילה ותם בסקילה, אם למדת על מועד שהוא משלם דמי העבד, יכול אף בתם כן?!

ומה תלמוד לומר ובעל השור נקי?

נקי מדמי עבד.

ר' עקיבא אומר:

בעל השור נקי -

מדמי וולדות.

שהיה בדין:

הואיל וחייב באדם וחייב בשור, אם למדת על אדם שהוא מתכוין לחבירו והכה אשה ויצאו ילדיה, משלם דמי ולדות, אף שור שמתכוין לחבירו והכה אשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות וכו'!!

הא מה תלמוד לומר ובעל השור נקי?

נקי מדמי ולדות.

[כא, כט] אם שור נגח הוא -

בא הכתוב לחלוק בין שור תם למועד :

מועד צריך עדים,

ותם צריך עדים.

מועד משלם את הכופר,

ותם אינו משלם את הכופר.

מועד נותן שלשים סלע,

ותם אינו נותן שלשים סלע.

מועד משלם נזק שלם.

ותם משלם חצי נזק.

מועד משלם מן העלייה,

ותם מגופו.

מתמול שלשום -

יום ואמש ושלפניו, זהו שור תם.

ואי זה הוא שור מועד?

מועד שהעידו בו שלשה פעמים.

ותם שיחזור בו שלשה ימים וזה אחר זה.

ר' יוסי אומר:

אפילו העידו בו ג' פעמים ביום אחד זה אחר זה חייב.

ומה תלמוד לומר מתמול שלשום?

אלא אם התרה בו שלשה ימים שלא בזה אחר זה, אינו נידון אלא כתם.

והועד -

מגיד שאינו חייב עד שיתרו בו.

לא ישמרנו -

להביא שומר חנם ולא ישמרנו כראוי לו.

מכאן אמרו:

שמרו כראוי – פטור.

שלא כראוי – חייב.

קשרו במוסרה ויצא והזיק, תם – פטור.

ומועד – חייב, שנאמר: **ולא ישמרנו בעליו**, ולא שמור הוא, זה דברי ר' מאיר.

ר' יהודה אומר:

תם חייב ומועד פטור, שנאמר: **ולא ישמרנו בעליו** ושמור הוא זה (דברי ר' מאיר).

ר' אליעזר אומר:

אין לו שמירה אלא סכין.

ר' אליעזר בן יעקב:

פוטר בזה וזה.

והמית איש או אשה -

מופנה, להקיש ולדון גזרה שוה:

השור יסקל -

למה נאמר?

עד שלא יאמר יש לי בדין:

אם התם בסקילה מועד לא יהא בסקילה!!

לא, אם אמרת בתם שאינו משלם את הכופר לפיכך בסקילה, תאמר במועד שהוא משלם את

הכופר, לפיכך לא יהא בסקילה.

תלמוד לומר: **השור יסקל**.

דבר אחר:

היה בכלל ויצא לידון בדבר חדש והחזירו הכתוב לכללו.

ר' עקיבא אומר:

השור יסקל וגם בעליו -

הקיש מיתת בעלים למיתת השור.

מה מיתת בעלים בעשרים ושלשה, אף מיתת השור בעשרים ושלש.

וגם בעליו יומת -

בידי שמים.

אתה אומר בידי שמים, או אינו אלא בידי אדם?!

כשהוא אומר: **אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו -** הא נותנין פדיון למומתין בידי אדם.

ומה תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא?

ועדיין אני אומר יומת בידי שמים.

אתה אומר בידי שמים, או אינו אלא בידי אדם?!

כשהוא אומר: **לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות,** הא אין נותנין פדיון למומתין

בידי אדם, אבל נותנין פדיון למומתין בידי שמים.

[כא, ל] אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו -

של מומת, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר:

פדיון נפשו של ממית.

וכן מצינו שאין נותנין פדיון מומתים בידי אדם, בכל מקום חייבי מיתות בית דין אין להן

פדיון, שנאמר: **כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת** אבל כאן **ונתן פדיון נפשו.**

ר' ישמעאל אומר:

בא וראה רחמיו של מי שאמר והיה העולם, על בשר ודם שאדם קונה את עצמו בממון מידי

שמים, שנאמר: **כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וגו'.**

ואומר: **איש כסף נפשות ערכו.**

ואומר: **כופר נפש איש עשרו.**

ואומר: **להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק**

ואומר: **אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו.**

ואומר: **ויחוננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר.**

נמצינו למדים קדשים יש להם פדיון וקדשים אין להם פדיון:

אסורים באכילה יש להן פדיון,

אסורין בהנאה אין להם פדיון,

שדות וכרמים יש להן פדיון.

ויש שיש להן פדיון ויש שאין להן פדיון :

אומות אין להן פדיון, תלמוד לומר : **אח לא פדה יפדה איש, ולא יתן אלהים כפרו, ויקר פדיון נפשם.**

חביבין ישראל שנתן הקדוש ברוך הוא אומות העולם תחתיהן כפרה תחת נפשותיהם, שנאמר : **נתתי כפרך מצרים.**

מפני מה?

מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיו ולאומים תחת נפשך :

מסכת דנזיקין פרשה יא

[כא, לא] או בן יגח או בת יגח -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : **והמית איש או אשה**, אין לי אלא גדולים.

קטנים מנין?

תלמוד לומר : **או בן יגח או בת יגח.**

אין לי אלא בן גמור או בת גמורה.

טומטום ואנדרוגינס מנין?

תלמוד לומר : **או בן יגח או בת יגח.**

אין לי אלא בנו או בתו של אחר.

בנו או בתו שלו מנין?

תלמוד לומר : **או בן יגח או בת יגח**, מכל מקום.

כמשפט הזה יעשה לו -

אין לי אלא ישראל.

גרים מנין?

תלמוד לומר : **כמשפט הזה יעשה לו.**

[כא, לב] אם עבד יגח השור או אמה -

אף עבד ואמה היו בכלל : **והמית איש או אשה**, והרי הכתוב מוציאו להקל עליו ולהחמיר עליו :

להקל עליו, שאם יפה מאה מנה נותן שלשים סלעים.

להחמיר עליהם, שאם לא שוה אלא דינר נותן שלשים סלעים.

דבר אחר:

אם עבד יגח השור או אמה -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

דבר אחר:

אם עבד יגח השור או אמה -

בכנעני הכתוב מדבר.

או אינו אלא בעברי?!

כשהוא אומר: **כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו**, הוי, בכלל הכתוב מדבר.

כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו -

אחד איש ואחד אשה.

דבר אחר:

כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו. אחד איש ואחד אשה.

דבר אחר:

והשור יסקל -

למה נאמר?

היה בכלל ויצא לידון בדבר חדש והחזירו הכתוב לכללו.

השור יסקל -

למה נאמר?

עד שלא יאמר **יש לי בדין**:

הואיל והוא במיתה על עבדו ועל אמתו, ואחר במיתה על עבדו ועל אמתו.

שורו במיתה על עבדו ועל אמתו ושור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו.

אם למדת שחלק בינו לבין אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, כך נחלק בין שורו לשור אחר

במיתה על עבדו ושפחתו!

תלמוד לומר: **שלשים שקלים והשור יסקל -** מגיד הכתוב אע"פ שחלק בינו לבין אחר במיתה

על עבדו ועל אמתו, לא נחלק בין שורו לשור אחר על עבדו ועל אמתו.

[כא, לג] וכי יפתח איש בור -

אין לי אלא איש.

אשה מנין וכו'?

ר' יונתן אומר וכו',

ר' יצחק אומר וכו'.

וכי יפתח איש בור –

למה נאמר?

עד שלא יאמר **יש לי בדין**:

הואיל והשור ממונו והבור ממונו, אם למדת שהוא חייב על ידי שורו, אינו חייב על בורו.

לא, אם אמרת בשור שדרכו לילך להזיק, תאמר בבור שאין דרכו לילך ולהזיק!

תלמוד לומר: **וכי יפתח איש או כי יכרה איש**, לפי שלא זכיתי בדין, צריך הכתוב להביאו בפני עצמו.

דבר אחר:

כי יפתח איש -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

דבר אחר:

וכי יפתח איש -

אין לי אלא פותח.

כורה מניין?

תלמוד לומר: **כי יכרה איש**.

עד שלא יאמר **יש לי בדין**:

אם הפותח חייב הכורה לא כל שכן!

הא אם אמרת כן, ענשת מן הדין, לכך נאמר: **כי יכרה**, ללמדך שאין עונשין מן הדין.

דבר אחר:

כי יפתח איש בור -

הקיש פותח לכורה וכורה לפותח:

מה פותח ברשות פטור, אף כורה ברשות פטור.

ומה כורה בשיעור, אף פותח בשיעור.

ר' יהודה בן בתירא אומר:

לא הרי פותח כהרי כורה ולא הרי כורה כהרי פותח, הצד השווה שבהן: כל שהוא חייב בשמרו

חייב בנזקו, אף כל שהוא חייב בשמורו חייב בנזקו, אין לי אלא פותח וכורה.

ציירו וכיירו וסיידו ועשה בו מעשה מניין?

תלמוד לומר: **ולא יכסנו** הא לא פתיחה גורם ולא כירה גורם, אלא כיסוי גורם.

לא יכסנו -

להביא שומר חנם.

דבר אחר:

לא יכסנו -

שלא כיסה כראוי.

מכאן אמרו:

כסהו כראוי – פטור.

שלא כראוי – חייב.

כסהו וגילהו אחר - המגלה חייב.

השותפין שכסו את הבור וגלהו אחד מהם, המגלה חייב.

נתגלה וידע בו אחד מהם, זה שידע בו – חייב, וזה שלא ידע בו – פטור.

ונפל שם שור או חמור -

חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

שור -

ולא שור וכליו.

חמור -

ולא חמור וכליו.

שהיה בדין:

ומה אם במקום שלא חייב על הבהמה, חייב על הכלים וכאן שחייב על הבהמה אינו דין שיהא חייב על הכלים!

תלמוד לומר: **ונפל שמה שור או חמור -** שור ולא כליו, חמור ולא כליו:

ונפל שמה -

בדרך הילוכו.

מכאן אמרו:

נפל לפנינו מקול הכריה חייב, לאחריו מקול הכרייה פטור, אבל בבור בין לפנינו בין לאחריו חייב, **בעל הבור ישלם** מכל מקום.

[כא, לד] כסף ישיב לבעליו -

אין לי אלא כסף.

בהמה מניין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **והמת יהיה לו**.

ונאמר להלן: **והמת יהיה לו**.

מה להלן בהמה אף כאן בהמה,

מה כאן כסף אף להלן כסף.

והמת יהיה לו -

לניזק.

אתה אומר לניזק, או אינו אלא למזיק?!

אמרת, אלו כן היה, **מה תלמוד לומר והמת יהיה לו?**

לניזק, אלא מגיד ששמן דמי נבלתו ומנכה לו דמי נזקו.

מסכת דנזיקין פרשה יב

[כא, לה] וכי יגוף -

בכלל נגיחה, נגיפה, דחייה, רביצה, בעיטה, נשיכה, **דברי ר' יאשיה**.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר:

בכלל נגיחה, נגיעה, דחייה, רביצה, בעיטה,

נשיכה, מניין?

תלמוד לומר: **ולא ישמרנו בעליו**.

והרי דברים קל וחומר:

אם כששמרו ויצא והזיק חייב, לא כל שכן עד שלא ישמרנו בעליו.

ומה תלמוד לומר ולא ישמרנו?

הוסיף לו הכתוב עוד שמירה אחרת.

ואי זו זו?

זו נשיכה.

שור איש -

להוציא שור של קטן.

שור איש -

להביא שור של אחרים.

את שור רעהו -

להביא שור של קטן.

רעהו -

להוציא שור של כותי, שור נכרי, שור של תושב.

ומכרו את השור החי וחצו וגו' -

יכול בשוים הכתוב מדבר.

או אינו אלא בשוים וכשאינן שוים!!

אמרת, מה דרך המזיקים נשכרים או מפסידין?

הוא אומר: מפסידין, אף דרך הניזקין נוטלין.

נזקן או יתר על נזקן?

הוא אומר: נזקן ולא יותר על נזקן.

ר' אומר:

נאמרה חציה בחי,

ונאמרה חציה במת,

הא בשוין הכתוב מדבר.

וגם את המת יחצון -

מכאן אמרו:

שור שוה מנה שנגח שור שוה מנה, או שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים נוטל חציו.

שור שוה מאה שנגח שור שוה מאתים, נוטל כלו.

שוה מאתים שנגח שוה מנה, נוטל רבעו.

שוה מאתים שנגח שוה מאתים, אמר ר' מאיר: ועל זה נאמר: ומכרו את השור החי וכו'.

אמר לו ר' עקיבא:

קרא את כל המקרא הזה: וגם את המת יחצון.

ואי זה זה?

זה שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והנבלה שוה מנה, מוכרין את החי והמת חולקין

בשוה ובעל הנבלה מטפל בנבלתו, לכך נאמר: וגם את המת יחצון.

[כא, לו] או נודע -

בא הכתוב לחלק בין שור תם למועד וכו'.

מתמול שלשום -

יום ואמש ושל לפניו.

ולא ישמרנו -

להביא שומר חנם וכו'.

שלם ישלם שור -

אין לי אלא בבהמה.

כסף מנין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **והמת יהיה לו**.

ונאמר להלן **והמת יהיה לו**.

מה להלן בבהמה, אף כאן בבהמה.

מה כאן כסף אף להלן כסף.

והמת יהיה לו - אתה אומר לניזק וכו'.

כי יגנב איש וכו' -

אף הטובח והמוכר היו בכלל, שנאמר: **אם ימצא הגנב ישלם שנים**.

והרי הכתוב מוציאו מכללו, להחמיר עליו לשלם תשלומי ארבעה וחמשה, לכך נאמרה פרשה זו.

שור או שה -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

וטבח -

אין לי אלא טובח.

מוכר מנין?

תלמוד לומר: **או מכרו**, עד שלא יאמר **יש לי בדין**:

אם הטובח חייב מוכר לא יהא חייב!?

אם אמרת כן, ענשת מן הדין, לכך נאמר: **או מכרו**, ללמדך שאין עונשין מן הדין.

דבר אחר:

הקיש טובח למוכר ומוכר לטובח.

מה מכירה חוץ לרשותו,

אף טביחה חוץ לרשותו.

מה מכירה מותרת באכילה,
אף טביחה מותרת באכילה.

מה מכירה מותרת בהנאה,
אף טביחה מותרת בהנאה.

מה טביחה שאינה יכולה לחזור,
אף מכירה שאינה יכולה לחזור.

מה טביחה כולה,
אף מכירה כולה.

דבר אחר:

וכי יגנוב איש -

אף מוקדשין היו בכלל, שאם גנבן ושחטן בחוץ, משלם תשלומי ארבעה וחמשה.
והרי הכתוב מוציאן מכללן, להחמיר עליהם לזקקן להכרת.

יכול שיהו חייבין בתשלומין קלים?

והדין נותן:

אם חייבין על כרת החמור, לא יהא חייבין בתשלומין הקלים!
תלמוד לומר: **זה הדבר אשר צוה ה'**, מכלל כרת יצאו ולא יצאו מכלל תשלומין.

חמשה בקר ישלם -

ארבעה והוא.

וארבע צאן -

שלשה והוא.

אמר ר' מאיר:

צא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם.

שור שיש לו מלאכה משלם **חמשה**,

שה שאין לו מלאכה משלם **ארבעה**.

ר' יוחנן בן זכאי אומר:

הקדוש ברוך הוא חס על כבודן של בריות, שור לפי שהוא הולך ברגליו משלם חמשה, שה לפי שהוא טוענו על כתפו, משלם ארבעה.

ר' עקיבא אומר:

תחת שור תחת שה -

להוציא את החיה שהיה בדין:

הואיל והבהמה חייב בתשלומין והחיה חייב בתשלומין, אם למדת על בהמה שהוא משלם ארבעה וחמשה אף החיה ישלם ארבעה וחמשה.
לא, אם אמרת בבהמה לפי שהיא קריבה על גבי מזבח, תאמר בחיה שאינה קריבה לגבי מזבח, לפיכך אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה.
והרי בעלת מום תוכיח שאינה קריבה, וחייבין עליה תשלומין, והיא תוכיח על החיה שאף על פי שאינה קריבה ישלם ארבעה וחמשה!
לא, אם אמרת בבעלת מום שאין במינה קריבה על גבי מזבח, תאמר בחיה שאין מין במינה קרב על גבי המזבח.

הא מה תלמוד לומר תחת שור תחת שה?

להוציא חיה.

מכילתא פרק כב

מסכת דנזיקין פרשה יג

[כב, א] אם במחתרת ימצא הגנב -

ומה אם זה, שספק בא לגנוב ספק בא להרוג, אתה אומר: ספק בא לגנוב וספק להרוג, או אינו אלא ספק לגנוב וספק שלא לגנוב?
אמרת, אם כשיגנוב ודאי והרגו הרי זה חייב, קל וחומר זה שספק בא לגנוב ספק לא בא לגנוב. מכאן אתה דן על פקוח נפש, שספיקו דוחה את השבת.
ומה שפיקוח דמים שמטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה היא דוחה את הספק קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את הספק, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, ספק בא לגנוב ספק בא להרוג.

[כב, ב] אם זרחה השמש עליו -

וכי השמש עליו בלבד זרחה והלא על כל העולם כלו זרחה!!
אלא מה שמש שלום בעולם, אף זה אם ידוע הוא שבשלום עמו והרגו, הרי זה חייב.

כיוצא בו: **ופרשו השמלה וגו'** - ומחזורין הדברים כשמלה.

כיוצא בו: **על משענתו -** על בריו.

ואף כאן אתה אומר כן: **אם זרחה השמש.**

ר' ישמעאל אומר:

אתה אומר לכך בא, או לא בא אלא לחלק בין יום ללילה, לומר: אם הרגו ביום חייב ובלילה יהא פטור.

תלמוד לומר: **ולנערה לא תעשה דבר**.

וכי מה למדנו לרוצח מעתה אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד.
מה להלן לא חלק בין יום ללילה, אף כאן לא תחלוק בין יום ללילה.
מה כאן אם קדמו והרגו פטור, אף להלן אם קדמה והרגתו פטורה.
ומה להלן היו לה מושיעין הימנו והרגתו חייבת, אף כאן היו לו מושיעין הימנו והרגו חייב.

דמים לו שלם ישלם -

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

הרי שהיו לפניו כדי יין וכדי שמן ושברן, שהוא חותר כל זמן שהוא יודע שבשלוש עמו והרגו, הרי זה חייב, לכך נאמר: **דמים לו שלם ישלם**.

ואם אין לו ונמכר בגניבתו -

שומע אני לעולם?!

תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד וגו'**, מגיד שהוא עובד שש שנים ובשביעית יוצא.

ונמכר בגניבתו -

לא פחות ולא יותר.

ר' יהודה אומר:

אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר, יותר ממה ששוה, הרשות ביד בעל הגניבה, אם רצה למכור ימכור, ואם לאו, כותב לו שטר.

ר' אליעזר אומר:

גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר, יותר ממה ששוה, דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה.

[כב, ג] אם המצא תמצא -

אין מציאה אלא עדים.

בידו-

אין בידו בכל מקום אלא רשותו, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **ויקח את כל ארצו מידו**.

וכתיב: **ויקח העבד עשרה גמלים וגו'**.

הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו.

משור עד חמור -

שאין תלמוד לומר חיים.

אלא מה ת"ל חיים?

להביא החיה.

חיים שנים ישלם -

ולא מתים שנים ישלם, נמצא אתה אומר : שבעה גנבין הם :

הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות

והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו

והמרבה בתקרובת ויודע שאינו מקבל

והפותח חביותיו והן מכורות לחנוני

והמעוול במדות

והמשקר במשקולת

והמערב את הגררה בתלתן, והחול בפול, והחומץ בשמן

מפני שאמרו השמן אינו מקבל נכל, לפיכך מושחין בו מלכים.

ולא עוד, אלא שמעלין עליו, שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה.

וכן מצינו באבשלום, שגנב שלש גניבות :

לב אביו,

ולב בית דין,

ולב בית ישראל, שנאמר : ויגנוב אבשלום וגו'.

וכי מה גדול הגונב או הנגנב?

הוא אומר : זה הנגנב שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש.

וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה, שנאמר : **כל אשר דיבר ה'**

נעשה ונשמע, כביכול ונגנב לב בית דין בידן, שנאמר : מי יתן והיה לבבם זה להם.

ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו, תלמוד לומר : **ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו.**

ואף על פי כן : **והוא רחום יכפר עון.**

ואומר : **כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע.**

למעלה מהן גנב אסורי הנאה פטור מלשלם.

כסות וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

עבדים ושטרות שפחות וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן.

הגונב פטר חמור ישלם תשלומי כפל, אף על פי שהוא אסור עכשו, יש לו היתר לאחר זמן.

תחת השור ישלם חמשה תחת השה ישלם ארבעה, שנאמר : **חמשה בקר וגו'.**

למעלה מהם הגונב בן חורין שנדון בנפשו, גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו.

ר' שמעון בן יוחאי אומר :

הרי הוא אומר : חולק עם גנב שונא נפשו.

משלו משל למה הדבר דומה?

לאחד שהיה יוצא מביתו של חברו טעון כלים, מצאו חברו ואמר לו: **מה אתה עושה?**
אמר לו: טול חלקך ואל תגד לאדם.
לאחר זמן בא בעל הגנבה ואמר לו: משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון כלים יוצא מביתו.
אמר לו: שבועה שאיני יודע מה אתה מדבר, הרי זה מתחייב בנפשו, ועליו הוא אומר: **חולק**
עם גנב שונא נפשו אבל המתגנב אחר חברו והלך לשנות בדברי תורה, אף על פי שנקרא גנב,
הרי זה זכה לעצמו, ועליו הוא אומר: **לא יבוזו לגנב כי יגנוב** לסוף נמצא מתמנה על הצבור.

וישלים שבעתים -

שנאמר: **כל הון ביתו יתן** ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר: **אמרות ה' אמרות טהורות**
כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים.

מסכת דנזיקין פרשה יד

[כב, ד] **כי יבער איש שדה -**

למה נאמר?

עד שלא יאמר **היה לי בדין:**
הואיל והבאר ממונו וההבער ממונו, אם למדת על הבאר שהוא חייב לא יהא חייב על הבערו,
אם זכיתי מן הדין, **מה תלמוד לומר כי יבער איש?**
אלא בא ללמדך שהשן מועדת לאכול הראוי לה, והבהמה מועדת לשבר בדרך הילוכה.

מכאן אמרו:

לעולם אינו חייב שיצא המזיק ברשותו והזיק, ששמין נזקין בעדית וקל וחומר להקדש.

דבר אחר:

כי יבער איש שדה או כרם -

לחייב זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.

שדה או כרם -

מה כרם יש בו פירות, אף שדה יש בו פירות.

ושלח את בעירו -

מכאן אמרו:

מסר צאנו לבנו שלוחו ולעבדו – פטור.

לחרש שוטה וקטן – חייב.

וביער בשדה אחר -

ר' נתן אומר:

הרי המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות ויצאת בהמתו של בעל הבית והזיקה, קורא אני
עליו: **ושלח את בעירה**, לכך נאמר: **וביער בשדה אחר** אלא אחר הוא זה.

מיטב שדהו ומיטב כרמו -

מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של ניזק **דברי ר' ישמעאל**.

ר' עקיבא אומר:

לא בא הכתוב ללמדך אלא ששמין נזקין בעדית, קל וחומר להקדש.

[כב, ה] כי תצא אש-

למה נאמר?

עד שלא יאמר **יש לי בדין**:

הואיל וחייב על ידי קנוי לו לא יהא חייב על ידי עצמו, אם זכיתי מן הדין, **למה נאמר כי תצא**

אש?

אלא בא הכתוב לעשות את האונס כרצון ושאינו מתכוין כמתכוין, את האשה כאיש ולכל
הנזיקין שבתורה.

ומצאה קוצים -

הא לא באו קוצים אלא ליתן שיעור.

אם יש קוצים - יש שיעור ואם אין קוצים - אין שיעור.

מכאן אמרו:

עברה הנהר והדרך והגדר שהוא גבוה עשרה טפחים והזיקה, פטור מלשלם.

כיצד עומדים על הדבר?

רואין אותו כאלו הוא עומד באמצע בית כור ומזיק, **דברי ר' אליעזר בן עזריה**.

ר' אליעזר אומר:

שש עשרה אמה בדרך הרבים.

ר' עקיבא אומר:

חמשים אמה.

ר' שמעון אומר:

שלם ישלם המבעיר את הבעירה הכל לפי הדלקה.

מעשה שעברה דליקה הירדן והזיקה מפני שהיא מרובה.

אימתי?

בזמן שקפצה, אבל אם היתה מצפצפת ומהלכת אפילו עד מיל, הרי זה חייב.

ונאכל גדיש -

הכל במשמע.

וכן סואר של קנים ושל קורות, וכן מרבץ של אבנים וש צרורות שהתקינו לסיד.

או הקמה -

אף האילן במשמע.

או השדה -

אפילו ליחכה את העפר, או אפילו היו לו כלים טמונים בדגישו והדליקו? תלמוד לומר: **או קמה או שדה** - מה השדה בגלוי אף הקמה בגלוי.

שלם ישלם המבעיר את הבערה -

למה נאמר?

לפי שנאמר: אי אין לי אלא איש.

אשה וטומטום ואנדרוגינס מניין?

תלמוד לומר: **שלם ישלם המבעיר את הבערה** מכל מקום. אין לי אלא המבעה וההבער.

שאר כל המזיקין שבתורה מניין?

הרי אתה דן בנין אב משניהם:

לא הרי המבעה כהרי ההבער ולא הרי ההבער כהרי המבעה, הצד השווה שבהן שדרכן להזיק וממונן ושמירתן עליך, וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב כל הארץ.

ד' כללות היה ר' ישמעאל אומר משום ר' מאיר בנזקין:

כל מקום שיש רשות:

למזיק ולא לניזק פטור.

לניזק ולא למזיק חייב בכל.

לניזק ולמזיק אפילו מיוחדת, כגון חבר של שותפין והפונדק,

לא לניזק ולא למזיק, כגון רשות אחרת, על השן ועל הרגל חייב.

ועל השאר, מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.

בכל מקום שיש רשות לנזק ולמזיק והבקעה ורשות הרבים וכיוצא בהם, על השן ועל הרגל

פטור, ועל השאר, מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.

מסכת דנזיקין פרשה טו

[כב, ו] יש אל רעהו כסף או כלים לשמור -

ר' ישמעאל אומר:

עד שיפקוד אצלו ויאמר לו: הילך שמור לי זה, אבל אם אמר לו: עיניך בו, הרי זה פטור.

כסף או כלים -

מה כסף שדרכו להמנות, אף כלים שדרכן להמנות.

מכאן אמרו:

כל טענה שאינה במדה במשקל ובמנין, אינה טענה.

ר' נתן אומר:

כסף -

להביא כסף מעשר.

כלים -

להביא כלים.

אין לי אלא כסף וכלים.

שאר כל דבר מנין?

תלמוד לומר: **לשמור** - להביא כל דבר שצריך שמירה.

וגונב מבית האיש -

לפטור הגונב מאחר הגנב.

אתה אומר וגונב מבית האיש לפטור את הגנב אחר הגנב, או נגנב מבית האיש, **אם ימצא הגנב**

ישלם שנים.

אימתי?

בזמן שלא נמצא ברשותו, אבל נמצא ברשותו, שומע אני שישבע ויהא פטור?!

תלמוד לומר: **אם המצא תמצא בידו הגנבה** מכל מקום.

הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון: **וגונב מבית האיש** לפטור הגונב מאחר הגנב.

אם ימצא הגנב שנים ישלם -

הגנב משלם תשלומי כפל, הגוזלן אינו משלם תשלומי כפל.

ומה ראתה תורה להחמיר על הגנב יותר מהגוזלן?

ר' יוחנן בן זכאי אומר:

הגזלן השווה כבוד העבד לכבוד קונו והגנב חלק כבוד לעבד יותר מקונו, כביכול הגנב עשה את העין של מטה כאלו אינה רואה ואת האוזן כאילו אינה שומעת, כענין שנאמר: **הוי המעמיקים בה' לסתור עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו.**

וכתיב: **ויאמרו לא יראה יה.**

וכתיב: **כי יאמרו כי עזב ה' את הארץ אין ה' רואה.**

[כב, ז] ואם לא ימצא הגנב -

למה נאמר?

ממשמע שנאמר: **אם ימצא הגנב ישלם שנים**, שומע אני אם נמצא הגנב ויש לו, בעל בית פטור מכל דבר?!

מה תלמוד לומר אם לא ימצא הגנב?

שומע אני שאם נמצא גנב ואין לו לשלם, לא יאמר לו בעל גנבה: בא והשבע לי שלא היה בלבך למכרם, לכך נאמר: **אם לא ימצא הגנב**, שאם נמצא הגנב, בעל בית פטור מכל מקום.

ונקרב בעל הבית -

שומע אני לשאול באורים ותומים?!

תלמוד לומר: **אשר ירשיעון אלהים**, לא אמרתי אלא אלהים שהם מרשיעין.

ונקרב בעל הבית אל האלהים -

לשבועה.

אתה אומר לשבועה, או אינו אלא בשבועה ושלא בשבועה?!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **שליחת יד**,

ונאמר להלן **שליחת יד**.

מה להלן שבועה,

אף כאן שבועה.

מה להלן ביו"ד הא,

אף להלן ביו"ד הא.

מה כאן בבית דין,

אף להלן בבית דין.

מה להלן לצרכה,

אף כאן לצרכה.

מה כאן על כל דבר פשע,
אף להלן על כל דבר פשע.

אם שלח ידו במלאכת רעהו -

לצרכו.

אתה אומר לצרכו, או אינו אלא לצרכה ושלא לצרכה!!

תלמוד לומר: **על כל דבר פשע.**

שבית שמאי אומרים:

מחייבים על מחשבת הלב בשליחות יד, שנאמר: **על כל דבר פשע.**

ובית הלל אומרים:

אין מחייבין אלא משעה ששלח בה יד, לכך נאמר: **אם לא שלח ידו**, לצרכה.

על כל דבר פשע – כלל.

על שור ועל חמור על שה ועל שלמה - **פרט**

כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, וכשהוא אומר: **על כל אבדה אשר יאמר -** חזר וכלל.

או כלל כלל הראשון, אמרת לאו, אלא כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט.

מה הפרט מפורש בנכסים מטלטלין שאין להם אחריות, אף אין לי אלא נכסים שאין להם אחריות.

[כב, ח] על כל דבר פשע -

בין שומר לשומר הכתוב מדבר.

אתה אומר בין שומר לשומר הכתוב מדבר, או לא בא הכתוב אלא לחלוק בין כסף לכלים

לבהמה?!

תלמוד לומר: **שמלה**, ושמלה בכלל היית ויצאת מן הכלל ללמד, אלא אלא מה שמלה מיוחדת

בין שומר לשומר הכתוב מדבר, אף בין כל בין שומר לשומר הכתוב מדבר, הא לא בא הכתוב

אלא לחלוק בין כסף לכלים ובהמה.

אשר יאמר כי הוא זה -

שזה אומר זה הוא, וזה אומר אינו הוא.

מכאן אמרו:

עד שתהא הודאה במקצת הטענה.

ונקרב בעל הבית אל האלהים - הרי אחד,
עד האלהים יבא דבר שניהם הרי שנים,
אשר ירשיעון אלהים הרי שלשה.

מכאן אמרו:

דיני ממונות בשלשה, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר:

הראשון תחלה נאמר, ואין דורשין תחלות.

עד האלהים יבא דבר שניהם - הרי אחד.

אשר ירשיעון אלהים - הרי שנים.

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי שלשה.

ר' אומר:

עד האלהים יבא דבר שניהם -

בשנים הכתוב מדבר.

אתה אומר כן, או אינו אלא באחד?!

כשהוא אומר: **אשר ירשיעון אלהים**, הרי כאן שנים אשר ירשיע אין כתוב כאן אלא **אשר**

ירשיעון, הא בשנים הכתוב מדבר, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.

מכאן אמרו:

דיני ממונות בשלשה.

ר' מאיר אומר:

בחמישה, כדי שיגמר בשלשה.

ישלם שנים לרעהו -

ר' שמעון אומר:

קורא אני עליו כאן: **ישלם שנים לרעהו**

וקורא אני להלן: **ושלם אותו בראשו וחמישתו יוסף עליו**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

כל המשלם את הקרן - חייב לשלם את החומש,

ושאינו משלם את הקרן - פטור מחומש.

לרעהו -

ולא להתקדש.

לרעהו -

ולא לאחרים.

מסכת דנזיקין פרשה טז

[כב, ט] וכי יתן איש אל רעהו חמור או שור שה -

ר' ישמעאל אומר:

שיפקיד אצלו, ויאמר לו: הילך שמור לי זה, אבל אם אמר לו: עיניך בו, הרי זה פטור.

חמור או שור או שה -

אין לי אלא חמור או שה.

שאר כל בהמה מניין?

תלמוד לומר: **וכל בהמה לשמור.**

אקרא אני **כל בהמה.**

ומה תלמוד לומר חמור או שור או שה?

אם נאמר כך, שומע אני לא יהא חייב עד שיפקיד אצלו כל בהמה!

תלמוד לומר: **חמור או שור או שה** לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

ומה תלמוד לומר כל בהמה?

אלא בא הכתוב ללמדך, שכל כלל שהוא מוסיף על הכלל, הכל בכללו.

ומת -

שתהא מיתתו בידי שמים.

או נשבר -

ששברתו חיה.

או נשבה -

ששבוהו לסטים.

עדיין אני אומר: השבר והשבי בין שיכול להציל בין שאין יכול להציל.

תלמוד לומר: **ומת**, מה מיתה מיוחדת שאי אפשר לו להצילה - פטור מלשלם, אף כל דבר שאי

אפשר לו להצילו - פטור מלשלם, **דברי ר' אליעזר.**

ר' עקיבא אומר:

הרי אתה דן אפשר, מי שאי אפשר:

שאינן אפשר למיתה להיות בידי שמים, אבל השבר והשבוי אפשר להיות בין בידי שמים בין בידי אדם. חזר ודן כמין גנבה.

ר' שמעון אומר:

הטרפה לא ישלם, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם.

אין רואה -

בעדים הכתוב מדבר.

אין רואה - שבועת ה' תהיה בין שניהם -

הא יש רואה, בעל הבית פטור מכל דבר.

[כב, י] שבועת ה' תהיה בין שניהם -

ביו"ד ה"א.

מכאן אתה דן כל השבועות שבתורה.

הואיל ונאמרו כל השבועות שבתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחת מהם שאינה אלא ביום ה"א, מכולן לכל השבועות שבתורה שאינן אלא ביו"ד ה"א.

בין שניהם -

להוציא את היורשין.

בין שניהם -

להוציא את שכנגדו חשוד על השבועה.

בין שניהם -

להוציא את הדיין, שלא ישביעו בעל כרחו.

ר' נתן אומר:

בין שניהם -

מגיד ששבועה חלה על שניהם.

אם לא שלח ידו במלאכת רעהו -

לצרכו.

אתה אומר לצרכו, או אינו אלא לצרכה ושלא לצרכה!!

הרי אתה דן:

נאמר כאן **שליחות יד**,

ונאמר להלן **שליחות יד**.

מה כאן שבועה ביו"ד ה"א,
אף להלן שבועה ביוד ה"א.

מה להלן לצרכה,
אף כאן לצרכה.

מה להלן **על כל דבר פשע**,
אף כאן **על כל דבר פשע**

ולקח בעליו ולא ישלם -

מכאן אמרו:

כל הנשבעים נשבעים ולא משלמין.

ולקח בעליו -

מכאן אמרו:

בעל הנבלה מטפל בנבילתו.

[כב, יא] ואם גנוב יגנב מעמו -

זה שומר שכר והעליון שומר חנם.

אתה אומר כן, או אינו אומר אלא זה שומר חנם והעליון שומר שכר?!

הרי אתה דן:

הואיל והשומר חייב והשוכר חייב, מה שוכר שהוא נהנה, אף שומר שכר שהוא נהנה, יצא
שומר חנם שאינו נהנה.

הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, זה שומר שכר והעליון שומר חנם.

אם גנוב יגנב -

אין לי אלא גנבה.

אבדה מניין?

הרי אתה דן:

הואיל וגנבה חסרון, שמירה ואבדה חסרון שמירה.

אם למדת על גנבה שהוא חייב עליה לשלם, אף אבדה יהא חייב לשלם.

אם גנוב יגנב -

ר' יוסי אומר:

להביא את האבדה.

מעמו -

להביא את הצוער ולהוציא את דמי הנוקד.

[כב, יב] אם טרוף יטרף -

זה עדר, דברי ר' יאשיה, אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי 1הארי שתי כרעים או בדל אוזן וגו'.**

ר' יוחנן בר' יאשיה אומר:

אם טרוף יטרף יבאהו עד -

יביא עדים שנטרפה ויהא פטור מלשלם.

ר' יונתן אומר:

יביאהו עד הטרפה -

את יוליך את הבעלים אצל טרפה ויהא פטור מלשלם, ואעפ"כ יהא חייב.

והדין נותן:

הואיל והאבדה חסרון שמירה וטרפה חסרון שמירה, אם למדת על אבדה שחייב לשלם, אף טרפה חייב לשלם.
לא אמרת, ממשמע שנאמר: **והטרפה לא ישלם** יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם.

ואי זה טרפה שחייב לשלם?

כגון טרפה חתול שועל, נמייה ומתוך שאמרה תורה, תלמוד לומר: **אם טרוף יטרף**.
מה טרפה מיוחדת שאפשר לו להצילה – חייב לשלם אף כל דבר שאפשר להצילו חייב לשלם.

ואי זו היא טרפה שהוא פטור מלשלם?

כגון טרפת הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש שאמרה תורה, תלמוד לומר: **ומת**.
ומה מיתה מיוחדת שאי אפשר לו להצילה פטור מלשלם, אף כל דבר שאי אפשר לו להצילו פטור מלשלם - **והטרפה לא ישלם**.

[כב, יג] וכי ישאל איש מעם רעהו -

נתק הכתוב השואל מכלל השומר ואמרו ענין בפני עצמו.

מעם רעהו -

מגיד שאינו חייב עד שיוציאנו חוץ לרשותו.

ונשבר או מת -

אין לי אלא שבורה ומתה.

שבויה מנין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **מיתה**,

ונאמר להלן **מיתה**.

מה מיתה האמורה להלן שבויה בכלל,

אף כאן כך.

גנבה ואבדה מנין?

אמרת קל וחומר:

מה במקום שלא חייב על מיתה חייב על הגניבה ואבידה, כאן שחייב על המיתה, דין הוא

שנתחייב על הגנבה ועל האבדה!

בעליו אין עמו שלם ישלם -

אם בעליו עמו ולא ישלם.

מגיד שכיון שיצאת מרשות הנשאל לרשות השואל, אפילו שעה אחת בבעלים פטור, שלא

בבעלים חייב.

[כב, יד] אם שכיר הוא בא בשכרו -

שומע אני ישבע ויהא פטור!!

הרי אתה דן:

הואיל ונושא שכר מהנה והשוכר מהנה, אם למדת על נושא שכר שנשבע על האונסין, משלם

הגנבה והאבדה, אף שוכר נשבע על האונסין וישלם הגנבה והאבדה.

והרי שומר חנם יוכיח שהוא מהנה ופטור מלשלם, הוא יוכיח על שוכר אע"פ שהוא מהנה פטור

מלשלם, אמרת הפרש, הואיל ונושא שכר נהנה ומהנה, והשכיר נהנה ומהנה אם למדת על

נושא שכר שהוא נשבע על האונסין ומשלם את הגנבה ואת האבדה, אף השכיר נשבע על

האונסין ומשלם את הגנבה ואת האבדה, ואל יוכיח שומר חנם שהוא מהנה אבל אינו נהנה,

והשוכר נהנה ומהנה, לכך נאמר: **אם שכיר הוא בא בשכרו**.

מסכת דנזיקין פרשה יז

[כב, טו] וכי יפתה איש בתולה -

בא הכתוב ללמד על המפותה שישלם עליה קנס.

והדין נותן:

הואיל ותפוסה ברשות אביה ומפותה ברשות אביה, אם למדת על תפוסה שמשלם עליה קנס
אף מפותה משלם עליה קנס.
לא, אם אמרת בתפוסה שעבר על דעתה ועל דעת אביה, לפיכך הוא משלם עליה קנס, תאמר
במפותה שלא עבר אלא על דעת אביה, לפיכך לא ישלם עליה קנס.
הא לפי שלא זכיתי מן הדין, צריך הכתוב להביאו.

אשר לא ארשה -

להוציא את שנתארמלה ואת שנתגרשה מן הנישואין, **דברי ר' יוסי הגלילי**.

ר' עקיבא אומר:

מנין אפילו נתגרשה ונתארמלה מן האירוסין?

והדין נותן:

הואיל ורשאי בהפר נדריה ורשאי בכסף קנסה, מה בהפר נדריה אפילו נתארמלה או נתגרשה,
אף בכסף קנסה אפילו נתארמלה או נתגרשה.

אם כן מה תלמוד לומר אשר לא אורסה?

אלא מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שווה:

נאמר כאן **אשר לא אורשה**,

ונאמר להלן **אשר לא אורשה**.

מה להלן חמשים, אף כאן חמשים.

מה להלן בכסף, אף כאן בכסף.

מהור ימהרנה לו לאשה -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ונתן האיש השוכב עמה**.

יכול כשם שבתפוסה נותן מיד כך במפותה נותן מיד?!

תלמוד לומר: **מהור ימהרנה לו לאשה**, מגיד שהוא עליו עשה מהור ואין מהור אלא כתובה,

שנאמר: **הרבו עלי מוהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנערה לאשה**.

מהור ימהרנה לו לאשה -

בראויה לו לאשה הכתוב מדבר, להוציא אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט,

ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לנתין וממזר.

מהור ימהרנה לו לאשה -

שומע אני בין שהאב רוצה ובין שאינו רוצה?!

תלמוד לומר: **ואם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקול כמוהר הבתולות**, מגיד הכתוב שאם

רצה האב יקיים ואם רצה יוציא.

ואין לי אלא מפותה, תפוסה מנין?

הריני דן :

הואיל ותפוסה ברשות אביה ומפותה ברשות אביה, אם למדת על מפותה שאם רצה האב יקיים ואם רצה יוצא, אף תפוסה כן.

ועוד קל וחומר:

ומה מפותה שלא עבר אלא על דעת אביה, רצה האב יוציא, רצה האב יקיים, תפוסה שעבר על דעתה ועל דעת אביה, דין הוא שאם לא רצה האב יוציא, רצה האב יקיים.

ואם מאן ימאן אביה -

אין לי אלא בזמן שיש לה אב.

בזמן שאין לה אב מנין?

תלמוד לומר: **ואם מאן ימאן** מכל מקום, **דברי ר' יוסי הגלילי**.

כסף ישקול -

אבל לא שמענו כמה?

הריני דן:

נאמר כאן **כסף**,

ונאמר להלן **כסף**.

מה להלן חמשים, אף כאן חמשים.

כמוהר הבתולות -

וכי מה למדנו למוהר בתולות?

מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד.

מה להלן חמשים כסף, אף כאן חמשים כסף:

[כב, יז] מכשפה לא תחיה -

אחד איש ואחד אשה.

ר' ישמעאל אומר:

נאמר כאן **לא תחיה**,

ונאמר להלן **לא תחיה כל נשמה**..

מה להלן בסייף, אף כאן בסייף.

ר' עקיבא אומר:

נאמר כאן **לא תחיה**,

ונאמר להלן **אם בהמה אם איש לא יחיה**.
מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה.

אמר ר' ישמעאל:
הריני דן **לא תחיה מלא תחיה**, ואתה משיבני מלא תחיה על לא יחיה!!

ר' יוסי הגלילי אומר:
נאמר כאן **מכשפה לא תחיה**.
ונאמר: **כל שוכב עם בהמה מות יומת**.
וסמכו לומר: מה זה בסקילה, אף זה בסקילה.

ר' יהודה בן בתירא אומר:
הרי הוא אומר: **ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וידעוני**, והלא אוב וידעוני בכלל מכשפים היו.

ולמה יצאו?
להקיש עליהם ולומר לך:
מה אלו בסקילה אף כל מכשפין בסקילה.
עונש שמענו.
אזהרה מניין?
תלמוד לומר: **לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף:**

[כב, יח] כל שוכב עם בהמה מות יומת -
למה נאמר?
לפי שהוא אומר: **ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה** – בסקילה.
אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה!!
תלמוד לומר: **ואת הבהמה תהרוג**.
נאמר כאן **הריגה**,
ונאמר להלן **הריגה**.

מה להלן בסקילה,
אף כאן בסקילה.
עונש שמענו.
אזהרה מניין?
תלמוד לומר: **ובכל בהמה לא תתן שכבתך**.
אין לי אלא עונש ואזהרה לשוכב.

עונש לנשכב מניין?

תלמוד לומר: **כל שוכב עם בהמה**, קרא הכתוב לנשכב כשוכב.
מה זה בסקילה, אף זה בסקילה.
עונש שמענו אזהרה לא שמענו.
תלמוד לומר: **לא תהיה קדשה**.
ואומר: **וגם קדש היה בארץ עשו מכל תועבות הגוים אשר הוריש ה'**:

[כב, יט] זובח לאלהים יחרם -

עונש שמענו אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **לא תשתחוה להם ואל תעבדם**.
זביחה בכלל היתה ויצאת ללמד.
מה זביחה מיוחדת שכיוצא בה עובדים לשמים וחייבין עליה, בין שהוא עובדה בכך בין שאינו עובדה בכך, אף כל כיוצא בהן עובדין לשמים, יהו חייבין עליהם בין שהוא עובדה לכך ובין שאינו עובדה בכך, אלא כל שאין כיוצא בהן עובדין לשמים, לשום עבודתו חייב, שלא לשום עבודתו פטור.

בלתי לה' לבדו -

לפי שאחרים אומרים:

אלולי ששתפו ישראל שמו של הקב"ה בע"ז כלים היו מן העולם, שנאמר: **זובח לאלהים יחרם**.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

והלא כל המשתף שמו של הקב"ה בע"ז חייב כליה, שנאמר: **את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וגו'.**

יש אומרים:

באותותיה נתנה תורה, שלא יהו ישראל אומרים: הואיל ואנו מצווין על ע"ז נהא בולשין בבורות שיחין ומערות, תלמוד לומר: **על ההרים הרמים וכו'** על הגלויים ולא על הסתרים.

מסכת דנזיקין פרשה יח

[כב, כ] וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים -

לא תונינו – בדברים.

ולא תלחצנו – בממון.

שלא יאמר לו: אמש היית עובד לבל קורס נבו, והרי חזירים בין שיניך ואתה מדבר מילין כנגדי?!

ומנין שאם הוניתו שהוא יכול להונך?

תלמוד לומר: **וגר לא תונה כי גרים הייתם**.

מכאן היה ר' נתן אומר:

מום שבך אל תאמר לחבירך.
חביבין הגרים, שבכל מקום הוא מחזיר עליהם: **וגר לא תונה,**
וגר לא תלחץ
ואהבתם את הגר,
ואתם ידעתם את נפש הגר.

ר' אליעזר אומר:

גר -

לפי שסיאורו רע, לפיכך מזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

הרי הוא אומר: **ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.**

וכי מי גדול מי שאוהב את המלך או מי שהמלך אוהבו?

הוי אומר: מי שאוהב את המלך, שנאמר: **ואוהב גר.**

חביבין הגרים שבכל מקום הוא מכנן כישראל.
נקראו בני ישראל עבדים, שנאמר: **כי לי בני ישראל עבדים.**
ונקראו גרים עבדים, שנאמר: **לאהבה את שם ה' ולהיות לו לעבדים.**

נקראו ישראל משרתים, שנאמר: **ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהים יאמר לכם**
ונקראו הגרים משרתים, שנאמר **ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו.**

נקראו בני ישראל אוהבים, שנאמר: **זרע אברהם אוהבי.**
ונקראו הגרים אוהבים, שנאמר: **ואוהב גר.**

נאמר בישראל ברית, שנאמר: **והיתה בריתי בבשרכם**
וכן בגרים, שנאמר: **ומחזיקים בבריתי.**

נאמר בישראל רצון, שנאמר: **לרצון לפני ה'.**
ונאמר בגרים רצון, שנאמר: **עולותיכם וזבחיכם לרצון על מזבחי.**

נאמר בישראל שמירה, שנאמר: **הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל.**
ונאמר בגרים שמירה, שנאמר: **ה' שומר את גרים.**

אברהם קרא עצמו גר, שנאמר: **גר ותושב אנכי עמכם**
דוד קרא עצמו גר, שנאמר **גר אנכי בארץ.**

ואומר: **כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על האדמה ואין מקוה.**

ואמר: **כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי.**

חביבין הגרים שלא מל אברהם אבינו אלא בן תשעים ותשע שנים, שאלו מל בן עשרים שנה או בן ל', לא היה גר יכול להתגייר אלא בפחות מבן ל', לפיכך גלגל המקום עמו עד שהגיעו לצ' וט' שנים, שלא לנעול דלת בפני הגרים הבאים, וליתן שכר ימים ושנים לרבות שכר עושה רצונו, שנאמר: **ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.**

וכן אתה מוצא בארבע כתות שהן עונות ואומרות לפני מי שאמר והיה העולם **לה' אני** שנאמר: **זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה.**

לה' אני - ואל יתערב בי חטא.

וזה יקרא בשם יעקב - אלו גרי צדק

וזה יכתוב ידו לה' - אלו בעלי תשובה

ובשם ישראל יכנה - אלו יראי שמים.

[כב, כא] כל אלמנה ויתום לא תענון -

אין לי אלא אלמנה ויתום.

שאר כל אדם מניין?

תלמוד לומר: **לא תענון**, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר:

אלמנה ויתום -

שדרכן לענות בהן דבר הכתוב.

אם ענה תענה -

אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט.

דבר אחר:

ר' אומר:

[כב, כב] אם ענה תענה -

מגיד שאינו חייב עד שיענה וישנה.

כבר היה ר' ישמעאל ור' שמעון יוצאין ליהרג אמר לו ר' שמעון לר' ישמעאל:

רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג.

אמר לו ר' ישמעאל לר' שמעון:

**מימך בא אדם אצליך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא גומא כוסך ונוטל סנדלך או עוטר
טליתך?**

ואמרה תורה: **אם ענה תענה**, אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט!
אמר לו: ניחמתני רבי.

וכשנהרגו ר' שמעון ור' ישמעאל אמר להם ר' עקיבא לתלמידיו:

התקינו עצמכם לפורענות שאלו טובה עתידה לבא בדורנו לא היו מקבלים אותה, אלא ר'
שמעון ור' ישמעאל, אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שפורענות גדולה עתידה לבא
בדורינו וסילק אלו מבינתינו, שנאמר: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו
ואין מבין**.

ואומר: **יבא שלום ינוחו על משכבם הולך נכחו
ולבסוף ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה:**

כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו -

יכול כל זמן שהוא צועק אני שומע ואם אינו צועק איני שומע!
ת"ל: **שמוע אשמע צעקתו**

הא מה תלמוד לומר אם צעק יצעק אלי?

מהר אפרע על ידי שהוא צועק יותר, ממי שאינו צועק.

והלא דברים קל וחומר:

אם כשהיחיד צועק על היחיד, **שמוע אשמע צעקתו**, כשהרבים צועקים על אחת כמה וכמה!
ומה אם מדת פורענות מעוטה כשיחיד צועק על הרבים, כך מדה טובה ורבים מתפללים על
היחיד על אחת כמה וכמה!

וחרה אפי -

ר' ישמעאל אומר:

נאמר כאן **חרון אף**

ונאמר להלן **חרון אף**

מה להלן עצירת גשמים וגלות, שנאמר: **וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים... ואבדתם מהרה
מעל הארץ** אף כאן עצירת גשמים וגלות.

ומה להלן חרב אף כאן חרב, **והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים**.

ממשמע שנאמר: **והרגתי אתכם בחרב** איני יודע שנשיכם אלמנות?!

ומה תלמוד לומר והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים?

כענין שנאמר: **ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות** ובניכם יתומים אין יתומין אלא שאין בית דין מניחין אותם בנכסי אביהן, מפני שהן בחזקת קיימים.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם כשלא תענון את הדין לא יהיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים, כשתעשון את הדין על אחת כמה וכמה.

וכן הוא אומר: **משפט אמת שפטו.**

ואומר: **אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.**

ואומר: **כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא,** על אחת כמה וכמה שאין נשיכם אלמנות ובניכם יתומים.

וכן הוא אומר: **למען תירא את ה' אלהיך לשמור וגו'.**

ואומר: **ולמדתם אותם את בניכם.**

ואומר: **למען ירבו ימיכם.**

ואומר: **כי כימי העץ ימי עמי.**

ואומר: **לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם,**

ואומר: **ויהי כחול זרעך וצאצאי מיעיך כמעותיו,**

ואומר: **מי יתן והיה לבבם זה להם וגו',**

ואומר: **כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו'.**

ואומר: **ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה',**

ואומר: **ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך וגו'.**

על אחת כמה וכמה שתאריכון ימים בעולם הזה ותראו לכם בנים ובני בנים ותזכו לחיי העולם הבא.

מסכת דכספא פרשה יט

[כב, כד] אם כסף תלוה את עמי -

ר' ישמעאל אומר:

כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מזה.

ועוד שנינו: **ואם תקריב מנחת בכורים - חובה.**

אתה אומר חובה, או אינו אלא רשות?!

תלמוד לומר: **תקריב מנחת** חובה ולא רשות.

כיוצא בו: אם מזבח אבנים תעשו לי - חובה.

אתה אומר חובה או אינו אלא רשות?!

כשהוא אומר **אבנים שלמות תבנה**, חובה ולא רשות.

אף כאן אתה אומר: **אם כסף תלוה** חובה ולא רשות.

אתה אומר חובה, או אינו אלא רשות?!

כשהוא אומר : **העבט תעביטנו** חובה ולא רשות.

אם כסף תלוה -

כסף בכסף אתה מלווה, ואי אתה מלוה פירות בפירות.

דבר אחר:

כסף בכסף אתה מלווה ואי אתה מלווה כסף בפירות ופירות בכסף.

את עמי -

ישראל וגוי עומדים לפניך ללוות - עמי קודם.

עני ועשיר - עני קודם.

ענייך ועניי עירך - ענייך קודמין לעניי עירך.

עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין, שנאמר : **את העני עמד.**

לא תהיה לו כנושה -

שלא תראה לו בכל זמן.

לא תשימון עליו נשך -

מה תלמוד לומר?

לפי שהוא אומר : **את כספך לא תתן לו בנשך**, הרי זה אזהרה למלוה שלא ילוה לו בריבית.

אתה אומר למלוה, או אינו אלא ללווה?!

כשהוא אומר : **אל תקח מאתו נשך ותרבית**, הרי ללוה אמור.

אין לי אלא אזהרה ללוה ולמלוה.

אזהרה לעדים ולערב ולבלר מניין?

תלמוד לומר : **לא תשימון** מכל מקום.

מכאן אמרו:

המלוה ברבית עובר על חמשה דברים משום :

בל תתן,

ובל תקח,

לא תשימון עליו נשך,

לא תהיה לו כנושה,

לפני עיור לא תתן מכשול,

כשם שהמלוה והלוה עוברין בחמשה דברים כך הערב והעדים והבלר עוברים.

רבי יהודה:

מתיר לבלר.

ר' מאיר אומר:

המלוה ברבית ואומר לסופר בא כתוב ולעדים חתמו, אין לו חלק במי שפקד על הרבית.

[כב, כה] אם חבול תחבול -

ר' ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמדך שתהא עושה מצוה ותהא נוטל את שלך.

עד בא השמש תשיבנו לו -

זה כסות יום, שאתה מחזיר לו כל היום.

אין לי אלא כסות יום שאתה מחזיר לו כל היום.

כסות לילה שאתה מחזיר לו כל הלילה מניין?

תלמוד לומר: השב תשב לו את העבוט כבא השמש.

מכאן אמרו:

ממשכנים כסות יום בלילה וכסות לילה ביום.

ומחזירין כסות יום ביום וכסות לילה בלילה.

[כב, כו] כי היא כסותה לבדה -

זו טלית.

היא שמלתו לעורו -

זו חלוק.

במה ישכב -

להביא עור מצע.

והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני -

ר' נתן אומר:

הרי שיצא חייב לחבירו מנה בבית דין ועליו כסות במאתים, לא יאמר: מכור כסותך והתכסה

במנה ותן לי מנה, לכך נאמר: **כי היא כסותה**, אי אתה רשאי למנוע ממנו כסות, שהוא נופלת

לשאר

ושמעתי כי חנון אני -

שברחמים בראתי את עולמי.

[כב, כז] אלהים לא תקלל -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ונקב שם ה' מות יומת**, עונש שמענו אזהרה לא שמענו, לכך נאמר: **אלהים לא תקלל** מכל מקום, **דברי ר' ישמעאל**

ר' עקיבא אומר:

בדינין הכתוב מדבר, שנאמר: **עד האלהים יבא דבר שניהם**.

אלהים לא תקלל -

אין לי אלא דיין, נשיא מנין?

תלמוד לומר: **ונשיא בעמך לא תאור**.

אני אקרא **ונשיא בעמך לא תאור** אחד נשיא ואחד דיין במשמע.

ומה תלמוד לומר ונשיא בעמך לא תאור?

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

מכאן אמרו:

יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משום ארבעה דברים, בן נשיא שקלל את האב, חייב בארבעה דברים משום:

נשיא,

ואב,

ודיין,

ומשום בעמך לא תאור.

ר' יהודה בן בתירא אומר:

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור -

שומע אני לא יהא חייב עד שיהא דיין ונשיא!?

תלמוד לומר: **אלהים לא תקלל** לחייב עליו משום דיין ומשום נשיא.

ומה תלמוד לומר בעמך?

בזמן שהן עושין מנהג עמך.

אלהים לא תקלל -

אין לי אלא דיין ונשיא, שאר כל אדם מנין?

תלמוד לומר: **בעמך לא תאור** מכל מקום.

[כב, כח] **מלא אתך ודמעך לא תאחר -**
מלא אתך - אלו ביכורים הניטלין מהמלאה.

לא תאחר -

שלא תקדים מעשר שני לראשון וראשון לתרומה ותרומה לביכורים אבל איני יודע **אי זה מהם יקדים, אם תרומה לביכורים אם ביכורים לתרומה?**
אמרת, יקדמו ביכורים שהם קרוין ארבעה שמות:

ראשית

ביכורים

תרומה

ומלאה

לתרומה, שאינה קרויה אלא שלשה שמות:

ראשית

תרומה

ודמע

למעשר ראשון שאינו קרוי אלא שני שמות,
ויקדים מעשר ראשון שהוא קרוי שני שמות:

תרומה

ומעשר,

למעשר שני שאינו קרוי אלא שם אחד בלבד.

מכאן אמרו:

המקדים תרומה לביכורים ומעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון, אע"פ שהוא עובר בלא תעשה, מה שעשה עשוי, תלמוד לומר: **מלא אתך ודמעך לא תאחר.**

כן תעשה לשורך -

הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם.

מה בכור בהמה הנפלים פוטרין בה את הבכורה,

כך בכור אדם הנפלים פוטרין בה את הבכורה.

מה בכור אדם אתה רשאי ליתן פדיונו לכל כהן בכל מקום שירצה.

אף בכור בהמה אתה רשאי ליתן לכהן בכל מקום שתרצה.

לפי שהוא אומר: **והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם**, שומע אני יהיה חובה להביאו לבית הבחירה?!

תלמוד לומר: **באדם ובבהמה** הקיש בכור בהמה לבכור אדם ובכור אדם לבכור בהמה.

מה בכור אדם אתה מטפל בו שלשים יום, אף בכור בהמה אתה מטפל בו שלשים יום.

[כב, כט] שבעת ימים יהיה עם אמו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **והיה שבעת ימים תחת אמו - עם אמו.**

אתה אומר **תחת אמו** - עם אמו.

או אינו אלא תחת אמו כמשמעו!!

תלמוד לומר: **יהיה עם אמו.**

מה כאן עם אמו,

אף להלן עם אמו.

ר' נתן אומר:

לא בא הכתוב תחת אלא להדרש:

תחת אמו - אחר אמו.

אתה אומר: **תחת אמו -** אחר אמו.

או אינו אלא תחת אמו ממש!!

הרי אתה דן:

נאמר כאן: **אמו**

ונאמר להלן **אמו**

מה להלן בסמוך לו,

אף כאן בסמוך לו.

מהו שבעת ימים יהיה עם אמו?

מה בכור קדש אינו יונק אלא מן החולין, אף כולן לא יניקו אלא מן החולין.

מכאן אמרו:

כל הקרבים לא יניקו את בניהם, ומעושרת קלה לא תניק את בנה, וכולן אין למדין אלא מן הבכור:

מה בכור הקדש אינו יונק אלא מן החולין, אף כלן לא יניקו אלא מן החולין.

כיצד עושין?

נוטלין מעות מן ההקדש ולוקחין בהמה מן החולין ומתרחמות עליהן ומניקות אותן, אע"פ שאמרו אחרים מתנדבין היו על מנת כן.

ביום השמיני תתנו לי -

אין לי אלא שמיני.

משמיני ולהלן מניין?

הרי אתה דן:

נאמר כאן **שמיני**.

ונאמר להלן **שמיני**.

מה להלן להכשיר בן שמיני ומשמיני להלן,
אף כאן להכשיר בן שמיני ומשמיני ולהלן.

מה כאן ביום השמיני שמיני,
אף להלן ביום השמיני.

וביום השמיני תתנו לי -
להוציא מחוסר זמן.

מסכת דכספא פרשה כ

[כב, ל] ואנשי קדש תהיו לי -

ר' ישמעאל אומר:

כשאתם קדושים הרי אתם שלי.

אסי בן יהודה אומר:

כשהמקום מחדש מצוה על ישראל הוא מוסיף להם קדושה.

איסי בן גוריה אומר:

נאמר כאן **קדושה**

ונאמר להלן **קדושה**

מה להלן אסורין באכילה,

אף [כ]אן תהא אסורה באכילה.

ובשר בשדה טרפה -

אין לי אלא בשדה.

בבית מנין?

תלמוד לומר: **טרפה ונבלה**.

הקיש נבלה לטרפה:

מה נבלה לא חלק לה בין בבית בין בשדה,

אף טרפה לא נחלק בה בין בבית בין בשדה.

הא מה תלמוד לומר ובשר בשדה טרפה?

דבר הכתוב בהווה.

כיוצא בו: כי בשדה מצאה.

אין לי אלא בשדה, בבית מנין?
דבר הכתוב בהווה.

כיוצא בו: מי האיש אשר נטע.

אין לי אלא כרם, שאר אילנות מנין?
לא דבר הכתוב אלא בהווה.
אף כאן: **בשדה ט[ר]פה** - דבר הכתוב בהווה, מקום שדרך בהמות להטרף.

לכלב תשליכון אותו -

לכלב – וככלב.

אתה אומר כן, או אינו אלא לכלב כמשמעו?!
תלמוד לומר: **לא תאכלו כל נבלה.**

והלא דברים קל וחומר:

מה נבלה שהיא מטמאה במשא, הרי היא מותרת בהנאה, טרפה שאינה מטמאה במשא אינו
דין שתהא מותרת בהנאה?!

הא מה תלמוד לומר לכלב תשליכון?

ללמדך שהכלב מכובד מן העבד, שהטרפה לכלב ונבלה לעבד, ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר
כל בריה, שנאמר: **ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו.**
אמר הקב"ה: תן לו שכרו.

והלא דברים קל וחומר:

ומה אם חיה, כך אדם לא כל שכן, שאינו מקפח שכרו, שנאמר: **קורא דגור ולא ילד עושה עושר**
ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל.
ואומר: **כסא כבוד מרום מראשון מקים מקדשינו.**

מכילתא פרק כג

[כג, א] לא תשא שמע שוא -

הרי אזהרה למקבל לשון הרע.

דבר אחר:

אזהרה לדיין, שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו, שנאמר: **עד האלהים יבא דבר**
שניהם

דבר אחר:

אזהרה לבעל דין שלא ישמע דברו לדיין מבעל דין, עד שיהא בעל דינו עמו, שנאמר: **ועמדו שני האנשים.**

אבא חנין משום ר' אלעזר:

להביא שבועת הדיין שתהא באמן, שאם אין עונה אמן אחריו, עושה אותו שבועת שוא.

[כג, ב] אל תשת ידך עם רשע-

אמר לו: איש פלוני חייב לי מאתים דינרין, ולי עד אחד, בא והצטרף עליו וטול אתה מנה ואני מנה, לכך נאמר: **אל תשת ידך עם רשע וגו'.**

אמר לו רבו: אתה יודע בי, שאלו נותנין כל ממון שבעולם אין אני מבדה, מנה שלי אצל פלוני ויש לי עד אחד, בא והצטרף עמו, כדי שאטול את שלי, לכך נאמר: **אל תשת ידיך וגו',** עד חמס הוא זה.

כך היו נקיי הדעת שבירושלם עושין:

לא היה אחד מהם הולך לבית המשתה, עד שהוא יודע מי הולך עמו ולא היה חותם בגט, עד שהוא יודע מי חותם עמו.

ר' נתן אומר:

אל תשת ידך –

אל תשת חמס עד, להוציא את החמסנין ואת הגזלנין שהן פסולין לעדות, שנאמר: **לא יקום עד חמס באיש.**

מהו אומר?

ועשיתם לו כאשר זמם.

לא תהיה אחרי רבים -

ממשמע שאין אתה הוגה עימהם לרעה, אבל אתה הוגה עימהם לטובה.

שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין – **זכאי.**

שלשה עשר מחייבין וי' מזכין – **חייב.**

או אחד עשר מחייבין שומע אני יהא חייב!?

תלמוד לומר: **לא תענה על ריב.**

אמרה תורה הרוג על פי עדים הרוג על פי מטיין.

מה עדים בשנים אף מטיין בשנים.

אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבים ואחד אומר: איני יודע, הרי זו אזהרה לדיין שלא יטה

אלא לכך זכות, שנאמר: **לא תענה על ריב.**

[כג, ג] ודל לא תהדר בריבו –

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **לא תשא פני דל וגו'**, אין לי אלא חלופיהן.

חילופי חלופיהן מניין?

תלמוד לומר: **ודל לא תהדר**.

אבא חנין בשם ר' אלעזר:

בלקט ושכחה ופיאה הכתוב מדבר.

[כג, ד] כי תפגע -

שומע אני כשמועו??!

תלמוד לומר: **כי תראה**.

או כי תראה -

שומע אני אפילו בריחוק ממנו מלא מיל?!

תלמוד לומר: **כי תפגע**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

שיערו חכמים: אחד משבעה ומחצה כמיל, הוי אומר: ר"ס.

נמצינו למדין שהוא עובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה.

שור אויבך -

זהו גוי עובד אלילים, דברי ר' יאשיה.

וכן מצינו שעובדי אלילים קרויים אויבים לישראל מכל מקום, שנאמר: **כי תצא מחנה על**

אויבך, כי תצא מלחמה על אויבך.

ר' אליעזר אומר:

בגר שחזר לסורו הכתוב מדבר.

ר' יצחק אומר:

בישראל משומד הכתוב מדבר.

ר' נתן אומר:

בישראל עצמו הכתוב מדבר.

אלא מה תלמוד לומר על אויבך?

אלא אם כן הכה את בנך, או שעשה עמך מריבה, נעשה אויב לשעה.

שור אויבך או חמורו -

לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

תועה -

אין תועה בכל מקום אלא חוץ לתחום, אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר: **וימצאהו איש והנה תועה בשדה**.

השב תשיבנו לו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **אם לא קרוב אחיך -** אין לי אלא בזמן שהוא קרוב ורחוק.

אם אינו מכירו מניין?

תלמוד לומר: **ולא ידעתו ואספתו** מציאה שדרכה להאסף, להוציא את השבורה, **והיה עמך -** ברשותך:

עד דרוש אחיך -

עד שתדרוש את אחיך.

עד דרוש אחיך -

עד שיצא עליו כרוזה.

דבר אחר:

עד דרוש אחיך אותו -

אתה צריך לדרוש, את אחיך אם רמאי הוא, אם אינו רמאי - **והשיבותו לו**. מצינו מציאה שהיא עושה ואוכלת ולא מציאה שיש עמה הפסד.

[כג, ה] וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו -

נמצינו למדין שהוא עובר על עשה ועל לא תעשה.

רובץ -

ולא רובצן.

תחת משאו -

ולא יתר על משאו.

דבר אחר:

תחת משאו -

שיהא משאו בצדו.

וחדלת מעזוב לו -

פעמים שאתה חדל פעמים שאתה עוזב.

כיצד?

חמור של ישראל ומשאו של גוי - **עזוב תעזוב עמו**

חמור של גוי ומשאו של ישראל - **וחדלת מעזוב לו**

פעמים שאתה חדל ופעמים שאתה עוזב :
היה בין הקברות אל יטמא, אמר לו אביו : הטמא.

יכול יטמא?

מפני שמצות עשה קודמת ללא תעשה, לכך נאמר : **וחדלת מעזוב.**

פעמים שאתה חדל ופעמים שאין אתה חדל :
אמר לו אביו : אל תפרוק עמו, אל תטעון עמו, ואל תחזיר לו אבדתו - הרי זה לא ישמע לו,
מפני שאביו ואמו חייבין במצות.

עזב תעזוב עמו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : **הקם תקים עמו** - אין לי אלא טעינה.

פריקה מנין?

תלמוד לומר : **עזב תעזוב עמו.**

ר' יאשיה אומר :

אחד זה ואחד זה בפריקה הכתוב מדבר.
אין לי אלא פריקה.

טעינה מנין?

דין הוא :

מה אם פריקה שהוא יכול לפרוק בפני עצמו, הרי זה מוזהר עליו, טעינה שאינו יכול לטעון
בפני עצמו, אינו דין שיהא מוזהר עליה? !
מפני שדבר הכתוב בקל, ללמד ממנו את החמור.

ר' יהודה בן בתירא אומר :

הקם תקים עמו -

טעינה.

עזוב תעזוב עמו -

פריקה.

מכאן היה ר' שמעון בר יוחאי אומר:

כשם שהפריקה מן התורה, כך טעינה מן התורה.

עזוב תעזוב עמו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **הקם תקים עמו** - אין לי אלא פריקה וטעינה.

בהמה עצמה מניין?

תלמוד לומר: **הקם תקים עמו**.

הקם תקים - בזמן שאתה שוה לו.

[כג, ו] לא תטה משפט אביונך בריבו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ודל לא תהדר בריבו**, אין לי אלא דל.

עני תאב מניין?

תלמוד לומר: **לא תטה**.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר:

כלקט שכחה ופאה הכתוב מדבר.

רשע וכשר עומדין לפניך בדין, שלא תאמר הואיל ורשע הוא אטה עליו את הדין, תלמוד לומר:

לא תטה משפט אביונך בריבו - אביון הוא במצות.

[כג, ז] מדבר שקר תרחק -

הרי זו אזהרה למדבר לשון הרע.

דבר אחר:

הרי זו אזהרה לדיין שלא יושיב אצלו דיין בור.

דבר אחר:

שלא יעמיד אצלו סניגורין, שנאמר: **עד האלהים יבא דבר שניהם**.

רבי נתן אומר:

מדבר שקר תרחק -

הרי זה אזהרה לפרוש מן המינות

וכן הוא אומר: **ומוצא אני מר ממות וגו',**

ואומר: **והמלך ישמח באלהים וגו'.**

דבר אחר:

מדבר שקר תרחק -

היה חבר יושב ומדבר הלכה כראוי ושמע חבירו ואמר: הרי אני פורכה וסותרת מידו, וחוזר ובונה אותה, בשביל שיקרא חכם, לכך נאמר: **מדבר שקר תרחק -** דובר שקרים הוא זה.

ונקי וצדיק אל תהרוג.

היה אחד מעידו עובד לחמה ואחד מעידו שהוא עובד ללבנה, שומע אני שיצטרפו זה עם זה ויהא חייב?!

תלמוד לומר: **ונקי וצדיק אל תהרוג.**

ראוהו רודף אחר חבירו להרגו והסייף בידו, אמרו לו: הוי יודע שהוא בן ברית, והתורה

אמרה: **ונקי וצדיק אל תהרוג.**

ואומר: **שופך דם האדם באדם דמו ישפך.**

ואמר: יודע אני על מנת כן, והעלימו עדים עיניהם, ואחר מכן מצאוהו הרוג מפרפר, והסייף מנטף דם מיד ההורג, שומע אני יהא חייב?!

תלמוד לומר: **ונקי וצדיק אל תהרוג.**

כבר הרג שמעון בן שטח עד זומם.

אמר לו יהודה בן טבאי:

אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי, ואמרה תורה: הרוג על פי עדים, הרוג על פי זוממים.

מה עדים שנים, אף זוממים שנים.

וכבר היה יהודה בן טבאי נכנס לחורבה ומצא שם הרוג ומפרפר והסייף מנטף דם מיד ההורג.

אמר לו יהודה בן טבאי:

תבא עלי אם לא אני ואתה הרגנוהו, אבל מה נעשה שהרי אמרה תורה: **על פי שני עדים יקום דבר** אבל היודע ובעל מחשבות הוא יפרע מאותו האיש, לא הספיק לומר עד שנשכו נחש ומת.

ונקי אל תהרוג -

הרי שיצא מבית דין חייב ומצאו לו זכות לאחר מכן, שומע אני יהא חייב?!

תלמוד לומר: **ונקי וצדיק אל תהרוג**, כשם שיצא מבית דינך כך יצא מבית דיני, תלמוד לומר:

כי לא אצדיק רשע.

וצדיק אל תהרוג -

הרי שיצא מבית דין זכאי ואח"כ מצאו לו חובה שומע אני יהא חייב!!
תלמוד לומר: **וצדיק אל תהרוג** כשם שיצא מבית דין כך יצא מבית דיני, תלמוד לומר: **כי לא אצדיק רשע**.

והרי דברים קל וחומר:

ומה אם מדת פורענות אמר תורה: **כי לא אצדיק רשע** קל וחומר, למדה טובה מרובה.

[כג, ח] ושוחד לא תקח -

שמא תאמר: הריני נוטל ממון ואיני נוטה את הדין!!
תלמוד לומר: **כי השוחד יעור עיני חכמים** בתורה.

אתה אומר בתורה, או אינו אלא חכמים כשמועו?!
תלמוד לומר: **יעור עיני פקחים** - אלו פקחי הדעת, שהן מטהרין ומטמאין מדעת עצמן.

מכאן אמרו:

כל הנוטל ממון ומטה את הדין אינו יוציא מן העולם עד שיחסר מאור עיניו.

ר' נתן אומר:

עד שיהא בו אחד משלשה דברים הללו:

או טירוף דעת בתורה,

או שיטהר טמא או שיטמא טהור,

או יצטרך לבריות,

או שיחסר מאור עיניו.

ר' נתן אומר:

יסלף דברי צדיקים -

משנה דברים המצודקים שנאמרו בסיני.

[כג, י] שש שנים תזרע שדך -

ר' אליעזר אומר:

כשישראל עושים רצונו של מקום - הם עושין שמיטה אחת בשבוע אחד, שנאמר: **שש שנים תזרע שדך** וכשישראל אין עושין רצונו של מקום - הם עושין ד' שמטין בשבוע אחד.

הא כיצד?

נרה שנה וזורעה שנה, נרה שנה וזורעה שנה, נמצאו שהן עושין ארבעה שמטין בשבוע אחד:

ואספת את תבואתה -

והשביעית -

להביא פרות ערב שביעית שנכנסו לשביעית.
אין לי אלא פירות ערב שביעית שנכנסו לשביעית.

מנין לפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית?

תלמוד לומר : כן תעשה לכרמך לזיתך.

הרי אתה דן מבין שניהם כאחד, לא הרי הזית כהרי הכרם ולא הרי הכרם כהרי הזית.
הצד השווה שבהן, שגדלי על מי שביעית שנכנסו לפירות שביעית, הרי הן כפירות שביעית, אף
מי שהוא גדל על מי שביעית הרי הן כפירות שביעית, **דברי ר' יאשיה**.

ר' יונתן אומר :

אינו צריך.

והלא כבר נאמר : **ויתרם תאכל חית השדה** - להביא פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית,
הרי הן כפירות שביעית.

ומה תלמוד לומר כן תעשה לכרמך לזיתך?

בא הכתוב ליתן ביעור מאור בפני עצמו ולכרם בפני עצמו.

[כג, יא] והשביעית תשמטנה -

בעבודתה.

ונטשתה -

באכילתה, ואין לי אלא פירות.

עשבים מנין?

תלמוד לומר : **ונטשתה** מכל מקום.

דבר אחר :

והשביעית וגו' -

מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים.
תלמוד לומר : **והשביעית**, מגיד שפורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמי מפני תקון העולם.

ואכלו אביוני עמך -

כתוב אחד אומר : **ואכלו אביוני עמך**.

וכתוב אחד אומר : **לך ולעבדך ולאמתך**.

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

כשהפירות מרובין - הכל אוכלים, כשהפירות מעוטים - **לך ולעבדך ולאמתך**.

ר' יהודה בן בתירא אומר:

עד שלא הגיע שעת הביעור היו הכל מבערין אותה עניים ועשירים, הגיע שעת הביעור מבערין אותה עניים ולא עשירים.

ויתרם תאכל חית השדה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **עשר תעשר**.

שומע אני אף פירות שביעית?!

כשהוא אומר: **לך ולעבדך ולאמתך** - הקיש אדם לבהמה.

מה בהמה אוכלת מהראוי לה בשביעית שלא מעושר, אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שלא מעושר.

אתה אומר: לכך בא, או לא בא אלא להקיש בהמה לאדם.

מה אדם אינו אוכל אלא מן המעושר, כך בהמה לא תאכל אלא מן המעושר?!

תלמוד לומר: **ויתרם תאכל חית השדה**.

אחר שלמדת שחיה אוכלת מן הראוי לה בשביעית שאינו מעושר, אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שאינו מעושר.

הא מה תלמוד לומר כן תעשה לכרמך לזיתך?

כענין שאמרנו.

[כג, יב] ששת ימים תעשה מעשיך -

נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית, שלא תסתיר ענין שבת בראשית ממקומה.

למען ינוח שורך וחמורך -

הוסיף לו הכתוב נייח אחד להיות תולש מן הקרקע ואוכל.

אתה אומר: לכך בא, או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו?!

אמרת, אין זה נייח אלא צער, תלמוד לומר: **למען ינוח שורך וחמורך**, הוסיף לו הכתוב נייח אחד להיות תולש מן הקרקע ואוכל.

וינפש בן אמתך -

זהו עבד ערל.

אתה אומר עבד ערל, או אינו אלא בן ברית?!

כשהוא אומר: **עבדך ואמתך** - הרי בן ברית אמור.

הא מה תלמוד לומר וינפש בן אמתך?

זה עבד ערל.

והגר -

זה גר תושב.

אתה אומר: זה גר תושב, או אינו אלא גר צדק?!

כשהוא אומר: **וגרך אשר בשעריך -** הרי גר צדק אמור

הא מה תלמוד לומר והגר?

זה גר תושב.

הרי הוא בשבת כישראל ביום טוב.

הלוקח עבדים ערלים מן הגוים, הרי הן בשבת, כישראל בחולו של מועד, **דברי ר' יאשיה.**

ר' עקיבא:

מחליף.

אימתי עושין יין נסך?

בזמן שמזכירים ע"ז על פיהם.

ואימתי מזכירין ע"ז על פיהם?

בזמן שנודרין בהם.

[כג, יג] וככל אשר אמרתי אליכם תשמרו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ושמת את השלחן וגו'.**

אם שינה עובר בלא תעשה, לכך נאמר: **ובכל אשר אמרתי אליכם וגו';**

ר' מאיר אומר:

לעשות דברי תורה עליך חובה.

ר' אליעזר אומר:

לעשות מצות עשה מצות לא תעשה.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אין לי אלא מה שפרט הכתוב, שאר דקדוקי פרשה מניין?

תלמוד לומר: **ובכל אשר אמרתי אליכם.**

דבר אחר:

ובכל אשר אמרתי וגו', -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **לא תעשה כל מלאכה**, אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה.

דברים שהן משום שבות מניין?

תלמוד לומר: **ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו**, להביא דברים שהן משום שבות,

דבר אחר:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו -

להביא שביטת כלים.

ושם אלהים אחרים לא תזכירו -

שלא תשביע לגוי ביראתו.

ולא ישמע על פיך -

שלא תשבע לו ביראתו.

ובשם אלהים אחרים לא תזכירו -

שלא תעשנו בית ועד, לא יאמר לו: **היכן אתה שרוי?**

במקום ע"ז פלונית, אתה ממתין לי אצל ע"ז פלונית.

ר' נתן אומר:

הרי הוא אומר: **הבה נבנה לנו עיר**

ונאמר להלן: **שם**.

ונאמר כאן **שם**.

מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז.

ר' אומר:

ושם אלהים אחרים לא תזכירו -

לשבת, **אבל לגנאי?**

תלמוד לומר: **שקץ תשקצנו**.

ע"ז נקראת בלשון:

פגימה, חרם, שקץ, תועבה, פסל, מסכה, אלילים, תרפים, עצבים, גילולים, שיקוצים,

חמנים.

אבל המקום קרוי בלשון שבח:

אל, אלהים, שדי, צבאות, אהיה אשר אהיה, חנון ורחום, ארך אפים, רב חסד, ואמת, חסין
יה.

ואומר: להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו:

[כג, יד] שלש רגלים תחוג לי בשנה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: שלש פעמים.

שומע אני בכל מקום עת שירצה!?

תלמוד לומר: בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות.

או בחג המצות שלש פעמים או בחד השבועות שלוש פעמים או בחג הסוכות שלוש פעמים!?

תלמוד לומר: שלש רגלים תחוג לי בשנה.

שלש רגלים -

המהלכין ברגליהם, להוציא את החגרין.

יראה -

להוציא את הסומין.

זכורך -

להוציא את הנשים.

כל זכורך -

להוציא טומטום ואנדרוגינוס.

תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל - [להוציא גרים ועבדים]. –

באזניהם - להוציא חרשים.

ושמחת - להוציא חולה וקטן.

לפני יי' אלהיך - להוציא את הטמא.

מכאן אמרו:

הכל חייבין בראייה, חוץ, מחרש, שוטה, וקטן, וטומטום, ואנדרוגינוס, החגר, והסומא,
והחולה, והזקן.

[כג, טו] את חג המצות תשמור -

מכאן היה ר' יהודה בן בתירא אומר:

כאשר צויתוך -

כדי שלא תהא מביא אלא בחדש האביב.

לא יראו פני ריקם -

בזבחים.

אתה אומר בזבחים, או אינו אלא בכספים?!

הרי אתה דן:

נאמרה **שמחה** באדם,

ונאמרה **שמחה** בשלמים.

מה להלן בזבחים,

אף כאן בזבחים.

דבר אחר:

לא יראו פני ריקם -

בעולות.

או אינו אלא בשלמים?

הרי אתה דן:

נאמר **שמחה** באדם,

ונאמרה **שמחה** בשמים,

מה שמחה אמורה באדם בדבר הראוי לבא בידי אדם,

אף שמחה אמורה בשלמים דבר הראוי לבא בידי שמים, אינו דין שיהא שולחן שלך מלא

ושולחן של רבך ריקם!

[כג, טז] וחג הקציר ביכורי מעשיך -

נאמר שלש רגלים בשביעי, שלא יסתרסו שלש רגלים ממקומן.

[כג, יז] שלש פעמים בשנה יראה -

את פני האדון ה' אלהי ישראל –

למה נאמר, והלא כבר נאמר **אל פני האדון ה'**,

ומה תלמוד לומר אלהי ישראל?

אלא על ישראל ייחד שמו ביותר.

כיוצא בו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

למה נאמר, והלא כבר נאמר: **ה' אלהינו.**

ומה תלמוד לומר ה' אחד?

אלא עלינו ייחד שמו ביותר.

כיוצא בו: לכן כה אמר ה' אלהי ישראל.

למה נאמר, והלא כבר נאמר: **הנה אני ה' אלהי כל בשר.**

ומה תלמוד לומר אלהי ישראל?

אלא על ישראל ייחד שמו ביותר.

כיוצא בו: שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך

ועולותיך נגדי תמיד, אלהים אני לכל באי העולם, אף על פי כן לא ייחדתי שמי, אלא על עמי ישראל.

[כג, יח] לא תזבח על חמץ דם זבחי -

לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, דברי ר' ישמעאל.

ר' עקיבא אומר:

אין לי אלא זביחה.

זריקה מניין?

תלמוד לומר: **דם זבחיך ישפך.**

ר' יהודה אומר:

הזבח שכלו שלי.

ואי זה?

זה תמיד.

לא ילין חלב חגי עד בקר -

בא הכתוב ללמדך על החלבים שהם נפסלין בלינה על גבי הרצפה, וזכיתי לדון על האיברים: הואיל והחלבים מתנה על האשים, ואיברים מתנה לאשים, אם למדת על החלבים שהם נפסלין בלינה על גבי הרצפה, **יכול איברים יהוא נפסלין בלינה על גבי המערכה?** תלמוד לומר: **כל הלילה עד הבקר.**

אחר שלמדת על האיברים שהם נפסלין בלינה על גבי המערכה, וזכיתי לדון על החלבים: הואיל ואיברים מתנה לאשים והחלבים מתנה לאשים, אם למדת על איברים שהם נפסלין בלינה על גבי המערכה, אף החלבים לא יהיו נפסלין בלינה על גבי הרצפה.

הא מה תלמוד לומר: לא ילין חלב חגי עד בקר?

לענין שאמרנו:

[כג, יט] ראשית ביכורי אדמתך -

למה נאמרה פרשה זו?

לפי שנאמר: **ולקחת מראשית כל פרי האדמה.**

אין לי אלא פירות דרך ביכורים, משקין מנין?
תלמוד לומר: **תביא בית ה' אלהיך** מכל מקום.

ומה הפרש בין אלו לאלו?
אלא אלו מביאין וקורין ואלו מביאין ואין קורין.

אשר תביא מארצך -
להוציא אריסין וחכורות. והגזלן והסיקריקון.

אשר ה' אלהינו -
להוציא גרים ועבדים.

נתן לנו -
להוציא נשים וטומטום ואנדרוגינס.
משמע מוציאן שלא יקראו ומוציאן שלא יביאו!!
תלמוד לומר: **תביא** מכל מקום.

ומה הפרש בין אלו לאלו?
אלו מביאין וקורין ואלו מביאין ואין קורין.

לא תבשל גדי בחלב אמו -

ר' שמעון אומר:

מפני מה נאמר בג' מקומות?

כנגד שלש בריתות, שכרת הקב"ה עם ישראל:

אחת בחורב,

ואחת בערבות מואב,

ואחת בהר גריזים והר עיבל.

ר' יאשיה אומר:

הראשון תחלה נאמר, ואין דורשין תחלות.

שני לו מפני הדין:

בהמה טהורה מטמאה במשא, וטמאה מטמאה במשא, אם למדת על טהורה שאסורה

להתבשל בחלבה, **יכול אף טומאה אסור להתבשל בחלבה?**

תלמוד לומר: **בחלב אמו** ולא בחלב טמאה ולא בחלב אדם.

רבי יאשיה אומר:

מפני מה נאמרה בשלשה מקומות?

אחת לבהמה,

ואחת לחיה,

ואחת לעוף.

אבא חנן אומר משום רבי אליעזר:

מפני מה נאמר בשלשה מקומות?

אחת לבהמה גסה,

ואחת לעזים,

ואחת לרחלים.

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

מפני מה נאמר בשלשה מקומות?

אחת לבהמה גסה,

ואחת לדקה,

ואחת לחיה.

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

אחד איסור אכילה,

ואחד איסור הנאה,

ואחד איסור בישול.

דבר אחר:

אחת בין בארץ בין בחוצה לארץ,

ואחת בפני הבית,

ואחת שלא בפני הבית.

לפי שהוא אומר: **ראשית בכורי אדמתך**, לא שמענו אלא בזמן שהבכורים נוהגין ובמקום

שהבכורים נוהגין, שם נוהג בשר בחלב, מקום שאין הבכורים נוהגין ובזמן שאין הבכורים

נוהגין לא שמענו, תלמוד לומר: **לא תאכלו כל נבלה**.

ונאמר: **לא תבשל גדי**.

מה נבלה נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, אף בשר בחלב יהא

נוהג כן.

רבי עקיבא אומר:

מפני מה נאמר בשלשה מקומות?

פרט לחיה,

פרט לבהמה,

פרט לעוף.

רבי יוסי הגלילי אומר :

נאמר : **לא תאכלו כל נבלה**,

ונאמר : **לא תבשל גדי בחלב אמו**,

את שאסור בנבלה, אסור לבשל בחלב ;

עוף שאסור משום נבלה, יכול יהא אסור לבשל בחלב?

תלמוד לומר : **בחלב אמו**, יצא עוף שאין לו חלב אם.

יצאת בהמה טמאה, אחת בשחיטתה ואחת במיתתה.

לא תבשל -

אין לי אלא שהוא אסור בבישול,

מניין שהוא אסור באכילה?

אמרת קל וחומר :

מה הפסח שאין בו בל תבשל, יש בו בל תאכל, בשר בחלב שיש בו בל תבשל, דין הוא שיש בו בל תאכל?!

לא, אם אמרת בפסח, שאיסורו בכל דבר, לכך הוא אסור באכילה, תאמר בבשר בחלב, שאין איסורו בכל דבר, לכך לא יהא אסור באכילה!

רבי עקיבא אומר :

אינו צריך.

אם גיד הנשה, שאין בו בל תבשל, יש בו בל תאכל, בשר בחלב שיש בו בל תבשל, דין הוא שיש בו בל תאכל?!

לא, אם אמרת בגיד הנשה, שאיסורו קודם מתן תורה, לכך אסור באכילה, תאמר בבשר בחלב שאין איסורו קודם מתן תורה, לכך לא יהא אסור באכילה!

הרי נבלה תוכיח, שאין אסורה קודם מתן תורה, והיא אסורה באכילה, היא תוכיח על בשר בחלב, שאין איסורו קודם למתן תורה, יהיה אסור באכילה!

לא, אם אמרת בנבלה, שהיא מטמאה במשא, לפיכך אסורה באכילה, תאמר בבשר בחלב שאינו מטמא במשא, לפיכך לא יהיה אסור באכילה.,

והרי חלב ודם יוכיחו, שאין מטמאין במשא, ואסורין באכילה, הם יוכיחו על בשר בחלב, אף על פי שאין מטמא במשא, יהא אסור באכילה!

לא, אם אמרת בחלב ודם, שחייבין עליהם כרת, לפיכך אסורין באכילה, תאמר בבשר בחלב, שאין חייבין עליהן כרת, לפיכך לא יהיה אסור באכילה, תלמוד לומר : **לא תאכלנו**,

שוב עוד ת"ל : **לא תאכלנו**, להביא בשר בחלב שאסור באכילה.

איסי אומר : לא תאכל הנפש עם הבשר, להביא בשר בחלב שאסור באכילה.

איסי בן גוריא אומר :

נאמר כאן קדושה,
ונאמר להלן קדושה,
מה להלן אסור באכילה, אף כאן אסור באכילה.
אין לי אלא אסור באכילה.

אסור בהנאה מניין?

אמרת קל וחומר:

ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה, אסורה באכילה ובהנאה, בשר בחלב שנעבדה בו עבירה, אינו דין שיהא אסור באכילה ובהנאה!!
לא, אם אמרת בערלה שלא היתה לה שעת היתר, לפיכך אסורה בהנאה, תאמר בבשר בחלב שהיתה לו שעת היתר, לפיכך לא יהיה אסור בהנאה.
הרי חמץ בפסח יוכיח, שהיתה לו שעת היתר ואסור בהנאה, הוא יוכיח על בשר בחלב, שאע"פ שהיתה לו שעת היתר יהא אסור בהנאה!
לא, אם אמרת בחמץ בפסח שחייבין עליו כרת, תאמר בבשר בחלב שאין חייבין עליו כרת.
כלאי הכרם יוכיחו, שאין חייבין עליהן כרת ואסורין בהנאה, הן יוכיחו על בשר בחלב, שאע"פ שאין חייבין עליו כרת, יהא אסור בהנאה.

רבי אומר:

או מכור לנכרי - לא תבשל גדי,

אמרה תורה: כשתמכרנו, לא תבשלנו ותמכרנו, מכאן למדת שאסור בהנאה.

לא תבשל גדי בחלב אמו -

אין לי אלא חלב אמו, חלב אחותו גדולה מניין?

קל וחומר הוא:

ומה אמו שנכנסת עמו לדיר להתעשר, אסור לבשל בחלבה, אחותו שאינה נכנסת עמו לדיר להתעשר, דין הוא שיהא אסור לבשל בחלבה!

חלב עצמה בבשרה מניין?

אמרת קל וחומר:

ומה במקום שהתיר פרי עם פרי בשחיטה, אסר פרי עם האם, כאן שאסר פרי עם פרי בבישול, אינו דין שנאסר פרי עם האם!

חלב עזים ברחלים מניין?

אמרת קל וחומר:

ומה במקום שהתיר פרי עם פרי ברביעה, אסר פרי עם האם, כאן שנאסר פרי עם פרי ברביעה, אינו דין שנאסר פרי עם האם!!
הוא הדין אף לבקר.

מפני מה דיבר הכתוב בגדי?

מפני שהחלב מרובה באמו.

רבי אומר :

נאמר כאן **אמו**

ונאמר להלן : **אמו**,

מה להלן בשור וכשב ועז הכתוב מדבר,

אף כאן בשור וכשב ועז הכתוב מדבר.

לא תבשל גדי בחלב אמו -

בשר בחלב את אסור לבשל, ולא כל שאר האיסורין.

והדין נותן :

ומה בשר בחלב שזה מותר בפני עצמו וזה מותר בפני עצמו, הרי הן אסורים בבישול, שאר איסורין שבתורה, שזה אסור בפני עצמו וזה אסור בפני עצמו, אינו דין שיהו אסורין בבישול! תלמוד לומר : **לא תבשל גדי בחלב אמו**, בשר בחלב את אסור לבשל, ולא שאר כל האיסורין שבתורה.

לא תבשל גדי בחלב אמו -

אין לי אלא בחולין, במוקדשין מניין?

אמרת, אם נאסר בחולין לא נאסר במוקדשין!?

לא, אם אמרת בחולין, שכן אסר מליקה בחולין, תאמר במוקדשין, שלא אסר מליקה

במוקדשין, תלמוד לומר : **בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו**.

חסלת מסכת דכספא וכולא סדרא דואלה המשפטים.

פרשת כי תישא

מכילתא פרק לא

מסכת דשבתא פרשה א

[לא, יב] ויאמר ה' אל משה לאמר -

לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח.

[לא, יג] אך את שבתותי תשמורו -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר : **לא תעשו כל מלאכה**, אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה.

משום שבות מניין?

תלמוד לומר: **את שבתותי תשמורו**, להביא דברים שהן משום שבות.

כבר היה ר' ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא מהלכין בדרך ולוי הסדר ור' ישמעאל בנו של ר' אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך אחריהם ונשאלה שאלה זו בפניהם:
מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת?

נענה ר' ישמעאל ואמר:

אם במחתרת ימצא הגנב - ומה זה הוא ספק שבא לגנוב ספק שבא להרוג.

והרי דברים קל וחומר:

ומה שפיכות דמים שמטמא את הארץ ומסלקת את השכינה, הרי היא דוחה שבת, קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת.

נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר:

מה מילה שאינה אלא אחד מאיבריו של אדם דוחה שבת, קל וחומר לשאר כל גופו.
אמרו לו: ממקום שבאת, מה להלן בודאי, אף כאן בודאי.

ר' עקיבא אומר:

אם דוחה רציחה את העבודה, שהיא דוחה שבת, קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה השבת.

ר' יוסי הגלילי אומר:

כשם שהוא אומר: **אך את שבתותי תשמורו, אך -** חלק יש שבתות שאתה דוחה ויש שבתות שאתה שובת.

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

הרי הוא אומר: **ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם -** לכם שבת מסורה ואי אתם מסורין לשבת.

ר' נתן אומר:

[לא, טז] ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם - חלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה.

כי אות היא ביני וביניכם -

ולא ביני ובין אומות העולם.

לדורותיכם -

שינהוג הדבר לדורות.

לדעת כי אני ה' מקדשכם -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ושמרו בני ישראל את השבת.**

שומע אני אפילו חרש שוטה וקטן?!

תלמוד לומר: **לדעת כי אני ה' -** לא אמרתי אלא במי שיש לו דעת.

כי אני ה' מקדשכם -

לעולם הבא, כגון קדושת שבת בעולם הזה.

נמצינו למדין שהוא מעין קדושת העולם הבא.

וכן הוא אומר: **מזמור שיר ליום השבת -** לעולם שכלו שבת.

[לא, יד] ושמרתם את השבת -

זה הוא שהיה ר' שמעון בן מנסיא אומר:

לכם שבת מסורה ואי אתם מסורים לשבת.

כי קדש היא לכם -

מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל.

מה לפלוני חנותו נעולה שהוא משמר את השבת, מה לפלוני בטל ממלאכתו שהוא משמר את

השבת, מעיד למי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי.

וכן הוא אומר: **ואתם עדי נאם ה' ואני אל:**

מחלליה מות יומת -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **כל העושה בו מלאכה ביום השבת מות יומת,** עונש שמענו אזהרה לא שמענו,

תלמוד לומר: **ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה,** אין לי אלא עונש ואזהרה

על מלאכת היום.

עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מניין?

תלמוד לומר: **מחלליה מות יומת** עונש שמענו אזהרה לא שמענו, תלמוד לומר: **ויום השביעי**

שבת לה' אלהיך, שאין תלמוד לומר שבת אלא להביא את הלילה בכלל אזהרה, **דברי ר' יוסי**

בר' יאשיהו.

ר' יהודה בן בתירה אומר:

הרי הגוים שהקיפו את ארץ ישראל וחללו ישראל את השבת, שלא יהו ישראל אומרי: הואיל

וחללנו מקצתה נחלל את כולה!

תלמוד לומר: **מחלליה מות יומת** אפילו כהרף עין, **מחלליה מות יומת.**

כי כל העושה בו מלאכה ונכרתה הנפש ההיא -

עד שיעשה מלאכה גמורה.

הרי שכתב אות אחת שחרית ואות אחת בין הערבים, או שארג חוט אחד בשחרית וחוט אחד בין הערבים.

שומע אני יהא חייב?!

תלמוד לומר: **ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם מחלליה מות יומת כי כל העושה בו**

מלאכה ונכרתה הנפש ההיא, עד שיעשה מלאכה גמורה.

ונכרתה הנפש ההיא מעמיה -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **מחלליה מות יומת** אין לי אלא המזיד בהתראת עדים.

המזיד בינו לבין עצמו מניין?

תלמוד לומר: **ונכרתה** להביא המזיד בינו לבין עצמו.

ונכרתה -

אין הכרתה אלא הפסקה.

הנפש ההיא -

מזידה, דברי רבי עקיבא.

מקרב עמה -

ועמה בשלום.

[לא, טו] ששת ימים תעשה מלאכה -

וכתוב אחד אומר: **ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך**.

כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?

אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: **תעשה מלאכה**.

וכן הוא אומר: **ועמדו אחרים ורעו צאנכם ובני נכר איכרכם וכרמיכם**.

וכשאין עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: **ועשית כל מלאכתך**.

ולא עוד אלא: **ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך**:

ויום השביעי שבת לה' אלהיך -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **אלה מועדי ה' מקראי קדש**.

יכול כשם שקדושת מועדות מסורה לבית דין, כך תהא קדושת שבת מסורה לבית דין?

תלמוד לומר: **וביום השביעי שבת קדש לה'**, לשם שבת מסורה, ואינה מסורה לבית דין.
וכן הוא אומר: **ושמרתם את השבת.**

[לא, טז] ושמרו בני ישראל את השבת –

הוא שהיה ר' נתן אומר:

חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה.

ר' אלעזר אומר:

דבר שהברית כרותה לו.

ואי זו זו?

זו מילה.

ר' אלעזר בן פרטא אומר:

כל המשמר את השבת, כאלו עשה השבת, שנאמר: **לעשות את השבת.**

ר' אומר:

כל המשמר שבת אחת כתקנה, מעלה עליו הכתוב כאלו שומר שבתות מיום שברא הקבה את
עולמו, עד שיחיו המתים, שנאמר: **ושמרו בני ישראל את השבת ביני ובין בני ישראל אות היא
לעולם** ולא ביני לבין אומות העולם.

[לא, יז] אות היא לעולם -

מגיד שאין שבת בטלה מישראל.

וכן את מוצא, שבכל דבר שנתנו ישראל נפשם עליו, כגון: שבת, ומילה, ותלמוד תורה, וטבילה
- הרי אלו נתקיימו בידם ואין ניטלין. וכל דבר שלא נתנו ישראל נפשם עליו, כגון: בית
המקדש, ושמטים, ויובלות, והדיינין - לא נתקיימו בידם.

כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת -

ממה שבת מן העבודה או אף מן הדין?

תלמוד לומר: **וינפש**, מגיד שאין הדין בטל מלפניו לעולם.

וכן הוא אומר: **צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך.**

וכתוב: **ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו,**

ואומר: **הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו'.**

פרשת ויקהל

מכילתא פרק לה

מסכת דשבתא פרשה א

[לה, א] ויקהל משה וגו' -

למה נאמרה פרשה זו?

לפי שהוא אומר: **ועשו לי מקדש**, שומע אני בין בחול בין בשבת.

ומה אני מקיים מחלליה מות יומת?

בשאר כל מלאכות, חוץ ממלאכת המשכן.

ומה אני מקיים ועשו לי מקדש?

בשאר כל הימים חוץ מן השבת, או אף בשבת, והדין נותן: ומה עבודה שאינה באה אלא מכח המכשירין, הרי הוא דוחה שבת, מכשירי עבודה שאין להם מלא מכחן אינו דין שידחו את השבת, כגון: שניטלה קרנו של מזבחי או שנפגמה הסכין שומעני יתקנס בשבת!!
שנאמר: **ויקהל משה - בחול ולא בשבת**:

ויאמר אליהם אלה הדברים וגו' -

ר' אומר:

להביא שלשים ותשע מלאכות שאמר להם משה על פה.

כתוב אחד אומר: **ששת ימים תעשה מלאכה**

וכתוב אחר אומר: **ששת ימים תעבוד**

בזמן שישראל עושין רוצינו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, וכשאינן עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן.

[לה, ב] וביום השביעי יהיה לכם קדש -

שלא יהו ישראל אומרים: הואיל ומותרים בעשיית מלאכה בבית המקדש, נהא מותרין בגבולין!

תלמוד לומר: **וביום השביעי יהיה לכם קדש**

לכם - קדש ולמקום חול.

וכל העושה בו מלאכה יומת -

בו ולא בו ובחברו והרי שחל יום הכפורים להיות ערב שבת ועשה מלאכה בין השמשות, שומע אני יהא חייב!!

תלמוד לומר: **כי כל העושה בו מלאכה יומת**, בו ולא בו ובחברו:

[לה, ג] לא תבער אש וגו' -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **בחריש ובקציר תשבות**, שבות מחריש בשעת הקציר, שבות מערב שביעית לשביעית, אין לי אלא שהוא שובת מערב שביעית לשביעית.

יכול כן ישובות מערב שבת לשבת?

והדין נותן: הואיל ושביעית לשם השם, ושבת לשם השם, אם למדתי שהוא שובת מערב שביעית לשביעית, כך ישובות מערב שבת לשבת! ועוד קל וחומר:

ומה שביעית שאין חייבין עליה לא כרת ולא מיתת בית דין, דין הוא שישובות מערב שביעית לשביעית, שבת שחייבין עליה כרת ומיתת בית דין, דין הוא שישובות מערב שבת לשבת! ולא יהיה רשאי להדליק לו נר, או להטמין לו את החמין או לעשות לו מדורה!! ת"ל: **לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת**, ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר מערב שבת לשבת.

דבר אחר:

לא תבערו אש בכל מושבותיכם -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה**, שומע אני בין בחול בין בשבת.

ומה אני מקיים מחלליה מות יומת?

בשאר כל מלאכות, חוץ מן המערכה,

ובמערכה, ומה אני מקיים לא תכבה?

בשאר כל הימים חוץ מן השבת, תלמוד לומר: **לא תבערו אש בכל מושבותיכם** - במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש.

אמר אחד מתלמידי רבי ישמעאל:

הרי הוא אומר: **לא תבערו אש, למה נאמר?**

לפי שהוא אומר: **וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת**, שומע אני בין בחול בין בשבת.

ומה אני מקיים מחלליה מות יומת?

בשאר מלאכות חוץ ממיתת בית דין.

או אינו אפילו במיתת בית דין, ומה אני מקיים: **ותלית אותו על עץ**, בשאר כל הימים, חוץ מן השבת.

ובשבת?

ת"ל: **לא תבערו אש וגו'.**

שריפה בכלל היתה ויצאת ללמד:

מה שרפה מיוחדת שהיא אחת ממיתות בית דין, ואינה דוחה את השבת, אף כל שאר מיתות בית דין לא ידחו את השבת.

רבי יונתן אומר:

לא תבערו אש -

למה נאמר? לפי שנאמר: **ויקהל משה וגו'.**

שומע אני, לא יהא חייב עד שיעבור על שלשים ותשע אבות מלאכות!!

תלמוד לומר: **בחריש ובקציר תשבות.**

עדיין אני אומר, עד שיעבור על שתים, ואם לאו אינו חייב!!

תלמוד לומר: **לא תבערו אש,** הבערה היתה בכלל ויצאת ללמד:

אלא מה הבערה מיוחדת שהיא אחת משלשים ותשע אבות מלאכות וחייבין עליה בפני עצמה,

אף כל שאר שלשים ותשע אבות מלאכות, דין הוא שיהא חייב על כל אחת ואחת בפני עצמה!

רבי נתן אומר:

לא תבערו אש -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ויקהל משה.**

שומע אני יהא רשאי להדליק לו את הנר ולהטמין לו את החמין ולעשות לו מדורה!

תלמוד לומר: **לא תבערו אש.**

ביום השבת -

ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר ביום טוב.

חסלת מכילתא לאלהא שמיא תושבחתא ואית בה מסכתות תשעה ואילון אינון סימניהון

ואמר פרעה למשה ונטל עמלק בירחא למידן כספא דשבתא. ואית בה פרשיות שמונים ושתים

למטע"ב מ"ט ספ"ס קצ"ח.